

ARRASATEKO EUSKARA

ARRASATEKO UDALA
1999

ARRASATEKO EUSKARA

1999

Argitaratzailea: Arrasateko Udala

Egileak: Jerardo Elortza, Eneritz Garro, Jose Luis Ormaetxea, Jesus M. Garai eta Estepan Plazaola.

Koordinazioa: Arrasateko Udaleko Euskara zerbitzua

Diseinu grafikoa eta maketazioa: Arrasateko Udaleko Euskara zerbitzua

Azaleko argazkia: Paisajes Españoles SA

Inprimatzailea: Gráficas Santamaria SA

ISBN: 84-921707-2-7

Lege gordailua: Vi-591/98

ARRASATEKO EUSKARA

ARRASATEKO UDALA

ATARIKOA

Zortzi urte pasatu dira Udalak, Arrasateko euskara jaso eta aztertzeko, Sebero Altube beka sortu zuenetik. Luze jo du, baina, azkenean, bildua dugu Arrasateko euskara, liburu honetan argitara ematen duguna.

Etengabe aldatzen ari den gizartean bizitzea egokitu zaigu. Arrasate ere aldatuz doa, jakina. Eta aldaketak uste baino bizkorrago gertatzen ari dira. Urteetan aurrera goazenok ondotxo dakigu hori. 40. hamarkadan jaio ginenok ezagutu genuen Arrasatek ez du zer ikusirik gaur eguneko haurrek ezagutzen dutenarekin. Azken berrogeita hamar urteotan kanpoan egondako norbait Arrasatera bueltatzean zerk emango lioke atentzioa? Lehenengo, ziur aski, begiekin antzemateko moduko aldaketek. Gure herriaren itxura zenbat aldatu eta urteotan zenbat hazi den ikusita harrituko litzateke. Garai bateko ortu edo soroak gaur egun etxe sail handiak dira. Lantegiak, plazak, eta errepedeak ere ugaritu egin dira. Beste alde batetik, berehala konturatuko litzateke hainbat etxe eta baserri desagertu direla: Guerra etxea, adibidez; edo berdura plaza, udaletxeko plazako kioskoa, eta Santa Marina, Larrea eta Zeleta baserriak. Belarriekin antzemateko moduko aldaketarik ere gertatu da, ordea. Gure arrasatear hori berehala konturatuko litzateke Arrasateko kaleetan eta plazetan haurrek egiten duten euskara ez dela bera haurra zela egiten zuen euskara. Arrasateko euskarak ortu eta soro asko galdu ditu. Etxe sailak, kaleak, plazak, lantegiak eta errepedeak irabazi ditu, ordea. Arrasate aldatuz doan bezala, mondragoera ere aldatuz doa. Are gehiago, aurrerantzean mondragoera sekula ez da izango gure aiton-amonena modukoa.

Gauzak horrela, poz handia da niretzat, Arrasateko alkate moduan, liburu hau aurkeztea. Izan ere, Arrasateko euskarari buruz egindako hainbat lan bildu eta ezagutzera ematen ditu. Lan horietako batzuk, gainera, Udalaren laguntzaz eginak dira. Hortaz, bada, espero dut mondragoera landu eta zuzen erabili nahi duten guztientzat baliagarri izango dela *Arrasateko Euskara*.

Jose Mari Loiti

Arrasateko alkatea

Arrasate, 1999ko otsaila

ESKERRONEZ

Orain hilabete batzuk Arrasateko euskarari buruz egiten ari zen lanaren zati bat egitea proposatu zidaten. Orduetik, behin baino gehiagotan galdetu diot nire buruari inoiz bukatuko ote nuen hasitako lana, baina hemen dago bukatuta. Jakin badakit hutsuneak izango dituela eta zer zuzendu asko izango dela; baina hau hasiera besterik ez da, hemendik aurrerako lanen esku gelditzen da egingdakoak konpontzea, zehaztea eta nola ez, zabaltzea.

Dena dela, sarreratxo honen helburu nagusia eskerrak ematea da. Lan hau egiten hasi nintzetik askotan eskatu behar izan dut ingurukoen laguntza, Arrasateko nagusiekin harremanetan jartzeko, grabaketak egiteko, zalantzak argitzeko, lana zuzentzeko,... eta beti egon da norbait ni laguntzeko prest. Horrelakoetan, beti gogorarazten nion nire buruari lana amaitzean eskerrak eman behar nizkielea eta orain heldu da horretarako garaia. Beraz, bihotzez eskerrak guztioi, zuen laguntza izan ez banu lan hau egitea ezinezkoa izango zen eta.

Azkenik, etxekoei eskerrik asko eta besarkada bero bat.

Eneritz Garro Larrañaga

ESKERRAK EMANEZ

Eskerrak Arrasateko Udalari, hau eta horrelako beste lan asko bultzatu eta diruz lagundu dituelako.

Mila esker Arrasateko baserritarrei, haien laguntza barik nekez maparatuko bainituen hainbeste izen.

Eskerrik anitz Patxi Salaberri arabarrari eta beste hainbeste Patxi Salaberri nafarrari; berdin Ander Ros adiskideari, informatizatze lanetan eta bestelakoetan emandako laguntzagatik.

Eskerrik asko Monterrongo liburutegiko arduradunei, erraztasun guztiak eman dizkidatelako.

Eta, azkenik, bihotzez eskertu gura ditut nire guraso aramaioarrak, garai zailagoetan euskara maitatzen erakutsi zidatelako.

Jose Luis Ormaetxea

ESKERRAK EMATEA

Mondragueko euskarari buruzko azterketa hau dela-eta, egia esateko, askorekin nago zorretan. Eta, neure gogoaz kontra, bat baino gehiago ahaztuko zaidala jakin arren, gogoratzen ditudanei behintzat nire eskerrik zintzoenak agertu gura nizkieke.

Lehenik eta behin Arrasateko Udala eskertu beharrean nago, lan honi ekiteko dirulaguntza emateagatik. Erakundeari ez ezik, udaletxeko langileei ere bai, Euskara Sailekoei bereziki, eskatutako guztietan nire zeregina errazteko prest azaldu baitira. Horien artean ezin aipatu barik utzi Joxe Felix Diaz de Tuesta, egitasmo honen bideratzaile asperkaitza izan dena.

Lekuko eta informatzaileen artean Udala auzoko Palazio baserriko etxekoandrea den Luzia Otadui azpimarratuko nuke. Makina bat ekinalditan zehar, pazientzia handiaz, eskaini dizkit magnetofoiaren aurrean Arrasateko hizkeraz hobeto jabetzeko argibideak. Bera izan dut, dudarik gabe, iturririk oparo eta emankorrena.

Deba Garaiko eta Araba aldeko aditz-izenaren formak zehazterakoan, informazio paregabea eman didate Legutioko Migel eta Jose Saez de Biterik, Eskoriatzako Sebastian, Juan et Isaak Aranburuzabalak, Aretxabaletako Patxi eta Benito Arenazak, Aramaixoko Emeterio Bergaretxek, Oñatiko Plaxido Guridi eta Felix Igartuak, eta Bergarako Juan Martin Elexpuru eta Jone Gabilondok. Nahiz eta hauetariko batzuk dagoeneko gure artetik joanak izan, guztiei eskertzen diet euren lankidetzaren borondatea.

Bestalde, gogoan dauzkatz aldez edo moldez hainbat arlotan laguntzaile izan ditudan ondorengoak ere; Jose Luis Ormaetxea eta Estepan Plazaola, hainbat zalantza argitu eta oharra emateagatik; Jesus Mari Garai eta Mitxel Kaltzakorta, gai honi buruzko materiala eskuratzeagatik; Koldo Zubizarreta, lekukoak bilatzen laguntzeagatik; Eneritz Garro, lanaren zenbait zati osatzeagatik; eta Jose Mari Uranga eta Xabier Azkarate, eurek egindako azterketak erabili ahal izateagatik.

Arazo pertsonalak direla bide, neuk nahi baino beranduago kaleratzen den lan hau Arrasate eta Leintz aldeko euskara-mota hobeto ezagutzeko izan dadila!

Jerardo Elortza

ARRASATEKO TOPONIMIA

Jose Luis Ormaetxea

Toponimia toponimoez edo leku-izenaz ari den hizkuntz diziplina da. Hortaz, baduke lekua herri bateko hizkeraz diharduen liburu batean. Zer esanik ez, gure kasua ez bada ere, hizkuntza galdua den lekuetan. Baina gurean ere, nahiz eta Arrasaten euskara bizirik izan -eta etorkizunean gero eta biziago izango dela espero eta desio dut-, toponimiak bertoko hizkeraren gaineko informazioa eskain diezaguke. Eta toponimoak hitzak direnez, hizkuntzarekin dute zerikusirik behinena eta arlo horretan izango du toponimiak baliorik nabarmenena. Besteren artean, hizkuntza baten lehenaren berri ematen digu toponimiak. Sarri aipatu dudan adibidea ekarriko dut: Gesalibar eta Garagartza arteko *Axxibel* <atx + gibel (gibel horren esanahia gaur egun ekialdean ematen diotena da, hots, 'atzeko alde'). Hizkuntza baten aldaera dialektalen ezaugarriak ere ematen dizkigu toponimiak (*Basobaltz, Bidebarrieta, Uriarte, Solozar, Udalatx...*). Bata ere hitz-elkarketa eta hitz-eratorpenaren legeen berri. Hizkuntzaz gain, toponimiak tokiaren era askotako informazioa eskaintzen digu (abeltzentza, lur-gintza, industria, komunikabideak, flora, hidrografia, orografia...). Historiarekin eta garai bateko bizimoduarekin ere zerikusia handia du. Eta abar.

Hona ez ditugu Arrasateko leku-izen guztiak aldatu. Pisu handiena baserrien izenek izan dute. Baina badira beste izen geografikoak ere: mendiak, tontorrak, haitzak, errekek, iturriak, txabolak, ermitak, e.a. Guztiarekin ere, informazio osoagoa gura duenak badaki nora jo: Euskaltzaindiak, Arrasateko udalaren eta Kutxa Fundazioaren babesarekin, 1996an argitaratu zuen *Arrasateko toponimia* liburura. *Onomasticon Vasconiae* bildumako 15.a da.

Eta sarreratxo honi amaiera emateko, hiruzpalau berba lan hau egiteko erabili den metodologiaz. Funtsean bilketa-lana da. Eta leku-izenak bi eratara bildu dira: 1) Iturri idatziak. Dokumentazio aberatsa dagoenez, sekula agortzen ez den iturria da. Batez ere Arrasateko udal artxiboa arakatu badugu ere, ez da bakarria izan. 2) Ahozko bilketa. Auzo guztietan berriemaile batzuen laguntzarekin egin dugu, gehienetan *in situ* eta horrelako lanetan beharrezko den tresneria erabiliz: 1:5000 eskalako mapak, kaseta eta zintak, koadernoak, e.a.

Azkenik, beste egiteko garrantzitsua eta *bieleku* handia eman diguna normalizazioa izan da. Alegia, toponimo bakoitzean forma normalizatu bakarria ematera ausartu gara. Beste kontu bat da asmatu dugun ala ez. Eta amai dezagun honenbestez.

AUZOAK

Bedoña
Garagartza
Gesalibar
Meatzerreka
Musakola
San Andres
Udala
Uribarri
Zaldibar

BASERRIAK

Abadetxea (Garagartza)
Abadetxea (Gesalibar)
Abadetxea (Udala)
Abadetxea (Uribarri)
Abarrategibekoa
Abarrategigoikoa
Aduana
Agirretxebarri
Akiso
Aldape
Altamira
Altamiraalde

Altzaurruti
Altzibar
Andra Mari Zuri
Antena
Antoniñaetxebarri
Antzarrigartu
Aranalde
Aranguren
Arbe
Argierrota
Argietxea
Arispekoa
Arremena

Arretxena	Erenuzketa Aldekoa	Ibaiondo (Musakola)
Arriaran	Erlamendi	Ibarluze
Arroaga	Errastikoa	Ibarretagain
Artabilla	Erregena	Imendi
Artazubiaga	Errota	Intxausti
Arteaga (Bedoña)	Errotaetxe	Iralde
Arteaga (Garagartza)	Eskolaetxea	Iramendi
Arteritxo	Etxabarri	Isasiazpi
Arteta	Etxaburu	Isasigaña
Askasibar	Etxaldebarri	Istegi
Aspobaltz	Etxaluze	Iturralde (Bedoña)
Asubealde	Etxazuri	Iturralde (Garagartza)
Asubeazpi	Etxeurre	Iturriaga
Asubegain	Etxebarri (Garagartza)	Iturribide
Atxabal	Etxebarri (Gesalibar)	Jauregibarri
Atxabalpe	Etxebarri (Meatzerreka)	Jauregibarría
Auzola	Etxebarritxu	Jentilola
Axerikoa	Etxegarai	Kabuena
Barrenatxo	Etxeortu	Kallamendi
Barrenazar	Etxetxo	Kallamendibarri
Barruti	Etxetxotxiki	Kartzelakoa
Barrutitxiki	Galarraga	Kobate
Bastergainazpikoa	Garaikoa	Korroena
Bastergaingañekoa	Garaikoaundia	Larratxu
Basterretxe	Garaikotxiki	Larrinetxe
Beaskoa	Garatena	Lazaroena
Bengoa	Garratz	Leorraga
Bidasoro	Gautxori	Lete
Bidazabal	Gautxoriondo	Lezetxiki
Biziena	Gazeaga	Loo
Biziola	Gelditxona	Loramendi
Diagoena	Goikoerrota	Loratoki
Dolara	Goikosolo	Mangena
Egiaundi	Goiru	Mañeri
Eguskitza	Goiruazpi	Mardoena
Ekutio	Goirugain	Mardoenatxiki
Elexabe	Gomistio	Markoetxebarri
Elexgarai	Gorostitza	Markulete
Elizondo	Gosamendi	Martokoa
Elorriaga	Haritza	Meatzaga
Emaldi	Ibaigain	Meatzerreka
Erenuzketa	Ibaiondo (Gesalibar)	Mendiazpi

Mendibarren	San Josepe
Mendibitzu	San Jurgi
Mendietxebarri	Santa Ana
Mendigain	Santa Maixo
Mendiguren	Santsongoa
Mendigurentxiki	Saratsaga
Mikeletetxea	Sologaitzo
Miña	Solozar
Miraballes	Soruetxe
Miraflores	Takolo
Mojategi	Telleria
Montzon	Tokialai (Gesalibar)
Murribekoa	Tokialai (San Aandres)
Murriena	Tomasena
Murrigoikoa	Torrekoa
Muzibargañekoa	Txarape
Oianeder	Txoza
Olandio	Txuanena
Olandiogain	Txukurrillo
Oleaga	Ubao
Ortuzar	Ugalde
Osiñagaazpikoa	Ugaldeazpi
Osiñagagañekoa	Ugaldegain
Osiñalde	Urdaiena
Otamendi	Urialde
Ozaeta	Uriarte
Palazio	Uribarren
Parraia	Uribebekoa
Patzizarrena	Uribegoikoa
Perikin	Urigoen
Perikiñena	Urkamendi
Perikoena	Urra
Perikoenabari	Uruburu
Popillo	Villa Tranquilla
Saatxo	Zabala
Sagurdiabari	Zabalain
Sagurdiazarra	Zabalbide
Sakristaueña	Zabaleta
Sakristaukoa (Bedoña)	Zaraazar
Sakristaukoa (Garagar.)	Zubiaurre
Salturri	Zurdoena
San Balerio	

ELIZAK ETA BASELIZAK

Andra Mari Zuri
 Itxaropeneko Andra Maria
 San Balerio
 San Esteban
 San Migel
 Santa Ageda
 Santa Eulalia
 Santutxo

ERREKAK

Akegiko erreka
 Antoniñaerreka
 Aramaioko erreka
 Arroagako erreka
 Artixa erreka
 Asubeazpierreka
 Asuelako errekatxoa
 Bakuerreka
 Barrenerreka
 Beheko erreka
 Blankomasarro
 Deba erreka
 Epelerreka
 Errekabaltz
 Errekabarreneta
 Errekatxo
 Errekaurkulueta
 Gazeagako erreka
 Karraskaingo erreka
 Katalatzaerreka
 Kintalerreka
 Kobateko erreka
 Liñuerreka
 Madariaga erreka
 Munapetako erreka
 Obenerreka
 Olakortako errekatxoa
 Oroerreka

Txaetaerreka
Zapataerreka

ETXE AZTARNAK

Asulako txabola
Barrenatxo
Etxezarreta
Korreoren Lisuetako txabola
Madariaga
Magalbe
Muzibarazpikoa
San Kristobal

ITURRIAK

Akegiarro
Arriaraneko iturria
Auzobaso
Besaideko iturria
Bidebitarte
Bostateko iturria
Erguiñarro
Gorostitza
Iranzabaleta
Iturria
Iturribarri
Iturrigorri
Kanaliturri
Kañueta
Lanbarriko aska
Luerriturri
Maritoniturria
Metaliturri

Mojategiko iturria
Oleaga
Ortondo
Salturriko iturria
Txukurrilloko gaztainadiko
iturria
Uratsondo
Zapataripozu
Zigorrolako iturria

MENDIAK

Amordiko tontorra
Antzuetako arrogaineko atxak
Arbeko tontorra
Arkotxeko tontorra
Artasil
Artazu
Artzubiko korta
Asuela
Atxabalgaña
Bakueko tontorra
Bakuetxikiko punta
Besaide
Egomendibarrena
Egurtaso
Epele
Errostetako atxak
Etxezarretako punta
Goikobalu
Itturritxipiko gaina
Kobate
Kordillerako punta
Korua gaina

Kurtzebarri
Kurtzetxiki
Labasur
Larragain
Looko tontorra
Mandoain
Mandoaingaña
Miruetagain
Monterron
Murugain
Ormetako gaina
Osiñagako tontorra
Otxiaga
Piñuetatontorra
Popilloren basopunta
Posartagaña
San Bizente
Santa Barbara
Santaagedatx
Tontorra
Udalatx
Urkamendi
Ustapeko punta

TXABOLAK

Aitaburuko txabola
Arteagako txabola
Artetako txabola
Bakueko txabola
Barrutiko txabola
Etxabarriko txabola
Goiko txabola
Ogisagako txabola
Osinaga

DEBA GARAIKO ETA INGURUETAKO LEXIKOA

Jerardo Elortza

Lexiko hau ez da gaur egun burututako bilketa bat, R.Mª Azkuek duela ehun bat urte egin-dakoa baino. Lekeitiar ospetsuak 1905-1906an kaleratu zuen hiztegi bikainaren hustuketa bat duzue. Horrelako lan batean Mondraguekoari bakarrik begiratzea motz samar geratzea izango litzatekeela iruditu zaigunez, eskualde osoko berbak atera ditugu, sarritan albo-herrietako hitzak berdinak gertatzen baitira, batez ere euskalki edo aldaera berekoak izanez gero.

Dena den, ez da pentsatu behar lexiko-bilduma honetan hiztegi guztia edo gehiena jasotzen denik. Hitz bat oso zabaldua zegoenean, Azkuek ez zuen bere jatorria adierazten. Horregatik ez duzue hemen *gizon*, *neska*, *esan* edo *eder* moduko berba arruntik aurkituko; adiera berezirik ez badu behintzat: adibidez, *ekarri* Oñatin, fruituak ematea *esan* gura duenean.

Hemen datozen formak batzuetan bitxiak gertatuko zaizkizue, oso lokalistak direlako; beste batzuetan arkaiko samarrak izateagatik, baina lexiko nahiz morfologia aldetik bada bilduma honetan aberastasunik. Nahiz eta zenbait hitz zaharkituak daudela iruditu, kasuren batzuetan berreskuratzea komeni da eta eta egin ere egin daiteke. Nork pentsatuko zuen, duela urte gutxi, *atxilotu* (Oñati), *geruza* (Aramaixo) edo *sestra* (Arrasate) berben tankerakoak zeharo hedatuko zitzaizkigula gure eskola eta komunikabideetan?

Azkuek egin zuen lana ikaragarria izan arren, aski irregularra da batzuetan. Lagundu zioten informatzaile eta lekuko guztiak ez ziren maila berekoak. Edota zenbait herritan ez zuen lankiderik izan. Gure eskualde honi dagokionez, Arrasate eta Oñatiri buruzko informazioak dira oparoenak; Bergara eta Aretxabaletakoa, aldiz, oso urriak. Oñatin Frantzisko Segura izan zuen laguntzailerik garrantzitsuenak; horregatik *Segura* erreferentzia agertzen denean, datuak ez dira Goierriko herriaz ari, Oñatiri buruz baizik. Hala ere, Segura kontuz erabili beharreko iturria da, askotan beste dialekto batzuetako argibideak ere ematen baitizkigu.

Beraz, gorago *esan* ditugunak kontuak izanik, zera jakinarazi gura diezuegu: honako berba-bilduma hau Arrasate eta inguruetako lexiko osatu bat barik, hartarako ekarpen bat besterik ez dela.

A

Aarikote	Araba	carnero joven.
Abadiñau	Oñati	especie de castaña.
Abarauts	Araba, Oñati	panal desprovisto de miel.
Abarkezten	Oñati	punzón con que se agujerean las abarcas.
Abuziñadu	Arrasate	revoltoso, levantisco.
Adargilla	Araba	ganado vacuno cosquilloso.
Aderdi	Oñati	portal.
Adiketari	Eskoriatza	escuchando, mirando, atendiendo.
Adoba	Oñati	remiendo.
Adrailu	Oñati	ladrillo.
Afoiñu	Aramaixo	olor.
Agerkari	Segura	manifestador.
Agermen	Segura	manifestación.
Agindu	Segura	salir los dientes.
Aginzabaldu	Oñati	abrirse el erizo de la castaña.
Aginak koskitu	Oñati	producirse dentera.
Agor	Araba	septiembre.
Agorrosin	Oñati	bostezo.
Agura	Oñati	figura en el naipe; sota, caballo o rey.
Agura-mutil	Oñati	solterón muy viejo.
Aiko	Oñati	zoquete, lerdo.
Aingeru-kanpaia	Oñati	campana menor de la torre.
Aingira-zorri	Oñati	tipula, zapatero. Vulg., insecto de patas largas que anda en la superficie de las aguas trazando líneas oblicuas.
Aintzigar	Oñati	escarcha.
Aiñu	Arrasate	pelusa de lienzo.
Aist	Oñati	muy. (Var. de AGITZ).
Aita-ponteko	Arrasate	padrino.
Aitzurrotx	Bergara	azada de dos púas agudas bidente.
Aize biur	Oñati	remolino, ciclón, torbellino de viento.
Aize-eztul	Oñati	tos nerviosa.
Aize-gaztaiñak	Oñati	castañas derribadas por el viento, a las cuales los pobres se creen con derecho.
Aizebillo	Arrasate	azote.
Aizkirri	Oñati	peñas sueltas.
Aiztu	Bergara, Oñati	olvidar.
Akats	Oñati	pico de las cuentas: "sei erreal da AKATZ". (Frantzisko Segura).
Aketo	Oñati	cabrón pequeño.
Akio	Oñati	dedícate. (D. verb. EKIN).
Akitian	Araba, Oñati	brincando los cabritos.
Akitika	Oñati	brincando los cabritos.
Akutsu	Oñati	mire. EKUTSU es la verdadera forma. (De IKUSI). Ver.
Alaide	Segura	valor, resolución.
Alanbren	Arrasate	calambre.
Alarao, alarau	Araba	alaridos.
Albaindu	Arrasate	rendirse de cansancio.
Albaiñi	Oñati	hebra de hilo.

Albakan	Oñati, Urruxola	hebra de un solo filamento. (Contr. de ARI BAKAN).
Albandu	Oñati	dar puntadas largas.
Albatamin	Oñati	cierta enfermedad ovejuna.
Albeni	Arrasate, Oñati	hebra de hilo.
Aldaar	Oñati	inseguro, ladeado, alicaído.
Aldaetxe	Oñati	vestuario, casa en donde mudan la ropa los aldeanos para ir a la iglesia.
Aldar	Oñati	el canto liso de las tabas.
Aldatz	Segura	cuesta. “Lur gutxi ALDATZ bage”, no hay prosperidad sin trabajar, lit: pocas tierras sin cuesta. (Frantzisko Segura).
Alderantzean	Oñati	inclinado.
Aldiak egin	Oñati	mudar de residencia.
Aldiak eragin	Oñati	hacer trasladar.
Ale	Araba, Oñati	botón.
Alegorritu	Oñati	abrirse el erizo de la castaña.
Aletxa, aletxe	Arrasate, Eskoriatza	ojal para botones, presilla.
Alkatetxu	Araba	cacique, persona que en un pueblo o comarcas ejerce excesiva influencia política.
Alkaton	Arrasate	pieza de tela en el ruedo de la saya; cubiertas de la cama.
Alosain	Arrasate	cuerda, hilo con el que se sostiene la madeja.
Alzitza	Arrasate	tapón, pedazo de trapo con lo que se tapaban los tinteros de cuerno.
Amar-gizona	Araba	alguacil que en otro tiempo recogía los diezmos.
Amarkai	Oñati	época de medio luto. “AMARKAIETAKO mezea”, misa de esta época (la segunda mitad del año) a la cual van sólo las mujeres.
Amarratz	Araba, Arrasate	araña. “Baratxe baratxe, jauna, amarratzak amarauna” poco a poco, señor, la araña hace la telaraña (Frantzisko Segura). “Amarratzak egurasa, gaiñean euri-jasa” las arañas de bureo, viene la lluvia luego (Frantzisko Segura).
Amarren-gizona	Oñati	alguacil que en otros tiempos recogía los diezmos.
Amiatu	Araba	Ver AMIOTU, enmohecerse árboles, las ropas.
Amilla	Arrasate	sobretudo, chaquetón.
Amuko	Araba	lino de primera clase, bayal. “Irutarikoak dira leuak: bikaiñena, AMUKOA; artaiña, amulua: bastoena, azpurukoa.” Hay tres clases de lino: el más excelente lino bayal, seco; el mediano; cañocazo; el inferior...”.
Amulo, amulu	Araba	lino de segunda clase.
Anabasa	Oñati	(Ver ANABAKA). Plato, comida de legumbres.
Anbo	Arrasate	cepa, trozo de tronco cortado a cercén.
Anbotu	Oñati	secarse el trigo, quedando blanco el tallo y sin granos la espiga.
Andanbedar	Arrasate	acedera.
Andigei	Arrasate	propenso a crecer.
Andraketa	Elgeta	juego de niñas, simulando ser señoras.
Andrakume	Araba	muñeca, juguete de niñas; (Eibar), mujer.
Andramin	Oñati	pasión inmoderada a mujeres.
Angio	Bergara, Leintz, Oñati	dehesa, lugar de pasto acotado.
Angua	Oñati	fofo.

Angulu	Arrasate	(Ver ANGELU). Aposento pobre; vestíbulo interior.
Anka	Araba	gajo de la nuez, cuarta parte de su carne.
Ankakoxkoka	Arrasate	andar al cox-cox.
Ankalatraba	Araba, Oñati	a horcajadas.
Ankar	Segura	cabriola, salto.
Ankurkulu	Arrasate	a horcajadas.
Antixon	Oñati	(Ver ANTOISIN, 1). Acetre, vasija pequeña para agua.
Antxikari	Oñati	corredor.
Antxiti	Oñati	principal bailarín de un baile llamado AURRESKU, especie de farándula.
Antxitu	Oñati	coger, alcanzar, seguir.
Antzar		BASANTZAR (Araba), ganso silvestre.
Antzarresi	Arrasate	reja en los cauces de un molino para impedir que pase la broza.
Antzi	Oñati	traza, maña.
Antzitu	Araba	olvidar.
Ao-bero	Oñati	exagerado.
Ao-sapai	Arrasate	paladar, cielo de la boca.
Ao-zabal	Oñati	imprudente en el hablar, lit.: de boca ancha.
Apaladi	Segura	anaquelería, estantería de libros.
Apapa	Arrasate	ir de paseo.
Apapuan	Oñati	vivir con estrechez.
Apapuzka	Oñati	renacuajo.
Apar	Araba	cerón, residuo de cera en los panales.
Apatz	Arrasate	ucezo mayor en que se cuaja la leche. (Ver ABATS); (Arrasate), granos de la leche cortada.
Apaz	Arrasate	sentarse. (Voc. puer.).
Apiento	Arrasate	oveja estéril. (Arrasate), oveja de un año que no ha parido.
Apo	Araba	fofo, esponjoso. ARTO APOA (Araba), borona fofa.
Apoka	Araba	acaso.
Apota	Oñati	verraco, cerdo padre; palabra despreciativa dirigida a una persona; ciertamente! exclamación irónica.
Apotx	Oñati	yerro. APOTX EGIN, amagar y no pegar, por ejemplo jugando a pelota.
Apurkor	Arrasate	rompedizo.
Ara		ZUZARA (Segura), celo de la vaca.
Arabaki	Oñati	remiendo.
Arabakitu	Oñati	remendar.
Arabako ota	Arrasate	enebro.
Arabota	Oñati	enebro, licabra.
Araiñegun		ARAIÑEGUN ANTXXETI (Arrasate), tras anteayer.
Arakaitz	Oñati	carne podrida que brota de las llagas.
Arakaldu	Oñati	atontarse.
Arakatx	Arrasate	(Ver ARAKAITZ).
Araki	Araba	cebón, animal cebado.
Arakondo	Oñati	nudo de árbol.
Aran		BASOKARAN (Eibar, Elorrio), endrino. ASTOKARAN (Arrasate), la ciruela más grande.
Arantza		ARANTZA-PERRETXXIKO (Oñati), seta que brota entre espigas, (?).

Arao	Araba	imprecación. “Jesusen odolari berari birao, ARAO eta añaena ezarten deutsezanak”: los que dirigen a la misma sangre de Jesús blasfemias, imprecaciones y maldiciones (Ur. Mai.155-6).
Arapo	Araba	púa del árbol. (Var. de ADAPO).
Arau	Leintz, Oñati	hermandad, asociación. SU-ARAU (Leintz, Oñati), sociedad contra incendios.
Arazeria	Oñati	demasiado esmero en hablar, manía de hacer frases.
Arbi	Arrasate, Oñati	hay varias clases de ARBI, nabo. ARBI GOZO (Arrasate), nabito. UDARBI (Oñati), remolacha.
Ardatz	Arrasate	eje. MALARDATZ (Arrasate), molinillo, instrumento que sirve para unir y retorcer dos o más hilos; es distinto del huso con que se recoge el hilo según sale de la rueca.
Ardui	Oñati, Urruxola	pedregal.
Ardurazko	Segura	interesante.
Arei	Oñati	arena. (Ver ARE 1 ^o).
Areka	Arrasate, Oñati	acequia, zanja, cuneta.
Aretxe	Arrasate	armazón del arado.
Arezko	Oñati	cuñas que se adhieren a la limonera del carro.
Argi-egille	Oñati	mujeres que presiden el luto de un funeral.
Argi-izar	Araba, Arrasate	el lucero de la mañana.
Argi-mutil	Oñati	juncos machos. “Augatik Oñati aldean argi-mutillak esaten jake zia arrai”: por esto, hacia Oñate, los juncos machos (sic) son llamados ARGI-MUTIL “porta-luz”. (Euskalz. 1-159-22).
Argi-olatak	Oñati	ofrendas, velas y panes que se llevan a la iglesia.
Argi-txakur	Oñati, Segura	fuego fatuo.
Ari	Oñati	“Ari oneko gizona” (Oñati): hombre de buena correa o humor.
Arlitoki	Oñati	devanadera.
Arin-egikari	Arrasate	corredor.
Arkakarats	Leintz	rosal silvestre.
Arkal	Oñati	pariente. (Var. de ALKAR).
Arkaldu	Araba, Oñati	emparentarse.
Arkaltasun	Oñati	parentesco.
Arkatilla	Arrasate	arca de dinero. (Dimin. de ARKA).
Arkera	Araba, Oñati	oveja o cabra en celo. (Var. de ARKARA).
Arkin	Oñati	hombre lleno de deudas.
Arkosko	Arrasate, Oñati	cascajo. “ARKOSKO bat duin gogorra dago umetxo ori”, ese niño está tan duro como un cascajo.
Armika	Elorrio	cardo corredor, cierta hierba parecida al cardo.
Arnabar	Araba	jaspe y toda piedra parda.
Arnasestuka	Oñati	jadeante, respirando con dificultad.
Aro	Arrasate, Leintz	hermandad, seguro. Se usa sólo en la palabra SU-ARO, seguro, hermandad contra incendios. “SU-AROAN sartuta daukagu etxea”: la casa tenemos registrada en la hermandad contra incendios (en el pueblo tienen esta hermandad).
Aron	Araba	lanzadera, instrumento de tejedores. (De ARA-ONA?).
Arpegi		ARPEGI-ORDEKO (Araba), careta.
Arpilmeta	Segura	columna de piedras.

Arrai gorri	Arrasate	buitre rojizo.
Arraindu	Segura	adelgazarse para pasar por un hueco.
Arraipardo	Oñati	galfarro.
Arramar	Oñati	alboroto, barullo grande.
Arramaska		ARRAMUSKA (Oñati), aspavientos, pamplinas.
Arramuskada	Oñati	gesto de mal humor.
Arranpalo	Oñati	espantajo.
Arraposo	Leintz	trepa-troncos (pájaro).
Arrast	Araba, Elorrio	rastrillo, instrumento de labranza.
Arrastua	Oñati	atenuante de ARRAIO! Rayo!.
Arratz	Oñati	tambor; (Arrasate), harnero; (Araba), cesto en que se recoge el pan.
Arrauka	Araba, Arrasate	hez de la leche buena.
Arrautza-mokoi	Araba	cáscara de huevo.
Arrautzogi	Arrasate	torta.
Arrautzopil	Arrasate	torta de pan mezclada con huevos.
Arregotzi	Oñati	piedra menuda que se echa en zanjas para que el agua corra y no se estanque.
Arresi	Arrasate	pared pequeña metida en los ríos.
Arreta	Oñati	garbo, remango.
Arretrioko	Araba	ARRETXIKO (Arrasate), llevar a un niño a horcajadas o sentado sobre el hombro.
Arri-igortzi	Arrasate	golpe recibido en el pie al chocar con algún obstáculo.
Arrien	Araba, Arrasate	mal de orina; (Eibar), endurecimiento del pecho o ubre.
Arritxin	Segura	peña suelta.
Arroin	Segura	piedra fundamental, base.
Arroki	Segura	fanfarrón.
Arron	Segura	carcomido.
Arrosien	Oñati	caspa de niños.
Arrosin	Oñati	bostezo.
Arroska	Araba	hondonada.
Arta-burruxa		ARTA-KOSKOLA (Bergara); ARTA-TXOROKIL (Araba), cáscara de maíz.
Artaare	Araba, Elorrio	rastra, cierto instrumento de labranza.
Artabae	Elorrio	cedazo para cerner harina de maíz.
Artakaskar		ARTATXAPAR (Araba); ARTATXARRAPA (Arrasate); ARTATMATXAR (Elorrio), espiga pequeña de maíz.
Artakuso	Elorrio	espantajo de pájaros.
Artalora	Arrasate, Elorrio	tallo envoltorio superior del maíz.
Artamaluta	Eibar, Elorrio	caloca (pop.), envoltorio de la espiga del maíz.
Artatsu	Oñati	1. hábil; 2. hábilmente.
Artatxiki	Oñati	mijo.
Artatxori	Arrasate	curuja (pájaro).
Arto-marka		ARTO-MARKO (Oñati), cierto instrumento de labranza para marcar la tierra y sembrar luego el maíz.
Artoberotu	Eibar	aburrirse enteramente.
Artopil	Oñati	masa de ingertar.
Asago	Araba	haz, gavilla.
Asapala	Arrasate	galope.
Asero	Oñati	1. holgado; 2. holgadamente.
Aserotasun	Oñati	holgura.

Aserotu	Oñati	aflojar, poner holgado.
Asikontxo		ASIKUREN (Eibar), glándulas, paperas.
Aska	Arrasate	foso, zanja. LUEBAN-ASKA, foso de trinchera.
Askineko	Oñati	polaina rústica, peal que se pone con las abarcas. De ASTAL-GAIÑEKO?.
Askor	Arrasate	tierra, ligera, fofa.
Asmabide	Segura	discurso, facultad de discernir.
Asmamen	Segura	discurso, facultad de discernir.
Asoin	Oñati, Segura	cimiento, fundamento.
Aspel	Arrasate	fajo de helecho, argoma.
Aspeldu	Arrasate	hacer carguillas de hierbas, etc.
Aspillu	Segura	ojos del pan, queso.
Astalka	Bergara	dando corcobos.
Asterri	Araba	pueblo de naturaleza, origen.
Astiune	Arrasate	rato desocupado.
Atabaka	Arrasate	cepillo de iglesia.
Atalo	Araba, Oñati	especie de castaña tardía, grande y dulce.
Atanbora	Arrasate	pandero.
Ataraldi	Arrasate	ocurrencia, salida.
Atarramendu	Oñati	provecho que se saca de una cosa.
Atarte	Arrasate	portal, vestíbulo.
Ateburu	Oñati	dintel de puerta.
Atelanga	Arrasate	tranca, palo grueso que se pone horizontalmente detrás de una puerta o ventana cerrada.
Atetilla	Araba	ventana adherida a una puerta.
Atorra		toda camisa. Antiguamente la camisa se componía de dos piezas: una que llegaba del cuello a la cintura y se llamaba TXARAMEL (Oñati); otra que bajaba de la cintura y se llamaba ATORRA.
Atorra-sakotak		ATORRA-TXARAMELAK (Oñati), las dos piezas de que se componía la camisa antigua de la mujer.
Atralaka	Bergara	pendencia. “Etxe utsa, ATRALAKA utsa”: casa vacía, pura camorra.
Atsagon	Oñati	descansar.
Atsalde	Arrasate	tarde. (Var. de ARRATSALDE).
Atseden	Oñati	descanso. “Odeya nora, ayerik ara, lekuan-lekuan ATSEDETXO-AK egiten zituztela”, haciendo ligeras pausas de trecho en trecho y yendo ellos a donde iba la nube.
Atsegin	Araba	descansar.
Atsegite	Oñati	descanso.
Atsemon	Elorrio	apagar.
Atsitu		ATXITU (Araba, Oñati), alcanzar a uno, coger, prender.
Atso	Arrasate	erizo disforme de la castaña; hinchado vegetal.
Atsotu	Oñati	achaparrarse, quedarse enanas las plantas.
Atx-kabeliña	Arrasate	clavel silvestre.
Atx-negar	Arrasate	estalactita.
Atxiki	Oñati	dedo meñique.
Atxilo	Oñati	voz que dicen los niños en cierto juego al dar alcance y coger al que le siguen.
Atxillotu	Oñati	prender.
Atximurka	Arrasate	pellizco.

Atxurkula	Araba	harpón o hazada de dos púas.
Atxurpala	Araba	azada para cortar pedazos de tierra que se destinan a hacer paredes de adobe. (Ver LUEBAGIATSUR), (Oñati).
Atz		ATZANDI (Araba), dedo del corazón; ATZ NAGI (Araba), dedo anular; eje, se usan en el compuesto GURTATZ, transformado, por influencia de la U, en GURTETZ, de GURDI+ATZ, eje de carro y ARDATZ, cuyo primer componente no conozco.
Atzamarka	Araba, Arrasate	arañar.
Atzemau	Elorrio	apagar.
Atzerabide	Oñati, Segura	obstáculo, causa de retraso.
Atziar	Oñati	pulgada.
Atzimur	Oñati	(Ver ATXIMUR).
Auka	Araba	musgo.
Auki	Elorrio	muérdago (Bot).
Aul	Oñati	insípido, soso.
Aunatu	Araba	enmohecerse.
Auno	Oñati	fatiga. AUNO EGIN, rendirse de cansancio.
Aurdiko	Arrasate	almohadón que abarca todo el ancho de la cama.
Aurki	Arrasate	sin duda, a buen seguro.
Aurreralari	Araba	ahorrador.
Aurtemein	Elorrio	hace poco tiempo.
Ausa	Arrasate	por ventura.
Ausiabar	Arrasate	quebradero de cabeza.
Ausian	Arrasate	transversalmente, a bolina. AUSIETARA (Arrasate), por subterfugios, por socarronerías.
Auskitu	Araba	sentir dentera.
Auspeko	Arrasate	hallullo, borona subcinericia
Auste		AUSTEI (Oñati), jabonadura, limpieza de ropa blanca.
Austegi	Oñati	depósito de ceniza en la cocina.
Auteresti	Araba, Arrasate	pretensión, aspiración; (Oñati) alegatos, excusas.
Auteriste	Oñati	jactancia, presunción, temeridad.
Autsak batu	Oñati	luchar. "Auska esateko Oñati aldean AUTSAK BATU esaten dabe": por decir "lucha" dicen "recoger polvo" en Oñate. (Euskalz. I-173-31).
Autueta	Aramaixo	conversación.
Auzo-alkate	Arrasate	alcalde de barrio.
Auzo-gizon	Oñati	cabo de barrio.
Auzuna		AUZUNAA (sic) (Araba), el barrio.
Axeleme	Arrasate	zorra (de AXERI-EME).
Axeri	Arrasate	zorro.
Azal		AZAL ONA AIZ: eres buena pieza, eres un pícaro.
Azal-apaiñak	Segura	afeites.
Azalurratu	Oñati	escardar las tierras.
Azkapela	Arrasate	dedil.
Azkarri	Oñati	levadura; (Araba), acacia.
Azkasi	Oñati	acacia.
Azkonkor	Arrasate	articulaciones de los dedos.
Azoin	Segura	cimiento.
Azostean	Oñati	además, fuera de aquello.

Azpel	Oñati	tierra surcada para la siembra; manotada de paja.
Azpigai		AZPIGEI (Oñati), hierbas, etc. con que se hace la cama del ganado.
Azpildura	Oñati	doble de carácter.
Aztal	Oñati	terreno con cierto declive.
Aztru	Elorrio	el adivino.
Azul	Arrasate	¿frecuencia? “AZULEZ umeak egin”: procrear con frecuencia.

B

Baba		ORTU-BABA (Arrasate), habas tempranas; BABA-GORRI (Araba), alubia roja.
Babazuri	Araba	alubia blanca.
Badaur	Araba, Elgeta	ayuno.
Baegur	Arrasate	leño sobre el cual se agita el cedazo.
Bagatsa	Oñati	lodazal.
Bagi	Arrasate, Oñati	tardo para andar.
Bagil		BAGIRIL (Oñati), junio de BABA-IL, mes de las habas.
Bagitu	Arrasate, Oñati	hacerse tardo, pesado. “BAGITU zaio pausua”, se le ha entropicado el paso.
Baikotz	Oñati	(Ver BAKOITZ).
Baillara		SOLO-BAILLARA BAT (Arrasate), una heredad larga.
Baiño	Elorrio	tan como V. BAIZEN: “Iretargiak argi egiten dau, egunez BAIÑO argi ez”, la luna produce claridad, no tanta como el día.
Bakanaldi	Oñati	temporada de andar solo, período de misantropía.
Bakarra	Araba	balido.
Bakarraka	Araba	dando balidos la cabra, etc.
Bakundu	Arrasate	casarse; (Araba), unirse los divorciados.
Bakuntza	Arrasate	unión, desposorio.
Balago	Araba	paja, por lo general de centeno.
Balazao	Arrasate	haces de trigo, gavillas grandes.
Balazta	Arrasate	cesto para llevar maíz, etc.
Balgar	Oñati?	terreno costanero.
Baltsa	Arrasate	pozos entre peñas, formados de nieve derretida; nieve aporcachada.
Baltz		BALTZA EGIN (Arrasate), engañar a uno.
Baltz-illun	Arrasate	color castaño.
Banaandu	Arrasate	desparramar.
Banandu	Arrasate	separar, divorciar, diferenciar, desbaratar.
Banasta-laiñeko	Arrasate	cestos anchos en que se lleva la vendeja a la plaza.
Banazka	Araba	BANAKA (Araba), jugar a nones: “BANAKA ala biñaka”, a pares o nones.
Banera	Araba	modo, manera, apariencia.
Bapaka	Arrasate	jugar uno a uno.
Bapez	Arrasate	ninguno, nada. (Contracción de BAT-BERE-EZ, BAPERE-EZ, BAPEREZ, BAPE-EZ, BAPEZ).
Barakatz	Oñati	ajo. (Ver BERAKATZ).

Baranda	Arrasate	varal sobre las cargas en los carros grandes.
Baratz	Arrasate	calma.
Barautz	Eibar	birbiquí, artefacto muy antiguo con el cual se horada el hierro.
Barazti	Araba	huerto grande.
Bardindu		BARDINDU AGIÑAK (Arrasate), poner las peras a cuarto, lit.: igualarle los dientes.
Barestu	Arrasate	desterjarse un tejido.
Bargasta	Arrasate	mujer de mala fama.
Bargo	Arrasate	gorrino como de tres a siete meses.
Barka	Oñati	cesto de mimbres para conducir clavos.
Barraban	Arrasate	GIZON BARRABANA! palabra soez que se dice acaso como eufemismo de “Barrabás”.
Barren-adar	Arrasate	rama que se deja sin cortar al podar árboles, a fin de que suba la savia y no se pudra el tronco.
Barrien-barri	Arrasate	de nuevo.
Barrindatu	Oñati	observar.
Barruko	Arrasate	establo.
Barrunbete	Oñati, Segura	pastel, con dulce en el interior, cuya pasta exterior es dura y blanca, y cuya figura es de una D.
Barrundatu	Oñati	barruntar, observar.
Baruts	Arrasate	espuma de la boca.
Basa	Arrasate, Oñati	lodo, cieno.
Basabazter	Arrasate	apartado, desierto.
Basabear	Arrasate?	abubilla (pájaro).
Basamordo	Arrasate	BASAMORRA (Araba), matorral.
Basarto	Arrasate	sorgo, maíz silvestre.
Basasto	Arrasate, Oñati	granillos malignos de la piel, lengua, etc.
Basatza	Arrasate	lodazal.
Basetxalde	Arrasate	casa de aldea.
Basillora	Oñati	harina de clase muy inferior.
Baska	Oñati	cieno.
Baso-iñausi	Arrasate	bosque talado.
Batu	Bergara	ordeñar.
Beargei	Oñati	ingerencia; “Zuk eztaukazu emen BEARGEIRIK”, usted no tiene aquí nada que ver.
Beargintza	Oñati	faena.
Beatzen ganeko	Arrasate	presumido.
Beatzetako	Arrasate	retazos de paño que se ponen dentro de las abarcas.
Bebeda	Araba	acelga.
Bedar	Oñati	tabaco.
Bedarmin	Araba	ortiga.
Bedarrondu	Arrasate	heno.
Bee-barru	Oñati	zaguán.
Beerako	Arrasate, Oñati	diarrea.
Begi-luze	Arrasate, Oñati	envidioso.
Begira	Arrasate	curioso.
Begirakor	Arrasate	prudente.
Begirune	Arrasate	acogida.
Begita	Arrasate	estrobo para ganado; gaza.
Begiz-begi	Arrasate	de hito en hito; cara a cara.

Bekain	Arrasate	ceja.
Bekar	Arrasate	legaña. Algunos distinguen entre PIZTA y BEKAR; dando a PIZTA la significación de “legaña reciente” y a BEKAR de “legaña seca”.
Bekatu	Arrasate	pecado.
Bekatxo	Oñati	orzuelo.
Bekeke	Arrasate	balido de cabra.
Bekoki astun	Arrasate	frente ceñuda.
Bekokiko	Araba	frontal de ganado.
Bekozko	Arrasate	ceño, mal ceño según algunos.
Bekune	Araba	mirada. Contr. de BEGIRA-KUNE.
Beladar	Araba	belladona.
Belaiki	Arrasate	tableta con mango en el centro, que sirve para recoger escoria, broza, etc.
Belakuso	Eibar	espantajo.
Belarrondoko	Bergara	almohada.
Belartoxa	Segura	tabaquera.
Belatxika		BELATXINGA (Arrasate), corneja.
Belatxiko	Araba	vencejo (pájaro).
Belaunarri	Oñati	pedra sobre la cual golpean la suela los zapatos.
Belaungozo	Arrasate, Oñati	agilidad.
Belaunkatillu	Arrasate	(Ver BELAUNBURU).
Beltxijoi	Bergara	vencejo (pájaro).
Belu	Arrasate	tarde.
Belumendu	Araba	cierta variedad de castaña tardía.
Benaka	Arrasate	red para pescar bermejuelas.
Benaz	Segura	formalmente, con seriedad.
Beoka	Arrasate	potranca, yegua joven.
Bera	Arrasate	lugar bajo.
Berantarbi	Arrasate	nabo tardío.
Berase	Arrasate, Oñati	mucha humedad. “BERASE andia egin dau” (Arrasate), ha hecho gran humedad.
Berbaldaua	Bergara	el hombre versado en muchas materias.
Berbalots	Arrasate	ruido confuso de voces, rumor.
Berdantza	Oñati	antenoche; BERDANTZA-ANTXITI (Oñati), tras antenoche.
Berdate	Arrasate	tiempo duro y prolongado.
Berdeska	Arrasate	verduzco.
Berdezka	Arrasate	color verde, alegre, verduzco.
Berdinbero	Oñati	cama. Es una palabra vulgar.
Berdinga	Arrasate	leña gruesa, BERDINGA-IKATZ (Arrasate), carbón de tamaño mediano.
Berdoztu	Oñati	chamuscar.
Berein	Arrasate	(Ver BEREDIN): mucho, muchos.
Berekabuz	Arrasate	por propio impulso.
Berekasa	Arrasate, Oñati	a su parecer, NEURE KASA, a mi parecer, GURE KASA, a nuestro parecer.
Berekautan	Arrasate	espontáneamente.
Berekauz	Arrasate	por propio impulso.
Bereki	Arrasate	allegado; egoísta.

Berga	Oñati	cuadradillo, hierros adelgazados y preparados para poner ru-sientes o caldear las puntas y hacer clavos.
Besaeri	Araba	gente útil con que cuenta una familia dentro de sí misma para el trabajo.
Besartekada	Arrasate	carga sostenida entre brazos.
Besomakila	Arrasate	húmero. (Ver BESONDO).
Beste	Arrasate	BESTEAK BESTE DIRELA (Arrasate), prescindiendo de los demás.
Bestelengusiña		BESTENGUSIÑA (Oñati), prima segunda.
Bestelengusu		BETENGUSU (Bergara), primo segundo.
Betagarri	Arrasate	trozos de leña que se echan al hueco en la pira de la leña, cuando ya el fuego funciona para hacer el carbón.
Betaz-beta	Segura	frente por frente.
Betaztu	Segura	hacer frente.
Betealdi	Leintz	empacho.
Betezkel	Arrasate	bizco.
Beti-be	Arrasate	de cuando en cuando.
Betillun	Arrasate	triste.
Betintza	Arrasate	ceja.
Betxindor	Araba	orzuelo. (De BEGI-TXINDOR).
Betzain	Arrasate	pastor de ganado vacuno.
Beza	Eibar	dicha, suerte. "Nok leukakean bere BEZA!" ¡Quién tuviera su dicha! "bere BEZEAN BANENGO!" ¡Si yo estuviera en su dicha!.
Biago	Araba, Arrasate, Oñati	siesta o dormición del mediodía.
Biao	Araba	siesta. (Ver BIAGO). BIAO-LEKU, BIAOTEGI (Araba, Oñati), lugar sombrío en el que se refugia el ganado del calor del mediodía.
Bibear	Arrasate	trabajo repetido. (Ver BILBEAR).
Bidagin	Oñati	andarín.
Bidagintza	Oñati	oficio de andarín.
Bidari	Arrasate	porte, precio de pasaje.
Bide	Arrasate	corro. "Ule gorri, BIDE orri" (Arrasate): rubio, corro a ése.
Bide-egin	Segura	recurrir, acudir.
Bide-lasterra	Araba, Oñati	el atajo.
Bide-zador	Araba, Oñati	sendero.
Bideazko	Arrasate	pasajero.
Bidekurtze	Arrasate	(Ver BIDAGURUTZE). Encrucujada.
Biderakutsi	Oñati	guiar.
Bidets		BIDE-TXINGOR (Araba, Oñati), sendero.
Bidezko	Arrasate	caminante.
Bigura	Arrasate	muérdago.
Bihotz-urri	Segura	cobarde.
Bikain	Arrasate	excelente; (Araba) doble.
Bikoitz	Araba, Elorrio	una flor.
Bikote	Oñati	ladrillo como de dos pulgadas de largo.
Bikutz	Oñati	doble, pareja.
Bikuztu	Oñati, Segura	emparejar.
Biotz	Arrasate	piedra cuyo interior no está calcinado. Parece más bien la parte no calcinada de una piedra; pues en B-i la piedra misma se lla-

		ma KARE-BIOZTUNA, cal que no tiene meollo. En B-mond, llámase OGI-BIOTZ el meollo no bien asado del pan, como la parte no calcinada de la piedra. “BIOTZA dauko ogiak” (Arrasate) está mal asado el pan, lit.: el pan tiene corazón.
Biotzean ikutu	Oñati	conmover.
Biotzil	Arrasate	triste; tristeza.
Birikeri	Segura	tisis pulmonar.
Birinaska	Segura	chanfaina, guisado hecho de bofes o livianos picados.
Birlandatu		BIRLANDAU (Arrasate), trasplantar.
Birlo	Arrasate	bolo.
Birraldatu	Arrasate	trasplantar, trasladar.
Birrazi	Araba	segunda simiente en un mismo campo.
Birtxin	Arrasate	niño inquieto, turbulento.
Bisusleku	Araba	hondonada en la que se arremolina la nieve; (Arrasate), lugar abierto muy azotado por el viento.
Bisustu	Oñati	jeringa.
Bitsirazki	Araba	espumadera.
Bitxilora	Elorrio	flor y hierba de manzanilla.
Biur	Oñati	perverso; (Elorrio), dobleces de las cuerdas.
Biurka	Araba	atormentado, retorcido. “BIURKA gau osoan egon da gaixoa”, el pobre ha estado toda la noche retorcido.
Biurtu	Arrasate	estirarse una vena, dislocarse un miembro.
Bizar		“BIZAR-GORRI, bide orri” (Arrasate): hombre de barba rubia no te fíes de él, séparate de su camino; barbarrubio, corro a ése (que se vaya).
Bizar-leku	Arrasate	barbería.
Bizarretxe	Arrasate	BIZARTEGI (Arrasate), barbería.
Bizinaí	Arrasate	vividor activo y ahorrador económico.
Bizitura	Arrasate	jeringa.
Bojada	Arrasate	ráfaga.
Bolada	Arrasate	tropel, gran cantidad. DIRU-BOLADA (Arrasate), gran cantidad de dinero.
Boladan	Arrasate	a chorro.
Boldrio	Arrasate	gordinflón.
Bolo	Arrasate	dinero que en algunos pueblos se desparrama por el suelo después del bautizo. Acaso guarde relación con la palabra latina “volo”, que dice el padrino durante la ceremonia.
Bonbazen		BONBAZI (Araba, Elorrio), tela para forro.
Bonbil	Arrasate	garrafón, botijo cilíndrico de tierra; pintado de negro, de dos asas y cabida de unas ocho azumbres (hidría hoy en desuso).
Bonburu	Oñati	colmo, exceso de cosa medida.
Borbor	Arrasate, Oñati	ruido de hervor, profundo, en ebullición.
Bornu	Arrasate	derredor.
Boskotx	Araba	ruda. Las madres frotan los pechos con esta planta para destetar a los niños; (Oñati) arañas de iglesia de cinco brazos.
Bota	Arrasate, Oñati	abatarar, bajar el precio.
Bringa	Arrasate, Oñati	astilla larga y gruesa.

Brintzatu	Arrasate, Elorrio	rajar, cascar, henderse.
Brokil		BROKOLIZA (Arrasate), broquil, colibroquil, hojitas de col que nacen en primavera.
Bular		BULAR-ITXI (Oñati), constipado sin tos.
Burburio	Arrasate	gorgojo, insecto que destruye las habas.
Burdiñara		BURDIÑARE (Oñati), arado de cinco, siete o nueve púas.
Burdunxali		BURDUNTZALI (Arrasate), cucharón.
Burkama		BURKAME (Arrasate), caballete accidental de carro.
Burkoltza	Elorrio	adral, tejido de varilla que se pone en el carro.
Burrun-burrin	Elorrio	melolonta, abejorro, vulg. cochorro (insecto).
Burrunbada	Oñati	estrépito.
Burruntzi	Oñati	asador. (Var. de BURDUNTZI); (Oñati) dolor vivo.
Burruskada	Arrasate	refunfuñamiento.
Burtaga	Arrasate	lanza del carro; (Arrasate) caballete accidental del carro; (Araba, Oñati) varal que se pone sobre las cargas de bulto, para apretarlas y sujetarlas.
Burteda-zulo	Arrasate	agujero central del yugo.
Burterresto	Arrasate	surco de las ruedas.
Burtetz	Araba, Oñati	eje del carro.
Burtxirrika	Oñati	BURTXIRRINKA (Arrasate), rueda de carro.
Buru	Arrasate	“Ez BURU eta ez belarri” (Arrasate), ni fú ni fá, inútil.
Buru-aurki	Araba	rodete.
Buru-jantzi	Oñati	ligero de cascos.
Buru-koskor	Arrasate	cráneo.
Buru-zutika	Arrasate	insurrección, inquietud del ganado.
Burubide	Arrasate, Oñati	trance, apuro.
Burugin		“BURUGIN ona, lagugin txarra” (Arrasate), el buen vividor malo para compañero.
Burumoztu	Arrasate	cortar el pelo.
Bururengo	Arrasate	el supremo, el más próximo a la cima, cabeza, etc.
Burusi		manta: “Noruntz eguzki, aruntz BURUSI” (Segura), hacia donde va el sol, hacia allá va la manta.
Burutxa	Araba	espiga desmazalada de maíz; (Araba, Elgoibar) espigas de trigo intactas después de la trilla.
Burutxauts	Araba	polvo de trigo.
Buruzkain	Eibar	dar vuelta cabeza abajo; meterse en los asuntos fuera del alcance de uno.
Bustialdi	Arrasate	mano de jabón que se da al afeitarse, lavar la ropa, etc.
Buyu	Arrasate	residuo de trigo que sale de la criba o de las eras mezclado con polvo.
Buzitu	Segura	imbuir, sugerir. “Eztakit nok BUZITU duen gauza orretarako”, no sé yo quién le ha imbuido en eso.
Buztan	Oñati	pequeñuelo. Se usa como epíteto despreciativo. NESKA-BUZ-TAN (Segura), la muchachuela, lit: el rabo de muchacha.
Buztan-ikara	Arrasate	aguzanieves (pájaro).
Buztan-urkulu	Arrasate	buitre.
Buztarri	Arrasate	arco iris.
Buztino	Arrasate	sidra pura, sin mezcla de agua.

D

Dabillur	Oñati, Segura	agua corriente. (De DABILL).
Dago		“DAGO, DAGO, bera DAGO” (Arrasate) dicen las madres y cantan al ver a sus hijuelos por primera vez sosteniéndose sobre sus piés.
Dagoka	Arrasate	ejercitarse un niño en sostenerse.
Danbateko	Oñati, Segura	choque.
Danda	Segura	costalada, caída de espaldas, golpe como el de reloj.
Dart	Arrasate	(onomat.), parar en seco.
Dartada	Arrasate	parada en seco.
Dasagar	Oñati	membrillo, (Bot). (Var. de IRASAGAR).
Daunb	Arrasate, Oñati	(onomat.), estruendo.
Daunbada	Arrasate, Oñati	ruido como el de un fuerte golpe de pecho.
Degaitu	Arrasate	desfallecerse, desanimarse.
Deigun	Arrasate	supongamos. (Var de DAIGUN y elipsis de USTE IZAN DAI-GUN).
Deion	Elorrio	(Ver DEIERA). Proclamas de matrimonio.
Dendel	Arrasate	parte central del lado trasero del carro.
Deskultzu		“DESKULTZU bakotzar ori”, tú desatinado. ¿Vendrá de “discurso”? En Mondragón (Arrasate) se dice DISKURSU BAKO ORI, en vez de la frase arriba copiada.
Diamutxua	Arrasate, Oñati	diantre! Parece atenuación de DIABRUA, “diablo”.
Dindilizka	Arrasate	estar suspendido.
Dindirrin	Elorrio, Oñati	(Ver DINDIRRI 4). Cola de un vestido.
Dingilin-dangolo	Arrasate	cojo, en sentido burlesco.
Dirutoxa	Segura	bolsa de dinero.
Distiria	Arrasate	reflejo del sol en la playa, tierra, etc.
Doai	Oñati	merced, regalo. Contr. de DOE+ARI, DOARI?. DOAI EGU-NA (Oñati): día de dones, de regalos (Reyes y Purificación).
Doaka		DOAKEA (Araba), el achacoso.
Dobatzakur	Araba	dogo D. esp. dogo?
Dolara	Arrasate	lagar.
Dorla	Leintz	llaman así a depósitos donde se hace la sal. (Var. de DOLARA).
Dorleta	Leintz	nombre de un lugar en que existen depósitos de sal.
Dragatz	Arrasate, Eibar	cuchilla para desmenuzar argoma.
Draun	Eibar	Ver DRANK. onomat., sonido de la campana.
Duin, duiñ	Arrasate	tanto...como. “Arkosko bat DUIN gogorra dago umetxo ori” (Arrasate): ese niño está tan fuerte como un pedrusco.
Dunbal	Segura	bombo.
Dunduri		DUNDURIO (Elorrio, Oñati), resonancia; zumbido en el oído.
Durdurio	Oñati	zumbido dentro del oído.
Durrunbada	Oñati	ruido fragoso.
Durundi		DURUNDU (Arrasate), resonancia.

E

Ebali	Arrasate	mover. (Var. de ERABILI).
Ebatzi	Elorrio	resolver, dirimir.
Edadega	Arrasate	árbol bravío.
Edarega	Oñati	árbol bravío, sólo se dice del castaño. (Ver EDADEGA).
Edarrakatu	Arrasate	bacineta.
Edaztu	Oñati	esparcir, extender.
Edegin	Oñati	carácter; "EDEGIN oneko gizona" (Segura), hombre franco, de buen carácter.
Ederkadura	Arrasate	paliativo, adorno.
Edoski	Plazentzia	mamar.
Edur	Arrasate	nieve. "EDUR-URTE, gari urte", año de nieves, año de trigo. EDURRETAN, en época de nieves.
Edur-bisutx	Bergara	nevera.
Edur-gesal	Arrasate	nieve poco abundante.
Edur-luma	Arrasate	copo de nieve.
Edur-moillo	Segura	pelotilla de nieve.
Edur-zulo	Arrasate	nevera.
Egabanatu	Arrasate	volar.
Egabera	Arrasate	golondrina (pájaro).
Egiantz	Segura	verosimilitud.
Egiari	Arrasate	mejora introducida en una casa; dinero que el inquilino descuenta del importe de la renta, para abonar los gastos de las mejoras.
Egileor	Arrasate, Oñati	choza, cortijo cubierto.
Egin	Oñati	EGIN-EGINEKO (Oñati), lo perfecto, sin tacha.
Egizale		EGIZARI (Araba), veraz.
Egoarri	Arrasate	cachaza; rato de trabajo.
Egokiera	Segura	acomodamiento.
Egosi	Arrasate	digerir.
Egoska	Arrasate	no cocido (carbón, puchero, etc.).
Egotaro	Arrasate	descanso.
Egozka	Arrasate	a derribarse, lucha de muchachos.
Egubakoitz	Arrasate, Bergara	EGUBAKOTX viernes.
Eguen		EGUEN LARGERO (Arrasate), EGUEN GIZEN (Oñati), EGUEN LARDERO (Araba), jueves gordo.
Eguerdi		EGUERDI ON (Arrasate, Araba, Elorrio, Gatzaga), buenos mediodías, salutación desusada en castellano y francés.
Egunaurre	Oñati	víspera.
Eguno	Arrasate	jamás; (Oñati) ¡caramba! interjec. de admiración.
Eguras	Oñati	oreo; paseo, esparcimiento.
Egurasetxe	Oñati, Segura	casa de campo.
Egusai	Oñati	día de fiesta. EGUSAI-ERDI, día de media fiesta.
Egutaize	Oñati, Segura	céfiro.
Eguzari	Araba	día de fiesta.
Eguzbegi	Oñati, Segura	sitio soleado. (Contr. de EGUZKI-BEGI).
Eixaga	Arrasate	varal que se coloca sobre las grandes cargas.
Eixara	Araba	sembrar a surcos.
Ekarri	Oñati	dar fruto, producir; fruto, producto.

Ekatx	Arrasate	EGURALDI EKATXA (Arrasate), tiempo tempestuoso.
Eket	Araba	huida EKET EGIN (Araba), huir.
Ekintza	Oñati	empresa.
Ekusu	Araba	véalo Ud.
Elae	Arrasate, Oñati	vencejo.
Elauzi	Arrasate	estacada.
Elbar	Arrasate	(Var. de ERBAL).
Elbar	Arrasate, Oñati	planta con la que se hacen las escobas de mano y la cama del ganado.
Eldekon	Oñati	cirro, tumor no enconado.
Elder	Oñati	baba.
Eleiza	Arrasate	iglesia.
Eleizako	Arrasate	sacramentos.
Eleizpe	Arrasate	pórtico.
Elgaitz	Araba	verde (fruta).
Eliz-inguru	Arrasate	procesión; contornos de la iglesia.
Elizkizun	Bergara	los funerales.
Elizmais	Bergara	párroco, cura.
Eliztei	Arrasate	proclamas de matrimonio.
Elkortu	Oñati	endurecerse mucho la tierra.
Elokada	Oñati	cosque o golpecito dado en el cráneo con el dedo del corazón.
Elorrio	Arrasate	penalidad, tribulación.
Elpide	Oñati	recurso, socorro.
Eltxaka	Oñati, Segura, Urruxola	persona de poca cordura.
Eltxar	Arrasate	mosca que pica y hace podrir las carnes.
Eltxun	Arrasate	tiemblo (árbol).
Elubia	Araba	salamandra.
Emarkai		EMARKARI (Bergara), regalos hechos a las recién paridas; convite de mujeres solas que se da con tal motivo. EMENDAU (Oñati), apagar.
Emendatu		
Emun	Oñati	(Ver EMON 1). Dar.
En*	Arrasate	-EN (Arrasate), “BIALKETAN dot”, lo envió, lo suelo enviar.
Enbor	Oñati	tronco.
Endako*	Oñati	para: AITARENDAKO, para el padre.
Enemiena!	Oñati	¡qué diantre! (exclamación).
Enor	Eibar	verruga.
Enparau	Oñati	sobrar; sobrante.
Enpor	Oñati	(Ver ENBOR). Tronco.
Entenga	Araba	ENTENGAUNTZE (Oñati), clavo de siete pulgadas o más de largo.
Entzun		“ENTZUN eta isil, baiezko biribil” (Segura): quien calla otorga, lit.: oír y callar, afirmación redonda; (Oñati), sentir, percibir olores.
Epel	Arrasate, Oñati	sin fuste.
Eraa	Arrasate	injertar castaños. (Var. de EDADON).
Eraaspen	Arrasate	devoción, afecto, apegamiento: “Euskerearen zaletasun ta ERAASPEN-PUSKA bat”, un poco de afición y devoción inclinación, apegamiento al vascuence.
Eraatsi	Arrasate	adherir, agregar, ligar.

Erabaga	Araba	irresoluto, haragán.
Erabagi	Arrasate	decidir, resolver, sentenciar; pronunciar; proponerse resolver; propósito, resolución, sentencia, pronunciación.
Eragi	Arrasate	hacer levantar.
Eragiteko	Arrasate	acesión de terciana o cuartana.
Erakaitz	Segura	incómodo, inoportuno.
Erakutsi		“ERAKUTSI onean umeak azi” (Eibar), educar a los niños con buen ejemplo.
Eraldi	Arrasate	ocasión, rato.
Eralgi	Arrasate	gastar.
Eramai	Arrasate, Oñati	chubasco, temporal de agua o nieve o granizo.
Eramaitu	Segura	tornarse el tiempo en tempestuoso.
Eran	Eibar	beber. (Var. de EDAN).
Erantsi	Oñati	añadir, apegar, adherir.
Eraoneko	Oñati, Segura	cómodo, dócil.
Erasan	Arrasate	derrengadura; (Arrasate) sonsacar, “ERASAN eragin deusat” le he hecho decir; (Arrasate, Oñati), causar impresión, “ikara andi batek asko ERASAN zidan”, un gran susto me impresionó mucho.
Eraso	Arrasate	tempestad de lluvias o nieve o granizo; (Arrasate, Oñati) acometer.
Erasoaldi	Arrasate, Oñati	acometida.
Erate	Oñati	entradilla.
Eraun	Arrasate	brote, retoño de árboles de uno a dos años; parte cortada y despejada de un jaro.
Eraustu	Arrasate	hacer mamar.
Erautsi	Arrasate	insistir, hablar, ocuparse. BADERAUTSUGU, nos ocupamos. DIRAUTSAT, se lo digo, yo le hablo; (Arrasate) hacer mamar al ternero. (Ver ERAOTZI).
Erbatz	Oñati	plumilla, pluma pequeña de aves.
Erdai	Araba	yesca.
Erdiko-kabila		ERDIKO-ZIRI (Eibar), palito que se atraviesa en la lanza del carro para impedir que los bueyes se echen uno al otro la carga.
Ereysi	Arrasate	bajar.
Ereztun	Arrasate	anillo. (De ERI, dedo).
Erkin	Araba	dedo índice.
Erlabio	Angiozar, Arrasate	avispa.
Erlaiño	Oñati	niebla baja.
Erlaita	Oñati	reina de abejas.
Erlakaizten		ERLAKAZTEN (Oñati), cirro, divieso sin ojo.
Erlakume	Arrasate	enjambre.
Erlamando	Arrasate	zángano, avispón.
Erlanagi	Angiozar, Oñati	zángano, avispón.
Erlapio	Oñati	Ver ERLABIO.
Erlastar	Oñati	avispón.
Erle		ERLAMAMU (Arrasate), zángano; ERLAPIO (Oñati), avispa; ERLE ANDI (Arrasate), tábano.
Erlo	Segura	monte pelado y costanero.
Ermaño	Oñati	defecto físico.
Ermañotsu	Oñati	defectuoso.

Ernaldu	Araba	cubrir la hembra.
Eromai	Oñati	cernedero. (Var. de OREMAI).
Erontzi	Arrasate	desarroparse.
Erpa	Araba, Gatzaga	planta de viveros.
Erpeen	Elorrio	herpe.
Erpil	Bergara, Oñati	terrón.
Erpil-jaiki	Oñati	mazo para apelmazar terrones.
Erpilarri	Bergara	piedra que se arrastra en los campos para pulverizar los terrones.
Erpildu	Bergara, Oñati	formarse terrones en un campo.
Erpoi	Arrasate	pequeña y última raíz del maíz.
Errabeta	Arrasate, Oñati	rebanada.
Errape		ERRAPE-SAGAR (Arrasate), endurecimiento de la ubre del animal, a diferencia de ERRO-SAGAR, que lo es de algún pezón.
Erratillu	Elorrio	hortera, ataífor.
Erre	Oñati	ganar la mano en el juego de la toña o calderón.
Errebandara	Elorrio	raja o rebanada de alguna cosa.
Errebeta	Oñati	raja o rebanada de alguna cosa.
Errege	Araba	reina de las abejas.
Errege-makal	Araba	chopo real (Bot.).
Erregosi+ak	Arrasate	preparativos.
Erreguta		ERREGUTADA (Arrasate), rebanada.
Erremaiño	Arrasate	defecto físico.
Errenkura	Arrasate	cojera.
Erresuma	Oñati	puntal de las bandas del tejado.
Erreten	Eibar	bragueta.
Erreturagei	Arrasate	hierbas que se queman en los hormigueros.
Erri-baso	Arrasate	ejido, monte o campo común de los pueblos.
Errilakaiña	Oñati, Segura	pueblo diseminado.
Errime	Arrasate	firme, robusto, fuerte; (Arrasate), muy sobremanera; (Arrasate, Araba), hábil, diestro.
Errimordoska	Oñati, Segura	pueblo pequeño y compacto.
Erripa	Oñati	paraje costanero, terreno en declive.
Erroiba	Oñati	endurecimiento de las glándulas mamarias en las recién paridas.
Erroibeen	Oñati	ERROIBEN (Arrasate, Elorrio). (Ver ERROIBA).
Erromal	Arrasate	hilo retorcido.
Erromara	Araba	ERROMARA-ALBO (Araba), pies derechos de la cancilla.
Erromaraesi		ERROMARATE (Araba), barrera que se abre como las puertas.
Errota	Eibar	rebanada.
Errotsu	Araba, Eibar	lo que está provisto de raíces.
Erru	Oñati, Segura	dificultad.
Erruda	Oñati	ruda silvestre (Bot.) (??).
Erruz		ERRUZ GIZENDU (Arrasate, Oñati), engordar sobremanera.
Erruztu	Oñati, Segura	multiplicar.
Ertein	Araba	(Ver ERTAIN). Mediano, ni grande ni pequeño.
Ertz	Arrasate	raya que se hace con el peine en la cabeza.

Erua	Araba, Arrasate	rua, cierta hierba medicinal que también sirve de alimento al ganado.
Esaga	Oñati	vigueta que sirve para sostener el toldo de los carros.
Esegi		EXEGI (Arrasate), colgar. (Var. de ESKEGI, ESKEI, ISEGI).
Eskape	Arrasate	ESKAPEI (Arrasate), zaguán, portalada..
Eskaperatu	Oñati, Segura	seducir.
Eskatu	Arrasate	pedir.
Eskegi	Elorrio	colgar.
Eskillaso	Bergara	grajo.
Eskindu	Arrasate	ofrecer.
Eskinka	Eibar	ofreciendo.
Eskoliges	Arrasate, Oñati	hacer falta a la escuela. (Ver ESKOLA).
Eskorta	Oñati	corral o cerrado hecho de seto en el campo para conservar castañas, etc.
Esku-burdin	Araba?	callo en la mano.
Esku-erakutsi	Oñati	regalo, muestra de cariño.
Esku-gorde	Segura	cicatero, mezquino.
Esku-itsi	Segura	cicatero.
Esku-itur	Arrasate	muñeca.
Esku-loi	Arrasate	ladrón.
Esku-ontza	Segura	apuesta.
Esku-sari	Eibar, Elgeta	sobresuelto.
Esku-txango	Araba	manco.
Esku-zorro	Araba	guante para jugar a la pelota.
Eskuko	Oñati	libre. “Ni nere ESKUKO naiz”, yo soy libre.
Eskuma	Araba	mano derecha. ESKUMA-EZKERTI (Araba) ambidiestro.
Eskumati	Oñati	derecho, diestro.
Eskumutur	Oñati	muñeca.
Eskusuil	Araba, Arrasate	guante de segadores.
Eskuzulo	Araba	manera, abertura lateral de la saya.
Espara	Arrasate	tábano.
Esparru	Arrasate, Oñati	redil de ovejas, con vallas de seto.
Espazarte	Arrasate	intervalo (?).
Estalketan	Arrasate	juego de niños que consiste en ocultar entre varios algún objeto que le traspasan de mano, mientras uno lo busca.
Etiketari	Arrasate	disputando, riñendo.
Etorpide	Arrasate	forma o traza de crecimiento: “landara orrek ETORPIDE ona dauko”, esta planta tiene buena forma.
Etsegi	Arrasate	(Ver ETSIGI). Propender, inclinar.
Etsi	Arrasate	desesperar, deshauciar, desconfiar, “ETSI-ETSIAN egin daigun au” (Segura): hagamos esto a la desesperada, salga lo que salga; (Arrasate) aceptar, “ETSI dau gure suiñak”: nuestro yerno ha aceptado.
Etsipen	Arrasate	aceptación, consentimiento; (Oñati) pesimismo, desengaño.
Etxabe	Arrasate	paraje bajo la casa.
Etxaburu	Arrasate	paraje sobre la casa.
Etxagunite	Elorrio	copropietario.
Etxajan	Eibar	convite que se da a los operarios al poner el tejado.
Etxalde	Araba	casa de aldea, hacienda propia.
Etxaldetar	Araba	aldeano.

Etxalegor	Arrasate, Oñati	cobertizo del portal.
Etxape		GUZUR-ETXAPE (Segura), mentidero.
Etxeera	Angiozar	hacienda cerca de la casa, correspondiente a ella.
Etxejan	Eibar	(Ver ETXAJAN).
Etxezai		ETXEZAIÑ (Aretxabaleta), mayordomo.
Etzidamu	Oñati	(Ver ETZIAMU). Traspasado mañana.
Etzikaramu	Araba	traspasado mañana.
Ezilimo	Elorrio	(Ver ETZIKARAMU).
Eulbera	Arrasate	lluvia hermosa, abundante, benéfica.
Euli		EZPATEULI (Eibar, Elorrio), ESPARA (Arrasate), mosca grande de alas largas y aguijón; MANDEULI (Arrasate, Araba), mosca borriquera; EULI ALPER (Oñati), mosquito; ITEULI (Arrasate, Elorrio), TXEULI (Oñati?), ¿estro?, mosca muy temible para el ganado vacuno; ELTXAR (Arrasate), mosca que corrompe las carnes.
Eunburu	Oñati	orillo del lienzo.
Euri	Oñati	EURI-BERA (Oñati), lluvia que cae tranquilamente; EURI-JASA (Oñati), avenida de aguas, aguacero.
Eustaga	Oñati	EUTSAGA (Araba), galga, estaca que, atravesada sobre el eje de alguna rueda, se usa para impedir que se mueva el carro con inconveniente velocidad cuando va cuesta abajo.
Eutsibai	Oñati	roñoso, avaro.
Ez-	Oñati	EZAZI (Oñati), enano; ETXAGOK, EZ+XAGOK, (Oñati), no está.
Ezain	Arrasate	feo.
Ezarri	Arrasate, Oñati	la echa del juego.
Ezautzaka	Arrasate	desconocido; sin conocer.
Ezazi	Oñati	enano.
Ezbide	Arrasate	sin razón. "EZBIDEAN dago" (Arrasate), no tiene razón.
Ezekeri	Oñati, Segura	obscenidad.
Ezeri	Oñati, Segura	domar, mortificar.
Ezertako	Arrasate	hábil, diestro.
Ezeztatu	Aramaixo	negar, no acceder.
Ezi	Oñati?	mortificar.
Ezikusi	Leintz	despreciar.
Ezikusiak	Leintz	los desprecios.
Ezinbertze		EZINBESTE (Oñati), necesidad.
Ezkailo	Arrasate	bermejuela, pez de río.
Ezkero*		(Arrasate), desde.
Ezkontzaga		EZKONTZAKA (Arrasate), soltero.
Ezkorta	Oñati, Segura	aureola, disco de luz.
Ezkur	Arrasate	dinero (pop.).
Ezkurdi		EZKURRUSTU (Oñati), EZKURTZA (Araba), arboleda que produce bellotas.
Ezne-siku	Arrasate	hembra de poca leche.
Ezo	Arrasate	húmedo.
Ezpanak garbitu	Arrasate	hacer una jugarreta, lit.: limpiar los labios.
Ezpateuli	Eibar, Elgeta	mosca grande de alas largas con aguijón.
Eztai	Oñati	boda.

Eztanda	Arrasate	estallido; EZTANDA EGIN, reventar, estallar.
Eztenkada	Eibar	pulla, dicho mordaz y picante.
Eztimetxa	Arrasate	persona remilgada, que habla con afectación de cultura, suavidad, finura.
Eztitu	Oñati	injertar.

F

Failo, failu	Arrasate	flojo, sin energía.
Fan	Plazentzia	(De JOAN).
Fara-fara	Araba, Oñati	(onomat.), movimiento suave, p. ej. de velas que se consumen, de ave que vuela, de persona que anda satisfecha, de sudor que corre.
Fardel	Oñati	persona indolente, desaseada.
Fau	Oñati, Segura	flojo.
Filari	Arrasate, Oñati	hilo doble retorcido.
Firri-farra	Oñati, Segura	sin ton ni son.
Flauta-joile	Arrasate	flautista.
Flota	Arrasate	sauquillo, juguete de muchachos hecho de rama de sauce horadado.
Fraka	Oñati	pantalón.
Fraka-estu	Segura	casarrabias, lit.: de calzones ajustados.
Frakanasai	Segura	cachazudo, lit.: de calzones holgados.
Fuan	Oñati, Plazentzia	ir.
Furrust	Oñati	onomat. del refunfuño. FURRUST EGIN, refunfuñar.
Furrustada	Oñati, Segura	refunfuño.
Fustuleuri	Oñati, Segura	lluvia de tronada. (Ver JUSTULEURI).
Fusturi	Oñati, Segura	trueno. (Ver JUSTURI).

G

Ga*		EZKONTZAKA (Arrasate), no casado, soltero.
Gabal	Araba	infructífero, estéril.
Gabi	Araba	arándano, planta silvestre de bayas negruzcas o azuladas.
Gailleta	Oñati	herrada pequeña; tubo del molino por donde va el agua reconcentrada a la turbina.
Gaillu	Oñati	corteza de tocino.
Gain	Araba, Oñati	aguijón de carreteros. AKULU-GAIÑA, la extremidad o aguijón de la aguijada.
Gainbehera		GAINBEERA (Oñati), cuesta abajo; en decadencia.
Gaindor	Segura	pico de montañas.
Gaintxirri	Oñati	chinchorta, chicharrón.
Gaiñaga	Oñati	banda, viga maestra.
Gaiñerako	Oñati, Segura	vueltas de cambio de una moneda.
Gaitzbizi	Segura	cáncer.
Gaitzizen	Arrasate	apodo.

Gaitzustean	Oñati	de mala fe, con mala intención.
Gaizkizen	Oñati	apodo, mal nombre.
Gal-gal	Araba	onomat. de la ebullición.
Galatz	Araba	trigo barbado; (Segura), llar.
Galaza	Segura	mercado de trigo.
Galbar	Araba	flojo, ocioso, haragán.
Galdostu	Oñati	escaldar, pasar las viandas por agua hirviendo.
Galin	Elorrio	tallo de la flor del maíz.
Galinaga	Elorrio	viguetas en que se secan los tallos de maíz.
Galondar	Arrasate	residuos de trigo, cascabillo, paja, etc., en la era.
Galtzu	Leintz, Oñati	rastrojo; (Arrasate), terreno baldío. "GALTZU daukagu lurra": tenemos baldío el terreno.
Galtzuondo	Eibar	rastrojo o tallo que queda en el trigo después de segado; la tierra misma en que se ha segado el trigo.
Galuts	Oñati, Segura	pícaro, perdido.
Gamisto	Oñati	chillido muy agudo.
Ganabeta	Oñati	cuchillo (??). (Ver GAIÑIBETA).
Gandur	Bergara, Eibar	cresta de aves.
Gangar	Angiozar	cresta de aves.
Gangarlar	Arrasate	hioides, nuez de garganta.
Gangor	Oñati	cresta. (Ver GANGAR 1°).
Gantzarri	Eibar	chicharrón.
Gara	Oñati	desarrollo de la vida. "Bi seme dauka, egingo diran GARAKO-AK" (Oñati): tiene dos hijos, ya desarrollados completamente. "Aitaren GARA egin da semea" (Segura): el hijo se ha hecho tan alto como el padre; según Segura, la elevación que denota GARA puede ser no solo de estatura, sino de riqueza, talento, etc. "Orren GARA bada": es tan alto, rico, importante como ése.
Garaitun	Elgeta	proclamas de matrimonio.
Garasta	Oñati	llovizna.
Garastada	Oñati	regadío, riego; morro agujereado de la regadera.
Garastatu	Segura	regar.
Garatxilla	Oñati	tallo de la flor del maíz.
Garatza	Elgeta	montón de helecho en forma de cono. (De GARO).
Garbaatu	Leintz, Oñati	arrepentirse.
Garbi-ikuzi	Araba	limpieza y lavado. Se dice de la limpieza y aseo que ofrecen los amos además del sueldo y manutención.
Garbiketa	Arrasate, Oñati	limpieza.
Gardantxillu	Leintz	guadaña.
Gare	Bergara	estamos.
Gargori	Oñati	tercias. "GARGORIAK artzen naute", se apoderan de mí las fiebres intermitentes. (Segura) dice oyó esta frase de la boca de una anciana.
Gari		GARIMOTZ (Oñati), MOZGARI (Eibar), trigo chamorro, al cual se le cae la barba al madurar.
Gario	Oñati	cisticercos (sic), parásito del cerdo que produce en él una enfermedad.
Garizto	Oñati	se dice del cerdo en cuyo tocino hay manchas producidas por el GARIO. De ZORRI viene ZORRIZTO, de EZKABI viene EZKABIZTO, y de GARIO, GARIZTO.

Garmeta	Segura	llamarada grande, columna de fuego.
Garraisi	Segura	grito.
Garraiska	Segura	cidronela (Bot).
Garramista	Oñati	chillido muy agudo.
Garranga	Arrasate	carlanca, collar con unas puntas de hierro de los perros; (Arrasate, Oñati), canelón, carámbano de hielo; (Arrasate) tuerca, extremidad de hierro en espiral del huso.
Garrazki	Oñati	con brío.
Garrondo	Oñati	cerviz, occipucio. (Ver GARONDO).
Gartza	Angiozar, Arrasate	juego de muchachos que consiste en alejar una moneda a golpes de otra.
Gatzagi	Oñati	cuajo.
Gatzarka	Oñati	depósito de sal.
Gaun	Araba	telaraña. (Ver GEUN).
Gaurdin	Araba	cielo raso, estrellado. De GAU+URDIN.
Gazberritu	Oñati	salar de nuevo tocino, carne, etc.
Gazigarratz	Segura	acedera (Bot).
Gazigoxo		GAZIGOZO (Oñati), sidra agria mezclada con dulce.
Gazur	Araba, Arrasate	suelo.
Geben	Araba, Arrasate	flexión del auxiliar transitivo conjugado, “lo habíamos”.
Geget egin	Oñati, Segura	huir (expresión vulgar muy expresiva).
Gei	Araba	noticias. “GEI onak”, buenas noticias.
Gel!	Oñati, Segura	¡alto! ¡quieto! ¡detente!
Gela		GELA NAGOSI (Araba), sala.
Gelagoi	Oñati, Segura	techo de una alcoba.
Gelatsu	Oñati, Segura	(Var. de GELARATSU), llar.
Gelbera	Oñati	persona sosa, sin sustancia.
Geli-salsa	Oñati	guisado de carne (?).
Gen	Araba	curiosa flexión verbal, “lo habíamos”. (Var. de GEBEN).
Geratzaka	Aramaixo	sin detenerse.
Gerta	Oñati	disponerse, aparejarse.
Gertatu	Oñati	preparar.
Geruza	Aramaixo	capa ligera, cubierta delgada; “SATS-GERUZA bat”, una capita de estiércol.
Geun	Oñati	tamo, pelusa, moho.
Gezal	Segura	salitre, nitro.
Gibili		GIBIZTA (Arrasate), lazada.
Gilgil	Arrasate	muy lleno.
Giltz	Oñati, Segura	compuerta en un saetín o cauce de molino.
Giñar-latza	Araba	(Ver GINĀARRA). Brezo; lo magro.
Girgillo	Arrasate, Oñati	papada, dobladillo de carne bajo la barbilla.
Gizi	Oñati	cosa muy menuda. “Jateko GOGO-GIZIRIK eztaukat” (Oñati, Segura), no tengo la menor gana de comer. LANBRO-GIZIA (Oñati), la brumilla.
Gobada	Segura	colada. (Var. de BOGADA).
Gobaitu	Oñati	aburrirse, hastiarse. (Var. de GOGAITU).
Gogaldi	Elorrio	humor. “GOGALDI oneko bat”, uno de buen humor.
Goiabe		GOIAGA (Oñati), solanera, viga maestra de un tejado.
Goiizen	Araba	apellido.
Goitzen	Araba	apellido.

Goizen	Araba	apellido. (Contr. de GOIZEN).
Goldalari		GOLDARI (Segura), arador.
Gona-dantza	Oñati	cierto baile de mujeres, propio del País Vasco; es el AURRESKU.
Gonauntz	Elorrio, Oñati	corpiño.
Gopuru	Oñati	camarote, desván.
Gor	Oñati	onomat. de la ebullición. “GOR-GOR-GOR diraki”, hierve borbotando mucho.
Gora	Oñati	¡alto! ¡quieto! exclamación para hacer que alguien se detenga (Segura).
Goraera	Oñati, Segura	cólico.
Gorako	Oñati	vómitos.
Goralarri	Oñati	asco, náuseas.
Gorbiztu	Eibar	enrojarse o enfurecerse una herida.
Gordailu		GORDAILLU (Arrasate, Bergara), GORDAIRU (Segura), tesoro, depósito de fruto, dinero.
Gorde-gordeka	Araba	al escondite, juego de niños que consiste en esconder entre varios algún pañuelo que traspasan de mano en mano, mientras uno le busca.
Gorgoillo	Araba	papada, dobladillo de carne bajo la barba.
Gorigar	Oñati	tercianas. Segura oyó a una anciana esta palabra.
Gorigartu	Oñati, Segura	enardecerse.
Gorputzgili	Arrasate	cosquilloso de cuerpo.
Gorri		“Nere GORRIAK irago nituen” (Segura), yo sufrí mis penas grandes.
Gorriña	Arrasate	barros, granillo que produce el calor de la piel; (Oñati), viruela; (Oñati), vacuna.
Gorriña sartu		GORRIÑEA SARTU (Oñati), vacuna.
Gose	Oñati	ambicioso.
Gose-zirri	Oñati	(Ver GOXESKA). Hambre ligera.
Gozakatu	Arrasate	endurecerse mucho la tierra, hacerse empedernida por los hielos y nieves.
Gozatu	Segura	acariciar, calmar, suavizar.
Guntzurrun	Arrasate	riñón.
Gupera	Segura	en las personas significa “delicadeza de carácter, tendencia a resentirse”; en las cosas “tendencia a corromperse, picarse, acedarse”.
Gur	Segura	onomat. del ruido de las tripas, “GUR-GUR egin”: gruñir, producir ese ruido.
Guraiña	Arrasate, Eibar, Oñati	bastante, cuanto se quiera. (Contr. de GURA+GAIÑA).
Guren		preferido. “Ezer ez danik GUREN auxe nik” (Arrasate), esto es lo que yo prefiero a todo cuanto hay.
Gureto	Oñati	hongo de buena clase.
Gurgur	Oñati	gruñido, ruido de flatos en el vientre.
Gurguri	Oñati	GURGURIO (Oñati), gorgojo, insecto que se forma al grano en el granero.
Guristo	Oñati?, Segura	chillido lastimoso.
Guruin	Oñati	glándulas, bubones. (Var. de GUREN 5º).

H

Hesio

ESIOL (Oñati), estaca.

I

Ibargi	Arrasate	terreno soleado.
Ibilari	Araba	andarín.
Ibiltoki	Oñati	plaza, lugar del baile público.
Idabur	Arrasate, Oñati	mayal, instrumento con el cual se desgranan los cereales dando golpes sobre ellos; IDABUR-UGEL (Arrasate), pieza de cuero para unir las dos piezas del mayal.
Idaburlari	Oñati	mayalero, el que desgrana los cereales por medio del mayal.
Idargi	Oñati	luna. (Var. de IRARGI, ILLARGI).
Idasagar	Oñati	membrillo, (Bot). Var. de IRASAGAR.
Idilei	Segura	Ver IDI-DEMA, prueba de bueyes, que consiste en hacerles arrastrar piedras de gran peso.
Idol	Oñati, Segura	aguacero, chubasco.
Idurikatu	Segura	imitar.
leztona	Oñati, Segura	grito con el que se ahuyenta a los cerdos.
Igara	Oñati	bomba para sacar el agua.
Igarri	Oñati, Segura	gratitud, reconocimiento; (Oñati?, Segura), criterio.
Igeribei	Arrasate	nutria.
Igerikari		IGERILARI (Oñati), nadador.
Igetai	Arrasate, Elorrio	hoz.
Igetaitara	Elorrio	a segar.
Igetaitu	Arrasate, Elorrio	segar.
Igiri	Arrasate	abrir.
Iguin egin	Araba	maldecir.
Ikazlabe		IKAZLAU (Araba), carbonera, era en que se hace el carbón.
Ikuski	Elorrio	tenaza.
Ikuskizun	Oñati	lo que está por verse. “Ori IKUSKIZUN dago”, eso está por verse.
II-ol	Arrasate	cerilla que arde en los templos.
Ildo	Oñati	parte casi podrida de un árbol.
Ildotu	Oñati	podrirse un árbol.
IIintxa	Arrasate	espiga dañada de trigo, negra y sin granos.
Ilobi	Segura	sepultura.
Ilunkara	Araba, Arrasate, Oñati	anochecer.
Illar	Arrasate, Oñati	brezo (Bot.).
Illarri	Aramaixo	túmulo, lápida sepulcral.
Illenti	Araba, Oñati	(Ver ILLENDI). Tizón.
Illeta	Araba	luto; ILLETA-SOIÑEKO, ropa de luto.
Illeti	Araba	tizón.

Illoe	Oñati	féretro.
Illor	Arrasate	redil.
Illunbe	Oñati	oscuridad; (Segura), hombre serio, austero.
Illungarai	Oñati	anochecer.
Illunkera	Gatzaga	anochecer. ILLUNKERA ON, buenos anocheceres salutación desusada en castellano y francés.
Imi, imia	Oñati?	cuartal de fanega
Imintxa	Arrasate	chinche.
Imusiño	Araba, Oñati	mueca.
Imutxa	Angiozar, Eibar, Oñati	chinche.
Ingila	Arrasate	contrafuertes de la rueda del carro.
Ingira	Oñati	(indet. de INGIRATU). Aparejarse, aviarse.
Ingiratu	Oñati	aparejarse, aviarse; (Segura), agenciar.
Ingura	Oñati	disposiciones, preparativos. "INGURA guztiak egin" (Segura), hacer todos los preparativos.
Ingurakune	Segura	avío, preparativo.
Inguratu	Oñati, Segura	prepararse, aparejarse, aviarse para hacer algo.
Intuxa	Oñati	hoceando (se dice de los cerdos y jabalíes).
Intxarri	Angiozar	casabel.
Intxera	Arrasate	remiendo que ponen las mujeres a las sayas en la cintura.
Iñausi	Arrasate	podar.
Iñolabe	Arrasate	regularmente, pasablemente.
Iñotara	Angiozar	de ninguna manera.
Iñuntz	Oñati	(Ver IÑONTZ). Rocío, relente.
Iñutume	Oñati, Segura	mamón, criatura con nodriza.
Ipar-laiño		IPAR-LAUSO (Arrasate), nubes precursoras del viento noreste.
Ipizki	Arrasate	(Ver IPITX). Estropajo para limpiar el horno, se hace con hierbas por lo general; (Eibar), mujer habladora.
Ipui		IPUIN (Arrasate, Angiozar), cuento, fábula. F. Segura da a la palabra IPUIN la acepción de "millón", acepción propia del castellano "cuento". "IPUIN bat gauza", un millón, un cuento de cosa.
Ipur	Oñati	(Var. de IPURDI). En los derivados.
Ipurdi	Oñati	traseo; pie de un árbol.
Ipurmamin	Oñati	nalga.
Iputargi	Oñati	luciérnaga.
Iputarraz	Arrasate	juego de niños, dejarse caer arrastrando.
Iputurtika	Oñati	a coces.
Ipurzapi	Oñati	pañales.
Irabiur	Araba	IRABUR (Arrasate, Oñati), mango de mayal. "IRABURRAK iru gauza daukaz: IRABUR-ESKUA (makilla lodia da au), uge-la ta IRABUR-AIZEBILLOA" (Arrasate), tres cosas tiene el mayal: el ástil (es un palo grueso), la correa y el palo.
Iragarri	Oñati	anunciar, comunicar.
Iraizeko	Eibar	alzar, levantar cosas.
Irakori	Eibar	levantar.
Irakurri	Arrasate, Oñati	desgranar habas, alubias, mazorcas de maíz, castañas, etc.
Irargi	Oñati	luna. (Var. de ILLARGI).

Irartor	Araba	la raíz y trozo de tallo de helecho que queda después de la siega.
Irastu	Arrasate	rayo.
Iratzarri	Arrasate	despertar.
Irauzi	Araba	lavar, p. ej. una jarra.
Irazi	Oñati, Segura	extenuarse.
Irazkarri	Araba	caña para encender velas.
Irazkitu	Arrasate	adelgazarse, mejorando el aspecto.
Iraztontzi	Oñati	colador; (Arrasate), espumadera.
Iraztua	Arrasate	lazada.
Ireskatu	Eibar	secarse un árbol.
Irestu	Aramaixo	relámpago.
Iri	Eibar	Var. de IDI, buey.
Irizi	Bergara	vallado completo que cierra por todas partes un campo, a diferencia de ESI, que es vallado que solo cierra por un lado.
Iro	Oñati	yesca interior del árbol, a diferencia de ARDAI o ARDAGAI o IRESKA, que es yesca de la corteza.
Iroi	Segura	maldición, palabrota.
Irotu	Eibar, Oñati	secarse un árbol.
Irrada	Arrasate	cada lance en la siembra hecha a pulso; (Oñati) fila, p. ej. de hortalizas en un plantío.
Irraida	Arrasate	baile en círculo dándose las manos.
Irraidaka	Arrasate	bailando en círculo.
Irri-orro	Arrasate	borrón; líneas mal trazadas, p. ej. las de un borracho al andar, las de un arado en tierra, las de una costura mal hecha; (Oñati), franja muy colorada de un vestido.
Irrikatu	Oñati, Segura	azucar perro u otros animales.
Irrikil	Eibar	braguda.
Irriñarte	Araba, Oñati	rendija, hendidura.
Irrisko	Eibar	braguda.
Irristu	Arrasate	rendija, grieta.
Iru izarrak	Oñati	cierta constelación de tres estrellas, lit: las tres Estrellas. (Ver IRU IRREGAEK).
Irukote	Oñati	ladrillo de tres pulgadas de grosor.
Irukutz	Oñati	triple.
Irukutzi	Araba	(Ver IRUKURTZI). Lavar.
Irul	Araba	revés, envés. (Ver IDUL).
Irule		hilanderas. “Edale on gitxi IRULE on, IRULE on gitxi edale on” (Segura): pocas buenas bebedoras hay que sean buenas hilanderas, pocas hilanderas buenas hay que sean buenas bebedoras.
Irulez	Araba	IRULEZETARA, al revés.
Iruleztau	Araba	poner al revés.
Iruli		tornar. “Orruntz IRULI, orruntz IRULI”, txoritxua adarrean zegoen kantari (pop), (Segura): “torna hacia ahí, torna hacia ahí”, cantaba el pájaro en la rama.
Iruoiñ	Araba	cabrestante.
Irurren	Arrasate	triduo.
Irusako		IRUSAKU (Oñati), engaño, dolo, fraude.
Irustarbi	Arrasate	gamón, brumo (Bot).

lruzulo	Segura	tresbolillo, plantación en forma de tablero de ajedrez. "IRU-ZULORA erein", sembrar al tresbolillo.
lruzur	Oñati	fraude, traición.
lsats	Segura	agallas de los peces.
lskillo	Bergara	zaquizamí, cuarto destinado a algún pobre transeúnte.
lstantza	Bergara	crepúsculo.
lstringa	Oñati	pantano, cenagal.
lstringor	Oñati	becacín, "gallinago scolopacinus".
lt.*	Aramaixo	DAUKAZAT (Aramaio), los tengo.
ltandu	Oñati	preguntar.
ltanketa	Oñati, Segura	pregunta, demanda.
ltauna		ITAUNE (Oñati), pregunta.
lteuli	Arrasate, Elorrio	tábano, insecto que molesta con sus picaduras a las caballerías y a otros animales.
ltoi	Araba, Oñati	pocilga.
ltokarri	Segura	apuro extremado.
ltoia-atxur	Oñati	azada de dos púas.
ltoxin	Oñati	gotera.
ltsasadar	Arrasate	brazo de mar.
ltsumen	Segura	ceguedad.
ltsumustu	Oñati	sorpresa.
ltsuski	Eibar	aspa, devanadera.
ltu	Araba	cuadra. (Ver ITOI).
ltuin	Oñati, Segura	provecho, utilidad. "ITUIN onean joan dira", han ido en buenas condiciones de ganancia.
ltundu	Oñati	descabezar el trigo, deshojar plantas. (Ver ITZINDU).
ltxoroski	Araba	aspa.
ltzaltegi	Araba	lugar sombrío.
ltzebagi	Araba, Arrasate, Oñati	henderse la tierra, la piel; hendiduras.
ltzesi	Arrasate	monte comunal.
ltzi	Bergara	dejar. (Var. de UTZI, ITXI).
ltzuli	Oñati	volcar, verter.
ltzundu	Araba, Arrasate, Oñati	deshojar las ramas.
ltzungarri	Araba	apagador de luces.
ltzungi	Araba, Arrasate	apagar.
lxo	Oñati	moler.
lzar		ARGI-IZAR (Arrasate, Araba), Venus, lucero de la mañana; BOST IZARRAK (Arrasate), SEI IZARRAK (Araba), Osa Mayor; IRU IZARRAK (Arrasate), los tres Reyes; (Araba), mancha blanca del ojo.
lзара	Oñati	pañales de niños. "IZARATU umea" (Segura), envolver en pañales la criatura.
lzarra	Arrasate	tamujo, mata de la familia de las euforbiáceas (Bot).
lzkilimili	Araba	tropel, gentío.
lzkiribeltz	Segura	mijo; parece contracción de ZIKIRIO BELTZ.
lzla	Araba, Eskoriatza	reflejo del sol en la playa, tierra, etc. (Ver ISLA).
lzota	Arrasate	vencejo, atadura, estrobo; rodete que se pone bajo las calderas.
lzoiz-baltz	Arrasate	helada fuerte.

Izotz-kandela	Araba	(Ver IZOTZ-BURRUNTZI). Canalón de hielo.
Izpi	Arrasate	aguijón de abejas.
Izpil	Oñati	pinta.
Izpitzeke	Elorrio, Oñati	bacalao pequeño.

J

Jabegai		JABEGEI (Oñati), heredero.
Jagi		levantarse. “Zelan zagozai etxean? -Ea! JAGIPIDEA badaukagu ta gaiñerakoan beti lez” (Segura). ¿Cómo estáis en casa?- ¡Vamos! ya tenemos fuerzas para levantarnos, en lo demás como siempre.
Jagibide		JAGIPIDE (Oñati), regularidad en levantarse de la cama; (Oñati), salud.
Jaietxe	Araba	casa de campo, casa de recreo.
Jaiki	Oñati	levantarse; (Oñati), palillo para tocar el tambor; (Oñati), salto; (Oñati), bote de la pelota.
Jaikika	Oñati	saltando.
Jaka	Oñati	chaqueta (??).
Jakar	Oñati	parco en la comida.
Jakin-naikeria	Oñati	curiosidad.
Jakingura		JAKIN-NAI (Oñati), curioso, ansioso de saber algo.
Jalki	Oñati	desgranarse los árboles.
Jan		comer, JAN-SARRIA, JAN-KOTE (Araba), el que come a menudo está inapetente.
Jangeiko	Araba	Dios. (Var. de JAUNGOIKO).
Jangin	Oñati	recolector de alimentos. “JANGIÑEN da” (Segura), está recogiendo alimento para el ganado.
Jankote	Araba	inapetente.
Jantzi	Oñati	proveerse de algo. “JANTZI naizu”, provéame usted.
Janurri	Araba	colación.
Jardun	Oñati	ocuparse, estar ocupado en algo; “JARDUN ta JARDUN” (Oñati), ¡dale que le das!.
Jarduntsu	Oñati	charlatán.
Jaregin	Araba, Arrasate, Elorrio	soltar, librar, desprender.
Jarei	Oñati	generoso, franco. “Gizon JAREIA”, hombre generoso, desprendido.
Jarein		librar. “JAREIOZU orri” (Eskoriatza), dejad libre a ése, suéltele; (Segura) dimitir un cargo; JAREIÑ (Arrasate, Araba, Elorrio). (Ver JAREI).
Jarion	Oñati	derramarse; emanación.
Jarki	Araba	silla; (Elgeta), conformarse.
Jarondu	Oñati, Segura	carcomerse, ahuecarse un árbol.
Jarraika	Oñati	siguiendo.
Jarrain	Segura	seguir.
Jasan		producir fruta. “Arbolak ale asko JASO” (Segura), producir mucha fruta los árboles.
Jaso	Oñati	estima, aprecio.

Jasoaldi	Oñati, Segura	prosperidad.
Jatontzi	Segura	cazuela, vasija destinada al servicio de la mesa.
Jaunetxe	Oñati	casa de ayuntamiento.
Jaungoiko		JAUNGOIKOAREN KATUA (Elorrio), oruga, un insecto, lit.: gato de Dios.
Jausgarri	Arrasate	tropiezo, estorbo.
Jausleku	Araba	precipicio.
Jaztetxe	Oñati	casa en que los aldeanos se mudan para la iglesia.
Jinga	Oñati	esparabel (sic).
Jo	Araba	seco, hueco. (Contrac.de IRO).
Joski	Arrasate	pequeña correa que sirve para coser las abarcas.
Josla	Eibar	costurera; PRAKAGIN (Araba), puede ser varón o hembra.
Jostelari	Segura	hilo doble retorcido.
Jotari		JOTELARI (Eibar), cornúpeta, acorneador.
Juaniketoi		JUANIKOTE (Oñati), juanete de los pies (??).
Jungude		JUNGURE (Arrasate), yunque (??).
Juztularri	Arrasate	pedra, granizo grande.
Juzturi	Araba	trueno.

K

Kabu	Arrasate	iniciativa, determinación. “Bere KABUTAN” (Arrasate), espontáneamente.
Kadartsu	Oñati	hiladillo.
Kaden	Elorrio	secundina o membrana que contiene el feto del animal.
Kailla	Oñati	pedúnculo de fruta.
Kaiola	Arrasate	nido; (Segura), cárcel.
Kaka-larri	Araba	(Ver KAKAILE). Ganas de evacuar.
Kakalardarro		KAKALARDO (Oñati), escarabajo en general.
Kakanaastu	Oñati	(Ver KAKALASTAU). Embardunar, embrollar, echar a perder algo.
Kakasi	Elorrio	(Ver KAKAILE). Ganas de evacuar.
Kala		KALLA (Oñati, Segura), pedúnculo de fruta.
Kaldar	Eibar	persona ruin, innoble.
Kaltzamarra		KALTZARI (Araba), cuerda o liga para sostener las medias.
Kamaiña	Oñati, Segura	cama de pastores y carboneros en sus chozas.
Kamelu-txiki	Arrasate	calderilla que cuelga del llar.
Kan	Araba	aguijón.
Kandu	Oñati	nube de ojo.
Kankail		KANKAILLO (Arrasate), hombre grandazo y desmañado.
Kankano	Oñati	grano enorme de fruta; hombre grandazo y desmañado.
Kankin	Eskoriatza, Oñati	desfallecido, desanimado.
Kankindu	Eskoriatza, Oñati	desfallecer, desanimarse.
Kankredo	Oñati	cierto juego de niños.
Kanpantorre	Arrasate	campanario.
Kanpantxu	Arrasate	campana pequeña.
Kanpaza	Oñati	serón, espuerta grande en que se coloca grano, salvado.
Kantal	Oñati	esquina de calle.

Kapar	Araba, Arrasate, Oñati	garrapata muy pequeña; (Oñati) zarza, cambrón.
Kapas		KAPAXA (Araba), paja de maíz.
Kaponar	Oñati	caballo y aun gallo mal castrado.
Kar	Segura	onomatopeya de la risa. “Baserritarra zegoanean diruak kontatzen zar-zar-zar, eskribau zarra, farrez itotzen zegoan KAR-KAR-KAR” (Segura), mientras el aldeano contaba el dinero zar-zar-zar, el escribano se ahogaba de risa.
Kara*	Eibar, Plazentzia	(Eibar, Plazentzia), Var. eufónica trivial del sufijo -KADA. “ARRIKARA bat”, una pedrada, “OSTIKARA bat”, coz.
Karapaio	Arrasate, Oñati	cierta empanada; partija de dinero entre beneficiados.
Karaun	Oñati	seso; (Arrasate), grano, ARTAKARAUN, grano de maíz. GARIKARAUN, grano de trigo; (Arrasate), fruto, URKARAUN, fruto de avellano; (Arrasate), individuo. “KARAUNIK ezta-go”: no hay nadie, ningún individuo.
Kardama	Araba	carda que se usa para purificar el lino.
Kardantxillo	Eibar	(Ver KARDANTXOLO). Jilguero.
Kare baltz	Araba	cal negruzca; algunos dan este nombre al “cemento”.
Karen	Arrasate	secundina, bolsa del feto de personas y animales; (Eibar), estaca que se fija a la piedra en las pruebas de bueyes. (Ver NARDAI).
Karibei	Arrasate	gavilán (ave).
Karkamo	Oñati	féretro.
Karkara	Araba	cacareo.
Karnero	Arrasate	depósito sobre el hogar en que se curan los quesos.
Karogi		KAROI (Oñati), Var. de KAROBI. Calero.
Karraldo		KARRALDOI (Oñati), helada fuerte.
Karranga	Araba, Leintz	costra de hielo.
Karranka	Oñati, Segura	espolón.
Karraska	Eibar, Oñati	suciedades del lino (?).
Karrastarro	Araba	oropéndola, pájaro mayor que la malviz.
Karrauka	Oñati	hez de la leche.
Kasa	Oñati	parecer. Se usa en las frases: “BERE KASA”, a su parecer, “NEURE KASA”, a mi parecer; (Arrasate, Oñati), cuenta, cargo: “BERE KASA”, a su cuenta, a su cargo.
Kaskaiñeta	Elorrio	herrerillo (pájaro); (Angiozar, Eibar), castañeta, ruido de casca-bel imitado con los dedos en el baile.
Kaskaldu	Elorrio	decaer, debilitarse; alelarse.
Kaskateko	Segura	(Ver KASKARREKO). Cosque, golpecito en el cráneo.
Kaskazabal	Oñati	tumores del ancho de una moneda que tienen los niños en la cabeza.
Kasket	Oñati	cráneo.
Katabota		KATABU (Segura), ataúd.
Katail	Arrasate	febrero, lit.: mes de gatos. Es término muy vulgar y no muy bien sonante.
Katamalo	Oñati	máscara, persona disfrazada.
Katamar ibilli		KATAMARREAN (Eibar), andar a gatas.
Katamixar	Arrasate	ardilla.
Katanar	Oñati	trepatroncos (pájaro).
Katenbiur	Elorrio	un vencejo o atadizo largo hecho de varios torzales enlazados.

Katumamu	Arrasate	especie de gato montés, parecido al gato ordinario, cuya cola es gruesa y larga como la de los gatos de Angora.
Katutxori	Oñati	mochuelo.
Kauko	Oñati	moneda. (Voc. puer).
Kausk	Oñati	voz onomat. que indica la acción de morder (se dice de un perro pequeño).
Kautela	Oñati	excusa.
Kedarratu	Eibar	ahumar.
Kedartsu	Arrasate	cadarzo, hiladillo (?).
Keiña	Elgeta, Oñati	Var. de KEIÑU en los derivados; (Oñati?), amago.
Keodi	Segura	chimenea.
Kera*		ARKERA (Araba, Oñati), celo de la oveja.
Keriza		MENTZAGA (Elorrio), cereza pequeña y silvestre.
Keta*		(Arrasate, Oñati), sufijo que sustituye al -TUTE (Bizkaia), -TZE de los demás dialectos en las relaciones nominales del infinitivo: ASARRAKETAN (Arrasate), incomodándose.
Ketatu	Elorrio, Oñati	ahumar, curar alimentos.
Kezulo	Oñati?, Segura	chimenea.
Kikarraldo	Elorrio	costra de hielo. (Var. de LEIKARRALDO).
Kikildu	Arrasate	corto de carácter, anonadado.
Kikimako	Araba	recodo de camino.
Kikindu	Oñati	desfallecer, desanimarse.
Kilika	Araba, Oñati	incitar, azuzar.
Kilimala	Oñati	andar medianamente.
Kimu	Oñati	brote.
Kinkin	Oñati	(Ver KIN). Un palo como de medio metro de largo, del cual se sirven los muchachos para jugar con él metiéndolo repetidas veces en tierra, mientras uno de ellos va a buscar el suyo.
Kinkinez		KINKINKA (Arrasate, Oñati), juego de niños que consiste en meter en tierra blanda determinado número de veces cada jugador su palo, mientras uno va a buscar el suyo que se le ha lanzado.
Kiñar	Elorrio	brezo (Bot.).
Kiri	Elgeta	cierta retama.
Kiribil	Oñati	rosca.
Kiribillau	Eibar, Elorrio	enroscarse, ensortijarse. “Ule KIRIBILLAUA”, el pelo ensortijado.
Kirik	Oñati	acto de aparecer y esconderse, juego de niños; palabra que pronuncian los que se esconden, equivalente a “vale” o “búscame”.
Kirika	Oñati	atisbando, observando.
Kirikatu	Oñati	observar, atisbar.
Kirikio	Oñati	erizo.
Kirioillar	Arrasate, Oñati	abubilla (ave).
Kirkir	Araba	grillo.
Kirri-kirri	Araba, Eibar	ternillas de la carne.
Kirrinka	Oñati	chirrido, p. ej. del carro, de una puerta.
Kirritu	Oñati, Segura	carcomer.
Kirru	Angiozar, Eibar	cierta retama, cuyas ramas son buenos combustibles.

Kiskal	Oñati	tostado, requemado. (Var. de KISKAIL).
Kiskitu	Oñati	producirse dentera.
Kiskurbiur	Oñati	dobleces o enredijos de las cuerdas.
Kixkor	Oñati	achicharrado.
Kixkortu	Oñati	achicharrarse; (Arrasate), contraer, encogerse; (Oñati), entumecerse por el frío.
Kizki	Oñati	garfio, punta retorcida de un instrumento de hierro.
Kizkor	Elorrio	encogido, arrugado.
Kizkori	Leintz	nieve menuda.
Kizun*		“Ori IKUSKIZUN dago” (Leintz), eso está por verse.
Koba	Oñati	cueva.
Koba-zulo	Araba	cueva.
Kobru	Arrasate	gente útil con que se cuenta en una casa para el trabajo.
Kodaiña	Oñati	guadaña.
Koipe	Arrasate	valor de un negocio. “KOIPERIK eztauko”, no tiene consistencia, valor.
Koira	Araba	marmita de cobre.
Koko	Araba, Elgeta, Oñati	máscara, disfrazado.
Kokolo	Arrasate, Oñati	chocolate. (Voc. puer.).
Kokomarro	Araba	disfrazado
Kokos	Araba	disfrazado.
Kolats	Arrasate	papada.
Koltza	Eibar, Elorrio	jaula grande hecha de seto y colocado en el techo sobre el hogar y sirve para la curación de ciertos alimentos.
Kontzelari	Elorrio	campana mayor de las torres, llamada sin duda así por su destino de convocar a concejo a capitulares desparramados en valles o poblaciones poco densas.
Kopera	Oñati	holgado, cómodo (se dice de vestidos).
Kopeta	Angiozar, Arrasate	frente; (Arrasate), trenza de pelo, como también de lino, para hacer alpargata.
Kopeta-motz	Oñati	pelucona, moneda española de oro, de 80 pesetas de valor.
Korapillo	Angiozar, Eibar, Elorrio	nudo.
Koraza	Arrasate	ronquido.
Kordatu	Oñati	enristrar ajos, cebollas.
Korkotx	Oñati	bledo, planta que crece en las huertas, buen alimento para los cerdos.
Korkuxa	Leintz	carbón mal cocido.
Koroso	Oñati	hongo por otro nombre URDIN, muy sabroso.
Korotz	Oñati	excremento. “Saiak jan dost bildotsa, ordeko itxi dost KOROTZA” (Oñati): el buitre ha devorado mi cordero, en cambio, me ha dejado el excremento.
Korraza	Arrasate	ronquido.
Kortaitz	Leintz	estiércol.
Koska	Arrasate	mella, muesca. “KOSKEAN erosi”, comprar algo a plazos, haciendo el vendedor una mella en una tableta especial; (Oñati?, Segura), posición más o menos elevada que uno ocupa en una sociedad.
Koskabillo	Oñati	burbujas que se levantan en el agua; (Segura), chichón.

Kosko	Oñati	grijo.
Koskol	Angiozar	castaña huera.
Koskor	Oñati	cráneo; chichón.
Koskorreko	Oñati	cosque, golpecito en el cráneo.
Kosna	Araba	plumazo, colchilla hecha de plumas.
Kotan	Elorrio	cierto juego de niños, que consiste en colocar sobre un carrete de hilo, u otro objeto de madera de forma semejante, varias monedas, con objeto de derribarlas al golpe de otra moneda y ganarlas por aproximación o contacto.
Krisket	Araba	pestillo.
Kriskitin	Araba	castañeta, ruido que se hace con los dedos al bailar la jota.
Kroska		“KROSKATIK ura ekarrizazu” (Segura), traiga usted agua de la gamella.
Kubi	Elorrio	exclamación de niños en el juego del escondite.
Kubika	Elorrio	al escondite.
Kuku	Arrasate, Eibar, Oñati	“KUKU jo, KUKU egin” (Eibar): declararse inhábil, darse por vencido; “KUKUAK jo” (Oñati): perderse, arruinarse; “KUKUAK egiten du maiatzean KUKU, garagarrilean gelditzen da mutu” (Arrasate): el cuclillo hace cucu el mes de mayo, por julio queda mudo. (Cant. pop.).
Kukufrika	Arrasate	digital (Bot.). (Ver KUKUBELAR).
Kukuldu	Oñati	agazaparse.
Kukulu	Oñati	cogollo de berza, lechuga.
Kukulumixo		KUKULUMUTXU (Bergara), en cuclillas.
Kukumarro	Oñati	máscara, disfrazado.
Kukur	Oñati, Segura	cresta; penacho de ciertas aves.
Kukurratxa	Araba	KUKURRETA (Araba), pequeña agalla de roble. (Dimin. de KUKURRU).
Kukurru	Araba	Ver KUKURRATXA.
Kukurumixo	Arrasate	en cuclillas.
Kukuts	Elorrio	cresta.
Kuleto	Oñati	seta comestible muy estimada, su sombrero alcanza hasta el tamaño de un plato.
Kulu		KULLU (Segura), confluencia de aguas y aun de caminos. Ver la nota que viene a continuación.
Kupera	Arrasate	KUPERATSU (Oñati), delicado, impertinente.
Kurrillo	Arrasate, Oñati	grulla, ave del género de las zancudas.
Kurrinka	Oñati	gruñido.
Kurrixka	Arrasate, Elorrio, Oñati	rechinando.
Kurruskada	Angiozar	arrastrarse sobre el trasero.
Kurumiño	Araba	avispa. (Var. de KURUBIO).
Kutillo	Oñati	cumbre.
Kutrillo	Leintz, Oñati	remiendo que adrede se pone en el sobaco de las camisas; (Segura) cuadros de labranza en el campo.
Kutsatu	Segura	usan algunos para significar el “coito”.
Kutsu	Arrasate	dejo. “Mundragoeko izketaren KUTSUA artu dozu”, habéis adquirido el dejo del lenguaje de Mondragón; infracción de leyes.
Kutsutu	Segura	“Jaiak KUTSUTU” (Segura), infringir las fiestas. infringir leyes.

Kutz*	Oñati	(Oñati), Ik. -KUN, sufijo que denota números proporcionales.
Kuxin	Leintz, Oñati	prima (??); (Arrasate), horquilla para cargar heno.
Kuzkur	Segura	bellota.

L

Laba-labaka	Oñati	a la gallina ciega.
Labakoro	Arrasate	bóveda del horno.
Labankadaka	Arrasate	atropelladamente.
Labatxirri	Elorrio, Oñati	grillo de hornos.
Laga	Arrasate	dejar.
Lagiñ	Arrasate	proporción, catadura, talla.
Lagun	Elgeta	compañero. “LAGUNAK, LAGUN zakidaz, okaranak gorriak dakidaz” (Elgeta): tengo un buen negocio, ayudadme, lit.: compañeros, ayudadme, sé que hay ciruelas rojas.
Lain	Oñati	parte proporcional. “Zure LAIÑA au da, beste au nereá”: esta es tu parte, esta otra es la mía.
Laindu	Segura	distribuir, repartir.
Lainta	Arrasate	porción correspondiente, ración.
Laiñatu	Eskoriatza	nublado.
Laiño		ODEI-LAIÑO (Oñati), nieblas acompañadas de trueno; LAIÑO-NARRAS (Araba), niebla que arrastra; LAIÑO-TORRE (Oñati), nubarrón.
Laka	Oñati	maquila, pago de la molienda.
Lakaindu		LAKANDU (Oñati), reducir a hilos la cuerda o fibras de hilo; reducir el racimo a pequeñas ramillas.
Lakaiña	Oñati	cada uno de los cabos con que se hace una cuerda.
Lakar		ZUMALAKAR (Oñati), mimbre áspero.
Lakatz	Segura	púa de injerto.
Lakaztun	Oñati	(Ver LAKAZDUN). Palo que tiene nudos.
Lakio	Araba, Elgeta	lazo, red de caza.
Lakra	Oñati?, Segura	porquería.
Lala	Arrasate, Oñati	manzana o pera. (Voc.puer).
Lamiztu	Araba	probar con la lengua, gustar algo.
Lanbera	Arrasate	aguanieve, agua que cae de las nubes mezclada con nieve.
Lanbo	Oñati	huero, p. ej. la espiga que ha nacido sin granos.
Lanbotu	Oñati	quedarse huero, nacer sin granos, p. ej. el tallo de trigo.
Lanbro	Oñati	brumilla.
Langa	Arrasate	tranca, barra de hierro que sirve para cerrar una puerta.
Langei	Arrasate	fleje.
Lapastu	Arrasate	cortarse, hablando de la leche.
Lapats	Arrasate	granos que produce la leche alterada. “Izerdi LAPATSETAN”, en sudor pegajoso.
Lapikozarka	Arrasate	juego que con pucheros viejos ha lugar el domingo de Ramos, echando los pucheros de mano en mano.
Lapran	Elorrio	oblicuo. “LAPRANEAN iñausi”, podar oblicuamente.
Laprast	Oñati	resbalón. (Ver LAPRAN).

Larako	Oñati	clavija.
Laratro	Arrasate	taladro, barrena grande (?).
Lardatu	Oñati	untar, lardear (??). D. lat. "lardum".
Lardazkatu	Araba	LARDA (Araba), echar a perder una cosa; embrollarla.
Larrageli	Oñati, Segura	carne de ganado vacuno que en verano pasta en el monte.
Larrain	Oñati	disco de la luna.
Larri-ordu	Segura	momento crítico.
Larriketa	Arrasate	náuseas.
Laru	Aramaixo, Leintz	amarillo, gualdo. Se distinguen tres matices en el color amarillo: ORI, amarillo canario; BEILLEGI, amarillo muy vivo de color vaca; LARU, amarillo pálido, gualdo.
Laruen, larumin	Aramaixo	ictericia.
Lastapeko	Elorrio	mosto, el primer chacolí que se hace para dar a los vendimiadores.
Lastatxori	Araba	gorrión.
Lasterbide	Oñati	atajo.
Latagin	Araba, Oñati	colmillo.
Latrontxa	Aramaixo	carámbano de hielo.
Laukutz	Oñati	(Ver LAUKUN). Cuádruplo.
Lazga	Araba	flojo, holgado.
Legenar	Oñati	lepra.
Leiati	Oñati?, Segura	constante, tenaz.
Leio		ventana. En R pronuncian LEIXO, como lo hacen por exigencias eufónicas en la variedad oriental de B (Arrasate, Bergara, Leintz, Oñati). Generalmente se entiende en B por esta palabra la ventana triangular antigua, la saetera y la tronera.
Leixo	Arrasate, Bergara, Oñati	ventana. (Var. de LEIO).
Lekaio	Araba, Bergara, Leintz	clamor, relincho humano.
Lekatako	Eibar	frac. Llámase así por analogía a la saya algo remangada, que gastan las mujeres al recoger vainas.
Lengusu txiki	Araba	segundo primo.
Lepagan	Oñati	cerviz.
Lertxun	Oñati, Segura	tiemblo. "LERTXUN-ORRIA baiño ikarago gagoz" (Segura), estamos más temblorosos que la hoja el tiemblo; (Oñati), misántropo, hombre de poca sociedad.
Letxo	Oñati	botón grande de hilo.
Leu	Araba	lino.
Leunkeri	Oñati, Segura	lisonja, adulación.
Leunketa	Angiozar	adulación.
Lika	Arrasate	toda materia pegajosa en general; (Araba, Bergara, Oñati), liga para coger pájaros.
Likar	Araba	hierba de hojas largas y peludas, crece en trigales; sus granos se apegan como la miel, si se estrujan.
Lindero	Segura	árboles jóvenes bravíos.
Listari	Araba, Oñati	(Ver LIXTA). Bramante, hilo de bala.
Litx	Segura	disco de luz.
Liztari	Oñati	hilo fuerte, hilo de bala (?).
Lo-kimixa		LO-KIRRI (Segura), sueño ligero.

Lo-kumusa	Araba	sueño ligero.
Lokamuts	Segura	pesadilla, opresión del corazón y dificultad de respirar, durante el sueño.
Lokarranka		LOKARRASA (Segura), ronquido.
Lokatza	Elorrio	lodazal.
Lokots	Araba	erizo de la castaña.
Lope	Elorrio, Oñati	morcillón.
Lor	Arrasate	viga o leño que se acarrea arrastrando.
Lore-pota	Angiozar	capullo de flor.
Lorratzean	Arrasate	husmeando.
Lotara		LOTARAKOAN (Segura), al ir a dormir.
Lotzaiki	Arrasate	LOTZAIKIN (Angiozar), atadura.
Lubanarro	Araba	foso al pie de una trinchera.
Lukaika		LUKAINKA (Eibar), mentira, bola. Pop. "Orrek sartu jeuskuk LUKAINKEA!", ¡Qué bola nos ha encajado ése!
Lukainka-mustur		LUKAINKA-MUTUR (Arrasate), casco de longaniza.
Luluru-bedar	Araba	hierba buena para alimento de cerdos.
Luma	Elorrio	copo de nieve.
Luma-zorri	Arrasate	primeras plumas de las aves.
Lumeri	Araba	muda de los pájaros.
Lupar		alcahuete. (Segura), dice que ha oído esta palabra, así como también LUPEME. D.lat. "lupanar"?
Lupeme	Segura	alcahueta. (Ver LUPAR).
Lupu	Oñati?, Segura	alcahuete. (Ver LUPAR).
Lur-txakur	Oñati	alacrán.
Lurgoratu	Oñati	revolver la tierra después de la siega.
Luzezka	Elorrio	larguirucho.

M

Madari		GOZO-MADARI (Araba), peras secas, a propósito para conservarlas en dulce.
Madari-makatz	Araba	peral bravío.
Madura	Bergara	terreno llano a orillas de arroyos y ríos. (Var. de FADURA, PADURA).
Magaladar	Oñati	verdugillo, rama que se deja sin cortar al podar un árbol, a fin de que suba la savia y no se pudra el tronco.
Mailla	Arrasate	ría, hilera de granos en la espiga.
Maillasto	Eibar	tallo de maíz. (Var. de MAIZ-LASTO).
Mailluari	Arrasate	martillador.
Maillukari	Araba, Elorrio	martillador.
Maiña	Arrasate	recreo de niñas, simulándose reinas, tenderas.
Maiseria	Eibar	caprichos, golosinas.
Maisu	Bergara	párroco.
Makaka-orroe	Arrasate	dando balidos.
Makal	Angiozar, Oñati	chopo (Bot.), "MAKAL BIGUNA", el chopo blando o común, "MAKAL GARRAZTI", el chopo alto o real; (Arrasate), fusil. Es una adaptación familiar del castellano "chopo", que también tiene esta acepción.

Maki	Oñati, Urruxola	derrengado, rendido de cansancio. “MAKI-MAKI egin” (Segura), rendirse de cansancio.
Makitu	Oñati, Urruxola	derrengarse.
Makurkeri	Oñati	doblez, engaño, perversidad.
Malato	Araba	achacoso.
Malats	Arrasate	batidor, molinillo que se usa para remover la leche al hacer queso, la cal, el yeso. Del fr. “malaxer”?.
Malatu	Arrasate, Oñati	saetín, cauce de molino o ferrería.
Malda	Segura	insectillo.
Malma	Angiozar, Araba	malva. (Bot.) (??).
Malmutz	Angiozar	gordinflón, fofu y sin consistencia.
Malo	Angiozar, Oñati	espantajo. De aquí vienen las palabras TXORIMALO (Arrasate, Angiozar), espantapájaros, y KATAMALO (Segura), máscara; (Arrasate, Oñati, Segura), alimaña; (Leintz), duende.
Maloka	Araba	seco y podrido por dentro (árbol).
Malokatu	Araba	secarse un árbol.
Malotxa	Angiozar	gorgojo.
Maluta	Oñati	EDUR-MALUTA (Oñati), copo de nieve.
Malutz	Arrasate	regordete cosa o persona; fértil, hablando de tierra.
Mamarro	Oñati	insectos subterráneos cualesquiera.
Mamindu	Oñati	acedarse (la leche).
Mamu	Oñati	espantajo, fantasma.
Mana	Segura	cazhaza, tranquilidad; (Segura), calmoso, tranquilo; (Arrasate, Oñati), estéril, hablando de animales: “bei guztiak zoritxarrean MANA dauzkagu”, todas las vacas las tenemos por desgracia sin producir crías.
Manasta	Elorrio	banasta, cesto que se lleva al hombro. ¿Del goda “banst”?
Mantzarda	Oñati	mujer de mucha cachaza y poco fuste. Es femenino exótico de la palabra siguiente.
Mantzardo	Oñati	hombre cachazudo y sin fuste.
Mara	Arrasate	“MARA-MARA nago izerditan” (Arrasate), estoy sudando copiosamente.
Marapillo	Eibar, Elorrio	nudo.
Maratilla	Arrasate	trigo sin barba, (Arrasate) péndulo de madera, que hacen girar las hilanderas para retorcer el hilo.
Mari-maisu	Araba	mari-sabidilla, bachillera, mujer presumida de sabia.
Mari-motrailu	Oñati	marimacho, mujer que en su corpulencia y acciones parece hombre.
Maria-bideetako	Segura	mujer pública, ramera.
Marko	Arrasate	aparato rústico de madera de tres púas, se mueve a mano, arrasando sobre la tierra; sirve para demarcar la tierra, abrirla a surcos. (Var. de MARKA); MARKOAN EREIN (Arrasate), sembrar trazando con un leño tres rayas en un sentido y tres en sentido contrario; MARKOAZ JO LURRA (Arrasate), preparar la tierra con ese instrumento.
Marmota	Araba, Elgeta, Oñati	gorro de niños infantiles, es de lana. Del francés “marmotte”, pañoleta de mujer.
Marra-marra	Eibar	comer con torpeza produciendo ruido.
Marraskillo	Arrasate, Elorrio, Plazentzia	caracol.

Marti-gari	Araba, Oñati	trigo alienígena, lit.: trigo de marzo.
Maru	Arrasate	suciedad que deja el pericarpio de la nuez.
Maskal	Araba, Oñati	hoja seca, especialmente del maíz; (Oñati), caña del maíz; (Araba, Oñati), débil, sin fuerzas.
Maskaldu	Oñati?, Segura	ajarse, p. ej. la ropa, telas, etc.
Maskelu	Araba, Oñati, Segura	calderilla en que de ordinario se cuece la leche; (Oñati), torpe, sin destreza.
Maskurio	Segura	chirlo de mar.
Maspildu	Araba, Arrasate, Oñati	abollar, estropear, sobar.
Matalgi		MATALKI (Angiozar, Eibar), palo sobre el cual se cierne el cedazo. (Contr. de MATERIALGI).
Matarraska	Arrasate, Oñati	rasero, pieza de hierro para limpiar la artesa.
Mataza	Segura	embrollo, asunto enredado.
Matxar	Angiozar, Araba	ruin, bajo, despreciable; (Elorrio), mazorca desgranada de maíz, de mijo, etc.; (Elorrio), castaña hueca.
Matxin-bedar		MATXIN-GARRATZ (Oñati), acedera, hierba mala que abunda mucho en nuestros campos (Bot.).
Matxin-gorri	Angiozar, Oñati	coccinela, vulg. vaca de San Antón.
Matxin-gorrigo	Oñati	saltamontes, langosta de campo.
Matxino	Oñati, Segura	rebelde, levantisco, hurraño.
Matxino-saltari		MATXIN-SALTARI (Arrasate), saltamontes, langosta de campo.
Mauli		MAULIKI (Araba), fresa.
Maus		MAUSA (Elgeta), sauquillo, (Bot.).
Mazkelo	Araba, Oñati	fuelle de madera; (Arrasate), caldero. (Ver MAZKILLO).
Meazti	Oñati	flacucho.
Mee	Oñati	pobre. MEEA, MEIA, el pobre.
Meko	Araba	enclenque, débil; (Oñati), quiebra.
Meku	Angiozar	(Var. de MEKO (2 ^o)).
Meletxiko	Araba	vencejo.
Mendal	Araba	honda.
Mendiarro	Oñati	barranca.
Mendiska	Elorrio	colina, montículo.
Menkaio	Oñati	persona débil, enclenque.
Mentau	Oñati	injertar.
Mentu	Oñati	púa de injerto.
Merro	Segura	Según F. Seg. es persona de carácter agrio y vivo.
Meztidu		MEZTITU (Eibar), amortajar (??).
Miarma	Elorrio	araña.
Miaztu	Arrasate	probar con la lengua, gustar algo.
Miena	Arrasate	puesta del tocino, capa delgada del tocino.
Migura	Oñati	muérdago.
Mikatu	Araba	mimar.
Mikelete	Araba	amapola (Bot.).
Mimor	Arrasate	orzuelo.
Min	Eibar, Elgeta	cítola de molino, tablita de madera, pendiente de una cuerda sobre la piedra del molino harinero, para que la tolva vaya despidiendo la cibera, y para conocer que se para el molino, cuando deja de golpear.
Mingilla	Araba	lazada.

Miro	Eibar	hinojo (Bot.).
Mirri	Eibar	cara enjuta.
Mirrin	Arrasate, Oñati	persona endeble, raquíica.
Mirrindu	Segura	desmenuzar mucho.
Mirrizkau	Araba	roer.
Mistillu	Oñati	bolsilla de estopa para cerrar agujeros en vez de la espita.
Mitxeleta	Arrasate, Bergara, Eibar	mariposa.
Mitxina	Segura	nombre con que se le llama al gato en general. (Voc. pueril).
Mizkin	Arrasate, Elorrio, Oñati	goloso.
Mizkineri	Elorrio	MIZKINKERI (Oñati), gula, gastronomía; golosina.
Mizto	Oñati	aguijón, p. ej. de abejas, culebras; (Oñati), lengua murmuradora: “emakume onek MIZTO txarra dauko “ (Segura), esta mujer tiene mala lengua.
Moillo	Oñati	pella, pelotilla. “EDUR-MOILLOKA dabilta” (Segura), se divierten arrojándose pelotas de nieve.
Mokil	Araba, Arrasate	terrón.
Mokil-jaiki	Arrasate	mazo de mango largo que se emplea para pulverizar terrones.
Moltxakada	Angiozar, Eibar	porción, montocito.
Momolo	Oñati	bobalicón, tonto.
Momorro	Araba	bobalicón, tonto; (Oñati), todo insecto no muy grande pero negro y repulsivo.
Mondongo	Oñati	MONDRONGO (Oñati), morcillón; persona brusca (Segura).
Montxor	Angiozar, Oñati	banquete. (Ver MONJOR).
Morakil	Oñati	(Var. de MOROKIL). Gacha, farineta.
Mordaza	Arrasate, Eibar	acial, pinzas con que se abre el erizo de la castaña.
Mordaze	Angiozar, Eibar, Oñati	(Ver MORDAZA I).
Mordo	Arrasate	revoltijo, mezcolanza.
Mordoskada	Angiozar	tropel, gentío.
Morrasa	Segura	bramido. (Var. de MURRUSA).
Morritzu	Oñati	despojar.
Morroillope	Oñati	cárcel. “MORROILLOPEAN dago”, está en la cárcel.
Morron	Oñati	vástago. KIPULA-MORRONAK (Segura), cebollas que, cogidas cuando se maduran, se ponen por agosto o septiembre en tierra para que den tallo.
Morrondu	Segura	echar vástagos.
Morros	Angiozar	mugido.
Moskan	Angiozar, Bergara	cáscara verde de la nuez y también la mancha que deja en los dedos. En Bergara llaman ARTAMOSKAN al tizón, enfermedad del maíz.
Moskol	Araba	cáscara de nuez, castaña, huevo.
Mostratxa	Araba	sinapismo.
Moto	Oñati	moño (?).
Motura	Angiozar, Oñati	maquila, cobro de los molineros.
Moxal	Arrasate	potro, caballo joven. MOXAL-URRUZA (Arrasate), potro hembra. MOXAL-ZALDI (Arrasate), potro macho.

Mozorro	Oñati	careta.
Muga	Oñati	ribazo. (Var. de MUNA).
Mundu		MUNDUAN BATEKOA (Eibar), excelente, lit.: único en el mundo.
Murgil	Arrasate, Elorrio	zambullidura; (Arrasate, Angiozar), calado de agua.
Murgildu	Angiozar, Arrasate	calarse.
Murgilean	Elorrio	nadar con la cabeza sumergida.
Murrunga	Oñati, Segura	amohinado, esquivo.
Murruska	Segura	amohinado, esquivo.
Murruskada	Leintz, Oñati	refunfuño.
Musindu	Segura	amohinarsen.
Muski	Oñati	moco.
Muskin	Araba, Oñati	troncho de una pera, manzana. (Var. de MUSKIL (2 ^o)).
Muskindu	Arrasate, Oñati	comer algo casi totalmente.
Mustar	Oñati	mosca, barbilla de debajo del labio.
Mustiko	Oñati	muchachito.
Musturka	Elorrio	mordiendo.
Musturkari	Elorrio	hozador, cerdo o jabalí que hoza mucho; mordedor.
Mut	Angiozar, Elorrio	ni palabra. Var. de MURT.
Muturkari	Segura	bojeador .
Mutxikin	Arrasate	troncho, residuo de frutas o de cualquier cosa; lo que se arroja después de comer lo utilizable.
Muxinga	Segura	lloriqueando.

N

N	Araba	en el valle de Zigoitia (Araba), se elide la N final del gerundio.
Naar	Oñati	abrojo, una planta rastrera.
Naarbera	Bergara?	castaña de media clase, de pocas púas.
Naarras	Oñati	rastrero; (Oñati), abandonado, poltrón.
Nabar		ARNABAR (Araba), jaspe y también cualquier piedra parda.
Nabarben	Segura	atrevido, desvengonzado.
Nabaza	Angiozar	forraje para el ganado.
Nagi-urtika	Arrasate	desperezándose.
Naikar	Araba	retraimiento, falta de voluntad. (Var. de NAKAR).
Naikeri	Oñati	capricho, melindre, deseo; (Elorrio), competencia.
Naikunderi	Segura	afición desordenada.
Naina, naiña	Araba	abuelo. (Voc. puer.).
Nano	Leintz	enano.
Naparreri	Oñati	viruela.
Narra		NARRA EGIN (Arrasate), correrse el terreno.
Narraz	Elorrio	arrastrando.
Naustasun	Angiozar	autoridad.
Naustu	Angiozar	revestirse de autoridad; crecer, avanzar en edad.
Negar-egun	Oñati	día de lágrimas, día de ánimas.
Neguta	Oñati	chonta, pinzón.
Neiña	Oñati	nene, niño. (Voc. puer.).

Nene	Arrasate	leche. (Voc. puer.).
Ninguno	Arrasate, Leintz, Oñati	inconveniente, reparo: “NINGUNORIK ezeben ifiñi”, no pusieron reparo (Segura).
Nonda	Oñati	a menos que. Equivale a ZEINDA. “NONDA egiten ezpadau” (Segura), si no lo hace, a menos que no lo haga.
Ñana	Arrasate	castaña. (Voc. puer.).

O

Oarketa	Segura	meditación.
Oarkuntza	Segura	meditación.
Oazal	Araba	funda de colcha. Se usaba mucho en otro tiempo.
Oben	Oñati	daño, molestia; (Araba) quiebra.
Oben egin	Araba	quebrar, derrumbarse.
Obitegi	Segura	cementerio.
Obo	Eibar, Elorrio, Oñati	círculo.
Odai		nube; hay nubes de varias especies: ZALDIZKO (Arrasate), columnas lluviosas, mangas de agua.
Odai-laño	Arrasate	nubes negras arrastradas por el vendaval.
Odei	Oñati	trueno.
Odol-geldiak	Elorrio	los malos humores.
Ogarro	Oñati	comuña, pan de ínfima calidad. (De OGI+ARRO?).
Ogatu	Aramaixo	agarrar. (Var. de ORATU).
Ogibala	Arrasate, Oñati	cesto para llevar panes al horno.
Ogitz	Elorrio	calostro, leche primeriza. (Var. de ORITZ).
Oi	Oñati	encía.
Oial	Araba	mantillas de niño.
Oillo		gallina. “OILLO gosea kantari, neska gosea dantzari” (Oñati): la gallina hambrienta es cantora; la muchacha hambrienta, bailarina.
Oilloarri	Arrasate	(Ver OILLARRI). Piedrecillas que engullen las gallinas.
Oin		“OIÑ OIÑEAN ibilli dira” (Angiozar), han andado muy competidos.
Oinazkal	Oñati, Segura	pezuña.
Oingiro	Oñati	estado del piso del camino.
Okaila	Araba	papo, papera, enfermedad de ovejas producido por un tumor maligno en la garganta.
Okaran		BASO-LAPATZ (Oñati), endrino.
Okil	Araba, Arrasate	picatronco. “OKILLA kantetan, euria atetan” (Araba), el picatronco cantando, lluvia en el portal; (Arrasate), pisaverde afeinado.
Okoillu	Elorrio	rincón.
Olabe	Araba	tejavana.
Olazi	Arrasate	estacas de viña.
Oldei	Elorrio	musgo (Bot.). (Var. de OROLDIO).
Oldu	Araba	podrirse un árbol; (Araba), extenuarse, rendirse de fatiga. “Gorputza OLDUTA daukat”, tengo extenuado el cuerpo.
Onaro	Segura	Frantzisko Segura lo traduce por “caridad”.

Onbarri	Oñati, Segura	recién embarazada.
Ondagei	Oñati	palo para hacer flejes.
Ondo-igiri	Oñati	nadar bajo el agua.
Oneik	Leintz	estos. (Var. de ONEK).
Onesgarri	Segura	aceptable, apreciable.
Onki	Araba?	postre en una comida.
Ontzigin	Araba, Oñati	ollero, alfarero.
Ontzu	Arrasate, Oñati	jamón. URDAI-ONTZU (Segura), jamón; (Oñati), adobo.
Ontzutu	Oñati	adobar.
Opilla	Araba	panadizo.
Opor	Leintz, Oñati	día de vacación, de reposo, aunque no sea de fiesta; p. ej. a causa de la lluvia. "OPOR-EGUN askotxo izan ditugu aurtengo udan" (Segura), el verano de este año hemos tenido muchos días vacantes.
Opor-egin	Araba, Oñati	perder un día de trabajo.
Orañen	Arrasate, Elorrio	lunar.
Orapildu	Oñati	anudar.
Oratu	Oñati	amasar.
Ordei	Angiozar, Arrasate, Bergara	roña, herrumbre. (Var. de ERDOI).
Ordu	Segura	El concienzudo vascófilo oñatiense F. Segura opina que en un tiempo ORDU significó "reloj" y "hora".
Orduari	Araba?	reloj. Me han asegurado que en el pueblo de Elgea se usó esta palabra hará cosa de cincuenta años.
Orein	Araba?	cardenillo.
Oreintxen	Aramaixo	lunar.
Oreitz	Oñati	(Var. de ORITZ). Calostro, primera leche que da la hembra.
Oreldui	Oñati	Var. de OROLDI, musgo.
Orin	Araba	cardenillo.
Orkatx	Elorrio	horquilla pequeña de dos púas; (Arrasate), espuela.
Oroldi	Oñati	musgo.
Orozko	Segura	público, manifiesto.
Orpo		ORPOPEAN (Arrasate), (calzarse) en chancletas.
Orpo-gorri	Angiozar	descalzo, lit.: de talón rojo.
Orratz		BURUKORRATZ (Araba), alfiler.
Orratzontzi	Arrasate	alfiletero.
Orrazketa	Arrasate, Leintz Oñati	peinadura.
Orrazketan	Arrasate, Leintz, Oñati	peinando.
Ortz-biko	Eibar, Elorrio	azada de dos púas.
Orube	Eibar	perímetro de casa ya construida, incluso el terreno y el jardín que le rodea.
Osakatx	Arrasate	incurable.
Osin	Araba	orinal; orina.
Osintegi	Araba, Elgeta	urinario, mingitorio.
Oskar	Araba, Elgeta	estrépito, fragor.
Oskilaso	Araba	arrendajo, grajo.
Oskol	Araba	cáscara; GAZTAIÑOSKOL (Araba), erizo de la castaña.

Oso		en algunos pueblos como Eibar, repitiendo esta palabra o poniéndola en superlativo, denota al fatuo, bobo: OSO-OSOA, “el bobo”.
Ospel	Elorrio	sabañón en los pies, a diferencia de AZKORDIN, que es de las manos.
Ospetsu	Angiozar	famoso, célebre, ilustre.
Ostaari	Araba	huésped.
Ostalari	Oñati	posadero, mesonero; igualmente llaman muchos al huésped.
Ostargi	Oñati	claridad del cielo.
Ostarku	Oñati	arco iris.
Ostarte	Araba, Oñati	ratos en que el sol sale por entre las nubes.
Ostatari	Eskoriatza	huésped.
Oste	Oñati, Segura	extraño a la familia.
Ostro	Oñati	trueno.
Ota-jaki		OTA-JOIKI (Oñati), pala con boca fuerte de hierro para majar argoma.
Ota-zega	Arrasate	sierra pequeña.
Ota-zuntar		OTA-ZUZTRAKA (Araba), residuos de argoma.
Otaska	Oñati	mesa o tablón en que se maja argoma.
Otin	Oñati	ruin. GIZON OTIÑA, hombre ruin.
Oto	Oñati	tío. (Voc. puer.).
Otondo	Arrasate	pedazo de pan o borona. (De OGI+ONDO).
Otserroi	Segura	grajo.
Otzankaitz	Segura	indómito, fiero.
Otzankaiztu	Segura	hacerse indómito.
Otzaro	Segura	relente.
Ozkarbi-une	Arrasate	momentos de despejo, ratos de claridad en el cielo.
Ozkor		friático, friolero; (Oñati), propenso a dentera.
Ozmindu	Eibar	entumecerse los miembros; enardecerse.
Ozpel	Oñati	sabañón de los pies. Esta palabra se diferencia de AZKORDIN, que lo es de las manos. Algunos confunden llamando AZKORDIN a todo sabañón; y hay quien dice que OZPEL es sabañón que revienta, y AZKORDIN no.
Oztarte	Oñati	momentos de despejo y serenidad en día lluvioso.
Oztriku	Elorrio	arco iris.
Oztroi	Oñati	trueno.

P

Pagotxa	Oñati	trébol encarnado, hierba de hermosa flor; es buen alimento para las ovejas.
Paguso	Bergara	paloma torcaz. (Contr. de PAGAUSO).
Palatu	Araba	vallado, cerco de tierra apisonada.
Palotiñen	Oñati	relajación de miembros. (Var. de PAROTILLEN).
Parapardi	Oñati	molleja, apéndice carnoso, formado generalmente por infarto de las glándulas.
Pare	Araba	pala.

Parrastada	Oñati	gansada, salida de pie de banco; (Arrasate), manotada, p. ej. de simiente.
Parratzaile	Angiozar	podador de vides.
Parrezarra	Aramaixo	burla.
Part	Arrasate	onomat. de la acción de lanzar un objeto a corta distancia.
Pasaillora	Oñati?	comuña, pan bazo. (Var. de BASAILLORA).
Patari	Oñati	ave de rapiña.
Patin	Arrasate	aljibe, cisterna.
Pats	Arrasate	orujo de manzana.
Pau	Arrasate	caída. (Voc.puer).
Pau egin	Arrasate	caerse. (Voc.puer).
Pauts	Araba	espiga de maíz podrida.
Paxa	Arrasate	faja para envolver a los niños. De esp. "faja"?.
Peko	Eibar	cuidado, cargo, patrocinio.
Perkatx	Eibar, Oñati	persona esbelta, diligente, cuidadosa, hacendosa.
Perretxiko		seta. Nombres de diversas especies de setas: ASTAPUTZ (Arrasate), cuesco de burro; BEGITO (Arrasate), seta muy lechosa, no es comestible; EZNATO (Arrasate), "lactarius subdulcis et lactifluus", seta comestible de sombrero no muy carnoso, convexo, con zumo lechoso; GULETO (Arrasate), GURETO (Oñati), Var. de ARRAULTZEKO, "amanita caesarea", seta comestible y muy estimada; KOROZPERRETXIKO (Arrasate), seta gris, verde, azulada, mohosa. En (Oñati), Var. de GIBELURDIN; ONDDOPERRETXIKO (Arrasate), seta en general pero principalmente las del género "boletus"; ZAPOPERRETXIKO (Arrasate), Var. de SUGE-PERRETXIKO, "marasmius urens", seta sospechosa, de carne delgada, firme y amarillenta; ZUZA (Bergara, Leintz), "tricholoma Geor-gii", seta que crece mucho por grupos entre la hierba fina y menuda de las praderas altas; comestible, muy estimada, se la conserva a modo de granos de rosario.
Pertxeta	Eibar	marisabidilla.
Peruzitz	Oñati	guano, estiércol de aves.
Peto	Oñati, Plazentzia	igual. "Bere PETO PETOKA da", es exactamente parecido a él. "Neure PETO PETOA", exactamente igual a mí. PETOAK (Plazentzia), dos cartas del mismo valor en los naipes como dos reyes, dos sotas, etc.
Petral	Oñati	badulaque, revoltoso, lenguaraz.
Pikort	Segura	cagarruta de ganado menor.
Pikortu	Oñati	(Ver PIKORTATU). Granularse.
Piltxikada	Araba	pellizco. Se extiende también a significar la acción de probar ligeramente muchos platos en la comida.
Pinpinka	Araba	al cox-cox.
Pinport	Arrasate, Oñati	granillos de la piel.
Pipar	Elorrio	pimiento. Var. de PIPER.
Pipi	Arrasate	dolor. (Voc. puer.).
Pipit	Angiozar, Elorrio, Oñati	pellizco. "PIPIT ala kosk": fórmula de niños, por la cual dan a elegir al vencido o un pellizquito en la frente o un coscorrón (Segura).

Pipor	Oñati	regordete, persona de baja estatura y gorda.
Piro-piroka	Angiozar	juego de muchachos, que consiste en arrojarse la pelota unos a otros.
Pirri	Oñati	puntilloso, cascarrabias. “PIRRIAN artu”, tomar a mal.
Pirrin	Araba	puntilloso, cascarrabias; (Segura), migaja.
Pitar	Arrasate	vinaza, vinillo que se obtiene mezclando agua con el orujo y estrujándolo en el lagar; (Arrasate?), espantajo.
Pitikin	Elorrio	aguapié, vinillo que se obtiene mezclando agua con el orujo y estrujándolo en el lagar.
Pitin	Oñati	un poco.
Pitipin	Araba	aguapié, chacolí de clase inferior. (Var. de PITIKIN).
Pitoxa		PITOTXA (Oñati), marta, vesu.
Pitxeleta	Angiozar, Elorrio	mariposa.
Piztule	Araba	pestaña, lit.: pelo de legañas.
Plast egin	Segura	reventar, estallar; terminar algo antes de tiempo.
Plater		PLATER ZAKON (Oñati), barreño.
Plauta	Angiozar	taco, trabuquillo de sauco que sirve de juguete a los niños. (Var. de PLAUSTA).
Plazari	Oñati	amasador y acomodador en las tejerías.
Plazeri	Araba	salario que se da al oficial carbonero por cada carga.
Poillu		POIÑU (Arrasate), cimientu del calero.
Pol-pol	Arrasate	onomat. de ruidosa ebullición.
Popolo		POPOLOTE (Elorrio, Oñati), gordinflón, rechoncho.
Porra	Arrasate	mazo grande de hierro.
Pospolin	Eibar	persona linda y graciosa y pequeña; (Oñati), agallón, juguete de niños. (Ver POXPOL).
Posta	Araba	galope Del. esp. “posta”, servicio antiguo de correo. POSTA-POSTAKA (Leintz), a todo correr, a escape.
Potin	Oñati, Segura	regordetillo.
Potolo	Oñati	boche, hoyito donde los niños, por vía de juego, meten nueces y huesos de frutas.
Potor	Oñati	cuenco con mango.
Potox	Arrasate	marta, especie de gato montés.
Pots		POTX (Oñati), voz con que se llama al burro pequeño.
Potxa	Araba	potro.
Potxit	Eibar	hombrecillo peripuesto.
Potxo	Arrasate	hoyos para sembradío. “POTXOAN erein”, sembrar a hoyos.
Potxola		POTXOLAKA (Bergara, Elorrio), al boche; (Araba), hoyo para sembrar o plantar.
Potxolo	Araba, Eibar	boche; (Angiozar, Araba, Arrasate, Elorrio, Oñati), charco, pozo de agua detenida; (Angiozar, Arrasate, Elorrio), hoyo para sembrar o plantar.
Potxongo	Araba, Arrasate	charco.
Potzolo	Oñati	regordete, rechoncho.
Poyata	Arrasate, Oñati	lejía, colada.
Prantzes-nabo	Araba	remolacha.
Printza	Oñati	rajita de leña.
Printzal	Oñati?	Var. de PRINTZEL.
Printzatu	Oñati	rajar, hender.
Printzel	Oñati, Segura	cosa reluciente.

Prizkin	Elorrio	pingajo.
Pujeta	Arrasate	colada (?).
Pujetaga	Arrasate	tendedero, palo para colgar la ropa que se quiere secar.
Punta	Oñati, Segura	pináculo.
Puntzoi	Araba	veneno.
Pupera	Oñati	quejumbroso.
Puperati	Oñati, Urruxola	PUPERATSU (Oñati, Urruxola), impertinente, quejumbroso.
Puskatu	Oñati?	parir. "PUSKATU da" (Segura), ha dado a luz.
Pusketa	Eskoriatza, Oñati	casco, pedazo.
Putxa	Araba, Elorrio	cuajada. "PUTXEAK ogi baga ipurdira dau bidea" (Refranes, 248), la cuajada sin pan se encamina al c...
Putzorrotu	Oñati	hincharse mucho.
Puxila	Araba, Arrasate	burbujas en el agua.
Puxilu	Bergara, Oñati	ampollas de la piel.
Puyata	Arrasate, Oñati	colada.

R

R	Eibar, Plazentzia	esta transformación de D en R, así como al revés R en D, se usa en (Eibar, Plazentzia), (...); ERAN, ERO, IRIKI, IKUSI RAU.
----------	-------------------	---

S

Saale	Arrasate	heno, comida del ganado vacuno. (Contr. de SARALE, 1°).
Saats	Arrasate	sauce, giniestra. (Contr. de SARATS).
Sabel-ordei	Arrasate	(Ver SABELOI), costra que los niños infantes tienen en la cabeza. (De SABEL+LOI), suciedad del vientre.
Sabel-urruka	Arrasate	borborigmo, ruido de las tripas.
Sabelaldi	Araba	parto, camada; (Segura), tripada, panzada.
Sabelbete	Oñati	tripada, hartazgo.
Sabeldarraio	Oñati?, Segura	glotón.
Sabeleko	Arrasate	diarrea, sobre todo en los niños, lit.: lo del vientre. "SABELEKO miña", el dolor de vientre.
Sabore	Arrasate	gusto (?). "Amore? artuak emona dau SABORE" (dicho popular), ¿amor? el tomar tiene por gusto el dar.
Sabunga	Arrasate	balanceando, columpiando.
Sagada	Oñati	consagración, el alzar en la santa misa (?). (Var. de SAGARA).
Sagar		manzana. Variedades: BOLIN-SAGAR (Elorrio), manzana temprana; BOSKANTOI (Arrasate), de forma poliédrica.
Sagu	Oñati	glándulas, paperas.
Sagu-belarritu	Oñati	tomar forma de oreja de ratón. "Ezin erein liteke, gaztaiña-arbolak SAGUBELARRITU artean" (Segura), no se puede sembrar hasta que las hojas de los castaños empiezan a tomar forma de orejas de ratón.

Seta	Oñati	obstinación, constancia, porfía.
Sindika	Bergara	estercolero, lugar en que se hace el estiércol.
Single	Arrasate	frágil, cosa de poca consistencia. (Var. de SINGILL (2 ^o)).
Sinistargal	Oñati?, Segura	de poca fe.
Sits	Araba, Arrasate, Oñati	basura, estiércol. De aquí viene la palabra PERUSITS (Oñati), guano, estiércol de aves, basura del Perú.
Soillune	Oñati, Segura	trecho sin pelo en la piel del ganado.
Soiñ	Oñati	tronco de un árbol, parte gruesa de una rama. “SOIÑIK eztauka egur onek ondo landuteko”, esta leña no tiene cuerpo para poder ser labrada.
Soko	Arrasate	boche.
Somakari	Segura	sentido corporal.
Somatu	Arrasate, Elorrio	olfatear, husmear.
Sopandi	Eibar	cierta sopa que se tomaba poco antes del mediodía.
Sopin	Eibar	tierra húmeda y pegajosa.
Sopindu	Eibar	embarrarse un camino.
Sor		“SOR ta lor gelditu” (Segura), quedarse estupefacto
Sorgin-luma	Araba	la primera plumilla que a modo de pelusa nace en los pajarillos, lit.: pluma de brujas.
Sorgiñ-aize	Arrasate	remolino de viento. No es sólo del País Vasco el atribuir a las brujas los remolinos, pues en cierta región de Francia, en Poitiers, los llaman también “sorcière”, bruja.
Sormindu	Araba	entumecerse los dedos.
Sorta	Arrasate, Elorrio	manejo, fajo, ramillete.
Soru	Araba	suelo, fondo; (Araba), piso del camino; (Araba?), piso de una casa; (Araba), subsuelo de la tierra. Algunos dicen ZORU.
Sotil	Arrasate	en lo físico, robusto, hermoso; en lo moral, noble.
Souaperako	Oñati	fandango. (Var. de SORUAK BERAKO).
Su-negar	Oñati, Segura	agua que da la leña verde al fuego.
Su-osteko	Arrasate	piedra o pieza de fuego que se pone en el fogón arrimado a la pared.
Su-urten	Oñati	barro, erupciones del calor en la piel.
Suaro	Leintz, Oñati	hermandad contra incendios. (Ver ARO, 9 ^o). Cuota que se paga en la hermandad.
Suburdin		SUBURDIÑA (Angiozar, Oñati), morillo, caballete de hierro que sostiene la leña en el hogar.
Sugamats	Oñati	planta que tiene una espiga llena de granos rojos; sus hojas son buenas para curar diviesos, el jabalí come sus granos.
Sugan	Araba	campana de la chimenea; (Oñati), coladero, barril de colada.
Sugar	Angiozar, Eibar, Oñati	fiebre.
Suge bilbora	Oñati	víbora.
Suge-bedar	Arrasate	cierta planta que tiene granos como el maíz; sirve su hoja para curar diviesos, su zumo para cortaduras; sus raíces son como gajos de ajo; se cría en buen atierra.
Sugizon	Oñati?	herrero.
Sultsu	Arrasate, Oñati	yesca.
Sumako	Oñati	badil, instrumento de hierro con que se remueven las brasas.

Saiats		“SAIATS bat ausi” (Arrasate): anunciar una proclama de matrimonio.
Saillez-sail	Arrasate	en proporción.
Saio	Arrasate	juicio, concepto formado de alguien.
Sakabanatu	Arrasate	esparcir, diseminar.
Sakar	Oñati	escombros.
Sakatu	Arrasate	sufrido, hombre de mucha paciencia.
Sakil	Araba	batidor (instrumento).
Sakosta	Arrasate	hondonada, barranco pequeño.
Sakristau	Leintz	cierta especie de nuez. (Ver NTXAUR).
Sakuta	Oñati	sauco.
Sakute	Elorrio	sauco. (Var. de SAKUTA (2°)); (Oñati), arbusto de leño duro, del cual se hacen los mangos de pipa.
Sakute-ziri	Elorrio, Oñati	SAKUTE-ZOTZ (Oñati), palillo con el que se ataca la estopa del trabuquillo de sauco, que sirve de juguete a los niños.
Salga	Arrasate, Bergara, Oñati	lienzo o paño ralo o poco espeso. “SALGA-SALGA dauka zu oial ori”, ese paño lo tiene usted muy ralo. “SALGEA da eun au”, este lienzo es poco espeso.
Salmen	Araba, Oñati	salmer, estribo de un puente.
Salmenta	Bergara	venta.
Salmiztu	Araba	atarazar las castañas para evitar su explosión al asarlas.
Salo	Arrasate	glotón.
Saltai	Arrasate, Bergara	cuadra; (Araba), granero, frutería.
Samar	Angiozar, Arrasate	frontal, pieza de cuero blando que se pone en la frente de los bueyes uncidos para evitar la rozadura de la coyunda.
Samil	Arrasate, Leintz	tierra dura.
San		San, santo. “SAN Jurki, artoak ereiteko goizegi; SAN Markos, artoak ereinda balegoz” (Segura). Nótese que entre ambas festividades no hay más que un día.
Sandelli	Oñati, Segura	san Elías.
Sanerrosen	Araba	caspa. (Var. de SANARROSA).
Santza	Elorrio	una gaviota o ave marina de las mayores de nuestra costa, de hermoso plumaje y figura gallarda, llamada por algunos gallo de mar.
Sapaerdera	Oñati, Segura	jerga, mal castellano.
Sapaillio	Araba	techo de un cobertizo situado entre las eras y la casa.
Sapakon	Oñati	perinola, pequeño poliedro de madera que sirve de juguete a las niñas. En sus cuatro caras hay otras tantas figuras, cuyos nombres son: “saca”, “deja”, “pon”, “todo”. Indudablemente de la combinación del primero y tercero: “sacapon”, han tomado las niñas esta palabra.
Sapalda	Arrasate	mesetas de los montes.
Sapapuski	Oñati	renacuajo.
Sapelaitz	Elorrio	galfarro, ave de rapiña.
Sapin	Arrasate	agramadera, instrumento que sirve para majar al cáñamo o el lino; (Angiozar), lino de inferior calidad.
Sapiñatu	Arrasate	majar el lino.
Sapiño	Arrasate	agramadera. (Var. de SAPIN).
Sapitu	Oñati	herir. “Aoa SAPITUTA”, herida de la boca.
Sar	Arrasate	arena, (?). “Erreketako SARRA”, arena de los arroyos.

Sara	Angiozar	indet. de SARATU, rozar; (Arrasate), remanga, pequeña red que, suspendida de los palos, se maneja para pescar quisquillas.
Sarale	Arrasate	heno, comida del ganado.
Sarbi	Araba	almáciga, pequeño vivero. (Var. de SABI).
Sarda	Arrasate	rastro, instrumento compuesto de mango largo y delgado cruzado en uno de sus extremos por un travesaño armado de púas a manera de dientes y el cual sirve para recoger hierba, paja, broza o algunas otras cosas.
Sardai	Eibar	vara, palo, pértiga que se usa para derribar castañas.
Sarobe	Bergara	jaro grande.
Sarra	Oñati	herrumbre, capa de óxido de hierro hidratado; (Oñati), escoria de hierro en el horno.
Sarraldi	Angiozar	juego de niños que consiste en bajar un plano inclinado, arras-trándose sobre el trasero.
Sarramuska	Oñati	refunfuño.
Sarrapel	Elorrio, Oñati	borona o torta de maíz muy delgada; muchos la cuecen bajo la ceniza entre las hojas de berza.
Sartan	Arrasate	tamboril para asar castañas.
Sasieskola	Eibar	hacer falta a la escuela, vulg. calva, novillos.
Saskara	Arrasate	conjunto de cosas inútiles; productos que las aguas del mar o de los ríos acarrear a las orillas.
Saskarri	Angiozar	broza, restos de que se forma el estiércol.
Saskil	Arrasate	(Var. de SASKEL). Sucio, desaseado.
Sastra		SASTRAKA (Arrasate), SASTRAPA (Angiozar), maleza, matorral.
Sastu	Angiozar, Elorrio	estercolar.
Satandera	Eibar	comadreja, lit.: señora de ratones.
Sator		“SATORRAK eztau orpoan joko” (Eibar), el topo no le pegará en el talón (se dice de una persona presumida que anda sobre las puntas de los pies).
Sats-gaiñeko	Elgeta	una danza especial.
Sega-adar	Arrasate	colodra de segadores.
Sei		seis. En Arrasate, Angiozar, Bergara se pronuncia XEI.
Seiñakor	Angiozar, Elorrio, Oñati	preñada, embarazada.
Seiola	Arrasate	redil.
Sekantza	Elorrio	cierto juego de naipes (?). Del esp. “secansa”.
Sendari	Arrasate	grosor.
Sendo	Araba, Arrasate	grueso, aunque no sea fuerte.
Sendor	Arrasate	carga de leña.
Senean	Arrasate	juiciosamente.
Senkondu	Arrasate, Oñati	endurecerse para cualquier trabajo, hacerse fuerte y hábil.
Senperren	Arrasate	esfuerzos muy grandes.
Serra	Araba	rebanada (Bot.).
Serren	Arrasate	octavo, octava parte. “KANA-SERREN” (Arrasate), octavo de vara.
Sestra	Arrasate	nivel.
Sestran	Arrasate	a nivel. “Errotarriak, azpiarria ta ganarria, SESTRAN egon bear dabe garaua eioteko”, las muelas, la de abajo y la de arriba, deben de estar a nivel para moler el grano.

Sumidu	Arrasate	quedar las hierbas marchitas a causa de un calor excesivo.
Sumo	Eibar	husmo, viento.
Sumustur		SUMUTUR (Oñati?, Segura), junto al fuego.
Suopil	Oñati?, Segura	torta que se cuece al rescoldo, pan subcinericio.
Supil	Oñati	tronco que arde en el fogón.
Supitu	Oñati	cosa repentina, imprevista, súbita (?). SUPITUAN, repentinamente de imprevisto.
Sur-samil	Oñati, Segura	fosas nasales.
Surgu	Leintz, Oñati	límite, lindero; (Arrasate), canal. SURGU-SURGUAN, en el mismo canal. D. esp. surco?.
Surmindu	Araba	golpear.
Surmintz	Araba, Oñati	ternilla que divide las fosas nasales.
Surrauts	Elorrio	rapé.
Surritxi	Oñati	constipado.
Susmur	Oñati?, Segura	noticia confidencial.
Susno	Araba	emanación.
Sustar	Arrasate, Oñati?	rastrojo de argoma, de berza, etc.
Susuma	Aramaixo	repugnancia.

T

Ta*		En (Arrasate, Leintz, Oñati), se usa -KETA en vez de -TE o de TU+TE en el infinitivo: BIALKETAN (Arrasate, Leintz).
Tailloe	Arrasate	pedazos de leña para hacer carbón.
Taiu	Arrasate	tanteo de precio.
Takaillo	Arrasate	gordinflón.
Taket	Oñati?, Segura	cuña.
Tako	Angiozar, Arrasate	tacos, pedazos circulares de madera metidos en tierra sobre los cuales se colocan los bolos en el juego de este nombre.
Talaia		“TALAIAN nago” (Arrasate), estoy acechando.
Talde	Arrasate	gente, muchedumbre.
Tamal	Arrasate, Oñati	lástima, sentimiento profundo.
Tanga	Arrasate	acetre, pote, tanque.
Tankar	Araba	vasija de hoja de lata.
Tankarrada	Araba	cencerrada.
Tankil	Eibar	gandul, de poca actividad.
Tantaidi		TANTAIDUI (Arrasate), arboleda de árboles bravíos.
Tapaka	Arrasate	a topetazos, a testeradas.
Tarrazean	Araba, Arrasate	a rastras.
Tarrazko	Arrasate, Oñati	reptil.
Tart egin	Oñati?, Segura	romperse (una cuerda).
Tartako	Arrasate	tembleque, “TARTAKOA dauka orrek”, ése tiene tembleque, se dice, p. ej. de un trompo que se agita al girar; (Araba), tártago (Bot). (Var. de TARTABU).
Tartalo	Araba	tartamudo.
Tartamutu	Elorrio	tartamudo.
Tastabin		TASTAFIÑ (Arrasate), barreño pequeño.
Tatale	Oñati?, Segura	tartamudo.

Tatarras	Oñati, Segura	TATARRASKA (Oñati, Segura), a rastras, por el suelo.
Tatez		TATEZKA (Arrasate), andar a pata; se dice de las aves.
Taukada	Arrasate	latidos del corazón.
Tauki	Araba	picador, tajo de cocina, que en las aldeas se utiliza también como silla.
Taust	Araba	TAUT (Leintz), golpe en el trabajo. “TAUTIK eztau egin”, no ha trabajado nada, no ha dado golpe (pop). (Ver 272.o).
Te*		
Ten	Arrasate	estabilidad, equilibrio; estable.
Tesuge	Segura	sencillo, sin trampas.
Ti*		de, desde. (Var. de -TIK). En algunas localidades como (Arrasate), se usan una y otra.
Tilka	Arrasate	jugar a nueces, a dar contra otra.
Tilla*		ARKATILLA (Arrasate), arquilla. De ARKA.
Tintin	Oñati, Segura	campanilla.
Tipirritin	Oñati?, Segura	casarrabias, de carácter agrio.
Tirri-tarra		onomat. del cuesco. “Arabarra, TIRRI-TARRA, ik uzkarra, nik sagarra” (Arrasate), Alavés, TIRRI-TARRA, tú el cuesco y yo la manzana.
Titi-buru	Arrasate	pezón de la ubre.
Titi-kapela	Arrasate, Oñati	pezonera, defensa de cristal o caucho que usan las mujeres al amamantar a niños.
Titikide	Segura	hermano de leche.
Titil	Eibar, Elorrio, Oñati	papera, tumor de garganta.
Titimusko		TITIMUTUR (Oñati), pezón de la ubre.
Toillo	Oñati, Segura	grupo compacto de granos; BOSTOILLO (Oñati, Segura), grupo de cinco tantos al juego.
Tokatorreka	Oñati	al marro, juego de niños.
Toketorreka	Arrasate	(Var. de TOKATORREKA).
Tokor	Bergara	terrón.
Toleztu	Araba, Oñati	plegar.
Toloztatu		TOLOZTU (Arrasate), plegar.
Tontor	Arrasate	tumor; (Angiozar, Elorrio), chichón.
Topinki	Arrasate	cobre.
Topiño	Arrasate	patudo, ganado de pierna gruesa con imperfección en las patas. Se aplica también a las personas.
Torapil	Arrasate	nudo.
Torre		LAIÑO-TORREAK (Oñati), nubarrones sueltos como de tronada, lit.: torres de niebla. KANPATORRE (Arrasate), campanario, lit.: torre de campanas.
Torretxori	Araba	vencejo.
Tortika	Arrasate	suciedad que se adhiere al que ordeña la vaca; cualquier suciedad.
Torto	Arrasate, Oñati	capullo de la flor; grupo compacto de raíces de plantas, de ramaje.
Tortoles	Arrasate	taba, huesecillo de cordero.
Tortolo	Oñati?	bobalicón.
Tortollo	Bergara	tórtola. “Turtur auritus”.
Tot	Oñati, Segura	acción de meter nueces o huesos de fruta en un boche. “TOT egin”, meter en el boche.

Totolo	Oñati, Segura	poco despejado, bobalicón.
Totso	Arrasate	tozudo, persona cerrada de mollera, aferrada a su opinión.
Trailla	Oñati	cuerdas de abarcas hechas de lana.
Trakets	Oñati, Segura	haragán.
Trangel	Arrasate	(Var. de TRANGADEL): picador, tajo, pieza de madera sobre el cual se corta la leña.
Trapal	Arrasate	muleta.
Trapala		galope; (Arrasate), la muleta.
Trapau	Arrasate	regordete; (Eibar), patudo, ganado de piernas gruesas con imperfección en las patas.
Trauski	Elorrio, Oñati	tijeras grandes.
Trebekeria	Segura	marrullería, socarronería.
Tremes	Arrasate, Oñati	pan de maíz con levadura.
Trenta	Aramaixo	obstinado, temoso; (Arrasate), porfía.
Trepatua	Oñati	terreno baldío.
Treskil	Angiozar	tosco, no pulido.
Trikili-trakala	Eibar	a trancas y barrancas.
Trikimaiña	Arrasate	componenda, arreglo.
Trikote	Arrasate	ladrillo fuerte y grueso.
Trilla	Arrasate	jugar a nueces, a dar una contra otra.
Trimin	Arrasate, Oñati	(indet. de TRIMINDU).
Trimindu	Arrasate, Oñati	batanear, contundir, golpear fuertemente.
Tringu	Arrasate, Oñati	compacto. Se dice del pan y de la tierra, “Ainbeste eurigaz lurrak TRINGUAK dagoz, eta puzka bat arrotu-artean aro txarra beti”, con tantas lluvias las tierras están oprimidas y hasta que se hinchen un poco, siempre habrá en ellas mal temple.
Trinka-tranka egin	Oñati	oprimir, prensar mucho una cosa.
Trinkatu	Oñati	oprimir, prensar mucho una cosa.
Trinkolo-tronkolo	Elorrio	balanceando.
Tripili-trapala	Eibar	persona bullanguera, entrometida y poco hábil.
Triska	Araba	castañeta, cierto ruido que se hace con los dedos en algunas danzas.
Trisketa	Araba, Oñati	castañeta, ruido de los dedos en ciertas danzas.
Troko	Arrasate	tumor.
Trokota	Arrasate	picador, tajo, pedazo de tronco sobre el cual se tronza la leña.
Trokotz	Oñati, Segura	persona torpe, zafia.
Trontzazerra	Arrasate	sierra grande.
Tropokilla	Segura	baldragas, persona tosca y mal arreglada.
Troska	Oñati, Segura	peñón saliente; (Angiozar), estalactitas grandes.
Troska egin	Oñati, Segura	TROSKATU (Segura), endurecerse la tierra por los hielos.
Troskil	Segura	brusco, tosco, grosero.
Trosko	Oñati, Segura	estorbo, bulto. “Oñiazpian intxaur bat legezko TROSKOAK urten eustan” (Segura), debajo del pie me salió un bulto como una nuez; (Segura), persona torpe.
Troskoillo	Segura	tosco, grosero.
Troskote	Arrasate	prominencia tosca en la corteza de los árboles.
Trotxa	Angiozar, Araba	granero, troje. (Var. de TROXA (3°)).
Troxa	Arrasate	troje, depósito grande para granos.

Trukumai	Oñati	mesa de billar.
Truskil	Angiozar	tosco, no pulido.
Ttattan	Oñati	el predilecto. Diminutivo de TATAN, el más joven.
Ttonttor	Bergara	amodorrado. “Oso TTONTTOR dago gaur gure gaixoa”, muy amodorrado está hoy nuestro enfermo.
Tunbal	Eibar	cencerro grande.
Turtakoi		TURTIKIÑO (Oñati), turbina, rueda de molino. (Var. de TURTUKI).
Tut	Arrasate, Oñati	cosa alguna, mú, ni palabra; (Arrasate), golpe en el trabajo. (Var. de TAUST, TAUT).
Tuta	Oñati	tango, juguete de niños, vulg. cotán.
Tutarraz	Angiozar	a roso y velloso, enteramente.
Tutu	Oñati	ristra que se hace enlazando espigas desgranadas de maíz, cincuenta o más; (Oñati), ano. (Voc.puer.).
Tutubera	Segura	(Var. de TUTU (10 ^o)). Ano.
Tutur	Araba, Segura	cresta, penacho de aves.
Tuturrutera	Oñati, Segura	adorno que a guisa de penacho de aves llevan las mujeres en la cabeza.
Tuturuta	Araba	corneta.

TX

Txa	Arrasate	golpe con la mano. (Voc. puer.). “TXA emon”, dar golpes, castigar.
Txabilla	Angiozar	molinillo que se usa para retorcer el hilo; se mueve con las dos manos, como el molinillo de la chocolatera; a diferencia de MALLARDARTZ, que se mueve con sólo una mano.
Txakateko	Arrasate	castañeta, ruido de dedos en ciertas danzas.
Txaketen	Arrasate	principio de enfermedad.
Txakur		DOBA-TXAKUR (Araba), perro dogo; “TXAKUR ausilaria ezta aginkaria” (Araba), perro ladrador no es mordedor.
Txakur-aza	Araba	berza verde que se da a los nimaes.
Txakur-mosu	Arrasate, Oñati	desvergonzado, lit.: (persona que tiene) morros de perro.
Txalapata	Araba, Elorrio	cítola, pieza de madera que se mueve según gira la rueda del molino; matraca.
Txaldan	Arrasate	memo, lelo, persona insustancial.
Txalin	Arrasate, Leintz	plato pequeño de madera muy fuerte, que se usaba y se usa, aunque poco, para hacer talos, además de tomar caldo o alguna vianda.
Txamar	Arrasate	mazorquilla de maíz de pocos granos.
Txamarreta	Arrasate	chaquetón (??).
Txanbigurtu	Oñati?, Segura	hacer sartas.
Txangirrinka	Angiozar	(andar) sobre un pie.
Txankarrankan	Arrasate	bailar o andar sobre un pie.
Txankurrika	Elorrio	(andar) al cox-cox, a la coscojuela, sobre un pie.
Txanporrau	Araba	ponche, sangría de agua y vino. D. fr. “camporeau”.
Txantxalangorri	Arrasate	petirrojo, cierto pájaro.
Txantxan	Eibar?	caries. (Var. de TXANTXAR).

Txantxangorri	Bergara	petirrojo (pájaro).
Txantxanperro	Elorrio	(Var. de TXANTXANBOLA), agallón de robles y encinos.
Txantxar	Arrasate	cresta de ciertas aves.
Txantxiku	Oñati	sapo. “Oñatiarrai TXANTXIKU inguru aretan esaten jake, ta uste dot dala zapo asko (euren berbetan TXANTXIKU asko), ibilten direalako”, a los de Oñate les llaman en todo aquellos parajes TXANTXIKU, y creo que es porque suele haber allí muchos sapos.
Txapin	Arrasate?	agramadera, instrumento para majar el lino.
Txapinatu	Arrasate	carmenar y restregar el lino entre ambas manos.
Txapitula	Arrasate	nicho que los pastores y carboneros hacen a la entrada de la choza.
Txapla	Araba	juego de chapas (?).
Txapla-txapla	Oñati	onomat. del andar descalzo en el agua.
Txaplasta	Arrasate, Angiozar	rebotes, saltos que se hacen dar a una piedra plana y ligera en la superficie del agua.
Txaplata	Araba, Eibar	empalagoso, molesto, hablador; se dice más de las mujeres.
Txarakal	Elorrio	castaña huera.
Txaramel		(Oñati, Segura), la pieza superior de las dos que componían antes la camisa de la mujer; (Oñati, Segura), sobrepelliz, roquete.
Txaranbel	Oñati	picaporte.
Txarrangillo	Segura	cierta hierba, parietaria? (Bot.).
Txarrazko	Arrasate, Oñati?	reptil.
Txarri-gaztaiña	Arrasate	regoldana, castaña silvestre.
Txarri-mutur	Segura	puerco, sucio, inmundo.
Txarri-zil	Arrasate	ombligo y algo de carne que se corta al cerdo recién muerto y chamuscado.
Txarrikasa	Arrasate, Oñati	(Ver TXARRIKITON). Tartán, tela de lana con cuadros o listas cruzadas de diferentes colores.
Txartau	Eibar	cortar ramillas.
Txatal	Arrasate	tabla, cuadro de una huerta.
Txatel	Arrasate	cédula, billete. (Var. de TXARTEL (1°)).
Txatxa	Oñati	nodriza. (Voc. puer.).
Txatxala-patxala	Arrasate	hablar sin sustancia.
Txatxur	Araba	diente. (Voc. puer.).
Txautxau	Arrasate	perro. (Voc. puer.).
Txaxero	Arrasate	tanteador del juego, baratero. ¿Del esp. “chaza”?
Txeldor	Angiozar	orzuelo. “Eztakit zer daben gure neskatoak: beti dago TXELDORREZ beterik: begi baten ondo osatu barik, bestean urteiten dotso”, no sé lo que tiene nuestra muchacha; siempre está llena de orzuelos; sin que se le cure bien en un ojo, le sale en el otro.
Txementxa	Oñati	alondra.
Txendor	Bergara?	carga de leña. (Dim. de ZENDOR).
Txepel	Angiozar, Oñati	pusilánime. “Andra TXEPELEN etxean goizeko salda arratsean” (Angiozar), en casa de mujer pusilánime el caldo de la mañana a la noche.
Txepeldu	Angiozar, Oñati	hacerse pusilánime.
Txepeleta	Gatzaga	mariposa.

Txepetx	Arrasate, Bergara	reyezuelo, pajarillo.
Txerden	Oñati	pámpano.
Txermen	Oñati, Segura	injerto.
Txermendu	Segura	injertar.
Txerren	Arrasate	diablo.
Txetxe	Arrasate	niño. (Voc. puer.).
Txi	Arrasate	asar. (Voc. puer.).
Txia	Elgeta	punta o cola que arrastra.
Txibiliztai	Oñati	chorlito, ave del género de las zancudas.
Txibita	Oñati	mayal, palo menor del trillo con que se desgrana a golpes el trigo; (Elorrio), lazada.
Txidar	Eibar, Elorrio, Oñati	alelí amarillo, cierta hierba cuyos granos se parecen a la simiente de nabo; es buena para el ganado; brota en los trigales.
Txigor	Oñati? Segura	tostado, buñuelo.
Txikin	Araba, Oñati	pequeño. (Var. de TXIKI (1) TXIKIÑA). En Araba, Oñati se llama con esta palabra a los cerdos.
Txil	Oñati	palabra que, en una lucha a derribarse, dice uno de los contendientes para confesarse vencido; a la cual sigue la pregunta del vencedor: BAAZ? lit.: “ya eres”, y la respuesta BANOK, “ya lo soy”.
Txilbor	Oñati, Segura	panza.
Txildor	Angiozar	pepita de aves. (Var. de TXOLDOR (1 ^o)).
Txildrin	Araba	colgajo que arrastra en el ruedo del pantalón o de la saya, vulg. pelindajo.
Txilintxalan	Eibar	habladurías y disputillas de niños.
Txilipala	Angiozar	cítola, palillo cuyos golpes regulan al movimiento del molino; matraca de semana santa.
Txilipurdi	Bergara, Oñati	voltereta. Originariamente habrá sido diminutivo de ZILIPURDI.
Txilipurdika	Bergara, Oñati	dar vueltas con la cabeza apoyada en el suelo.
Txilla	Araba	lata, tabla delgada sobre la cual se aseguran las tejas; (Arrasate), duela, tablas con que se hacen las pipas y barriles.
Txima	Arrasate, Oñati	greña, cabellera revuelta y mal compuesta.
Tximika	Elorrio	aguzanieves, pajarita, mariquita.
Tximiko	Oñati, Segura	pellizco.
Tximintx	Arrasate	especie de jaula de seto en que se conservan castañas, queso, etc.
Tximiskau	Arrasate	mascullar, hablar entre dientes.
Tximizkeri	Elorrio	anhelo, deseo ardiente. (Var. de TXIBIZKERI).
Tximuntxu	Angiozar	aguzanieves (pájaro). (Var. de TXIMIRITXA).
Tximurtxi	Oñati	pellizco, picadura.
Tximuruntxa	Arrasate	(Var. de TXIMUTXA (2 ^o)).
Tximutxa	Elorrio	aliónín, pájaro de la especie de los paros.
Tximutxakur	Segura	cinocéfalo (animal).
Txindorri	Elorrio	hormiga; (Bergara), entumecimiento de un miembro.
Txindorritu	Arrasate, Bergara	entumecerse un miembro.
Txindurri	Arrasate, Angiozar, Bergara	hormiga.
Txindurri-pilla		TXINDURRI-PILLO (Arrasate), hormiguero.
Txindurritu	Angiozar	entumecerse o dormirse un miembro.

Txinga	Oñati	barredera, cierta red de rías.
Txingorrika	Eibar, Elorrio	(andar) sobre un pie.
Txingote	Oñati, Segura	mamarracho, caricatura, figura ridícula.
Txingura	Oñati	yunque?.
Txinpart	Oñati	chispa de metal derretido.
Txintxilika	Oñati	colgado, suspendido. (Var. de ZINZILIKA).
Txintxin	Araba, Oñati	gotas que caen del tejado.
Txintxinbiur	Angiozar, Eibar	enredijos o dobleces de las cuerdas.
Txintxinka	Araba	(andar) sobre un pie.
Txintxinpe	Oñati	refugio bajo el alero del tejado.
Txintxirrika	Elgeta	andar sobre un pie.
Txintxirrinka	Oñati	TXINTXIRRISKA (Elorrio), (andar) sobre un pie.
Txintxort	Arrasate	collalba, pajarito, de lindos colores, llamado así por imitación a su monótono canto; se le ve siempre en las extremidades de ar- gomas y de otros arbustos. (Var. de OTATXORI).
Txiñurri	Oñati	hormiga.
Txior	Angiozar, Oñati	sendero. (Contr. de TXIDOR).
Txipilipeta	Oñati, Segura	mariposa.
Txipiritaiña	Bergara	cierta danza, una de las suertes del AURRESKU.
Txipistin	Oñati	las gotas más o menos gruesas que se levantan al echar un ma- dero o una piedra al agua.
Txipita	Elorrio, Oñati	mayal con que se golpea y se desgrana el trigo en las eras.
Txipitaiña	Arrasate	reyerta, gresca. (Var. de TXIPIRITAIÑA (2º)).
Txipitu	Oñati	hacer trizas.
Txipli-txapla	Oñati	andar descalzo, patullando en el agua.
Txirbiztu	Arrasate	deshilacharse la ropa.
Txiribiri	Arrasate	viruta.
Txirifa	Angiozar	reyerta, camorra. (Var. de TXIPIRITON).
Txirikilla	Oñati	toña, calderón, un juego de niños.
Txirikilla-makilla	Oñati	palo para jugar a la toña.
Txirikillan	Oñati	(jugar) a la toña.
Txirikin	Elorrio	bata de niños.
Txirikol	Araba	enjuto, encogido.
Txirikon	Arrasate	túnica.
Txirikorda	Arrasate	sarta o ristra, p. ej. de ajos, cebollas.
Txirikordau	Oñati	retorcerse una cuerda a causa de la humedad.
Txirkora	Arrasate	copo muy menudo de nieve.
Txirlo	Arrasate	bolo.
Txirpa	Arrasate	salpicadura líquida, gotas que saltan.
Txirri	Elorrio, Segura, Oñati?	grillo (insecto). LABATXIRRI (Elorrio), grillo de hornos.
Txirri-mirri	Arrasate	trabajar con destreza.
Txirri-txorro	Oñati	calandria.
Txirribirri	Elorrio	vencejo, avión.
Txirrika	Oñati	rueda de carro.
Txirringa	Eibar	diversión con que los jóvenes de ambos sexos sustituyen al bai- le en cuasmas; se dan las manos teniendo a uno en medio.
Txirringilla	Oñati	rodaja, pieza circular y plana, de madera, metal u otra materia.

Txirringola	Araba, Arrasate	(Var. de TXIRRINGILLA).
Txirrinka	Arrasate	rueda.
Txirrio		“TXIRRIOAN dario” (Arrasate), le mana a hilos el agua; (Segura), vencejo, avión.
Txirripistin	Oñati, Segura	persona descontentadiza.
Txirripitin	Eibar	bello, agradable; (Oñati, Segura), renegado, puntilloso.
Txirriporro	Oñati	pedante, afectado en su lenguaje y maneras.
Txirrizkillia	Arrasate	sícerin, vulg. sirriscla (pájaro).
Txirtxil	Angiozar, Araba, Arrasate	grillo.
Txistikun	Arrasate	estornudo.
Txitoka	Elorrio	al escondite, juego de niños.
Txitxarra	Arrasate	(Var. de TXITXAR (2º)), chicharrón.
Txitxi	Oñati	carne o pescado. (Voc. puer.).
Txitxi-burduntzi	Eibar, Elorrio	comida que se prepara y se despacha en el campo.
Txitxil	Oñati	verga, miembro genital del hombre; (Arrasate), entornado (ojo). “Begi TXITXILLAK”, ojos a medio cerrar.
Txitxildu	Arrasate	entornar los ojos.
Txitxili-patxala	Oñati	hablar sin sustancia.
Txitxin	Angiozar, Araba, Arrasate	gota que cae, p. ej. de un tejado.
Txitxinpe	Arrasate, Araba	refugio bajo el alero de un tejado.
Txitxo	Oñati	perro. (Voc.puer.).
Txitxoi	Arrasate	la mejor hierba para el ganado.
Txizagura	Arrasate	ganas de orinar.
Txofre egin	Oñati, Segura	lisonjear, adular.
Txoko	Araba	ganga; (Araba, Elorrio, Oñati), taba, huesecillo que sirve de juguete a las niñas. Extienden también la significación a la perinola, otro juego de niñas. (Ver SAPAKON); (Oñati), tacón o pedacito de madera que en el juego de bolos sirve de sustentáculo a cada uno de éstos.
Txokoka	Araba	jugar a las tabas.
Txoldor	Arrasate	pepita que sale en la lengua de las aves.
Txondar	Oñati	pira de leña para hacer carbón.
Txondar-zulo	Oñati	hueco en que se hace la carbonera.
Txondor	Arrasate, Gatzaga	(Var. de TXONDAR).
Txopi	Angiozar, Arrasate, Elorrio	golpecito que se dan los niños cuando corren unos en pos de otros en el juego.
Txopika	Angiozar, Arrasate, Elorrio	juego de niños, en que unos corren en persecución de otros.
Txor-txor	Arrasate	hablar, charlar.
Txorbel	Arrasate	seroja, hoja caída. (Var. de ORBEL).
Txordo	Oñati	ceñudo, cejjunto.
Txori	Aretxabaleta, Oñati	espigón o gozne que entra en quicio; (Oñati), escrúpulo. TXORIAK BURUAN, escrúpulos en el alma lit.: en la cabeza.
Txori-bedar	Arrasate	cardo enano, lit.: hierba de pájaros.
Txori-intxaur	Arrasate	nuez de corteza poco dura.
Txori-malo	Angiozar, Araba, Arrasate	espantajo, figura grotesca que se pone en los campos para ahuyentar a los pájaros; (Oñati), máscara, disfrazado.
Txorra	Araba	quiebra. TXORRA EGIN, no poder más, p. ej. no llegar la bola a su término.

Txorroki	Arrasate, Elorrio	hojas de encino, cuya masa se da a los animales en invierno.
Txorroporro	Arrasate	informalidad.
Txorrotu	Arrasate, Eibar	secarse las hojas de maíz.
Txorru	Segura	cañón de pelo o de barba. BIZAR-TXORRUA, el cañón de la barba. ULE-TXORRU BAT, un cañón de pelo.
Txorta	Arrasate	fajo, carguilla de helecho, de velas de resina. (Var. de SORTA).
Txortxola	Elorrio	trozo de madera al que se dan vueltas para retorcer el hilo.
Txotil	Segura	lindo. (Var. de SOTIL).
Txotin	Araba, Arrasate	hipo. (Var. de TXOTEN).
Txuale	Arrasate, Oñati	ganas de escupir.
Txuatzin	Oñati, Segura	hongo amarillento, se come picado.
Txukor	Araba, Arrasate	el que escupe a menudo; “TXU ta TXU beti debillenarendako guk esaten dogu TXUALEA dala edo TXUKORRA dala: bi-tara” (Arrasate), nosotros decimos TXUALE o también TXUKOR, de las dos maneras, por el que está escupiendo continuamente.
Txukun	Arrasate, Oñati	limpio, aseado, pulido.
Txuldar	Elorrio	TXULDER (Eibar), cierto grano de la piel. (Var. de ZULDAR).
Txundian	Oñati	juego que consiste en pegarse los muchachos con la pelota.
Txuntxur	Arrasate, Oñati	prominencia, cumbre, pináculo.
Txupil	Oñati, Segura	TXUPIN (Arrasate, Araba), chaleco (?).
Txur	Oñati, Segura	agarrado, avaro. (Var. de ZUR).
Txuringa	Arrasate, Elorrio, Oñati	esfínter, anillo muscular del ano.
Txurra	Elorrio	cachurra, porra con la que se golpea una pelota puesta en el suelo; (Oñati, Segura), el agarrado, el avaro. (De TXUR, 2°).
Txurran	Elorrio	Var. de TXURROKA, (jugar), al mallo, en que se hacen correr por el suelo unas bolas de madera, dándoles con unos mazos de mango largo.
Txurru	Arrasate	agalla seca de robles, de alcornoques y otros árboles.
Txuru	Arrasate	zoquete de árbol.
Txurunbel	Oñati, Segura	esfínter, anillo muscular del ano. Var. de TXURINGA.
Txutxumur	Araba, Elorrio	pellizco. (Var. de ATXIMUR).
Txutxumurka	Araba	pellizcando.
Txutxurruka	Angiozar, Arrasate	cierto juego de niños que consiste en subir y bajar sentándose algunos en la lanza de un carro.
Txutxurrutxu	Angiozar, Oñati	canto de los pollos. (Dimin.de KUKURRUKA).

U

Uakama	Arrasate	catarata. ¿Tendrá el mismo origen que UAKANA, “huracán” que se dice en B-1?.
---------------	----------	--

Ubaran	Arrasate	barrio. Var. de UGARAN. Algunos lo pronuncian UARAN. “Zazpi UBARAN dauko Mundraguek”, Mondragón tiene siete barrios.
Ubide	Arrasate	zanja, cuneta.
Udalatx		nombre de una montaña de Elorrio.
Udaletxe	Araba, Elgeta	casa de ayuntamiento.
Udarbi	Oñati?	remolacha. Dice Segura que oyó esta palabra de un inquilino suyo el 25 de octubre de 1863.
Udatzen	Arrasate	otoño.
Udazken	Arrasate, Bergara, Elorrio	otoño.
Ue	Arrasate	Var. de OE, cama: “gabean UERA etzan baino len”, a la noche antes de echarse en la cama, (Kristau. Gatzaga 92-2).
Ugaldu	Arrasate	aumentar, multiplicar. (De UGARL).
Ugastegi	Segura	manantial, lit.: lugar de aguas sulfurosas. Entre Araoz y Ozaeta hay un barrio llamado UGASTEGIETA, “los manantiales”, y lo es en efecto.
Ugatz	Arrasate	cuatro ganchos que se fijan en los cuatro cuernos de la pareja de bueyes.
Ugazaita	Arrasate	padrastra, lit.: padre nutricio.
Ugazama	Arrasate	madrastra, lit.: madre nutricia.
Uge	Arrasate, Oñati	cama. (Var. de OE).
Ugeazal	Arrasate, Oñati	sábanas y fundas.
Ugel	Arrasate	llanta de la rueda. (Var. de UGAL).
Ugerasio		UGERAXO (Arrasate), rana.
Uial	Eibar	aguas torrenciales. (Var. de UIOL 1°).
Uielte	Eibar	temporada de aguas torrenciales.
Uiol	Araba	torrente.
Uisi	Leintz	pretensión, aspiración.
Ujui		UJUJU (Oñati), grito a modo de relincho.
Ukabil	Arrasate	puño.
Ukakor	Arrasate	pesimista, lit.: el que niega por costumbre.
Ukamen	Arrasate	negación.
Uko egin	Arrasate	desfallecer, rendirse de cansancio, fallar, no poder continuar.
Ukondo	Arrasate	codo; (Oñati), recodo de camino.
Ukor	Angiozar	mal pagador.
Ukutu	Arrasate	tocar.
Ulantsu	Oñati	peludo. (Var. de ULETSU).
Uldu	Arrasate	despojar. No se concreta a las ramas solamente, cuando se les quita o pierden la hoja, sino es genérico; se dice del pelo, corteza, cubierta; (Oñati?, Segura), calvo. ULDDUA, el calvo.
Uldu-une	Arrasate, Oñati	trecho sin pelo en la piel del ganado.
Ule-txorta	Arrasate	trenza de pelo.
Ulea egin	Arrasate	ULEA LEUNDU (Oñati), halagar, adular.
Ulebera	Arrasate	castaña cuyo erizo tiene largas púas.
Ulentsu	Arrasate	peludo. (Var. de ULANTSU, ULETSU).
Ulertz	Arrasate	raya que se hace con el peine en la cabeza.
Ultze	Angiozar	clavo. (Var. de ILTZE).

Ulu	Oñati	relincho humano, gritos de alegría. ¿Qué relación puede haber entre esta palabra y latina “ululare”? (Ver UJUI).
Umaotu	Oñati	(Var. de UMATU (2º)). Sazonarse la fruta conservándola en el frutero.
Umatoki	Angiozar	(Var. de UMAOTEGI). Frutero, lugar en que se guardan las frutas.
Umeizara	Angiozar, Arrasate	pañales, mantillas de niño.
Umekei	Arrasate	feto.
Umel	Oñati	fruta manida, pasada. Por extensión se dice de solterones de ambos sexos.
Umeldu	Oñati	manirse la fruta, pasarse de madura.
Umetalde		UMETEGI (Arrasate), descendencia, linaje.
Umorotz	Oñati	escrófula, tumor frío originado de la hinchazón de los ganglios linfáticos superficiales.
Unai		UNAIN (Arrasate, Oñati), vaquero, pastor de vacas.
Unatu	Oñati?, Segura	cansarse, fatigarse.
Untze	Arrasate	mal temple del día siguiente de una francachela.
Untze-jo	Oñati	callo que se produce en la mano; callo que se forma en la pezuña del ganado.
Upel	Arrasate	tonel. Es recipiente menor que UPA.
Upiñ	Arrasate	cuento.
Upol	Angiozar, Oñati	duela.
Ur ibili	Arrasate	agua corriente.
Ur laster	Arrasate	agua corriente.
Ur ubel	Arrasate	agua turbia, de lluvia.
Ur-agor	Arrasate	presa, agotamiento de las presas en los ríos con objeto de pescar. “Zuk urrean uste dozu itxasoan lebatza ta beste arrain andiak geure UR-AGORRETAKO arraiñak baizen erraz artzen dituezala”, parece que usted cree que en el mar la merluza y otros grandes peces se cogen tan fácilmente como los peces de nuestras presas.
Ur-aire	Araba	zanja, cuneta.
Ur-bedar	Arrasate	(Var. de URBELAR), hierba que crece entre rocas, buen alimento para cerdos.
Ur-bolada	Elorrio	torrente.
Ur-gorri	Oñati	agua mineral.
Ur-ogi	Arrasate	estar condenado a pan y agua.
Ur-pontzu	Arrasate	pequeñas ensenadas de ríos.
Urarte	Segura	lugar de manantiales.
Urate	Arrasate	puerta de saetín en el molino, compuerta de canal.
Urbasa	Segura	cenagal.
Urdabil	Arrasate, Oñati	estómago.
Urdantzaki	Arrasate	jamón; (Arrasate?), parte magra del tocino.
Urdeloi	Araba	costra negra de la cabeza.
Urdinka	Angiozar	azulado.
Urduri	Arrasate, Oñati	inquieto, nervioso, vivo, arrojado, muy activo.
Uresi		UREXI (Arrasate), parrilla de los saetines cuyo objeto es impedir que la broza pase al molino.
Ureta	Arrasate	inundación, avenida de aguas.
Ureztontzi	Segura	regadera.
Urkaun	Arrasate	avellana. (De UR+GARAUN).

Urkildu	Arrasate	(Var. de URKULDU).
Urkuldu	Eibar	desgranar mazorcas de maíz.
Urmel	Oñati, Segura	muy maduro. INTXAUR URMELA, la nuez cuyo pericarpio está abierto.
Urol	Elorrio	torrente. (Var. de UIOL), etc.
Urratu	Arrasate	labor ligera; (Arrasate, Oñati, Segura), resuelto; “Nor gizon URRATUAGORIK?”, ¿quién hay hombre más resuelto?.
Urren*	Arrasate	sufijo que indica un período de días designado por el numeral a que se aglutina. Se usa muy comúnmente BEDERATZIU-RREN “novenario”. En cuanto a IRURREN, “triduo”, ZAZPIURREN, “septenario”, ZORTZIURREN, “octavario” y AMARRUREN, “decenario”, ya no se oyen en el pueblo.
Urretx-perretxiko	Arrasate	“russula cianoxantha”, seta comestible, muy común de sombrero ancho, grueso, hemisférico, convexo; de sabor dulce, se pudre pronto.
Urrikal	Segura	miseria?.
Urrikeri	Ang., Oñati, Seg.	escasez, miseria.
Urruma	Arrasate, Oñati	lamento de hombre; quejido o bramido del ganado vacuno; arrullo de la paloma
Urtabe	Angiozar	año de abundancia.
Urtebe		URTEBERA (Arrasate), año de abundancia.
Urtebete	Arrasate	aniversario, cabo de año.
Urtxindor	Elorrio	pájaro que canta bien, ¿ruiseñor?. (¿Var. de URRETXINDOR?).
Urungela	Oñati	cuarto en que se cierne harina.
Usegi	Oñati	morder.
Usi	Oñati, Segura	indicio, muestra: “Bazkari USI bat egin dogu, asko jan ezpado-gu bere”, hemos hecho una comida ligera, (indicio de comida), aunque no hayamos comido mucho. “Ezta berekoia, baiña alako USI batzuk badauko”, no es egoísta, pero tiene ciertos indicios de ello (Segura).
Usia	Arrasate	poquito. BAZKAL-USIXEA, APAL USIXEA, comida ligera, cena ligera.
Uskaiña	Arrasate	vallico?, trigo de mala clase, con espiga y sin grano.
Uso		paloma. “Ondo eta asko, USOAK ega” (Arrasate), bien y mucho vuelan las palomas.
Uso-tortola	Bergara	USO-TORTOLLO (Bergara), tórtola (??).
Ustai		ARRAN-USTAI (Oñati), collar del ganado para colgar el cencerro.
Ustantza	Angiozar	esperanza (?).
Usteko	Segura	reputado, presumido.
Ut	Arrasate, Oñati	¡tate! interjección de repulsa. “UT! aketotzar ori” (Oñati, Segura), quita de ahí, borricón.
Uts	Arrasate, Oñati, Elorrio	“UTS ala bete” (Elorrio, Oñati): juego de niños que consiste en esconder un pequeño objeto dentro de una mano y manifestar las dos cerradas para que el contrario acierte en cuál de ellas se ha guardado; “Etxe UTSA alagarri ta betea kontsolagarri” (Arrasate), la casa vacía causa de riña, de dolor, la llena de regocijo.
Utsaldi	Angiozar	vacación, tiempo de reposo.

Utzundu	Arrasate	descabezar el trigo.
Uxaka	Elorrio, Oñati	arisco, espantadizo; (Arrasate), mal educado.
Uxatu	Arrasate	gastar dinero.
Uzkur	Arrasate	remolón, retraído para trabajar.
Uzterku	Arrasate	arco iris.

Z

Zabo	Araba	hinchazón de plantas.
Zaborreri	Arrasate	despojos de leña que arrastra el agua.
Zabotu	Araba	hincharse las plantas y aun los animales.
Zai		salvado. ZAI MOTZ (Oñati); ZAI ZABAL (Arrasate) (...), el de calidad inferior. “ZAIETAN ziogi, urunetan ero”, (Per. Ab.122-8). Avaro en los salvados, en las harinas pródigo. Este proverbio se usa mucho y tiene no pocas variantes. En Oñati dicen ZINTZO por ZIOGI.
Zaildu	Arrasate, Oñati	endurecerse para cualquier trabajo, hacerse fuerte y hábil, hacerse tenaz.
Zain		ZAIÑ (Arrasate, Oñati), esperando, en acecho.
Zaio	Arrasate	recelo, sospecha.
Zakatz	Arrasate, Oñati	brusco, rudo.
Zakil	Oñati	verga, miembro viril.
Zalamala	Arrasate, Oñati	embrollo.
Zalapart	Oñati	resbalón.
Zalapartada	Oñati	resbalón.
Zalapartaka	Oñati	resbalando.
Zalga		veza, arvejana (Bot.). Hay varias especies. TXITXOI (Arrasate), la más pequeña.
Zalga-bedar	Oñati	hierba que sirve de cáustico a las quemaduras.
Zaltegi	Plazentzia	caballeriza.
Zama	Eibar	especie de narria que se hace con unos palitroques para acarrear helecho o piedra.
Zamar	Arrasate	rocaero, cubierta del cerro de lino en la rueca; (Segura), persona ligera de cascos.
Zanbro	Arrasate, Elorrio	enfermedad de nabos, berzas y cereales producida por el calor y la sequía.
Zanbrotu	Arrasate	escoriarse las carnes.
Zankabe	Arrasate	corva, parte de la pierna, opuesta a la rodilla, por donde se dobla; (Arrasate, Angiozar), (Var. de ZANKABIL).
Zankabil	Elorrio	layar apoyando una piedra en la otra.
Zankarranka	Oñati	juego de niños, al cox-cox, a la pata coja, al pin-pin. Esta voz parece que envuelve como componente la palabra ARRANKA, “danza”, que como simple ha desaparecido.
Zanpatu	Segura	apelmazar, calcar con los pies, zurrar.
Zapalda	Arrasate, Oñati	anaquel para tener platos.
Zaparlari	Oñati?, Segura	cierta hierba.
Zaparrote	Araba, Oñati	regordete.
Zapasalto	Oñati	paso en falso; (Oñati), claro, sitio pasado por alto sin sembrar.

Zapata	Arrasate	armazón del carro; (Arrasate), base de un tabique o cerrado de madera.
Zapero	Oñati	revuelto de salvado que se da de alimento a las aves del corral y cerdos.
Zapi		BURU-ZAPI (Araba), pañuelo de la cabeza.
Zaraza	Oñati	lluvia fuerte pero no violenta.
Zarazara	Arrasate	onomat. de la lluvia abundante y no violenta.
Zarba	Arrasate	acelga (Bot.).
Zarbatsu	Arrasate	frondoso.
Zarden	Arrasate	ganado bien armado de cuernos; (Leintz), hombre alto y bien formado, esbelto.
Zarkote	Arrasate	ZARKOTXA (Oñati). (Var. de ZARKETO (2°)), joven que tiene maneras de persona de edad.
Zarra	Oñati	escorias del hierro.
Zarramarra	Arrasate	residuo.
Zarrepel	Arrasate, Oñati	tibio, templado; se dice de alimentos.
Zart edo zalapart	Oñati	resolverse a una de dos cosas opuestas; p. ej. “al vado o al puente”.
Zartai		ZARTAIN (Arrasate), sartén.
Zatal	Oñati	trozo no grueso; retal de paño.
Zatitu	Arrasate	parir, dar a luz.
Zazeatu		ZAZEAU (Arrasate), cecear, pronunciar mal.
Zearbide	Oñati	camino al sesgo, camino torcido.
Zearradar	Oñati	rama oblicua, rama lateral.
Zebatu	Oñati	enderezar, domesticar, dominar.
Zee	Arrasate	línea. “ZEE bete”, un poco, una línea.
Zeiñatu		“Bergara, ZEIÑATU eta igara”, Bergara, signate y pasa. (Refr. de Garibai).
Zelari	Eibar	celador (??).
Zeren	Arrasate, Oñati	polilla, carcoma.
Zerren	Arrasate	medida longitudinal, tercera parte de la vara.
Zerrenda	Segura	retal, tira.
Zerrendara	Araba	franja, margen. (Var. de ZERRENDIA).
Zerro	Arrasate	veta de una mina o de una cantera.
Zeruka	Arrasate, Oñati	mata de alubias desgranadas o trilladas.
Zeruko tanbor		ZERUKO USO (Oñati), semilla blanca redonda que brota de algunas plantas (parece que cardos) y es transportada por el viento.
Zezipal	Oñati	astilla. (Var. de ZOZPAL).
Ziaro	Segura	(cortar) al cercén, a raso. (De ZE).
Zibillu	Elorrio	columpio. (Var. de ZIBO 1°).
Zibo	Oñati	columpio.
Zibulu	Angiozar	(Var. de ZIBURU). Columpio.
Zidar	Arrasate	plata.
Zidarbistu	Bergara	platear.
Zidarbits	Bergara	pan o lámina de plata.
Zigor	Elorrio	sendero. (Var. de ZIDOR).
Zigu	Arrasate	hierba o parietaria que tiene muchos granos (Bot.). (Var. de ZIGUIN).
Zikirio	Arrasate, Oñati	centeno (Bot.).

Zil	Araba	pus en forma de hilo; (Arrasate), clavito que une las dos piezas de las tijeras.
Zilimala	Oñati?, Segura	embrollo.
Zilio	Arrasate, Oñati	chillido.
Zimera	Arrasate	cesto que se lleva al brazo.
Zimintza	Araba	fleje. (Var. de ZIMINTX).
Zinburrin		ZINBURRUN (Oñati), instrumento músico, silbo hecho con paja o corteza de ramas.
Zinburruna	Arrasate	albogue, instrumento hecho de dos cuernos unidos por sus puntas.
Zintzilipurdi	Arrasate	cabriola, voltereta.
Zintzo	Arrasate	(fruta) sana, no podrida; económico. “Zaietan ZINTZO, urunetan ero” (Segura), económico en salvados, pródigo en harinas.
Zintzokeri	Oñati?, Segura	tacañería.
Zintzotasun	Segura	economía.
Ziñeta	Arrasate	jara, arbusto siempre verde, de la familia de las cistíneas.
Zipirri-zapparra	Oñati, Segura	zurrar, golpear a alguien en muchas partes del cuerpo.
Ziplada	Oñati	indirecta, pulla.
Zipotz	Oñati	espiche, estaquilla con que se cierra el agujero de una cuba; (Araba), terco, testarudo; (Oñati, Segura), hormigón, masa compuesta de piedrecillas y mortero de cal y arena.
Zir-zara	Arrasate	andar culebreando.
Zirdin	Arrasate	pingajo, colgajo que arrastra de un vestido.
Ziri		GANTZIRI (Oñati), cuñas que aprietan las teleras del carro por arriba; (Oñati), se usa como onomat. de la llovizna y de todo movimiento suave e imperceptible; “ZIRI-ZIRI asi da euria” (Segura), la lluvia ha comenzado a caer insensiblemente.
Zirigo	Leintz	cancilla, puerta rústica en un seto.
Zirikamen	Oñati?, Segura	tentación, incitación.
Zirikon	Arrasate, Oñati	cerro grande de lino que se fija al extremo de la rueda.
Zirimizkau	Araba	mascullar, hablar entre dientes.
Zirin	Arrasate	excremento de aves.
Zirkillu	Arrasate, Oñati	rincón, escondrijo.
Zirkin-zarkin	Arrasate	senda.
Zirkin-zulo	Arrasate, Oñati?, Segura	escondrijo, rincón.
Zirkun-zarkun	Arrasate	dando tropiezos.
Zirotz	Segura	huérfano.
Zirrikiton	Arrasate	tartán, tela de lana a cuadros o listas cruzadas de diferentes colores.
Zirrinda	Arrasate	ZIRRINDARA (Oñati), margen, franja de terreno; retal, pedazo sobrante de tela. (Var. de ZERRENDA (1º, 3º)).
Zirristu	Oñati	grieta, intersiticio, rendija.
Zisku	Arrasate	bolsa; (Arrasate, Oñati), extremidad de la teta.
Zistor		ZISTRO (Arrasate), animal macho impotente para la generación.
Zital-ikutu	Angiozar, Arrasate, Eibar	grano maligno de la piel.

Zitar	Arrasate	(cosa) asada al rescoldo, subcinericia. “Gaztaña ZITARRAK”, castañas asadas al rescoldo. “Ogi ZITARRA”, pan subcinericio.
Zitirri	Oñati	asar al rescoldo, p. ej. las castañas.
Ziziriko	Segura	cohete.
Ziztro	Arrasate, Eibar, Oñati	hombre incapaz para la generación.
Zko*	Araba	GAZTESKO (Araba), jovenzuelo.
Zoko	Arrasate, Eibar, Oñati	meter en el boche todas las nueces con que se juega.
Zoko egin	Arrasate, Eibar, Oñati	meter todas las nueces en el boche.
Zoldu	Angiozar, Araba	panadizo.
Zoli	Arrasate	atento. “ZOLI egon”, estar atento.
Zoligaizto	Eibar	callo.
Zolitasun	Arrasate	atención.
Zoltzaka	Elorrio	tumor o grano no enconado.
Zopuruko	Arrasate	el layador que ocupa el lugar más alto en una fila de operarios.
Zoraio	Arrasate	chiflado, de cabeza poco asentada. (Var. de SORAIO?).
Zoramen	Arrasate	insistencia.
Zoratu	Arrasate	cortarse la leche.
Zorkari	Elorrio, Oñati	renta que se deja a deber.
Zorna	Arrasate	pus en forma de hilo.
Zornabedar	Arrasate	lechetrezna, hierba parecida al cardo, senecio? (Bot.).
Zorrote	Arrasate	conducción de costales o sacos.
Zortzi-eriotza	Arrasate	la muerte al cabo de ocho días de enfermedad.
Zotazal	Arrasate	tepe. (Var. de ZOTAL).
Zotz	Oñati, Segura	se usa irónicamente al negar en redondo lo que a uno se le asegura. “Bai, ZOTZA!” lit.: ¡sí, el palillo!
Zukurutz	Segura	pavor.
Zukuruztu	Segura	amedrentar.
Zul	Leintz	fiasco, mal resultado, p. ej. de la siembra; (Leintz), suerte nula en el juego de bolos. Consiste en lanzar la bola y dar contra la viga opuesta llamada ZUL, sin haber derribado ningún bolo.
Zularitz	Arrasate, Eibar	árbol bravío. Var. de ZURARITZ, ZUHAITZ, ZUGATZ (1°).
Zulaun	Elorrio	concauidad p. ej., la de una tabla o huesecillo con que juegan las niñas.
Zuldar	Oñati	barro, granillo de la piel.
Zulo		agujero. “Iru ZULOAN erein” (Oñati, Segura), sembrar al tresbolillo, a tres agujeros.
Zulonpo	Arrasate, Oñati	agujeros que se forman en los campos por la depresión del terreno causada por las lluvias.
Zulu-mulu		ZULU-UNA (Angiozar), terreno quebrado del fondo de los arroyos, ríos y mar.
Zur		madera. “ZUR da lur” (Arrasate), estupefacto, lit.: inmóvil como la madera y tierra; (Oñati), toda la hacienda, lit.: madera y tierra.
Zurauts	Segura	polvillo de la carcoma.
Zurbilua	Oñati	leche cuajada sin sal.

Zurda	Arrasate	escarcha.
Zurin	Oñati	polvillo de la carcoma. (Var. de ZURIRIN).
Zuringa	Oñati	esfínter, anillo muscular del ano.
Zurrun	Elorrio?	viga maestra; (Oñati, Urruxola), parra; (Arrasate), soliva, viguetas que sostienen el techo, p. ej. de la cuadra.
Zurrunauts	Arrasate	polvillo de la carcoma.
Zurrunbillo	Arrasate	huracán, remolino de viento; (Oñati), remolino o confusión de gente.
Zurrundu	Oñati	emparrar, hacer o formar emparrado.
Zurrunpe	Elorrio	refugio bajo el alero de un tejado.
Zutikako	Araba	vertical.
Zutiko	Oñati	puntual, pie derecho, sostén, poste.
Zuzna	Arrasate	husmeo, merodeo. “ZUZNAN dabil”, merodea, husmea.

**ADITZAREN IZEN-FORMA
DEBA GARAIAN ETA ARABA ALDEAN**

Jerardo Elortza

Gipuzkoako lurraldearen Hego-mendebaldea, probintzia honek Bizkaia eta Arabarekin bat egiten duen ingurua hain zuzen, ez da, jakina denez, gipuzkeraren eremuko bizkaieraren esparruko baina. Gaur egun Deba Garaia izenez ezagutzen dugun eskualde honek baditu, dena den, aparteko ezaugarriak euskalki horren barruan, berezitasunik nabarienak, beharbada, aditzaren izen-forma eta aspektu-marketan azaltzen zaizkigularik.

R.Mª Azkue, Koldo Mitxelena, Kandido Izagirre¹ eta bestek puntu hau inoiz aipatu izan arren, oraindik behar adina mugatu eta zehaztu gabe dagoela uste dut, oñatiar, leiztar, aramaioar eta abarren berbetaren muina ulertu nahi bada.

Lan hau burutu ahal izateko, aditz-forma hauei buruzko galdekerak egin ditut Udalan (Arrasate), Lariñon (Aretxabaleta), Marinen (Eskoriatza) eta Etxaguenen (Aramaixo), Bergara, Oñati eta Legutiano aldeko inkestekin osatuz Leintz haranean jasotakoa. Horietaz gain, Manuel Umerez Gori-bargoitiak 1805ean Oñatiko euskaraz idatzitako Errectore eta Osabaren eskuizkribuek eskaintzen dituzten informazioa ere jaso dut.

Honako bost aditz-forma hauek aukeratu dira azterketarako:

- era perfektua: *asmaul/artul/apurtul/ikusi*, etab.
- era ez perfektua: *asmetan/artzen/apurketan/ikusten*, etab.
- gertakizuneko era: *asmaukol/artukol/apurtukol/ikusiko*, etab.
- aditz-izena NOR kasuan: *asmetiel/artzeiel/apurketiel/ikustie*, etab.
- ZERTARAKO kasuan: *asmetakol/artzekol/apurketakol/ikusteko*, etab.

Aipatutako bost formok esandako zortzi lekukotasunen bitartez 33 aditz desberdinekin nola burutzen diren ikusi da. Aditzak zortzi multzotan sailkatu dira ondorengo irizpideon arabera:

1. -AU (-EU) amaiera duten aditzak. Latinezko -are bukaera duten aditzetan dute jatorria gehienetan: *asmaul/borraul/kantaul/pentzen*. Ia erabateko adostasuna ematen da lehen multzo honetan (*asmetan/borretan...*), Bizkaia aldeko beste herri askotako adizkiekin antza dutelarik. Oñati zerbait urruntzen da, eta Bergara ia zeharo gipuzkeraren eremuko dugu².

2. -TU / -DU amaierak eta hiru silaba edo gehiago dituzten aditzak. Leintz, Aramaixo eta Oñati ditugu argi eta garbi *agerketan/apurketan/beroketan/eskonketan* eta horrelakoak erabiltzen dituztenak. Legutianon *apurtuten/apurtzen* jaso ditut; hala ere Urrunaga, Zigoitia eta bestetan sakonago aztertu beharko litzatekela iruditzen zait, Leintz-Oñatiko forma hauen azken arrastoren bat gelditzen ote den frogatzeko. Oletan, nahiz eta Aramaixoko auzoa izan, *agertzen/eskontzen*, etab. egiten da.

3. -TU / -DU amaierak eta bi silaba soilik dituzten aditzak. Hauek, oro har, -tzen bukaera daukate: *artzen/sartzen/galtzen*, baina badira zalantzak eta salbuespenak ere: *sortuten/sorketan/artuten/sartuten*, etab.

4. -ZTU amaieraz bukatzen diren aditzak. Badirudi duda eta aldaketa ugari gertatu dela txistukariak dituen multzo honetan azken urteotan; ikus bestela nolako bilakaera dagoen Umerezen *viztzen/poztzen/puztzen* formatatik egungo *pisketan/postuten/pusten* adizkietara.

5. -I amaieraz bukatutako aditzak: *ekarribilli/ikusi*, etab. Beste toki askotan bezala, *ekarten/etortekolibiltzie* eta gisa horretakoak dira herri guztietan nagusi, Bergaran izan ezik: *ekartzen/etortzekolibiltzia*, etab.

6. -O bokalaz bukatzen diren aditzak: *igolito/jo*, etab. Hemen ere *-ten/-tekol/-tia/-tie* amaierak nagusitzen dira. Bergaran, betiko moduan, *igotzen/ittotzekol/jasotzia*; baina *joten*.

7. -E bukaeratzat duten aditzak. Ez dira, egia esan, asko: *betel/errel/gorde/ase/erne*, eta besteren bat. Lehenengo laurak aztertu dira hemen. Itxura batean *-ten* eta ondorengoak bakarrik erabiltzen direla iruditzen arren, toki askotan gelditzen dira oraindik *-tan*, *-tako* forma zaharren aztarnak (Legutiano, Marin, Aramaixo, Oleta); Umerezek, salbuespenik gabe, *-tan* erako formak erabiltzen bazituen ere, Oñatin ez da gaur egun *beteten/gordeten* eta *erreten* baizik esaten.

8. -N letraz amaitutako aditzak: *egin/izan/jakin*, etab. Sail honetan ematen diren aldaketarik azpimarkagarrienak fonetikari dagozkionak ditugu: *in/ein*, *isan/isen*, *jun/juan/juen*, *fan/fuan/fuen*. Os-terantzean ia ez dago desberdintasunik: *-ten*, *-go*, *-teko*, etab.

Zortzi multzoetako testigantza horiek aztertu eta erkatu ondoren (ikus ondoko 8 taulak), arakatzen dihardugun alderdi honi buruzko behin-behineko ondorio hauek atera daitezkeela uste dut:

a) Leintz osoak (Gatzaga, Eskoriatza, Aretxabaleta eta Arrasate), Aramaixo ere tartean delarik, oinarritzko batasuna mantentzen du arlo honetan.

b) Oñati Leintzetik hurbilago dago Bergara, Antzuola eta Elgetatik baino.

c) Puntu honi dagokionean, Bergara da benetako muga. Gehitxoago zehaztuz, San Prudentzio auzoa dela esango nuke.

d) Bergarak auzi honetan ia erabat gipuzkeraren ereduari jarraitzen dio.

e) Aramaixok Leintz haranarekin ia bete-beteko senidetasuna baldin badauka ere, ezin esan beste hainbeste Araba aldeko beste toki batzuez: Oleta eta Legutiano (Billlerle), adibidez. Alabaina, gorago aipatu denez, azkar jaso eta zorrotz aztertu beharko lirateke Arabako zenbait herritxotan gelditzen diren azken euskaldun zaharren lekukotasunak.

(1) Azkuek “Morfologia”ren i. tomoan 113-114 oo., eta “Hiztegia”ren 482 o.; Mitxele-nak Landuccio-ren hiztegiari egin zion hitzaurrean; eta Izagirrek “El vocabulario vasco de Aranzazu-Oñate” izena daraman laneko hainbat hitzetan. Aditz-forma hauei buruzko lehen sailkapena EUSKERA aldizkarian (1977, 185-186 oo.) argitaratu nuen lan bate-tan ikus daiteke.

(2) Bitxikeria moduan esan, Araotzen (Oñati) *asmauten/borrauteko/pentzautia*, etab. entzun daitezkeela.

1. -AU(-EU)

	ASMATU	BORRATU	KONTATU	PENTSATU
LEGUTIANO	asmau asmeten ¹ asmauko asmetie asmetako	borrau borretan borrauko borretie borretako	kontau kontetan kontauko kontetie kontetako	pentzeu pentzetan pentzeuko pentzetie pentzetako
MARIN	asmau asmeten ¹ asmauko asmetie asmetako	borrau borretan borrauko borretie borretako	kontau kontetan ² kontauko kontetie kontetako	pentzau pentzetan pentzauko pentzetie(a) pentzetako
ARRASATE	asmau asmetan asmauko asmetie asmetako	borrau borretan borrauko borretie borretako	kontau kontetan kontauko kontetie kontetako	pentzeu pentzau** pentzetan pentzeuko pentzauko pentzetie pentzetako
LARRIÑO	asmau asmetan asmauko asmetie asmetako	borrau borretan borrauko borretie borretako	kontau kontetan kontauko kontetie kontetako	pentzau pentzetan pentzauko pentzetie pentzetako
ARAMAIXO	asmau asmetan asmauko asmetie asmetako	borrau borretan borrauko borretie borretako	kontau kontetan kontauko kontetie kontetako	pentzau pentzetan pentzauko pentzetie pentzetako
OÑATI	asmau asmaitten asmauko asmaittia asmaitteko	borrau borraiten borrauko borraittia borraitteko	kontau kontaitten kontauko kontaittia kontaitteko	pentzau pentzaitten pentzauko pentzaittia pentzaitteko
M.UMEREZ*	asmau ----- ----- ³ ----- -----	----- ----- ----- -----	----- kontaitan ----- ----- -----	pensau pensaitan pensauco ----- pensaitaco
BERGARA	asmau asmatzen asmauko asmatzia asmatzeko	borrau borratzen borrauko borratzia borratzeko	kontau kontatzen kontauko kontatzia kontatzeko	pentzau pentzatzen pentzauko pentzatzia pentzatzeko

* Manuel Umerez (1757-1818), Oñatiko eskuizkribuen egilea (1805).

** Letra txikiagoz datozen aldaerak ere erabiltzen dira; batzuetan berdintsu, baina gehienetan letra handiz agertzen direnak baino gutxiago.

1.(sic)

2."konteten" ere esaten da.

3."asmaitiarren" dakar eskuizkribu batek.

2. -TU/-DU (3 silaba edo gehiago)

	AGERTU	APURTU	BEROTU	EZKONDU
LEGUTIANO	agertu agertuten agertzen agertuko agertutie agertzie agertuko agertzeko	apurtu apurtuten apurtzen apurtuko apurtutie apurtzie apurtuteko apurtzeko	berotu berotuten berotzen berotuko berotutie berotzie berotuko berotzeko	eskondu eskonduten eskontzen eskonduko eskontzie eskontutie eskontzeko eskonduteko
MARIN	agertu agerketan agertuko agerketie agerketako	apurtu apurketan apurtuko apurketie apurketako	berotu beroketan berotuko beroketie beroketako	eskondu eskonketan(ten) eskonduko eskonketie eskonketako
ARRASATE	agertu agerketan agertuko agerketie agerketako	apurtu apurketan apurtuko apurketie apurketako	berotu beroketan berotuko beroketie beroketako	eskondu eskonketan eskonduko eskonketie eskonketako
LARRIÑO	agertu agerketan agertuko agerketie agerketako	apurtu apurketan apurtuko apurketie apurketako	berotu beroketan berotuko beroketie beroketako	eskondu eskonketan eskonduko eskonketie eskonketako
ARAMAIXO	agertu agerketan agertuko agerketie agerketako	apurtu apurketan apurtuko apurketie apurketako	berotu beroketan berotuko beroketie beroketako	eskondu eskonketan eskonduko eskonketie ¹ eskonketako
OÑATI	agertu agerketan agertuko agerketia agerketako	apurtu apurketan apurtuko apurketia apurketako	berotu beroketan berotuko beroketia beroketako	eskondu eskonketan eskonduko eskonketia eskonketako
M.UMEREZ*	aguertu aguerquetan ² aguertuco aguerquetia aguerquetaco	----- ----- ----- -----	berotu ----- ----- ----- -----	ezcondu ezconquetan ezconduco ezconquetia ezconquetaco
BERGARA	agertu agertzen agertuko agertzia agertzeko	apurtu apurtzen apurtuko apurtzia apurtzeko	berotu berotzen berotuko berotzia berotzeko	eskondu eskontzen eskonduko eskontzia eskontzeko

1."eskontzeie" (?)

2."aguertzen" inoiz, baina gehienetan "aguerquetan".

3. -TU/-DU (2 silabadunak)

	HARTU	SARTU	SORTU	GALDU
LEGUTIANO	artu artzen artuko artzie artzeko	sartu sartzen sartuko sartzie sartzeko	sortu sortuten sortuko sortutie sortuteko	galdu galtzen galduko galtzie galtzeko
MARIN	artu artzen artuko artzie artzeko	sartu sartzen sartuko sartzie sartzeko	sortu sortuten, sorketan sortuko sorketie, sortzie sorketako sartzeko	galdu galtzen galduko galtzie galtzeko
ARRASATE	artu artzen artuten artuko artzie artutiea artzeko artuteko	sartu sartzen sartuten sartuko sartzie sartutie sartzeko sartuteko	sortu sortuten sorketan, sortzen sortuko sorketie sortutie, sortzie sortuteko sartzeko, sorketako	galdu galtzen galduten(?) galduko galtzie galdutie galtzeko galduteko
LARRIÑO	artu artzen artuko artzeie artzeko	sartu sartzen sartuko sartzeie sartzeko	sortu sorketan sortuko sorketie sorketako	galdu galtzen galduko galtzeie galtzeko
ARAMAIXO	artu artzen artuko artzeie artzeko	sartu sartzen sartuko sartzeie sartzeko	sortu sorketan sortuko sorketie sorketako	galdu galtzen galduko galtzeie galtzeko
OÑATI	artu artzen artuko artzeia artzeko	sartu sartzen sartuko sartzeia sartzeko	sortu sortzen, sorketan sortuko sortzeia, sorketia sartzeko sorketako	galdu galtzen galduko galtzeia galtzeko
M.UMEREZ*	artu artzen, artzeen artuco artzeia artzeko	sartu sartzen sartuco sartzeia sartzeko	sortu sortzen, sortzeen sortuco sortzeia sartzeko	galdu galtzen galduko galtzeia galtzeko
BERGARA	artu artzen artuko artzia artzeko	sartu sartzen sartuko sartzia sartzeko	sortu sortzen sortuko sortzia sartzeko	galdu galtzen galduko galtzia galtzeko

4. - ZTU (2 silabadunak)

	MOZTU	PIZTU	POZTU	PUZTU
LEGUTIANO	mostu mosten mostuko mostutie mostuteko	bistu bistuten bistuko bistutie bistuteko	postu postuten postuko postutie postuteko	putzitu putzitzen putzituko ----- putzitzeko, putziteko,putzitateko
MARIN	mostu mosketan, mosten mostuko mosketie mosketako	bistu bisketan bistuko bisketie bisketako	postu posketan postuko posketie posketako	putu pusketan pustuko pusketie pusketako
ARRASATE	mostu mosketan mosten, mostuten mostuko mosketie mostie, mostutie mosketako mosteko mostuteko	pistu pisketan pisten, pistuten pistuko pisketie pistutie pisketako pisteko pistuteko	postu posketan posten, postuten postuko posketie postie, postutie posketako posteko postuteko	putu pustuten pusten, pusketan pustuko pusketie pustutie, pustie pusketako pusteko
LARRIÑO	mostu mosketan mostuko mosketie mosketako	bistu bisketan bistuko bisketie bisketako	postu posketan postuko posketie posketako	putu pusketan pustuko pusketie pusketako
ARAMAIXO	mostu mosketan mostuko mosketie mosketako	bistu bisketan bistuko bisketie bisketako	postu posketan postuko posketie posketako	putu pusketan pustuko pusketie pusketako
OÑATI	mostu mosten mostuko mosteia mosteko	pistu ¹ pisten pistuko pisteia pisteko	postu posten, posketan postuko posteia, posketia posteko, postuteko	putu pusten pustuko pusteia pusteko
M.UMEREZ*	----- ----- ----- ----- -----	viztu vitzten vitzuco vitzzeia vitzzeco	poztu pozten ² poztuco ----- ³ poztzeco	puztu puztzen ----- puztzeia -----
BERGARA	mostu mosten mostuko mostia mosteko	pistu pisten pistuko pistia pisteko	postu posten postuko postia posteko	putu pusten pustuko pustia pustuko

1. Kandido Izagirrenen hiztegia: "bistu/bistuko/bistzeia/bistzeco".

2. "poztzen" ere agertzen da.

3. "poztzeiarren" dator eskuizkribu batean.

5. -I

	EKARRI	ETORRI	IBILI	IKUSI
LEGUTIANO	ekarri ekarten ekarr(i)ko ekartie ekarteko	etorri etorten etorr(i)ko etortie etorteko	ibili ibiliten ibiltan ibil(i)ko ibiltie ibiltie ibiliteko ibilteko	ikus ikusten ikusiko ikusitie ikusteko
MARIN	ekarri ekarten ekarriko ekartie(a) ekarteko	etorri etorten etorriko etortie etorteko	ibilli ibiltten ibilliko ibilttie ibiltteko	ikus ikusten ikusiko ikustie ikusteko
ARRASATE	ekarri ekarten ekarriko ekartie ekarteko	etorri etorten etorriko etortie etorteko	ibilli ibiltten ibilliko ibilttie ibiltteko	ikus ikusten ikusiko ikustie ikusteko
LARRIÑO	ekarri ekarten ekarriko ekartie ekarteko	etorri etorten etorriko etortie etorteko	ibilli ibiltten ibilliko ibilttie ibiltteko	ikus ikusten ikusiko ikustie ikusteko
ARAMAIXO	ekarri ekarten ekarriko ekartie ekarteko	etorri etorten etorriko etortie etorteko	ibilli ibiltten ibilliko ibilttie ibiltteko	ikus ikusten ikusiko ikustie ikusteko
OÑATI	ekarri	etorri	ibilli	ikus ekusi
	ekarten	etorten	ibiltten	ikusten ekusten
	ekarriko ekartia ekarteko	etorriko etortia etorteko	ibilliko ibilttia ibiltteko	ikusiko ekusiko ikustia ekustia ikusteko ekusteko
M.UMEREZ*	ecarri ecarten ecarrico ecartia ecarteco	etorri etorten etorric etortia etorteco	ibilli ibiltan ibillico ibiltia ibilteco	ecusi ecusten ecusico ecustia ecusteco
BERGARA	ekarri ekartzen ekarriko ekartzia ekartzeko	etorri etortzen etorriko etortzia etortzeko	ibilli ibiltzen ibilliko ibiltzia ibiltzeko	ikus ikusten ikusiko ikustia ikusteko

6. -O/-L

	IGO	ITO	JASO	JO	HIL
LEGUTIANO	igo igoten igoko igotie igoteko	ito itoten itoko itotie itoteko	----- ----- ----- ----- -----	jo joten joko jotie joteko	il iltten ilgo ilttie iltteko
MARIN	igo io igoten igoko igotie igoteko	itto ittoten ittoko ittotie ittoteko	jaso jasoten jasoko jasotie jasoteko	jo jaten joko jotie joteko	ill iltten ilgo ilttie(a) iltteko
ARRASATE	igo igoten igoko igotie igoteko	itto ittoten ittoko ittotie ittoteko	jaso jasoten jasoko jasotie jasoteko	jo joten joko jotie joteko	ill iltten ilgo ilttie iltteko
LARRIÑO	igo igoten igoko igotie igoteko	itto ittoten ittoko ittotie ittoteko	jaso jasoten jasoko jasotie jasoteko	jo joten joko jotie joteko	ill iltten ilgo ilttie iltteko
ARAMAIXO	igo igoten igoko igotie igoteko	itto ittoten ittoko ittotie ittoteko	jaso jasoten jasoko jasotie jasoteko	jo joten joko jotie joteko	ill iltten ilgo illgo ilttie iltteko
OÑATI	igo igoten igoko igotia igoteko	itto ittoten ittoko ittotia ittoteko	jaso jasoten jasoko jasotia jasoteko	jo joten joko jotia joteko	ill iltten ilgo ilttia iltteko
M.UMEREZ*	igo igoten igoco --- igoteco	--- itoten --- --- itoteco	jaso jasoten --- jasotia jasoteco	jo joten --- --- ---	ill iltten illgo illtia ¹ illteco
BERGARA	igo ² igotzen igoko igotzia igotzeko	itto ³ ittotzen ittoko ittotzia ittotzeko	jaso jasotzen jasoko jasotzia jasotzeko	jo joten joko jotia joteko	ill iltzen ⁴ ilgo iltzia iltzeko

1. "illtiari" forma dator behin.

2. "ixo" ere bai.

3. "itxo" (?).

4. "iltten" ere bai.

7. -E

	BETE	ERRE	GORDE	ASE
LEGUTIANO	bete betetan beteten beteko betetie betetako	erre erretan erreten erreko erretie erretako	gorde gordetan gordeko gordetie gordetako	ase(tu) asetuten asetzen asetetan(?) asetuko asetetie asetuteko
MARIN	bete betetan beteko betetia(e) betetako	erre erretan erreko erretia(e) erretako	gorde gordetan gordeten gordeko gordetie gordetako	ase asetu(?) aseketen aseketan asetan asetuko aseketie asetie aseketako asetako
ARRASATE	bete beteten beteko betetie beteteko	erre erreten erreko erretie erretako	gorde gordeten gordeko gordetie gordeteko	ase aseten aseko asetie aseteko
LARRIÑO	bete beteten beteko betetie beteteko	erre erreten erreko erretie erretako	gorde gordeten gordeko gordetie gordeteko	ase aseten aseko asetie aseteko
ARAMAIXO	bete betetan beteko betetie betetako	erre erretan erreko erretie erretako	gorde gordetan gordeko gordetie gordetako	ase, asetu(?) asetan, aseketan aseko asetie asetako
OÑATI	bete beteten beteko betetia beteteko	erre erreten erreko erretia erretako	gorde gordeten gordeko gordetia gordeteko	ase aseten aseko asetia aseteko
M.UMEREZ*	bete betetan beteetan --- --- betetaco	erre erretan ¹ --- erretia ---	gorde gordetan gordeetan gordeco gordetia gordetaco	ase asetan --- --- ---
BERGARA	bete betetzen beteko betetzia betetzeko	erre erretzen erreko erretzia erretzeko	gorde gordetzen gordeko gordetzia gordetzeko	ase asetzen aseto asetzia asetzeko

8. -N

	EGIN	IZAN	JAKIN	JOAN
LEGUTIANO	in iten ingo itie iteko	isen iseten isengo isetie iseteko	jakin jakiten jakingo jakitie jakitako	juen jueten jungo juetie jueteko
MARIN	ein eitten eingo eittie eitteko	isen iseten isengo isetie isengo	jakin jakitten jakingo jakittie jakitako	fuen fueten fuengo fuetie fueteko
ARRASATE	(e)in (e)itten (e)ingo (e)ittie (e)itteko	isen iseten isengo isetie iseteko	jakin jakitten jakingo jakittie jakitako	juen, fuen jueten, fueten juengo, fuengo juetie, fuetie jueteko, fueteko
LARRIÑO	(e)in (e)itten (e)ingo (e)ittie (e)itteko	isen iseten isengo isetie iseteko	jakin jakitten jakingo jakittie jakitako	fan faten fango fatie fateko
ARAMAIXO	ein eitten eingo eittie eitteko	isen iseten isengo isetie iseteko	jakin jakitten jakingo jakittie jakitako	fuen fueten fuengo fuetie fueteko
OÑATI	(e)in (e)itten (e)ingo (e)ittia (e)itteko	isan isaten isango isatia isateko	jakin jakitten jakingo jakittia jakitako	fan, fuan faten, fuaten fango, fuango fatia, fuatia fateko, fuateko
M.UMEREZ*	eguin eguiten eguingo eguitia eguiteko	izan izaten izango izatia izateko	jaquin --- jaquingo jaquitia jaquiteko	juan juaten juango juatia juateko
BERGARA	ein eitten eingo eittia eitteko	isan ¹ isaten isango isatia isateko	jakin jakitten(?) jakingo jakittia jakitako	jun, juan ² juten, juaten jungo, juango jutia, juatia juteko, juateko

1."isen", "isengo", etab. ere bai.

2."fan"/"fuan", Angiozarren.

ADITZA

Jerardo Elortza

NOR-IZAN

	ORAINA	LEHENA	BALDIN.	ONDORIOA	AHAL. ERR-HIP.	AHAL. LEHENA	SUBJUN. ORAINA	SUBJUN. LEHENA	AGINTERA
NI	naz nok non	ni(n)tzen(1) ni(n)tzuan ni(n)tzonan	banitz banitzok banitzon	ni(n)tzake ni(n)tzakok ni(n)tzakoen	neike neikek neiken	neikien neikian neikinan	nain	naitten	
HI	haz	hi(n)tzen (2)	bahitzel(6)	hitzake	heike	heikien	hain(15)	haitten	hai(18)
HA	da dok don	zan zuan zonan	balitz balitzok balitzon	litzake litzakok litzakoen	leike leikek leiken	eikien eikian eikinan	dain	zein (17)	
GU	gare gaittuk gaittun	gi(n)tzen gi(n)tzuan gi(n)tzunan (3)	bagitze bagitzok bagitzon	gi(n)tzake(10) gi(n)tzakok gi(n)tzakoen	gei(n)ke gei(n)kek gei(n)ken	geikien geikian geikinan	gaittezen	ginddezen	
ZU	za	ziñen (4)	baziñe (7)	zi(n)tzake	zei(n)ke	zeikien	zaitten(16)	zinddezen	zaittre(z)
ZUEIK	zare	zi(n)tzen (5)	bazi(n)tze(8)	zi(n)tzake(11)	zei(n)kie	zeikien	zaittezen	zinddezen	zaittreze
HAREIK	dre/diez dittuk dittun	zi(r)en zittuan zittunan	balitzez balitzuzak balitzuzan(5)	litzakez litzakezak litzakezan	leikie (12) leikiek(13) leikene	eikien ekian(14) ekinan	daittezen	eittezen	

(1) nintzan

(2) hintzan

(3) gintzonan

(4) zitzen (zintzen)

(5) zi(n)tzen

(6) behi(n)tze

(7) bazi(n)tze

(8) bazi(n)tze

(9) balitzozak/balitzozek

(10) giñake (?)/giñakak/n

(11) ziñake

(12) leikez

(13) leikezak/leikezan

(14) eikezan/eikezenan

(15) haitten (?)

(16) zaittezen

(17) zeitten

(18) hari (kalean)

NOR-NORI INDIKATIBOIA

Oraina

	NERI	HIRI	HIRI	HIRI	HARI	GURI	ZURI	ZUEI	HAREI
NI					(natxako)(?) (<i>natxakok</i>)(?) (<i>natxakom</i>)8?)				
HA	jat <i>jatek</i> <i>jaten</i>	jak	jan	jako <i>jakok</i> <i>jakom</i>	jaku <i>jakuk</i> <i>jakun</i>	jatzu	jatzue	jakue (1) <i>jakuek</i> (2) <i>jakuene</i> (3)	
HAREIK	jat <i>jatek</i> <i>jaten</i>	jak	jan	jako <i>jakok</i> <i>jakom</i>	jaku <i>jakuk</i> <i>jakun</i>	jatzu	jatzue	jakue (1) <i>jakuek</i> (2) <i>jakuene</i> (3)	

(1) *jake/jate*

(2) *jakek/jatek*

(3) *jakene/jatene*

NOR-NORI INDIKATIBOA

Lehena

	NERI	HIRI	HIRI	HARI	GURI	ZURI	ZUEI	HAREI
HA	jaten <i>jatan</i> <i>jatenan</i>	jatan	janan	jakon <i>jakuan</i> <i>jakonan</i>	jakun <i>jakuan</i> <i>jakunan</i>	jatzun	jatzuen	jakuen <i>jakien (1)</i> <i>jakonen</i>
HAREIK	jaten <i>jatan</i> <i>jatenan</i>	jatan	janan	jakon <i>jakuan</i> <i>jakonan</i>	jakun <i>jakuan</i> <i>jakunan</i>	jatzun	jatzuen	jakuen <i>jakien (1)</i> <i>jakonen</i>

(1) jakuen

NOR-NORI BALDINTZA

	NERI	HIRI	HIRI	HARI	GURI	ZURI	ZUEI	HAREI
HA	balitxat (1) <i>balitxatek</i> <i>balitxatem</i> (2)	balitxak	balitrxan	balitxako <i>balitxakek</i> <i>balitxakon</i>	balitxaku <i>balitxakuk</i> <i>balitxakun</i>	balitxatzu	balitxatzue	balitxakue(3) <i>balitxakuek</i> (4) <i>balitxakene</i>
HAREIK	balitxat (1) <i>balitxatek</i> <i>balitxatem</i> (2)	balitxak	balitrxan	balitxako <i>balitxakek</i> <i>balitxakon</i>	balitxaku <i>balitxakuk</i> <i>balitxakun</i>	balitxatzu	balitxatzue	balitxakue(3) <i>balitxakuek</i> (4) <i>balitxakene</i>

(1) balitizat

(2) balitizatek/balitizaten

(3) balitizake

(4) balitizakek/balitizakene

NOR-NORI ONDORIOA

	NERI	HIRI	HIRI	HARI	GURI	ZURI	ZUEI	HAREI
HA	litzakit (1) <i>litzakitek</i> (2) <i>litzakiten</i>	litzakik (3)	litzakin(4)	litzakio (5) <i>litzakiok</i> (6) <i>litzakion</i>	litzakigu <i>litzakiguk</i> <i>litzakigan</i>	litzakitzu (7)	litzakitzue (8)	litzakie <i>litzakitek</i> <i>litzakiene</i>
HAREIK	litzakit (1) <i>litzakitek</i> (2) <i>litzakiten</i>	litzakik (3)	litzakin(4)	litzakio (5) <i>litzakiok</i> (6) <i>litzakion</i>	litzakigu <i>litzakiguk</i> <i>litzakigan</i>	litzakitzu (7)	litzakitzue(8)	litzakie <i>litzakitek</i> <i>litzakiene</i>

- (1) litzaket; litzaket
- (2) litzatek / litzaren
- (3) litzakek; litzaken
- (4) litzaken; litzaken
- (5) litzakixo; litzakixo
- (6) litzakixok / litzakixon
- (7) litzaketzu; litzatzu (?)
- (8) litzaketzue; litzatzue

NOR-NORI AHALEZKOA

Oraina-Hipotetikoa

	NERI	HIRI	HIRI (2)	HIRI (3)	HARI	GURI	ZURI	ZUEI	HAREI
NI			neirik (2)	neikin (3)	neikixo <i>neikixok</i> <i>neikixon</i>		neikitzu	neikitzue	neikixue <i>neikixuek</i> <i>neikixone</i>
HI					heikixo				heikizuek (8)
HI									heikixone
HA	leikirt (?) <i>leikek (?)</i> <i>leiken (?)</i>	leikik (4)		leikin (5)	leikixo <i>leikixok</i> <i>leikixon</i>	leikigu <i>leikiguk</i> <i>leikigun</i>	leikitzu	leikitzue	leikixue (8) <i>leikixuek (9)</i> <i>leikixone</i>
GU		geinkek (?)		geinken (?)	geikixo <i>geikixok</i> <i>geikixon</i>		geikitzu	geikitzue	geikixue (10)
ZU					zeikixo				zeikie (11)
ZUEIK					zeikixozue				zeikizue
HAREIK	leikirt (?) <i>leikek (?)</i> <i>leiken (?)</i>	leikik (4)		leikin (5)	leikixo <i>leikixok</i> <i>leikixon</i>	leikigu <i>leikiguk</i> <i>leikigun</i>	leikitzu	leikitzue	leikixue (9) <i>leikixuek (10)</i> <i>leikixone</i>

(1) leike (?)

(2) neikek

(3) neiken

(4) leikek

(5) leken

(6) zeikiozue

(7) heikixek (?)

(8) leikixe;leikie

(9) leikixek/leikixen;leikiek/leikien; leixek

(10) geikixe

(11) zeiketzu

NOR-NORI AHALEZKOA

Lehena

	NERI	HIRI	HIRI	HARI	GURI	ZURI	ZUEI	HAREI
HA	eiki(d)an <i>eikian</i> <i>eikienan</i>	eikian	eikienan	eixon (1) <i>eixuan</i> (2) <i>eixonan</i>	eigun <i>eiguan</i> <i>eigunan</i>	eikitzun (3)	eikitzuen (4)	eixen (5) <i>eixuen</i> (6) <i>eixonen</i>
GU								
ZU								
ZUEIK								
HAREIK	eiki(d)an <i>eikian</i> <i>eikienan</i>	eikian	eikienan	eixon (1) <i>eixuan</i> (2) <i>eixonan</i>	eigun <i>eiguan</i> <i>eigunan</i>	eikitzun (3)	eikitzuen (4)	eixen (5) <i>eixuen</i> (6) <i>eixonen</i>

(1) eikion

(2) leixuan

leixonan

(3) zeikitzun (?)

(4) zeikitzuen (?)

(5) eikien

(6) leikienek

leikienen

NOR-NORI SUBJUNTIBOA

Oraina

	NERI	HIRI	HIRI	HARI	GURI	ZURI	ZUEI	HAREI
NI		nakixan	nakiñan	nakixon		nakitzun	nakitzuen	nakixuen
HI				hakixon				hakixuen
HI				hakixon				hakixenen (9)
HA	dakidan (1)	dakixan (2)	dakiñan (3)	dakixon (4)	dakigun (5)	dakitzun (6)	dakitzuen (7)	dakixuen (8)
GU		gukian	gaikenan	gakixon		gaikitzun (?)	gakitzuen (?)	gakixuen
ZU				zakixon				zakixon (10)
ZUEIK				zakixuen				zakizuen
HAREIK	dakidan (1)	dakixan (2)	dakiñan (3)	dakixon (4)	dakigun (5)	dakitzun (6)	dakitzuen (7)	dakixuen (8)

(1) daidan

(2) daixan

(3) daiñan

(4) daixon

(5) daigun

(6) daizun

(7) daizuen

(8) daixuen

(9) hakixenan

(10) zakizuen (?)

NOR-NORI SUBJUNTIBOA

Lehena

	NERI	HIRI	HIRI	HARI	GURI	ZURI	ZUEI	HAREI
HA	ekidan	ekian	ekiñan	eikixon (1)	ekigun	ekitzun (2)	ekitzuen (3)	ekixuen
HAREIK	ekidan	ekian	ekiñan	ekixon (1)	ekigun	ekitzun (2)	ekitzuen (3)	ekixuen

(1) eikixon; zeikixon

(2) ekizun; zekitzun

(3) ekizuen; zekitzuen

NOR-NORI AGINTERA

	NERI	HIRI	HIRI	HARI	GURI	ZURI	ZUEI	HAREI
HI	hakitt			hakixo	hakigu *			hakixue
HI	hakitt			hakixo	hakigu *			hakixue
HA								
GU								
ZU	zakitt			zakixo	zakigu			zakixue
ZUEIK	zakitte			zakixue	zakiguae			zakixue

* (gutxi)

NOR-NORK INDIKATIBOIA

Oraina

	NIK	HIK	HIK	HAREK	GUK	ZUK	ZUEK	HAREIK
NI		nok	non	nau <i>naxok</i> <i>naxon</i>		nozu (8)	nozue (10)	nau <i>naxuek</i> <i>naxone</i>
HI	haut			hau	hauau			haue
HI	haut			hau	hauau			haue
HA	dor <i>juat</i> <i>jonat</i>	dok	don	dau <i>jok</i> <i>jon</i>	do(g)u <i>jonu</i> (4) <i>jonou</i> (5)	dozu	dozue	clau <i>juek</i> <i>jone</i>
GU		gaittuk (1)	gaitrun (2)	gau (3) <i>gaixok</i> <i>gaixon</i>		gozu (9)	gozue (11)	gaue <i>gaixuek</i> <i>gaixone</i>
ZU	zaut			zau	zauau			zaue
ZUEIK	zauet			zaue	zauau			zaue (12)
HAREIK	dittut <i>jittuat</i> <i>jittunat</i>	ditrut	ditrun	dittu <i>jittuk</i> <i>jittun</i>	dittu(g)u <i>jittunou</i> (6) <i>jittunou</i> (7)	dittuzu	dittuzue	dittue <i>jittuek</i> <i>jittune</i>

(1) gok

(2) gon

(3) gaitru (?) / gaitrezu

(4) juau

(5) jonau

(6) jittuau

(7) jittunau

NOR-NORK INDIKATIBOA

Lehena

	NIK	HIK	HIK	HIK	HAREK-	GUK	ZUK	ZUEK	HAREIK
NI		nindduan	nindduman	nindduen <i>nindduan</i> <i>nindduman</i>			nindduzun	nindduzuen	nindduen <i>nindduen (11)</i> <i>ninddunen (12)</i>
HI	hindduan			hindduan	hindduan (7)				hindduen
HI	hindduan			hindduman	hindduman (78)				hindduenan
HA	neuen (1) <i>naisuan</i> <i>naisonan</i>	heuan (4)	heuenan (5)	euen (6) <i>juan</i> <i>jonan</i>	geuen (9) <i>gaixuan</i> <i>gaixonan</i>	zeuen	zeuen	zeuen	euen <i>juen</i> <i>jonen</i>
GU		gindduan	gindduman	gindduen <i>gindduan</i> <i>gindduman</i>		gindduzun	gindduzuen	gindduzuen	gindduen <i>gindduen (13)</i> <i>ginddunen (14)</i>
ZU	zinddudan (2)			zindduen	zinddugun (10)				zindduen
ZUEIK	zinddudan (3)			zindduen	zinddugun (10)				zindduen
HAREIK	nittuen <i>nittuan</i> <i>nittunan</i>	hitruan	hitrunan	zittuen <i>jittuan</i> <i>jittunan</i>	gitruen <i>gittuan</i> <i>gittunan</i>	zittuen	zittuen	zittuen	zittuen <i>jittuen</i> <i>jittunen</i>

(1) nauen (gutxi)

(2) zindduren

(3) zinddurién

(4) hauan

(5) hauenan (?)

(6) auen

(7) hinddu(g)un (?)

(8) hinddu(g)unan (?)

(9) gauen (gurxi)

(10) zinddu(g)un/zinñuten

(11) nindduan

(12) nindduman

(13) gindduan

(14) giñunen

NOR-NORK BALDINTZA

	NIK	HIK	HIK	HIK	HAREK	GUK	ZUK	ZUEIK	HAREIK
NI		banindduk	baninddun	baninddu <i>banindduk</i> <i>baninddun</i>			banindduzu	banindduzue	baninddue <i>banindduk</i> <i>baninddune</i>
HI	bahinddut			bahinddu		bahindduou (4)			bahinddue
HI	bahinddut			bahinddu		bahindduou (4)			bahinddune
HA	baneu <i>banixok</i> <i>banixon</i>	baheu (1)	baheu (1)	baleu <i>balixok</i> (3) <i>balixon</i>		bageu <i>bagixok</i> <i>bagixon</i>	bazeu	bazeue	baleue <i>balixuek</i> (6) <i>balixone</i>
GU		bagindduk(2)	baginddun(2)	baginddu <i>bagindduk</i> <i>baginddun</i>			bagindduzu	bagindduzue	baginddue <i>bagindduk</i> <i>baginddune</i>
ZU	bazinddut			bazinddu		bazindduou (5)			bazinddue
ZUEIK	bazindduet			bazinddue		bazindduou (5)			bazinddue
HAREIK	banittu <i>banittuk</i> <i>banittun</i>	bahittu	bahittu	balittu <i>balittuk</i> <i>balittun</i>		bagittu <i>bagittuk</i> <i>bagittun</i>	bazittu	bazittue	balittue <i>balittuk</i> <i>balittune</i>

(1) beu

(2) baginun (?)

(3) balixok; balixon

(4) bahindduen; bahinddu

(5) bazindduen; bazinddu

(6) balixuek; balixuen

NOR-NORK ONDORIOA

	NIK	HIK	HIK	HIK	HAREK	GUK	ZUK	ZUEIK	HAREIK
NI		ninddukek	nindduken	nindduke <i>ninddukeek</i> <i>nindduken</i>			ninddukezu (5)	ninddukezue	ninddukie <i>ninddukiek</i> <i>ninddukene</i>
HI	hindduket			hindduke		hinddukegu			hinddukie
HI	hindduket			hindduke		hinddukegu			hinddukie
HA	neuke <i>neukeek</i> <i>neuken</i>	heuke	heuke	leuke <i>leukek</i> <i>leuken</i>	geuke (3) <i>geukek</i> <i>geuken</i>		zeuke	zeukie	leukie <i>leukiek</i> <i>leukene</i>
GU		ginddukek	gindduken	gindduke <i>ginddukeek</i> <i>gindduken</i>			ginddukezu	ginddukezue	ginddukie <i>ginddukiek</i> <i>ginddukene</i>
ZU	zindduket			zindduke		zinddukegu			zinddukie (7)
ZUEIK	zinddukiet (1)			zinddukie (2)		zinddukiegu (4)			zinddukie (8)
HAREIK	nirtuke <i>nirtukeek</i> <i>nirtuken</i>	hirtuke	hirtuke	lirtuke <i>lirtukek</i> <i>lirtuken</i>	girtuke <i>girtukek</i> <i>girtuken</i>		zirtukie (6)	zirtukie	lirtukie <i>lirtukiek</i> <i>lirtukene</i>

(1) zindduket

(2) zindduke

(3) geu(n)ke

(4) zinddukegu

(5) nindduzuke (?)

(6) zirtuke

(7) zinddukie (?)

(8) zindduke (?)

NOR-NORK AHALEZKOA

Erreal-hipotetikoa

	NIK	HIK	HIK	HAREK	GUK	ZUK	ZUEIK	HAREIK
NI		neikek	neiken	neike <i>neikek</i> <i>neiken</i>		neikertzu (9)	neikertzue (12)	neikie <i>neikek</i> neikene
HI	heiket			heike	heikegu (5)			heikie
HI	heiket			heike	heikegu (6)			heikene (15)
HA	neike <i>neikek</i> <i>neiken</i>	heike (2)	heike (3)	leike <i>leikek</i> <i>leiken</i>	geike (7) <i>geikek</i> <i>geiken</i>	zeike (10)	zeikie (13)	leikie <i>leikek</i> <i>leikene</i>
GU		geikek	geiken	geike <i>geikek</i> <i>geiken</i>		geikitzu (11)	geikitzue (14)	geikie <i>geikek</i> <i>geikene</i>
ZU	zeiket			zeike	zeikegu			zeikie
ZUEIK	zeikiet			zeikie	zeikegu (8)			zeikie
HAREIK	neike (1) <i>neikek</i> <i>neiken</i>	heike (2)	heike (3)	leike (4) <i>leikek</i> <i>leikien</i>	geike <i>geikek</i> <i>geiken</i>	zeike (10)	zeikie (13)	leikie <i>leikek</i> <i>leikene</i>

- (1) neikie
- (2) heikek
- (3) heiken
- (4) leikie
- (5) heiken,heikian
- (6) heikinan
- (7) geikie
- (8) zeikiegu
- (9) neikezu
- (10) leikertzu;eikezu;zeiketzu
- (11) geikezu;geikitzu;geikizu
- (12) neikezue
- (13) leikertzue;eikezue;zeikertzue
- (14) geikezue;geikitzue;geikizue
- (15) heikie

NOR-NORK AHALEZKOA

Lehena

	NIK	HIK	HIK	HAREK	GUK	ZUK	ZUEIK	HAREIK
NI		neikian	neikenan	neikien <i>neikian</i> <i>neikenan</i>		neiketzun (9)	neiketzuen (12)	neikien <i>neikian</i> <i>neikenan</i>
HI	neikian			heikian	geikian			heikien
HI	neikenan			heikenan	geikenan			heikenan
HA	neikien <i>neikian</i> <i>neikenan (1)</i>	heikian	heikenan (2)	eikien <i>jeikian</i> <i>jeikenan (3)</i>	gei(n)kien <i>geikian</i> <i>geikenan (6)</i>	zeikien (10)	zeikien (13)	eikien <i>jeikien</i> <i>jeikenan (15)</i>
GU		geikian	geikenan	gei (n)kien <i>gei(n)kian</i> <i>geikenan</i>		geikitzun (11)	geikitzuen (14)	gei(n)kien <i>gei(n)kian</i> <i>gei(n)kenan</i>
ZU	neikezun			zeikien (4)	geiketzun			zeikien (4)
ZUEIK	neikezuen			zeikien (5)	geiketzuen			zeikien (5)
HAREIK	neikien <i>neikian</i> <i>neikenan</i>	heikian	heikenan	eikien <i>jeikian</i> <i>jeikenan (3)</i>	gei(n)kien <i>geikian</i> <i>geikenan (6)</i>	zeikien (10)	zeikien (13)	eikien <i>jeikien</i> <i>jeikenan (15)</i>

- (1) neikienan
- (2) heikienan
- (3) jeikienan
- (4) zeiketzun
- (5) zeiketzuen
- (6) jeikienan
- (7) geikezun
- (8) geikezuen
- (9) neikezun
- (10) zeiken;zeiketzun
- (11) geikezun
- (12) neikezuen
- (13) zeiketzuen
- (14) geiketzuen
- (15) jeikienan

NOR-NORK SUBJUNTIBOA

Oraina

	NIK	HIK	HIK	HAREK	GUK	ZUK	ZUEIK	HAREIK
NI		naixan (3)	naixenan (6)	naixen		naizun	naizuen	naixien (13)
HI	hai(d)an			haixen (7)	haigun			haixien (14)
HI	hai(d)enan			haixen (10)	haigun			haixenen (15)
HA	daidan	daixan (4)	daixenan (7)	daixen	daigun	daizun	daizuen	daixien (16)
GU		gaixan (5)	gaixenan (8)	gaixen		gaizun (11)	gaizuen (12)	gaixien (17)
ZU	zaitzan (1)			zaixen	zaitzagun			zaixien (18)
ZUEIK	zaitzadan (2)			zaixien	zaitzagun			zaixien (18)
HAREIK	daidan	daixan (4)	daixenan (7)	daixen	daigun	daizun	daizuen	daixien (16)

- (1) zaidan
- (2) zaitzan
- (3) naian
- (4) daian
- (5) gaian
- (6) naianan
- (7) daianan
- (8) gaianan
- (9) haixan
- (10) haixenan
- (11) gaitzun (?)
- (12) gaitzuen (?)
- (13) naixen
- (14) haixen
- (15) haixenan
- (16) daixen
- (17) gaixen
- (18) zaixen

NOR-NORK SUBJUNTIBOA

Lehena

	NIK	HIK	HIK	HIK	HAREK-	GUK	ZUK	ZUEIK	HAREIK
NI		neixan	neixenan	neixen			neizun	neizuen	neixien
HI	?			heixen		geixan			heixien
HI	?			heixen		geixenan			heixien (3)
HA	neixen	heixan	heixenan	eixen		geixen	zeizun (1)	zeizuen (2)	eixen
GU		geixan	geixenan	geixen			geizun	geizuen	geixien
ZU	zaitzan (?)			zeixen		gaitzun (?)			zeixien
ZUEIK	zaitzadan (?)			zeixen		gaitzuen (?)			zeixien
HAREIK	neixen	heixan	heixenan	eixen		geixen	zeizun (1)	zeizuen (2)	eixien

(1) zeitzun

(2) zeitzuen

(3) heixienien

NOR-NORK AGINTERA

	NIK	HIK	HIK	HAREK	GUK	ZUK	ZUEIK	HAREIK
NI		naik	nain			naizu	naizue	
HI								
HI								
HA		(e)ik	(e)in			(e)izu	(e) izue	
GU								
ZU								
ZUEIK								
HAREIK		(e)ik	(e)in			(e)izu	(e) izue	

NOR-NORI-NORK

Oraina

	NIK	HIK	HIK	HIK	HAREK	GUK	ZUK	ZUEIK	HAREIK
NIRI		dustrek	dusten	dust	<i>justiek</i> <i>justen</i>		dustezu (14)	dustezue	dustie <i>justiek</i> <i>justene</i>
HIRI	dustat			dusk	dusk	dustou (5)			dustie
HIRI	dunat			dun	dun	dunou (6)			dune
HARI	durtzet (1) <i>jurtzet</i> <i>jurtzenat</i> (2)	durtzek	durtzen	durtzo <i>jurtzek</i> <i>jurtzen</i>	durtzo <i>jurtzek</i> <i>jurtzen</i>	durtzou (7) <i>jurtzou</i> (8) <i>jurtzenou</i> (9)	durtzezu (15)	durtzezue (17)	durtzie (19) <i>jurtziek</i> <i>jurtzene</i>
GURI		duskuk	duskun	dusku <i>juskuk</i> <i>juskun</i>	dusku <i>juskuk</i> <i>juskun</i>		duskuzu (16)	duskuzue (18)	duskue <i>juskuek</i> <i>juskune</i>
ZURI	durtzut			durtzu	durtzu	durtzuou (10)			durtzue
ZUEI	durtzuet			durtzue	durtzue	durtzuou (10)			durtzue
HAREI	durtziet <i>jurtziet</i> (3) <i>jurtzenet</i> (4)	durtziak	durtzene	durtze <i>jurtziek</i> <i>jurtzene</i>	durtze <i>jurtziek</i> <i>jurtzene</i>	durtzou (11) <i>jurtzou</i> (12) <i>jurtzenou</i> (13)	durtzezu (15)	durtzezue (17)	durtzie (19) <i>jurtziek</i> <i>jurtzene</i>

- (1) durtzat
 (2) jurzanat
 (3) jurtziat
 (4) jurtzienat
 (5) dustau
 (6) dunau
 (7) durtzau
 (8) jurtzau
 (9) jurtzenau
 (10) durtzuau
 (11) durtzeu
 (12) jurzeu (?)
 (13) jurtzenou (?)
 (14) dustazu
 (15) deutzezu; durtzazu
 (16) duskezu (?)
 (17) durtzeue
 (18) duskezeu (?)
 (19) durtze

NOR-NORI-NORK

Lehena

	NIK	HIK	HIK	HIK	HAREK	GUK	ZUK	ZUEIK	HAREIK
NIRI		(e)ustan	(e)ustenan	eusten <i>justan</i> <i>justenan</i>			(e)ustezun	(e)ustezuen	eustien (10) <i>justien</i> <i>justenan</i>
HIRI				eustan	eustan	gustan			eustien
HIRI	nustan (1)			(e)unan	(e)unan	gunan	zutzen (8)	zutzien (9)	(e)unien (11)
HARI	nunan (2) <i>nutzen</i> <i>nutzen</i>	(e)utzan	dutzen	eutzen <i>jutzen</i> <i>jutzenan</i>	gutzen <i>gutzan</i> <i>gutzenan</i>				eurtzien <i>jeurtzien</i> (12) <i>jeurtzenan</i>
GURI	nurzenan	(e)uskuan	(e)uskunan	euskun <i>juskuan</i> <i>juskunan</i>			euskuzun	uskuzuen	euskuen <i>juskuen</i> <i>juskunen</i>
ZURI	nurzun			eutzun	gutzun	gutzun			eutzuen
ZUEI	nutzuen			eutzuen	gutzuen	gutzuen			eutzuen
HAREI	nurtzien <i>nutzian</i> <i>nutzenan</i>	(e)urtzian (4)	(e)urzenan	eurtzen (5) <i>jurtzien</i> (6) <i>jurtzenan</i>	gurtzien (7) <i>gurtzan</i> <i>gurtzenan</i>		zurutzen (8) <i>zeurtzen</i> <i>eurtzenan</i>	zuruzien (9)	eurtzien <i>jeurtzien</i> (12) <i>jeurtzenan</i>

(1) neustan

(2) neunan

(3) nutzen

(4) (e)urtzan

(5) eurtzien

(6) jurtzen

(7) gutzen

(8) zeurtzen; eurtzezun

(9) zeurtzien; eurtzezuen

(10) eusten (?)

(11) eunen

(12) jeurtzen

NOR-NORI-NORK BALDINTZA

	NIK	HIK	HIK	HAREK	GUK	ZUK	ZUEIK	HAREIK
NIRI		bahust	bahusten (3)	balust <i>balustek</i> <i>balusten</i>		bazust (11)	bazustie (14)	balustie (18) <i>balustiek</i> <i>balustiene</i>
HIRI	banuk			balusk	ba(g)usk			ba(h)ustie
HIRI	banun			balun	bagun			ba(h)une
HARI	banutzo <i>banutzok</i> <i>banutzon</i>	bahutzo	bahutzo (4)	balutzo <i>balutzok</i> <i>balutzon</i>	bagutzo <i>bagutzok</i> <i>bagutzon</i>	bazutzo	bazutzie (15)	balutzie <i>balutziek</i> <i>balutzone</i>
GURI		bahusku	bahuskun (5)	balusku <i>baluskuk</i> <i>baluskun</i>		bazusku(12)	bazuskue(16)	baluskue <i>baluskuek</i> <i>baluskune</i>
ZURI	banutzu			balutzu	bagutzu			balutzue
ZUEI	banutzue			balutzue	bagutzue			balutzue
HAREI	banutze (1) <i>banutzek</i> (2) <i>banutzene</i>	bahutze	bahutzene (6)	balutze (5) <i>balutzek</i> (6) <i>balutzene</i>	bagutze (9) <i>bagutzek</i> (10) <i>bagutzene</i>	bazutze (13)	bazutzie (17)	balutzie <i>balutziek</i> <i>balutzene</i> (19)

- (1) banutzie
- (2) banutziek
- (3) bahustenan
- (4) bahutzenan(?)
- (5) bahuskunan
- (6) bahutzenan
- (7) balutzie
- (8) balutziek
- (9) bagutzie
- (10) bagutziek
- (11) balustazu (?)
- (12) baluskuzu
- (13) bazutzie
- (14) balustazue (?)
- (15) balutzezue (?)
- (16) baluskuzue (?)
- (17) bazuskizue (?)
- (18) baluste
- (19) balutziene (?)

NOR-NORI-NORK ONDORIOA

	NIK	HIK	HIK	HAREK	GUK	ZUK	ZUEIK	HAREIK
NIRI		heuskitt	heuskitt	leuskitt <i>leuskaittek</i> <i>leuskittien</i>		zeuskitt	zeuskirre	leuskittre <i>leuskaittek</i> <i>leuskittien</i>
HIRI	neuskik			leuskik	geuskik			
HIRI	neuskin			leuskin	geuskin			
HARI	neuskio * <i>neuskioek</i> <i>neuskion</i>	heuskio	heuskio	leuskio <i>leuskioek</i> <i>leuskion</i>	geuskio * <i>geuskioek</i> <i>geuskion</i>	zeuskio	zeuskio (4)	leuskie (6) <i>leuskieek</i> (7) <i>leuskienek</i> (8)
GURI		heuskigu	heuskigu (2)	leuskigu <i>leuskiguk</i> <i>leuskigun</i>		zeuskigu	zeuskigue	leuskigu <i>leuskiguk</i> <i>leuskigun</i>
ZURI	neuskitzu			leuskitzu	geuskitzu *			leuskitzu
ZUEI	neuskitzue			leuskitzue	geuskitzue			leuskitzue
HAREI	neuskie <i>neuskieek</i> (1) <i>neuskienek</i>	heuskie	heuskie (3)	leuskie <i>leuskieek</i> <i>leuskienek</i>	geuskie * <i>geuskieek</i> <i>geuskienek</i>	zeuskie	zeuskie (5)	leuskie (9) <i>leuskieek</i> (10) <i>leuskienek</i> (11)

- (1) niskixuek
 (2) hiskigun (?)
 (3) hiskriene (?)
 (4) zeuskixue (?)
 (5) zeuskixue; zeuskitzue (?)
 (6) leuskio (?)
 (7) niski(x)ok (?)
 (8) niski(x)on
 (9) leuskixue
 (10) liskixuek
 (11) liskixene

* Paradigma honetan agertzen diren formekin batera "niskio", "niskitzu", "niskie", "niskitxu", "niskit", "liskit", "liskitxu", "liskie", "liskitxu", "liskit", "giskitxu", "giskitxu", e.a. moduko formak ere asko erabiltzen dira. Sarritan hitzun bera forma biaz baliatzen da, hots, "neuskio" nahiz "niskio" adizkia.

NOR-NORI -NORK AHALEZKOA

Errealia-hipotetikoa

	NIK	HIK	HIK	HAREK	GUK	ZUK	ZUEIK	HAREIK
NIRI		heikitt	heikitt (5)	leikitt <i>leikek (?)</i> <i>leiken (?)</i>		zeikitt	zeikitte (15)	leikitte <i>leikitek (?) (18)</i> <i>leikene (?) (19)</i>
HIRI	neikik (1)			leikik	geikik (12)			leikiek
HIRI	neikin (2)			leikin	geikin (13)			leikene
HARI	neixixo <i>neixixok</i> <i>neixixon</i>	heixixo	heixixo	leixixo (8) <i>leixixok (9)</i> <i>leixixon</i>	geixixo <i>geixixok</i> <i>geixixon</i>	zeixixo (14)	zeixixue (16)	leixixue (10) <i>leixixuek (11)</i> <i>leixixene</i>
GURI		heikigu	heikigu	leikigu <i>leikiguk</i> <i>leikigun</i>		zeikigu	zeikigüe (17)	leikigu (20) <i>leikiguk</i> <i>leikigun</i>
ZURI	neikitzu (3)			leikitzu	geikitzu			leikitzue
ZUEI	neikitzue (4)			leikitzue	geikitzue			leikitzue
HAREI	neixixue <i>neixixuek</i> <i>neixixene</i>	heixixue	heixixue (7)	leixixue (10) <i>leixixuek (11)</i> <i>leixixene</i>	geixixue <i>geixixuek</i> <i>geixixene</i>	zeixixue	zeixixue (16)	leixixue (10) <i>leixixuek (11)</i> <i>leixixene</i>

- (1) neikek (?)
- (2) neiken (?)
- (3) neikizu
- (4) neikizue
- (5) heikin (?)
- (6) heikigun (?)
- (7) heixixene (?)
- (8) leixo
- (9) leixok/leixon
- (10) leixue
- (11) leixuek/leixene
- (12) geikek (?)
- (13) geiken (?)
- (14) zeikiozu
- (15) zeikie (?)
- (16) zeikiozue
- (17) zeikigu (?); zeikiguzue (?)
- (18) neikiek (?)
- (19) neikene (?)
- (20) geikigu (?)

NOR-NORI-NORK AHALEZKOA

Lehena

	NIK	HIK	HIK	HIK	HAREK	GUK	ZUK	ZUEIK	HAREIK
NIRI		heikian	heikenan		eikitten (5) <i>eikian</i>		zeikitten (11)	zeikitten (11)	eikitten (15) <i>eikian</i> <i>eidenan</i> (6)
HIRI	neikian				eikian	geikian			eikian
HIRI	neikenan				eikenan	geikenan			eikenen (16)
HARI	neixion <i>neixuan</i> <i>neixonan</i>	heixion (1)	heixion (2)		eixion eixuan eixonan	geixion <i>geixuan</i> <i>geixonan</i>	zeixion	zeixuen (13)	eixuen (17) <i>eixuan</i> (18) <i>eixonen</i>
GURI		heikigun (?)	heikigun (?)		eikigun (7) <i>eikiguan</i> <i>eikiguanan</i>		zeikigun	zeikiguen	eikigun (7) <i>eikiguan</i> <i>eikiguanan</i>
ZURI	neikitzaun				eikitzaun (8)	geikitzaun			eikitzaun
ZUEI					eikitzaun	geikitzaun			eikitzaun
HAREI	neixixuen <i>neixixuan</i> <i>neixixonan</i>	heixixuen	heixixuen		eixixuen (9) <i>eixixuan</i> <i>eixixonan</i>	geixixuen (10) <i>geixixuan</i> <i>geixixonan</i>	zeixixuen (12)	zeixixuen(14)	eixixuen (17) <i>eixixuan</i> (18) <i>eixixonen</i>

- (1) heixixuan (?)
 (2) hikixonan (?)
 (3) heikiguanan (?)
 (4) heixixenen (?)
 (5) eikien (?)
 (6) eikienan
 (7) geikigun (?)
 (8) leikitzaun
 (9) eikien (?)
 (10) geikien (?)
 (11) zeikien
 (12) zeikitzaun; zeikien
 (13) zeikiozaun; zeikitzaun
 (14) zeikiezaun; zeiketzaun
 (15) eikien (?)
 (16) eikienan (?)
 (17) eikien (?)
 (18) jeikien/jeikienan (?)

NOR-NORI-NORK SUBJUNTIBOIA

Oraina

	NIK	HIK	HIK	HAREK	GUK	ZUK	ZUEIK	HAREIK
NIRI		daistan (2)	daistenan	daidan		daistezun (7)	daistezien (9)	daisten (11)
HIRI	daistan			daian	daistre(g)un (5)			daistien
HIRI	daifian			daifian	daifia(g)un (6)			daifianan (12)
HARI	daixo(d)an (1)	daixuan	daixonan	daixon	daixogun	daixozun	daixozuen	daixuen
GURI		daiguan	daigunan	daigun		daiguzun	daiguzuen	daigun
ZURI	daizudan			daizun	daizugun			daizun
ZUEI	daizuedan			daizuen	daizuegun			daizuen
HAREI	daixuedan	daixuen	daixuenan	daixen (4)	daixegun	daixezun (8)	daixezuen (10)	daixuen

(1) daixuan; daixoan

(7) daidazun; daidezeun

(2) daidan (?)

(8) daixuezun; deixiezun

(3) daixan

(9) daidazuen; daidezuen

(4) daixuen

(10) daixuezuen

(5) daiguan (?)

(11) daidan (?)

(6) daigunan (?)

(12) daifien

NOR-NORI-NORK SUBJUNTIBOIA

Lehena

	NIK	HIK	HIK	HIK	HAREK	GUK	ZUK	ZUEIK	HAREIK
NIRI		heistan	heistenan (?) (3)	neixen eistan (?) (4)			eistrezun (8)	eistezuen	eistedan
HIRI	naixan			eixan	geixan				eixen (10)
HIRI	naixenan			eixenan	geixenan				eixenan (11)
HARI	neixon	heixon	heixonan	eixon (5)	geixon (6)		zeixozun	zeixozuen	eixuen
GURI		heiguan	heiguanan	eigun			zeigun	zeiguzuen (9)	eigun
ZURI	neizun			eizun	geizun				eizuen
ZUEI	neizuen			eizuen	geizuen				eizuen
HAREI	neixien (1)	heixien (2)	heixenan	eixien	geixien (7)		zeixien	zeixezuen	eixuen (12)

(1) neixuen

(2) heixen

(3) heixenan (?); neixenan (?)

(4) neixen (?)

(5) zeixon (?)

(6) geikixon (?)

(7) geixuen; geixen

(8) zeidan; zenidan (?)

(9) eiguzuen

(10) eisten

(11) eistenan

(12) eixien

NOR-NORI-NORK AGINTERA

	NIK	HIK	HIK	HAREK	GUK	ZUK	ZUEIK	HAREIK
NIRI		eidek	eiden			eidezu	eidezue	
HIRI								
HIRI								
HARI		eixok	eixon			eixozu (1)	eixozone (2)	
GURI		eiguk	eigun					
ZURI								
ZUEI								
HAREI		eixuek	eixene			eixezu	eixezone	

(1) eiozu

(2) eiozone

EGON

	ORAIN	LEHENA	BALDINTZA	ONDORIOA
NI	nau <i>nak</i> <i>nan</i>	nenguen(1) <i>ninguan</i> <i>ningunan</i>	baningo(2) <i>banengok</i> <i>banengon</i>	
HI	hau	hinguan	bahengo	
HI	hau	hingunan	bahengo	
HA	dau <i>jak</i> <i>jan</i>	euen <i>jauan</i> <i>jauenan</i>	balego <i>balegok</i> <i>balegon</i>	
GU	gauz <i>gazek</i> <i>gazen</i>	ginguzen <i>ginguzan</i> <i>ginguzenan</i>	bagingoz <i>bagingozek</i> <i>bagingozen</i>	
ZU	zauz	zinguzen	bazingo(z)	
ZUEIK	zauze	zinguzen	bazingoze	
HAREIK	dauz <i>jazek</i> <i>jazen</i>	euzen <i>jauzan</i> <i>jauzenan</i>	balegoz <i>balegozek</i> <i>balegozen</i>	

(1) nenguan

(2) banengo

ETORRI

	ORAIN	LEHENA	BALDINTZA	ONDORIOA
NI	nator <i>natok</i> <i>naton</i>	netorren <i>netorran</i> <i>netorrenan</i>	banetor	
HI	hator	hetorren	bahetor	
HI	hator	hetorrenan	bahetor	
HA	dator <i>jatok</i> <i>jaton</i>	etorren <i>jatorran</i> <i>jatorrenan</i>	baletor	
GU	gatoz <i>gatozak</i> <i>gatozan</i>	getozen <i>gatozan</i> <i>gatozenan</i>	bagetoz	
ZU	zatoz	zetozen	bazetoz	
ZUEIK	zatoze	zetozen	bazetoze	
HAREIK	datoz <i>jatozak</i> <i>jatozan</i>	etozen <i>jatozan</i> <i>jatozenan</i>	baletoz	

JUEEN

	ORAIN	LEHENA	BALDINTZA	ONDORIOA
NI	noie <i>naixuek</i> <i>naixuen</i>	ninddoien (2) <i>ninddoian</i> (3) <i>ninddoienan</i>	baninddoie	
HI	hoie	hinddoian	bahinddoie	
HI	hoie	hinddoienan	bahinddoie	
HA	doie <i>joiek</i> <i>joien</i>	oien (4) <i>joian</i> (5) <i>joienan</i>	baloie	
GU	goiez <i>goiezak</i> (1) <i>goiezan</i>	ginddoiezen <i>ginddoiezan</i> (6) <i>ginddoiezenan</i>	baginddoiez	
ZU	zoiez	zinddoiezen	bazinddoiez	
ZUEIK	zoieze	zinddoiezen	bazinddoieze	
HAREIK	doiez <i>joiezak</i> <i>joiezan</i>	oiezen (7) <i>joiezan</i> (8) <i>joiezenan</i>	baloiez	

(1) gaixuezak/gaixuezan

(2) kalean: ninddoian;
gainera:nixoiien, noien

(3) nixoian/nixoiengan

(4) jixoiien

(5) jixoian/jixoiengan

(6) goiezan/goiezenan

(7) jixoiezen

(8) jixoiezan/jixoiezenan

IBILI

	ORAIN	LEHENA	BALDINTZA	ONDORIOA
NI	nabil (1) <i>nabik</i> <i>nabin</i>	nebillen <i>nebillan</i> <i>nebillenan</i>	banebil <i>banebik</i> <i>banebin</i>	
HI	habil (1)	hebillen	bahebil	
HI	habil (1)	hebillenan	bahebil	
HA	dabil <i>jabik</i> <i>jabin</i>	ebillen <i>jabillan</i> <i>jabillenan</i>	balebil <i>balebik</i> <i>balebin</i>	
GU	gabitz <i>gabitzak(2)</i> <i>gabitzen</i>	gebitzen (4) <i>gebitzan</i> <i>gebitzenan</i>	bagebiltz(6) <i>bagebiltzek</i> <i>bagebiltzen</i>	
ZU	zabitz	zebitzen	bazebiltz	
ZUEIK	zabitze	zebitzen	bazebiltze (7)	
HAREIK	dabitz <i>jabitzek(3)</i> <i>jabitzen</i>	ebitzen <i>jabitzan (5)</i> <i>jabitzenan</i>	balebiltz (8) <i>balebiltzek</i> <i>balebiltzen</i>	

(1) nabill/habill/dabill

(2) gabiltzak (gutxiago)

(3) jabiltzak/jabiltzan (kalean)

(4) gebiltzen

(5) jabiltzan/jabiltzenan

(6) bagebitz

(7) bazebiltzake

(8) balebiltze

JAKIN

	NIK	HIK	HIK	HIK	HAREK	GUK	ZUK	ZUEIK	HAREIK
ORAINA	dakitt <i>jakixat</i> <i>jakiñat</i>	dakik hekixan baheki	dakin hekixenan baheki	daki <i>jakik</i> <i>jakin</i>	dakigu <i>jakixou (1)</i> <i>jakixenou (2)</i>	dakizu zekitzun bazekirtzu (3)	dakizue zekitzuen bazekirtzue	dakixe <i>jakixek</i> <i>jakixene</i>	
LEHENA	nekixen <i>nekixan</i> <i>nekixenan</i>			ekixen <i>jakixan</i> <i>jakixenan</i>	gekixen <i>gekixan</i> <i>gekixenan</i>			ekixen <i>jakixen</i> <i>jakixenen</i>	
BALDINTZA	baneki			baleki	bageki			balekixe	

- (1) jakixau
- (2) jakixanau; jakiñau
- (3) balekirtzu

EKARRI

Oraina

	NIK	HIK	HIK	HIK	HAREK	GUK	ZUK	ZUEIK	HAREIK
NI		nakak (1)	nakan (2)	nakar			nakartzu	nakartzue	nakarre
HI									
HI									
HA	dakat <i>jakarrat</i> <i>jakarrenat</i>	dakak	dakan	dakar <i>jakak</i> <i>jakan</i>	dakarrou (3) <i>jakarrou</i> <i>jakarrenou</i>	dakarzu	dakarzue	dakarre <i>jakarre</i> <i>jakarrene</i>	
GU									
ZU		dakak	dakan						
ZUEIK									
HAREIK	dakat <i>jakarrat</i> <i>jakarrenat</i>			dakar <i>jakak</i> <i>jakan</i>	dakarrou (3) <i>jakarrou</i> <i>jakarrenou</i>	dakarzu	dakarzue	dakarre <i>jakarre</i> <i>jakarrene</i>	

(1) naka(r)k

(2) naka(r)n

(3) dakargu (?)

EKARRI

Lehena

	NIK	HIK	HIK	HIK	HAREK	GUK	ZUK	ZUEIK	HAREIK
LEHENA	nekarren <i>nekarrian</i> <i>nekarrenan</i>	hekarren	hekarrenan	hekarrenan	ekarren <i>ekarran</i> <i>ekarrenan</i>	gekarren (1) <i>gekarrian</i> <i>gekarrenan</i>	zekarren	zekartzuen	ekarren <i>ekarrian</i> <i>ekarrenan</i>
BALDINTZA	banekar *	bahekar	bahekar	bahekar	balekar	balekargu (2)	balekartzu(2)	balekartzue(2)	balekarre

* gutxi (letrua honetako forma guztiak)

(1) gekarran

(2) bagenkar

bazekar

bazekartzue (artifizial samarra)

EUKI

Oraina

	NIK	HIK	HIK	HIK	HAREK	GUK	ZUK	ZUEIK	HAREIK
NI		naukek	nauken	nauko <i>naukek</i> <i>nauken</i>			naukezu	naukezue	naukie <i>naukiek</i> <i>naukien</i>
HI	hauket			hauko	hauko	haukou			haukie
HI	haukenat (1)			hauko	haukenou (3)				haukene
HA	dauket <i>daukeat</i> <i>daukenat</i>	daukek	dauken	dauko <i>daukek</i> <i>dauken</i>	daukou <i>daukenou</i> <i>daukenou</i>	dauketzu	dauketzue	dauketzue	daukie <i>daukiek</i> <i>daukien</i>
GU		?	?	gauko		gauketzu	gauketzue	gauketzue	gaukie
ZU	zauket			zauke	zaukou				zaukie
ZUEIK	zaukiet			zaukie (2)	zaukou				zaukie
HAREIK	dauket <i>daukeat</i> <i>daukenat</i>	daukek	dauken	dauko <i>daukek</i> <i>dauken</i>	daukou <i>daukenou</i> <i>daukenou</i>	dauketzu	dauketzue	dauketzue	daukie <i>daukiek</i> <i>daukien</i>

(1) hauket

(2) zauketzue

(3) haukou

EUKI

Lehena

	NIK	HIK	HIK	HAREK	GUK	ZUK	ZUEIK	HAREIK
NI								
HI								
HI								
HA	neuken <i>neukan</i> <i>neukenan</i>	heukan	heukenan	euken <i>jaukan</i> <i>jaukenan</i>	geuken <i>geukan</i> <i>geukenan</i>	zeuketzun (1)	zeuketzuen (2)	eukien <i>jaukien</i> <i>jaukien (3)</i>
GU								
ZU		heukan	heukenan			zeuketzun (1)	zeuketzuen (2)	
ZUEIK								
HAREIK	neuken <i>neukan</i> <i>neukenan</i>			euken <i>jaukan</i> <i>jaukenan</i>	geuken <i>geukan</i> <i>geukenan</i>			eukien <i>jaukien</i> <i>jaukien (3)</i>

(1) zeuken

(2) zeuketzuen

(3) jaukienan

ERUEN

Oraina

	NIK	HIK	HIK	HAREK	GUK	ZUK	ZUEIK	HAREIK
NI		naroiek	naroien	naroie (1) <i>naroiek</i> <i>naroien</i>		naroiezu	naroiezu	naroie <i>naroiek</i> <i>naroien</i>
HI	haroiet			haroie	haroiou			haroie
HI	haroiet			haroie	haroiou			haroie
HA	daroiat <i>jaroiat</i> <i>jaroietat</i>	daroiak	daroiak	daroiak <i>jaroiak</i> <i>jaroiak</i>	daroiou <i>jaroiou</i> <i>jaroietou</i>	daroiestu	daroiestu	daroiak <i>jaroiak</i> <i>jaroiak</i>
GU		garoiak	garoiak	garoie		garoiezu	garoiezu	garoie
ZU	zaroiet			zaroie	zaroioiu (g)			zaroie
ZUEIK	zaroiet			zaroie	zaroioiu (g)			zaroie
HAREIK	daroiat <i>jaroiat</i> <i>jaroietat</i>	daroiak	daroiak	daroiak <i>jaroiak</i> <i>jaroiak</i>	daroiou <i>jaroiou</i> <i>jaroietou</i>	daroiestu	daroiestu	daroiak <i>jaroiak</i> <i>jaroiak</i>

*(1) Ahozko hizkeran "naroie", "daroiat", "daroiak", "daroiak" eta abarren ordezkari "noie", "doiak", "doiak", "doiak" entzuten da gehienetan. (g): gutxitan.

ERUEN

Lehena

	NIK	HIK	HIK	HAREK	GUK	ZUK	ZUEIK	HAREIK
NI		neroian	neroienan	narioian (1)		narioiezun	narioiezuen	narioien
HI	neroian			heroian	geroian			
HI	neroienan			heroienan	geroienan			
HA	neroiien	heroian	heroienan	eroien	geroien	eroiezun (4)	eroiezuen (5)	eroien
	<i>neroiian</i>			<i>jaroiian</i> (2)	<i>geroian</i>			<i>geroien</i> (6)
	<i>neroienan</i>			<i>jaroienan</i> (3)	<i>geroienan</i>			<i>geroienan</i>
GU		geroian	geroienan	garoian		garoiezun	garoiezuen	geroien
ZU	neroeiezun			zaroien	geroeiezun (?)			zeroien
ZUEIK	neroeiezuen			zaroien	geroeiezuen			zeroien
HAREIK	neroiien	heroian	heroienan	eroien	geroien	eroiezun (4)	eroiezuen (5)	eroien
	<i>neroiian</i>			<i>jaroiian</i> (2)	<i>geroian</i>			<i>geroien</i> (6)
	<i>neroienan</i>			<i>jaroienan</i> (3)	<i>geroienan</i>			<i>geroienan</i>

* Ikus aurreko orrialdetako oharra: "narioian"/"noian" eta abar.

(1) neroien

(2) joian/jeroian

(3) joienan/jeroienan

(4) zeroiezun/zarioiezun

(5) zeroiezuen/zarioezuen

(6) jeroian

IBILLI (ERABILI)

Oraina

	NIK	HIK	HIK	HIK	HAREK	GUK	ZUK	ZUEIK	HAREIK
NI		nabik	nabin	nabil <i>nabik</i> <i>nabin</i>			nabitzu	nabitzue	nabille <i>nabixek</i> <i>nabixene</i>
HI	habitt			habil	habil	habigu			habille
HI	habitt			habil	habil	habigu			habille
HA	dabitt <i>jabixat</i> <i>jabĩnat</i>	dabik	dabin	dabil <i>jabik</i> <i>jabin</i>	dabil <i>jabik</i> <i>jabin</i>	dabigu <i>jabixou</i> <i>jabixenou</i>	dabitzu	dabitzue	dabille <i>jabixek</i> <i>jabixene</i>
GU		gabik	gabin	gabíl (?) <i>gabillek</i> <i>gabillene</i>			gabitzu	gabitzue	gabille <i>gabillek</i> <i>gabillene</i>
ZU	*zabitt		zabil	zabitzu *	zabitzu *	zabigu *			zabille
ZUEIK	zabittet		zabille	zabitzuou *	zabitzuou *	zabigu *			zabille
HAREIK	dabitt <i>jabixat</i> <i>jabĩnat</i>	dabik	dabin	dabil <i>jabik</i> <i>jabin</i>	dabil <i>jabik</i> <i>jabin</i>	dabigu <i>jabixou</i> <i>jabixenou</i>	dabitzu	dabitzue	dabille <i>jabixek</i> <i>jabixene</i>

* (gurxi)

IBILLI (ERABILI)

Lehena

	NIK	HIK	HIK	HIK	HAREK	GUK	ZUK	ZUEIK	HAREIK
NI		nabilan	nabilenan	nebillen <i>nebillan</i> <i>nebillenan</i>	nebillen <i>nebillan</i> <i>nebillenan</i>		nebitzun	nebitzuen	nebillen <i>nebillan</i> <i>nebillenan</i>
HI	hebillan			hebillen	hebillen	gabillan			hebillen
HI	hebillenan			hebillenan	hebillenan	gabillenan			hebillenan
HA	nebillen <i>nebillan</i> <i>nebillenan</i>	hebillan	hebillenan	ebillen <i>jabillan</i> <i>jabillenan</i>	ebillen <i>jabillan</i> <i>jabillenan</i>	gebillen <i>gabillan</i> <i>gabillenan</i>	zebillen	zebillen	ebillen <i>jebillen</i> <i>jebillenan</i>
GU		gebillan	gebillenan	gebillen <i>gebillan</i> <i>gebillenan</i>	gebillen <i>gebillan</i> <i>gebillenan</i>		gebitzun	gebitzuen	gebillen <i>gebillan</i> <i>gebillenan</i>
ZU	nebitzun (?)			zebillen	zebillen	gebitzuzun (?)			zebillen
ZUEIK	nebitzuen (?)			zebitzuen	zebitzuen	gebitzuzuen			zebillen
HAREIK	nebillen <i>nebillan</i> <i>nebillenan</i>	hebillan	hebillenan	ebillen <i>jabillan</i> <i>jabillenan</i>	ebillen <i>jabillan</i> <i>jabillenan</i>	gebillen <i>gabillan</i> <i>gabillenan</i>	zebillen	zebillen	ebillen <i>jebillen</i> <i>jebillenan</i>

DEKLINABIDEA

EZAUGARRI OROKORRAK

NOR eta NORK

-A / -E

Arrasaten mugatzailedun hitzek bi forma ager ditzakete, *-a* amaierarekin edota *-e* amaierarekin.

Adb.- *txakurra / txakurre*
alabia / alabie
umia / umie
txarrixa / txarrixe

Arau fonologiko honek deklinabidean eragin zuzena du. Hona hemen absolutibo eta ergatibo kasuak horren erakusgarri:

-A hizkiaz amaitutakoak

	Singularra	Plurala
Absolutiboa	<i>umia</i>	<i>umiak</i>
Ergatiboa	<i>umiak</i>	<i>umiak</i>

-E hizkiaz amaitutakoak

	Singularra	Plurala
Absolutiboa	<i>umie</i>	<i>umiek</i>
Ergatiboa	<i>umiek</i>	<i>umiek</i>

Ez dago oso argi non dagoen bi forma hauen arteko muga. Badirudi baserri auzoetan *-e* dela nagusi eta kalean, berriz, biak ager daitezkeela. Aipatu behar da, badirela bi formak erabiltzen dituzten hiztunak, eta agerian behinik behin, ez dute inolako arrazoirik erakusten aukera egiteko orduan.

Honen harian, esan beharra dago, Arrasaten absolutiboan baizik ez direla bereizten singularraren eta pluralaren forma. Honela, *txakurrendako ekarri dot okelie* esaldian, *txakurrendako* singularra zein plurala izan daiteke. Argitu behar da azentuarekin ez dela be-reizkuntzarik egiten, inguruko herri batzuetan egin ohi den bezala. Esate baterako, Bergaran oro har singularraren eta mugagabearen azentua atzetik hasi eta bigarren silaban doa eta pluralean, aldiz, atzetik hasi eta hirugarren silaban, Arrasaten ordea, ez da honen antzeko bereizketarik egiten. (Bergarako datuak *Bergarako euskera* liburitik jaso ditut).

Adb.-

	BERGARA	ARRASATE
Ergatibo singularra	Txakúrrak jan dau	Txakúrrek jan dau
Ergatibo plurala	Txákurak jan dabe	Txakúrrek jan daue
Absolutibo plurala	Txákurak galdu die	Txakúrrek galdu die

Hala ere, *-a* berezkoa den kasuetan singular/plural bereizketa egiten da.

	Singularra	Plurala
Absolutiboa	<i>alabie</i>	<i>alabiek</i>
Ergatiboa	<i>alabiek</i>	<i>alabak</i>

Amaitzeko zera aipatu behar dut: bi sistemak azaltzeak, hau da, *-aduna* eta *-eduna*, luzeegi joko lukeenez, hemen *-eduna* bakarrik aurkeztea erabaki dut, hau delako bietan gehien erabiltzen dena Arrasaten.

NOREKIN

Soziatibo singularrean Arrasaten *-a(ga)z / -kin* lehia dago. Aipatu behar da *-a(ga)z* –en kasuan normalean *-az* bakarrik erabiltzen dela, baina oraindik badira hiztun gutxi batzuk, *-agaz* erabiltzen dutenak, adb. *txakurragaz*. Bestade, aipatu behar da baserri auzoetan *-a(ga)z* soziatibo markaren erabilera zabalagoa dela.

Soziatibo pluralari dagokionez, oro har, aukera bakarra *-kin* da eta *-kas* lexikalizaturiko esapide gutxi batzuetan besterik ez da gorde, adb. *egunokaz ez dot ikusi*.

NORENDAKO

Destinatiboan hiru formen arteko lehia dago: *-endako / -entzat / -entzako*, ez da bereizketarik egiten hiru formen artean, ez testuinguruaren arabera, ezta hiztunen arabera ere. Hala ere, *-entzat* bereziki gazteek erabiltzen dute eta nagusiek joera handiagoa dute beste bi formak erabiltzeko.

NORENGAN

Kasu hau ez da erabiltzen. Honen eremua soziatiboak betetzen du oro har. Beste bizidunei dagokionez, aipatu behar da NO(REN)GANAREN erabilera ohikoa dela, NO(REN)GANDIK eta NO(REN)GANAINOren erabilera, aldiz, murriztagoa da.

NO(REN)GANAINO / NO(REN)GANDIK

Bi kasu hauek ez dira asko erabiltzen Arrasateko euskaran, gehienetan saihestu egiten dira. Hala ere, ezin da esan NORENGANen kasuan bezala, hauek inoiz ez direnik erabiltzen. Kasu hauetan plural hurbilari dagozkion formak dira guztietan ezohikoenak. Gainera, NO(REN)GANAn bezala, oinarria nominatiboan hartzeko joera dago eta ez genitiboan, horrela *nogana*, *noganaíño* eta *nogandik* erabiltzen dira, *norengana*, *norenganaíño* eta *noregandik*-en ordeez. Adb. *lagunekana juen da, mutikueganaíño juengo sa?,...* Bestalde, kontuan izan behar da *-gana*, *-ganaíño* eta *-gandik*-en lehen hotsa, /g/, bokal artean gehienetan erori egiten dela.

ZEREZ

Kasu hau hiztun askok saihestu egiten du eta bere lekuan partitiboa erabiltzen du.

Adb. *tabernaz taberna ibili*
tabernaik taberna ibili

Hala ere, helduek bereziki, erabiltzen dute instrumentala mugagabea.

Adb. *lurres beteta, salos beteta,...*

NONDIK

Ablatiboaren marka *-tik* da oro har. Hala ere, kasu gutxi batzuetan *-ti* ere agertzen da, adb. *goitti-beeti*.

NORUTZ

Kasu honetan Arrasateko euskaran bi marka daude: *-rutz* eta *-rutze*. Ez dago arrazoi berezirik forma bat edo bestea erabiltzeko eta hiztun berdinak bi markak erabil ditzake.

Adb. *gure etxerutz, eskumerutz, barrurutz, berutze, gorutze,...*

ERAKUSLEAK

Lekuzko erakusle singular batzuk oso gutxi erabiltzen dira eta hauen lekua lekuzko aditzondoek hartzen dute.

Adb. *ni emen etxien jaixo nitzen.*
ortik etxetik persona famauek urten daue.

Hau singularrean pluralean baino gehiagotan gertatzen da, pluralean izenarekin lekuzko aditzondoa erabiltzen da eta bakarrik erabiltzen denean, aldiz, erakuslea.

Adb. *orreik neberok barrixek die*
se kajatan das sagarrak?
orreitan.

IZEN ARRUNTAK

BIZIDUNAK

KONTSONANTEZ AMAITUTAKOAK

	MUGAGABEA	SINGULARRA	PLURALA	PLURAL HURBILA
NOR	txakur	txakurre	txakurrek	txakurrok
NORK	txakurrek	txakurrek	txakurrek	txakurrok
NORI	txakurri	txakurrei	txakurrei	txakurroi
NOREN	txakurren	txakurren	txakurren	txakurron
NOREKIN	txakurrekin/ txakurre(g)az	txakurra(ga)z/ txakurrekin	txakurrekin	txakurrokin
NOREDAKO	txakurrendako/ txakurrentzat/ txakurrentzako	txakurrendako/ txakurrentzat/ txakurrentzako	txakurrendako/ txakurrentzat/ txakurrentzako	txakurrondako/ txakurrontzat/ txakurrontzako
NORENGANA	txakurgana	txakurregana	txakurrekana	txakurrokana
NORENGANAÍÑO	txakurganaíño	txakurreganaíño	txakurrekanaíño	txakurrokanaíño
NOREGANDIK	txakurgandik	txakurregandik	txakurrekandik	txakurrokandik
ZERIK	txakurrik	-----	-----	-----
ZERTZAT	txakurtzat	-----	-----	-----

-A ITSATSIAZ AMAITUTAKOAK

	MUGAGABEA	SINGULARRA	PLURALA	PLURAL HURBILA
NOR	alaba	alabie	alabak	alabok
NORK	alabak	alabiek	alabak	alabok
NORI	alabai	alabiei	alabai	alaboi
NOREN	alaban	alabien	alaban	alabon
NOREKIN	alabakin/ alaba(ga)z	alabia(ga)z/ alabiekin	alabakin	alabokin
NOREDAKO	alabandako/ alabantzat/ alabantzako	alabiendako/ alabientzat/ alabientzako	alabandako/ alabantzat/ alabantzako	alabondako/ alabantzat/ alabantzako
NORENGANA	alabagana	alabiegana	alabakana	alabokana
NORENGANAÍÑO	alabaganaíño	alabieganaíño	alabakanaíño	alabokanaíño
NOREGANDIK	alabagandik	alabiegandik	alabakandik	alabokandik
ZERIK	alabaik	-----	-----	-----
ZERTZAT	alabatzat	-----	-----	-----

-E HIZKIAZ AMAITUTAKOAK

	MUGAGABEA	SINGULARRA	PLURALA	PLURAL HURBILA
NOR	ume	umie	umiek	umiok
NORK	umek	umiek	umiek	umiok
NORI	umei	umiei	umiei	umioi
NOREN	umen	umien	umien	umion
NOREKIN	umekin/ ume(ga)z	umia(ga)z/ umiekin	umiekin	umiokin
NORENDAKO	umendako/ umentzat/ umentzako	umiendako/ umientzat/ umientzako	umiendako/ umientzat/ umientzako	umiondako/ umiontzat/ umiontzako
NORENGANA	umegana	umiegana	umiekana	umiokana
NORENGANAÍÑO	umeganaiño	umieganaíño	umiekanaíño	umiokanaíño
NOREGANDIK	umegandik	umiegandik	umiekandik	umiokandik
ZERIK	umeik	-----	-----	-----
ZERTZAT	umetzat	-----	-----	-----

-I HIZKIAZ AMAITUTAKOAK

	MUGAGABEA	SINGULARRA	PLURALA	PLURAL HURBILA
NOR	txarri	txarrix	txarrixek	txarrixok
NORK	txarrik	txarrixek	txarrixek	txarrixok
NORI	txarriri	txarrix	txarrix	txarrixoi
NOREN	txarrin	txarrix	txarrix	txarrixon
NOREKIN	txarrikin/ txarri(ga)z	txarrixa(ga)z/ txarrixekin	txarrixekin	txarrixokin
NORENDAKO	txarriandako/ txarriantzat/ txarriantzako	txarriandako/ txarriantzat/ txarriantzako	txarriandako/ txarriantzat/ txarriantzako	txarriandako/ txarriantzat/ txarriantzako
NORENGANA	txarriana	txarriaxana	txarriaxekana	txarriaxokana
NORENGANAÍÑO	txarrianaíño	txarriaxanaíño	txarriaxekanaíño	txarriaxokanaíño
NOREGANDIK	txarriandik	txarriaxandik	txarriaxekandik	txarriaxokandik
ZERIK	txarririk	-----	-----	-----
ZERTZAT	txarritzat	-----	-----	-----

-O HIZKIAZ AMAITUTAKOAK

	MUGAGABEA	SINGULARRA	PLURALA	PLURAL HURBILA
NOR	mutiko	mutikue	mutikuek	mutikuok
NORK	mutikok	mutikuek	mutikuek	mutikuok
NORI	mutikoi	mutikuei	mutikuei	mutikuoi
NOREN	mutikon	mutikuen	mutikuen	mutikuon
NOREKIN	mutikokin/ mutiko(ga)z	mutikua(ga)z/ mutikuekin	mutikuekin	mutikuokin
NORENDAKO	mutikondako/ mutikontzat/ mutikontzako	mutikuendako/ mutikuentzat/ mutikuentzako	mutikuendako/ mutikuentzat/ mutikuentzako	mutikuondako/ mutikuontzat/ mutikuontzako
NORENGANA	mutikogana	mutikuegana	mutikuekana	mutikuokana
NORENGANAÍÑO	mutikoganaíño	mutikueganaíño	mutikuekanaíño	mutikuokanaíño
NOREGANDIK	mutikogandik	mutikuegandik	mutikuekandik	mutikuokandik
ZERIK	mutikoik	-----	-----	-----
ZERTZAT	mutikotzat	-----	-----	-----

-U HIZKIAZ AMAITUTAKOAK

	MUGAGABEA	SINGULARRA	PLURALA	PLURAL HURBILA
NOR	maixu	maixue	maixuek	maixuok
NORK	maixuk	maixuek	maixuek	maixuok
NORI	maixui	maixuei	maixuei	maixuoi
NOREN	maixun	maixuen	maixuen	maixuon
NOREKIN	maixukin/ maixu(ga)z	maixua(ga)z/ maixuekin	maixuekin	maixuokin
NORENDAKO	maixundako/ maixuntzat/ maixuntzako	maixuendako/ maixuentzat/ maixuentzako	maixuendako/ maixuentzat/ maixuentzako	maixuondako/ maixuontzat/ maixuontzako
NORENGANA	maixugana	maixuegana	maixuekana	maixuokana
NORENGANAÍÑO	maixuganaíño	maixueganaíño	maixuekanaíño	maixuokanaíño
NOREGANDIK	maixugandik	maixuegandik	maixuekandik	maixuokandik
ZERIK	maixuik	-----	-----	-----
ZERTZAT	maixutzat	-----	-----	-----

BIZIGABEAK**KONTSONANTEZ AMAITUTAKOAK**

	MUGAGABEA	SINGULARRA	PLURALA	PLURAL HURBILA
ZER	sagar	sagarra	sagarrak	sagarrok
ZERK	sagarrek	sagarrak	sagarrak	sagarrok
ZERI	sagarri	sagarrai	sagarrei	sagarroi
ZEREN	sagarren	sagarran	sagarren	sagarron
ZEREKIN	sagarrekin/ sagarre(g)az	sagarra(ga)z/ sagarrakin	sagarrekin	sagarrokin
ZERENDA KO	sagarrendako/ sagarrentzat/ sagarrentzako	sagarrandako/ sagarrantzat/ sagarrantzako	sagarrendako/ sagarrentzat/ sagarrentzako	sagarrondako/ sagarrontzat/ sagarrontzako
ZEREZ	sagarrez	-----	-----	-----
NON	sagarretan	sagarrien	sagarretan	sagarrotan
NONGO	sagarretako	sagarreko	sagarretako	sagarrotako
NORA	sagarretara	sagarrera	sagarretara	sagarrotara
NORAIÑO	sagarretaraiño	sagarreraiño	sagarretaraiño	sagarrotaraiño
NONDIK	sagarretatik	sagarretik	sagarretatik	sagarrotatik
NORUTZ	sagarretarutz	sagarrerutz	sagarretarutz	sagarrotarutz
ZERIK	sagarrik	-----	-----	-----

-A ITSATSIAZ AMAITUTAKOAK

	MUGAGABEA	SINGULARRA	PLURALA	PLURAL HURBILA
ZER	taberna	tabernie	tabernak	tabernok
ZERK	tabernak	taberniek	taberneak	tabernok
ZERI	tabernai	taberniei	tabernei	tabernoi
ZEREN	tabernaren	tabernien	tabernen	tabernoan
ZEREKIN	tabernakin/ taberna(g)az	tabernia(ga)z/ taberniekin	tabernekin	tabernokin
ZERENDA KO	tabernandako/ tabernantzat/ tabernantzako	taberniendako/ tabernientzat/ tabernientzako	tabernendako/ tabernentzat/ tabernentzako	tabernondako/ tabernontzat/ tabernontzako
ZEREZ	tabernaz	-----	-----	-----
NON	tabernatan	tabernan	tabernetan	tabernotan
NONGO	tabernatako	tabernako	tabernetako	tabernotako
NORA	tabernatara	tabernara	tabernetara	tabernotara
NORAIÑO	tabernataraiño	tabernaraiño	tabernetaraiño	tabernotaraiño
NONDIK	tabernatetik	tabernatik	tabernetatik	tabernotatik
NORUTZ	tabernatarutz	tabernarutz	tabernetarutz	tabernotarutz
ZERIK	tabernarik	-----	-----	-----

-E HIZKIAZ AMAITUTAKOAK

	MUGAGABEA	SINGULARRA	PLURALA	PLURAL HURBILA
ZER	etxe	etxie	etxiek	etxiok
ZERK	etxek	etxiek	etxiek	etxiok
ZERI	etxei	etxiei	etxiei	etxioi
ZEREN	etxen	etxien	etxietan	etxiotan
ZEREKIN	etxekin/ etxe(g)az	etxia(ga)z/ etxiekin	etxiekin	etxiokin
ZERENDAKO	etxendako/ etxentzat/ etxentzako	etxiendako/ etxientzat/ etxientzako	etxiendako/ etxientzat/ etxientzako	etxiondako/ etxiontzat/ etxiontzako
ZEREZ	etxez	-----	-----	-----
NON	etxetan	etxien	etxietan	etxiotan
ONGO	etxetako	etxeke	etxietako	etxiotako
NORA	etxetara	etxera	etxietara	etxiotara
NORAIÑO	etxetaraiño	etxeraiño	etxietaraiño	etxiotaraiño
NONDIK	etxetatik	etxetik	etxietatik	etxiotatik
NORUTZ	etxetarutz	etxerutz	etxietarutz	etxiotarutz
ZERIK	etxeik	-----	-----	-----

-I HIZKIAZ AMAITUTAKOAK

	MUGAGABEA	SINGULARRA	PLURALA	PLURAL HURBILA
ZER	mendi	mendixe	mendixek	mendixok
ZERK	mendik	mendixek	mendixek	mendixok
ZERI	mendiri	mendixei	mendixei	mendixoi
ZEREN	mendiren	mendixen	mendixen	mendixon
ZEREKIN	mendikin/ mendi(g)az	mendixa(ga)z/ mendixekin	mendixekin	mendixokin
ZERENDAKO	mendiindako/ mendintzat/ mendintzako	mendixendako/ mendixentzat/ mendixentzako	mendixendako/ mendixentzat/ mendixentzako	mendixondako/ mendixontzat/ mendixontzako
ZEREZ	mendiz	-----	-----	-----
NON	mendittan	mendixen	mendixetan	mendixotan
ONGO	mendittako	mendiko	mendixetako	mendixotako
NORA	mendittara	mendire	mendixetara	mendixotara
NORAIÑO	mendittaraiño	mendireiño	mendixetaraiño	mendixotaraiño
NONDIK	mendittatik	mendittik	mendixetatik	mendixotatik
NORUTZ	menditarutz	mendirutz	mendixetarutz	mendixotarutz
ZERIK	mendirik	-----	-----	-----

-O HIZKIAZ AMAITUTAKOAK

	MUGAGABEA	SINGULARRA	PLURALA	PLURAL HURBILA
ZER	solo	solue	soluek	soluok
ZERK	solok	soluek	soluek	soluok
ZERI	soloi	soluei	soluei	soluoi
ZEREN	solon	soluen	soluen	soluon
ZEREKIN	solokin/ solo(g)az	solua(ga)z/ soluekin	soluekin	soluokin
ZERENDA KO	solondako/ solontzat/ solontzako	soluendako/ soluentzat/ soluentzako	soluendako/ soluentzat/ soluentzako	soluondako/ soluontzat/ soluontzako
ZEREZ	soloz	-----	-----	-----
NON	solotan	soluen	soluetan	soluotan
NONGO	solotako	soloko	soluetako	soluotako
NORA	solotara	solora	soluetara	soluotara
NORAIÑO	solotaraiño	soloraiño	soluetaraiño	soluotaraiño
NONDIK	solotatik	solotik	soluetatik	soluotatik
NORUTZ	solotarutz	solorutz	soluetarutz	soluotarutz
ZERIK	soloik	-----	-----	-----

-U HIZKIAZ AMAITUTAKOAK

	MUGAGABEA	SINGULARRA	PLURALA	PLURAL HURBILA
ZER	buru	burue	buruek	buruok
ZERK	buruk	buruek	buruek	buruok
ZERI	burui	buruei	buruei	buruoi
ZEREN	burun	buruen	buruen	buruon
ZEREKIN	burukin/ buru(g)az	burua(ga)z/ buruekin	buruekin	buruokin
ZERENDA KO	burundako/ buruntzat/ buruntzako	buruendako/ buruentzat/ buruentzako	buruendako/ buruentzat/ buruentzako	buruondako/ buruontzat/ buruontzako
ZEREZ	buruz	-----	-----	-----
NON	burutan	buruen	buruetan	buruotan
NONGO	burutako	buruko	buruetako	buruotako
NORA	burutara	burure	buruetara	buruotara
NORAIÑO	burutaraiño	bururaiño	buruetaraiño	buruotaraiño
NONDIK	burutatik	burutik	buruetatik	buruotatik
NORUTZ	burutarutz	bururutz	buruetarutz	buruotarutz
ZERIK	buruik	-----	-----	-----

IZEN BEREZIAK**LEKU IZENAK****BOKALEZ ETA KONTSONANTEZ AMAITUTAKOAK**

	BERGARA	PARIS
NOR	Bergara	Paris
NORK	Bergarak	Parisek
NORI	Bergarai	Parisei
NOREN	Bergaran	Parisen
NOREKIN	Begarakin / Bergara(ga)z	Parisekin / Parise(g)az
NORENTZAT	Begarandako/ Bergarantzat/ Begarantzako	Parisendako/ Parisentzat/ Parisenzako
NON	Bergaran	Parisen
NONGO	Begarako	Pariseko
NORA	Begarara	Parisera
NORAIÑO	Begararaiño	Pariseraiño
NONDIK	Begaratik	Parisetik
NORUTZ	Begararutz	Pariserutz

PERTSONA IZENAK**BOKALEZ ETA KONTSONANTEZ AMAITUTAKOAK**

	BERGARA	PARIS
NOR	Irone	Miren
NORK	Irunek	Mirenek
NORI	Irunei	Mirenei
NOREN	Irunen	Mirenen
NOREKIN	Irunekin / Irune(g)az	Mirenekin/Mirene(g)az
NORENTZAT	Irunendako/ Irunentzat/ Irunentzako	Mirenendako/ Mirenentzat/ Mirenendako
NORENGANA	Irunegana	Mirenegana
NORENGANAIÑO	Iruneganaiño	Mireneganaiño
NOREGANDIK	Irunegandik	Mirenegandik
ZERIK	Irunaik	Mirenik
NORTZAT	-----	-----

ERAKUSLEAK SINGULARRA

NOR	hau	hori	ha
NORK	honek	horrek	harek
NORI	honi	horri	hari
NOREN	honen	horren	haren
NOREKIN	hone(g)az/ honekin	horre(g)az/ horrekin	hare(g)az/ harekin
NORENDAKO	honendako/ honentzat	horrendako/ horrentzat	harendako/ harentzat
NON	honetan	horretan	haretan
NONGO	honetako	horretako	haretako
NORA	honetara	horretara	haretara
NORAIÑO	honetaraiño	horretaraiño	haretaraiño
NONDIK	honetatik	horretatik	haretatik
NORENGANA	honegana	horregana	haregana
NORENGANAIÑO	honeganaiño	horreganaiño	hareganaiño
NORENGANDIK	honegandik	horregandik	haregandik

SINGULAR INDARTUA

NOR	hauxe	horixe	haxe
NORK	honetxek	horretxek	haretxek
NORI	honetxei	horretxei	haretxei
NOREN	honetxen	horretxen	haretxen
NOREKIN	honetxe(g)az/ honetxekin	horretxe(g)az/ horretxekin	haretxe(g)az/ haretxekin
NORENDAKO	honetxendako/ honetxentzat	horretxendako/ horretxentzat	haretxendako/ haretxentzat
NON	honetxetan	horretxetan	haretxetan
NONGO	honetxetako	horretxetako	haretxetako
NORA	honetxetara	horretxetara	haretxetara
NORAIÑO	honetxetaraiño	horretxetaraiño	haretxetaraiño
NONDIK	honetxetatik	horretxetatik	haretxetatik
NORENGANA	honetxegana	horretxegana	haretxegana
NORENGANAIÑO	honetxeganaiño	horretxeganaiño	haretxeganaiño
NORENGANDIK	honetxegandik	horretxegandik	haretxegandik

PLURALA

NOR	honeik	horreik	hareik
NORK	honeik	horreik	hareik
NORI	honei	horrei	harei
NOREN	honein	horrein	harein
NOREKIN	honeikin	horreikin	hareikin
NORENDAKO	honetxendako/ honetxentzat	horreindako/ horreintzat	hareindako/ hareintzat
NON	honeittan	horreittan	hareittan
NONGO	honeittako	horreittako	hareittako
NORA	honeittara	horreittara	hareittara
NORAIÑO	honeittaraiño	horreittaraiño	hareittaraiño
NONDIK	honeittatik	horreittatik	hareittatik
NORENGANA	honeikana	horreikana	hareikana
NORENGANAÍÑO	honeikanaiño	horreikanaiño	hareikanaiño
NORENGANDIK	honeikandik	horreikandik	hareikandik

PLURAL INDARTUA

NOR	honetxeik	horretxeik	haretxeik
NORK	honetxeik	horretxeik	haretxeik
NORI	honetxei	horretxei	haretxei
NOREN	honetxein	horretxein	haretxein
NOREKIN	honetxeikin	horretxe(g)az/ horretxeikin	haretxeikin
NORENDAKO	honetxeindako/ honetxeintzat/ honetxeintzako	horretxeindako/ horretxeintzat horretxeintzako	haretxeindako/ haretxeintzat/ haretxeintzako
NON	honetxeittan	horretxeittan	haretxeittan
NONGO	honetxeittako	horretxeittako	haretxeittako
NORA	honetxeittara	horretxeittara	haretxeittara
NORAIÑO	honetxeittaraiño	horretxeittaraiño	haretxeittaraiño
NONDIK	honetxeittatik	horretxeittatik	haretxeittatik
NORENGANA	honetxeikana	horretxeikana	haretxeikana
NORENGANAÍÑO	honetxeikanaiño	horretxeikanaiño	haretxeikanaiño
NORENGANDIK	honetxeikandik	horretxeikandik	haretxeikandik

IZENORDAIN PERTSONALAK ARRUNTAK

NOR	ni	hi	gu	zu	zueik
NORK	nik	hik	guk	zuk	zueik
NORI	niri	hiri	guri	zuri	zuei
NOREN	nire	hire	gure	zure	zuein
NOREKIN	ni(g)az/ nirekin	hi(g)az/ hirekin	gurekin/ guaz	zu(g)az/ zurekin	zueikin
NORENDAKO	niretako/ niretzat/ niretzako	hiretako/ hiretzat/ hiretzako	guretako/ guretzat/ guretzako	zuretako/ zuretzat/ zuretzako	zueindako/ zueintzat/ zueintzako
NORENGANA	nigana	higana	gugana	zugana	zueikana
NORENGANAINO	niganaiño	higanaiño	guganaiño	zuganaiño	zueikanaiño
NORENGANDIK	nigandik	higandik	gugandik	zugandik	zueikandik

INDARTUAK

NOR	neu	heu	geu	zeu	zeueik
NORK	neuk	heuk	geuk	zeuk	zeueik
NORI	neuri	heuri	geuri	zeuri	zeuei
NOREN	neure	heure	geure	zeure	zeuein
NOREKIN	neurekin/ neu(g)az	heurekin/ heu(g)az	geurekin/ geuaz	zeurekin/ zeu(g)az	zeueikin
NORENDAKO	neuretako/ neuretzat/ neuretzako	heuretako/ heuretzat/ heuretzako	geuretako/ geuretzat/ geuretzako	zeuretako/ zeuretzat/ zeuretzako	zeueindako/ zeueintzat/ zeueintzako
NORENGANA	neugana	heugana	geugana	zeugana	zeueikana
NORENGANAINO	neuganaiño	heuganaiño	geuganaiño	zeuganaiño	zeueikanaiño
NORENGANDIK	neugandik	heugandik	geugandik	zeugandik	zeueikandik

LEKUZKO ADITZONDOAK ARRUNTAK

NON	hemen	hor	han
NONGO	hemengo	horko	hango
NORA	hona	horra	hara
NORAIÑO	honaiño	horraiño	haraiño
NONDIK	hemendik	hortik	handik

INDARTUAK

NON	hementxe	hortxe	hantxe
NONGO	hemengoxe	horkoxe	hangoxe
NORA	honaxe	horraxe	haraxe
NORAIÑO	honaiñoxe	horraiñoxe	haraiñoxe
NONDIK	hemenditxik	hortitxik	handitxik

FONOLOGIA

Eneritz Garro

BOKALAK

Arrasateko euskaran bokalak bost dira: / a, e, i, o, u /.

Bokalei dagokienez gertatzen diren aldaketa nagusiak ondorengoak dira:

- Hitz amaieran *-e* > *-a* txandakatzea gertatzen da. Adb. *lora, landara, andra, basurda, agura, suba, -kuma (txorikuma, txarrikuma,...), -una (baltzuna,...),...*
- Mendebaldeko ezaugarria den hitz hasierako *u-* Arrasateko euskaran ere agertzen da. Gainera, ezaugarri honen muga zenbait kasutan Arrasate bera da.

BERGARA: *irin, ille, iltza,...*

ARRASATE: *urun, ule, untza,...*

Hala ere, aipatu behar da Arrasaten ez direla agertzen mendebaldeko sartaldean agertu ohi diren *usena* eta *uger* bezalako formak, bertan erabiltzen direnak *isena* eta *igeri* dira.

- /e/ bokala /a/ bilakatzen da <rr>ren aurrean. Adb. *txarri, barri, bardin, bastar, edarra,...* Forma batzuetan aldaketa berbera betetzen da /l/ aurrean ere. Adb. *baltz*
- HIATOEi dagokienez gertatzen diren txandakatzeak ondorengoak dira:

◆ *-a + a > (ea) > -ia*

Bilakaera /a/ berezkoa duten hitzei artikulua gehitzen zaienean gertatzen da. Adb. *euskerie, erderie, aistie, eskumie,...* Aldaketa mailegu berrietan ere egiten da, adb. *politikie, sozialistie, fabrikie, bentanie, manixia,...*

◆ *-e + v → i*

Adb. *illebetien, umie, etxie, nekie,...* Bilakaera hau maileguetan ere gertatzen da, adb. *tomatie, kafie, jentie, diferentie,...*

◆❶ *-o + v → u*

Adb. *ondokue, urrengue, mutikua, selakue,...* Aldaketa maileguetan ere egiten da: *apelidue, bolue, masue, kastigue,...*

◆❶ *-i + v' → {Ú}*

/i/ bokalaren edo /j/ bokalardiaren eta beste bokal baten artean, <x> epentesia sartzen da, baldin eta /i/ edota /j/ hori jatorrizkoa bada. Adb. *baserrixen, aldixe, untzixek, arbixa, garixe, larogeixen,...* Epentesia maileguetan ere agertzen da, adb. *manixie, kategorixie, nobixuekin, kolegixuetara,...*

- *a > e / i, u (c) _*

Txandakatze honek Arrasateko euskara aztertzerakoan hainbat arazo sortzen ditu. Aldaketa hau korapilatsua da, besteak beste, mugatzailea gehitzen den kasu guztietan gertatu daitekeelako eta horrek arazoa are nabarmenagoa egiten du.

Aipatu behar da txandakatzea ez dela guztiz sistematikoa, ez behintzat hiztun guztietan, baina ez dago garbi zerk baldintzatzen duen aldaketa egitea edo ez egitea. Baserri-auzoetan txandakatzea egiteko joera sistematikoa da, pertsona nagusietan behinik behin. Kallean ere, askotan betetzen da txandakatzea, baina hemen ez da hain sistematikoa.

Azkenik, esan beharra dago badirela hiztunak bi aldaerak erabiltzen dituztenak eta ez dutenak bereizten bi erabileren artean.

Hona hemen txandakatzea ingurune bakoitzean nola agertzen den:

◆❶ *-ia > -ie*

ia bi modutan sorturikoa izan daiteke:

-a + a > (ea) > -ia. Mota honetako adibide asko dago: *burdiñie, domekie, euskerie, karlistie, ...* Hala ere badira hiztunak txandakatzea egiten ez dutenak eta *manixia, eskumia* bezalakoak esaten dituztenak.

Joan eta eroan aditzetan ere betetzen da aldaketa hau. Adb. *doie, noie, goies, daroiet, daroie, ...*

-e + a > (ea) > -ia. Kasu honetan ere txandakatzea nahiko sistematikoa da, adb. *differentie, jentie, tomatie, nekie, alegrie, ...* Hemen ere, nahiz eta hiztun gehienek txandakatzea egin, badira egiten ez dutenak ere, *konformidadia, alegria, ...*

Bestalde, aipatu behar da epentesidun kasuetan ere, oro har, txandakatzea egiten dela: *i + a > ixa > ixie*. Adb. *baserrixe, garixe, aundixe, egixe, ...* Baina, hau ere ez dute hiztun guztiek sistematikoki egiten, adb. *arbixa, ...*

Aipatu behar da gaztelerazko *-on* atzizkiaren euskal ordaina *-oi* dela eta, ondorioz, artikulua gehitzean gehienetan asimilazioa gertatzen dela, adb. *arrasoie, frontoie, ...* Hala ere, hemen ere badira salbuespenak, adb. *balkoia*.

◆❷ *-ua > -ue*

-ua bukaera ere *-ia* bezala modu bitara sortua izan daiteke:

-o + a > (oa) > ua. Adb. *ondokue, intxaurrekue, urrengue, mutikue, masue, apellidue, nobixue, ...* Hala ere, beste kasuetan bezala, hemen ere badira txandakatzea egiten ez duten hiztunak, adb. *mutikua, dibujua, ...*

-u + a > ua. Adb. *fregaeue, ortue, barrue, maixue, bisimodue, ...*

Azkenik, aipatu behar da txandakatzea bokalen artean kontsonante bat baldin badago ere egiten dela, adb. *miñe, jardiñe, perrille, sille, ... euskaldume, barrure, autobuse, sekule, egurre, ...*

- DIPTONGOei dagokienez, aipatu behar da Arrasateko euskaran bereziki beheranzko diptongoak aurki ditzakegula, diptongo horiek ondorengoak dira: ai, ei, oi, au, eu.

◆❸ *ai*

Adb. *bai, jaixa, maixa, gastai, ...*

-aiñ eta *-ai* bukaeren artean *-aiñ* da Arrasaten erabiltzen dena, mendebal osoan bezala. Adb. *arrañ, usaiñ, saiñ (umesaiñ, ganausaiñ, ...)*.

Diptongo honen ondoren bustidura gertatzen da kasu askotan: *saiñ, gaiñetikue, baiñe, baskaitten, ...*

◆❹ *ei*

Adb. *sueik, ereiñ, oneik, areik, xei, ...*

Batzuetan kontsonante baten erorketaren ondorioz sorturiko diptongoa da: *umeik, eiñ, ...*

Ondoren bustidura agertzen da askotan: *seiñekin, eiñ,...*

◆❶ *oi*

Adb. *oiingo, oie, nois,...*

Ondoren bustidura agertzen da askotan: *oiñ, soiñekue,...*

Gaztelerazko *-on* eta *-ion* atzizkiak *-oi* diptongo bidez agertzen dira: *abioie, kamioie, dragoie,...*

◆❶ *au*

Adb. *gaur, gausak, au, auen 'zuen', lau, ardau,...*

Askotan bokal arteko kontsonantearen erorketaren ondorioz sorturikoak dira.

Adb. *ganaue, topau, nausixe, ...*

Aditzaren partizipioetan gaztelerazko *-ado* bukaeretan euskaraz diptongo hau agertzen da. Adb. *salbau, akabau, pentzau, arrimau,...* Bilakaera hau gaztelerazko beste *-ado* amaiera batzuekin ere gertatzen da. Adb. *ganau*.

◆❶ *eu*

Adb. *euskerie, neurtu, eutzi,...*

Bokal artean kontsonantea erortzearen ondorioz zenbait diptongo sortu dira: *euski-xe, euki,...*

Izenordain indartuetan diptongo hau sarri agertzen da: *neu, geu, seure, ...*

◆❶ *-ai eta -ui diptongoak monoptongatzeko joera dago -n aurrean.:*

- *ain* > *-an*. Adb. *espana, laban, errana, san,...*

- *uin* > *-un*. Adb. *biguna,*

Goranzko diptongoak apurtzeko joera dago, hala ere badira zenbait adibide hone-lako diptongoak erakusten dituztenak. Hauek, gehienetan, maileguak dira eta, gazteleraz goranzko diptongoa dutelarik, euskaraz ere gorde egin da, adibidez: *igual, bueno, suerte, guante,...* Aipatu behar da, hiztun batzuk adibide horietan ere diptongoa apurtu egiten dutela eta suerte bezalako hitz bat bi silabatan ahoskatu beharrean hiru silabatan ahoskatzen dutela: *su.er.te*

- Bokal luzeak oso ohikoak ez diren arren, eta nahiz eta galtzen egon, zenbait hiztunek, bereziki forma batzuetan, gordetzen ditu oraindik. Aipatu behar da, bokal luzeak gehiagotan agertzen direla kontsonante baten erorketaren ondorioz, bokal arteko hasperenaren galeraren ondorioz baino.

VhV > VV Adb. *maatza, aastu, naastu, mee, saatute,...*

VKV > VV Adb. *Gatzaara, goorra, saatie 'zarata', baakisue, ataata,...*

KONTSONANTEAK

Arrasateko euskararen erabiltzen diren kontsonanteen taula ondorengoa da:

Ahoscunea ☼ Artokulazio Puntua ☼	Ezpain- bikaria	Hortzo- bietakoa	Horzka- ria	Hortzo- bikaria	Sabaia- urrekoa	Sabai- karia	Belarea
Herskaria	<i>p b</i>		<i>t d</i>			<i>c</i>	<i>k g</i>
Igurzkaria		<i>f</i>			<i>ʃ</i>		<i>x</i>
Afrikaria				<i>ts</i>	<i>tʃ</i>		
Sudurkaria					<i>n</i>		<i>ŋ</i>
Albokaria					<i>l</i>		<i>λ</i>
Dardarkaria					<i>ʀ</i>		
Dardarkari Hurbilkaria					<i>r</i>		

HERSKARIAK

AHOSTUNAK *b, d, g*

AHOSKABEAK *p, t, k*

Herskari ahostun eta ahoskabeak hitz hasieran eta erdian ager daitezke, /t/ eta /k/ baita hitz bukaeran ere.

Arrasateko euskararen hitz hasieran, zenbait kasutan, ahoskabeen aldeko neutralizazioa gertatzen da, adb. *pekatu, pake, kartzela, kurutze, ...* Hala ere, esan behar da, zenbait kasutan bi aldaerak agertzen direla, ahostuna eta ahoskabea: *pake / bake*.

Bokal artean herskariak bigundu egiten dira, batzuetan kontsonantea erori egiten delarik, adb. *nausixau, orreatitik, lenau, eiñ, bakisu, beratzi, baakitzu, ...*

Herskariak direla eta, esan dezadan *d > r* bilakatzeko joera dagoela. Adb. *ero, mirarore, moruen, ...* Hala ere, txandakatzeko hau ez da sistematikoa eta zenbait hiztunek *d* gordetzen dute. Honetaz gain, esan behar da gaztelarazko partizipioetako *-ido > -idu > -iru* gertatzen dela. Adb. *defendiru, dibertirru, ...* Bestalde, bada honekin lotutako beste aldaketa bat askotan gertatzen dena: *-ada > -ara*. Adb. *ostikara, labankara, aginkara, ...*

Mendebal osoan bezala, *n* eta *l* ondoren ahoskabeak gorde dira *denpora, jente, altara* maileguetan.

SUDURKARIAK

Hiru kontsonante sudurkari daude: *m, n, ñ*.

m hitz erdian eta hasieran agertzen da, *n* eta *ñ* hitz amaieran ere ager daitezke. *ñ* kasu gehienetan *nen* bustiduraren ondorioz agertzen da, nahiz eta badiren hitzak *ñ* jatorrizko soinua dutenak, hauek gehienetan toponimoak dira, adb. *Oñati, Bedoña, ...*

IGURZKARIAK

Igurzkarien sailean, aipatzekoa da [x] ebakeraren ugaritasuna. Hots hau hitz hasieran eta bokal artean agertzen da, eta nabarmentzekoa da adizkietan askotan agertzen dela, bai NOR-NORI formen hasieran, bai **edun* aditzetako hitanoetan, baita NOR-NORI-NORK saileko hitanoetan ere. Adb. *jako, jat, jakie, ... juat, jonat, ... jutzat, jutzenat, ...* Trinkoen hitanoetan ere /x/ agertzen da hitz hasieran. Adb. *jatok jakik, jaukek, ...*

Zenbait kasutan /x/ eta /f/ hotsen arteko txandakatzea ematen da *joan* aditzean. Adb. *juen / fan*. Txandakatze hau ez dute hiztun guztiek egiten, eta ez dirudi txandakatzea gertatzeko arrazoi berezirik dagoenik, ez da adin talde jakin baten ezugarria, ez eta auzo batzuk egiten duten aldaketa ere.

Bestalde, /f/ > /p/ txandakatzea egiten da zenbait hitzetan. Adb. *naparra, alperra, prijiru, ...* Ba dirudi, hiztun helduek txandakatze hau egiteko joera handiagoa dutela, dena dela, gazteen artean ere gertatzen da aldaketa. Hala ere, txandakatze hau ez da guztiz orokorra eta kasu askotan /f/dun aldaera gordetzen da, adb. *ferixie, ofisiue, afaixe, ...*

ALBOKOAK

Bi alboko kontsonante daude: /l/ eta /ll/.

/l/ eta /ll/ hitzaren erdian eta bukaeran ager daitezke, /l/ baita hitz hasieran ere. Aipatu behar da /ll/ beti bustiduraren ondorioz agertzen dela, /l/ → /ll/ / i, j _ . Adb. *maillie, ibilli, mokille, saille, ...*

Kasu batzuetan {/l/} albokoa {/d/} herskariarekin txandakatzen da, adb. *sider, edur, bedarra, ider-rra, iretargixe, ...*

Zenbait aldaeratan /ll/ > /n/ txandakatzea gertatzen da. Adb. *narru, nar, ...* Batzuetan bi aldaerak erabiltzen bira, adb. *lasai / nasai*.

DARDARKARIAK

Bi kontsonante dardarkari ditugu: /r/ eta /rr/.

/rr/ hitz hasieran, erdian eta amaieran ager daiteke. Hitz hasieran agertzea, batez ere mailegu berrietara mugatzen da: *radixue, radarra, restaurantie, ...*

/r/ hitz barruan baizik ez da agertzen, eta askotan, ez beti, erori egiten da bokal artean, adb. *bestaldea, geo, urteik, aeik, ...* Bi iren artean dardarkaria gordetzea ohikoagoa da, adb. *txarririk, irabasirik, ...* Hala ere, zenbait hiztunek testuinguru honetan ere egiten dute aldaketa, adb. *txarrik 'txarrik', irabasik, ogik, ardik, ...*

TXISTUKARIAK

Arrasateko euskararen, txistukarrietan, bai frikarrietan eta baita afrikatueta ere bi sailen arteko neutralizazioa gertatu da:

- /z/ eta /s/ → /s/

Adb. *san, saukon, saspi, isen, asur, ...*

tz eta $ts \rightarrow tz$

Adb. *otzue, aberatza, atzue, maatza, ...*

Hiztun gutxi batzuek gordetzen dute zren antzeko hots bat, hala ere, ezin da esan hauek bi hotsen arteko bereizkuntzarik egiten dutenik.

Txistukari hauetaz gain badira beste bi txistukari: x eta tx .

Txistukarietan izaten diren txandakatzeen artean ondorengoak dira aipagarrienak:

- $Vj + z / tz > V + x / tx$

Txandakatzea orokorra da, bereziki afrikatuen artean. Adb. *atx, Udalatx, aretx, axe, gox, atxurre, bakotxa, gatxa, urretxa, nas, nos, ...* Dena dela, hiztun batzuk ez dute aldaketa beti egiten, adb. *gois, Aisgorri, ...*

- EZ ondoren ere zenbait txandakatze gertatzen dira

- ◆ $EZ + B- \rightarrow EZP-$

Adb. *espadator, espadaki, ...*

- ◆ $EZ + D- \rightarrow EZT-$

Adb. *estaki, estauko, ...*

- ◆ $EZ + G- \rightarrow EZK-$

Adb. *eskara, eskatos, ...*

- ◆ $EZ + Z- \rightarrow ETZ- / EZ-$

Adb. *etzauen, etzatos, etza* 'ez zara', *esara, esatos, ...*

Badirudi gazteek joera handiagoa dutela frikaria egiteko

- ◆ $EZ + J \rightarrow ETX-$

Adb. *etxakixan, etxatorren, ...*

- ◆ $EZ + N \rightarrow EN-$

Adb. *enakixen, enebillen, ...*

- ◆ $EZ + L- \rightarrow EL-$

Adb. *elitzake, elauke, ...*

BUSTIDURA

Arrasateko euskararen bustidurak indar handia du. Nahiz eta kontraadibide gutxi batzuk badiren, esan daiteke sistematikoki betetzen dela txandakatzea. Hona hemen bustidura mota bakoitzaren adibideak banan-banan.

- $j + n \rightarrow j\tilde{n}$

Adb. *baiñe, oiñ, gañea, baiño, beiñ, ...*

- $i + n \rightarrow i\tilde{n}$

Adb. *ipiñi, etziñen, makiña, ofisiña, ...*

- $j + l \rightarrow jll$

Adb. *mailla, saille, ...*

- $i + l \rightarrow ill$

Adb. *mokillek, banabillen, ill, guarda sobill, ...*

Hala ere, aipatu behar da bustidura hau sistematikoki egiten ez duten hiztunak ere badirela, adb. *ibili, trankil,...*

- $j + t \rightarrow jtt / jtx$
tt edo *tx* bustitzea hiztunaren arabera da, badirudi nagusiek joera handiagoa dutela *tt* bustitzeko eta gazteagoek *tx* bustitzeko, hala ere bi taldeetan daude salbuespen ugari. Bestalde, pertsona berak berba bera bi modutan ahoskatzea ere gertatzen da. Adb. *serbaitx, frontoitxik, politikagaittik, segaittik,...*
- $i + t \rightarrow itt / itx$
 Aurrekoan esan bezala, hemen ere *t* bi eratara busti daiteke: *tt* eta *tx*.
 Adb. *garbittu / garbitxu, estakitt / estakitx, nitxuena, polittae, ibilitte, ospitxalera,...*
- *d*-ren kasua ez da hain argia, nahiz eta badirudien bustidura hori gertatzen dela *n* eta *l*-ren ondoren. Adb. *indde, bilddurres, gindduen, inddarra,...*

Azkenik, aipatzekoa da Arrasaten *xei* aldaera orokorra dela.

AHOZKO TESTUAK

TRANSKRIPZIOAK EGITERAKOAN ERABILI DIREN IRIZPIDE OROKORRAK

- Ahalik eta zehaztasun handienaz egin da transkribaketa.
- Ahalik eta irakurgarrien ipini dira testuak.
- Hitzak bereiztuta idatzi dira.
atara oskum, geixen bat, sekule bes,...
Zenbait kasutan ulergarritasuna erraztu asmoz apostrofeak erabili dira: *t'araxe, esan-gu'tzut, ...*
- Euskaltzaindiak proposaturiko ortografia erabiliz hiztunek esandakoa ahalik eta zehatzen transkribatu da.
- Erderakadetan bi irizpide jarraitu dira:
 - ◆ Hiztunak konzienteki ez badu egin, esan bezala idatzi da.
aber nora goiesen, en kanbio ni, unikamente, ...
 - ◆ Erdarakada hiztunak konzienteki egina izan bada, orduan, komatxo artean ipini da.
“pues vamos a Ejito pasar unos días”
- Testu zati bat ulertu ez denean, \$\$ bidez adierazi da.
- Hiztunak isilunea egiten duenean [...] bidez adierazi da.
- Hiztun ezberdinek hitzegiten dutenean, gidoia eta izenaren lehen hizkia erabiliz egin da bereizketa.
- Testuaren hasieran, testuaren gaia aipatu da.

RAMON BOLINAGA

Ramon Bolinaga Ortubai, 1919, Arrasate. Ramonek ume denborak gogoratzen ditu.

Baiña, gasen kuadrilla bat orduen an serien ba gausak e beti juaten gitzoan jolasien, arkupea serera ospitalena arkupea juaten gitzoan jolasien, da an egoten gitzoan ba Bartolome Galarta pintoria ni baiño iru ero lau urte sarraua suan baiña mutiko koskorra... Galarta pintoria, ori txa ibiltzen gitzoan tokatorreka ta tenteka, ta orduen ori jokuoi etxakixat gaur dakixan selakue dan; tenteka, tenteka iseten suan, tenteka iseten suan ba jarraitxu ta ebaketara, da orduen an armallatara igo, gañera, bai bagasak ba kolunak andik bitxartetik pxxii pasetan gitzoan, enda bestie be bertatik pasau bisuan ebaketako da gero askotan itxen sun salto bestaldea, jardiñera d'andi pe igo gañera ta seetik andixik pxxaa pasetan gitzan, orduan abilidade aundixa euken orduen mutikua noixien bein artzen gaixuan buruko golpen bat [...] ba anak danak aukien biskorrak orduen.

Gero maixu ori egoten suan eskolan, guk eskolatik urtetan gaixuan lauretan, d'askotan, an ba jolasien, da umore txarra aukien, an bentanie jak, e arkupeiei eusteko, andik agertzen suan da e xit "a entro", fan da lelengo egurre, ta gero kastigue emute uskuan, osea ke eskolan guri, neuk frankamente a fan arte, ba ogeta "en el año trentaiuno", ba nik amabi urte eukiko nitxuan, \$\$ osea ke d'enakixan sumar da multiplikat da esebe enakixan porke eukitxe itxuen grupo bat amabi amalauentzako oneik amalau urtekuak eta preparentan sitxuan fabrikara ero ofisiñara sartzeko. Maixue isen ona suan, erakusten, Aranon kategorixie etxuan artu, baiñe egurre emuten be uno suan, a Mundrauen [...] da jueten baitzen etxien kejetan, emun dustela ederra ta, etxien beste bat emutestan aitzak, beti arrasoie emuten utzen maisuei.

Ba an ibili nitzen ba amalau urterarte. Geo andik eskolatik urtetan gauenien, amaiketean juaten gitxuan dibujoa, or Armerok euki juan oiñ aparkamientue dauen lekuen, Biterixen eskola ta an ordubete itxen gaixuan dibujua, lelengo figurak eta gero apurtxo bat atzenaldien ipintze usten serak itxen e delineante estilora sera e tornilluak eta olan itxen, gero amalau urteas, ba amalau urte, da gero atzaldien be lauretan urten da beste ordu bete itxen gaixuan an, gero debereik eta etxuskuan emuten etxerako. Gero andik pasetan sien orduen, frontoitxik urten bes, o bien fubolien, egunetan atzaldetan d'iseten suan fubola desafixua, kaletik kalekua, da [...] fubolien frontoien, da serien Biterixen jardiñon, gaur Kaja de Aorrosa eta Banko de Biskaia dauen lekuen, antxe itxen san fubola, fubola esuan... fubola suan jeneralmente e desafixuak egoten sitxuan kaletik kalera, por ejemplo ba au Saldibarko kaliak, ba itxen gaixuan ba, Resusta kaleko jentiai orduen ero Erdiko kaleko jentiaikin, da beti iseten suan desafixua bakotxak txakur aundi bi ipini, enda ibasten sauenak arek eruen, da baten Iturriosko serakin, gure kalekuakin, Iturriosko kale ta Erdiko kalekuakin ba igaixuan partidua, desafixua...

FAUSTINA GALDOS ETA LEANDRA OTXOA

Faustina Galdos Zubia, 1932, Arrasateko Bedoña auzoko Artazubiaga baserria. Leandra Otxoa Abarrategi, 1924, Arrasateko Garagartza auzoko Gelditxona baserria. Ume denbora eta baserria lotzen dituzte Faustina eta Leandrak elkarrizketaren zati honetan.

F(austina): Ume denporie oso diferente oingo aldien e, diferente, gustis gustis diferente. E san, se esangu'tzut, bueno. (L(eandra): \$ baserrixen) Ni enas akordetan lelengoko aldixe fregau, oiñ esaten da, untzixek garbittu, esate uskuen orduen, untzixek garbittu nitxuena lelengoko aldís ni enas akordetan, unikamente fregaderara aillgau esiñ eta sillatxo bat ipiñi eta estakitzu olan, olako gausa pai. Eta gero, oie lelengo aldís nois in gauen be esnas akordetan, gu oso umeik eta su be antzera ibiliko siñen, orduko, orduko, orduko...

L: Bai orduko gure guresuek jueten sien beti aeik solora jueten sien, da areik danak isten sittuen (F: solora) Solue esate'utzan, ba, soluei esta? Suei pe olan esango'utzesue. Au, por ejemplo, ortue esate'utzan guk, ola sati txikitxuei, ortue.

F: Etxe ondo, etxe ondokue (L: etxe ondokuei) etxe ondoko oneik terreno txikitxuek isten sien (L: ortue) ortureko dediketetan, ibiltten sienak.

L: Eta gero ba garixe ta artue ta ibiltten san saill aundixe, arei esate gutzen soluek len.

F: Erremolatxa, arbi, arbixa ta.

L: Oiñ orreik danok, guk geuken terreno apurrok Fagorrek artu sittuen. Fagorrek fabrikie indde dauen lekuen, gauken guk soluek, soluek esate gutzenak.

F: Eta gero ortuen ba olan etxerako bie san tomatie, o eskuetan bie sienak berakatz, kipula, baba baltza, leka ta letxuga, esan dot, ta bueno olako gausak. Eta iderrak eta orreik gausok, baiñe bes-tela gaiñetikue solora. Ta ortue samurraue iseten san beti, etxe onduen da, a polittae iseten da, oiñ ejemplo or dauken moruen (L: oiñtxe moruen), baiñe solue isete san gogorra e, gogorra isete san, esan oingo moruen e, oin das ba e adelantuek das, andixek, o serakin, tratoriekín (L: bai) tratorak, tratorak dies orreik esta? monokultorak ero (L: bai orreik makinatxuokin) baiñe lenau, ganauek lelengo gobernau in bier isete sien e goixien, e, lelengo ganauek gobernau, gero areik lotu ustarrixen, esate jakona, usterrixekin areik lotu eta. Ba denpora asko pasetan san, da areik lotu, da areikin juen bier iseten siñen solora, soloko lanak itten o artaran o gradan, gradie esate jakona, suk estosu au jakingo, (L: bai, orreik isenok e) eta grada o burdiñaran esate jakona o goldan, da dana in biesan ba ganauekin, da beste bat itxaurren igual, niri etxaten gustetan (L: itxaurren) \$\$ (L: itxaurren ibiltxie ganauen aurrekaldien) makiña bat bider ibilttie tokau jaten, baiñe etxaten batebe gustetan, oso asarre faten nintzen. Eta olan, da beste bat atzetik eta itxaurrekue, itxaurrekue san ganauen aurretik, ganauek, beixek areik parejie, irixek, dirijiruten; suri jarraiketa utzuen areik nundik nora juan, eta batzuetan baporalie be batzuk erakuste utzien, baiñe beste batzu pe manixie be bai, gora bera, geratu ta mururrien jo ganaue ta geratu te, aiba urrengue, ta aurrera ta olako gausak.

L: Eta gero aeik apurketako arpela be bai, arpela esate utziena. Estakitt suk entzunde euki-ko'sun.

F: Leku batzuetan ar, al, alper (L: arpela) arpela esate utzien (L: arpela esate utziena) guk esate gutzen...

L: Azkenengo pasetan auen da dana apur-apur indde eukitte auen, porke e mokillek urteten daue esta, lelengo burdiñerak eta ibilitxe esta? Mokillek oiñ makiñakin apurketan'ttue danak orreik, baiñe orduen arpela pasetan san, arri aundi bat ipintze utzien, o batzuk igual etxien mutikon bat dauken mutikue arpel gañien ifini ta benga antxe arpel gañien.

F: Bai, neu be ibilite nau an gaiñien da arrixe baiño neu ibilte gura isete nauen, porke pasiau itxen gauen an ederki, itxaurren baiño geixau gustetan jaten. Da gero das, desberdin ero diferente esaten da, oin desberdin iguel esaten dou, baiñe diferente esate san orduen; diferente esaten da ba leku batetik bestera, onek esan dau alperra (L: arpela esaten san orduen) arpela esate dutziela, gu tximintxe esate gutzen, seatik tximintxekin indde egoten san, tximintxek dies egurrek olan, lelengo, selan esangu'tzu'pa nik

L: Ola atrabesaute iseten die, ba...

F: Lelengo olan eukitten daue trabesaute.

L: Sestuek iseten die ba indde, bata pasau ta bestie pasau ta bestie pasau, arpelak olaxe sien.

F: Lelengo egur batzuk, por ejemplo, oneik dien moduen, barrote senduek sien alde batera ta gero an pasaute olan tximintxek, tximintxe barrota txikitxuek pasaute, da areik batzuk gora ta beste batzuk bera eta arek apurketan sittuen e sera, (L: mokillok) mokillek. Eta an mokill asko espasien apurketan, igual mokil-masue, oin mokil-masue, oin mokil-masue, atzenengue ba serena jan euen, ya aburrirute be, baiñe lenau usau itxen sien, mokil-masuek, lantzien. D'areik ortuen da, mokil-maso, mokill asko joten san.

Elkarrizketaren atal bonetan umetako sukaldean inguruan dituzten oroitzapenez hitzegiten dute Faus-tinak eta Leandrak.

L: Da sukaldiek eta be gustis diferentiek orduen, orduen egoten sien beeko suek, da beeko suen ba maskeluen bat an eongo san ixegitte, gero gabien arto sopak jateko, artue egosi an da ondo gosue e. Bai, ondo gosue e.

F: Nik es nittuen artosopak esautu, artue ta esnie janda nau. Gurien gutxi jaten san arto (sic).

L: Gurien be beeko sue denpora gutxixen esautu nauen.

F: Talue bai, e, talue gustetan jaten asko. Da talue be ointxe be bai e.

L: Da garbittu, emen baserri baten Simona Portelek eta, maskeluek siderra letxe garbittute eukitxe sittuen, kanpotik baltza e kanpue, a sartakiñai por ejemplo oiñ itxen jakien moduen e baltza.

F: Beti sugarretan egoten san a, sugarretan.

L: Baiñe barrue, suteko autzas, suteko autzek sela garbiketan dauen, arek.

F: Suteko autzekin asko garbiketan san orduen.

L: Eta oingo moduko esponjaik eta alanbreik eta gausik, adelantorik pe esauen, baiñe (F: estropajue) baiñe orduen ausen, estropajue badakitzu seri, oingo serak es e, lixie esaten utziena (F: a lixasko sokak) lixasko sokak egoten sien esta, da lixie esate utzien ari, aldiko satike artzen auen lixie soltetan sittuen, eurak ra ra indde (F: a lotu), an soltetan sittuenakin, estropajue a isaten san, da sute-

ko autzetan nastu eta garbittu, barrue e maskeluei, maskelue esate jakonai, siderra letxe ifitte utzen, kuriosuek sienak; onbre, an be danak, orduen be danak esien egongo olako kuriosuek, baiñe batzuk isete sien.

JOSE MARI URRUTIA

Jose Mari Urrutia Ibabe, 1922, Eskoriatzako Apotzaga auzoa. Artzaia. Gaur egun Arrasateko Garagartza auzoko Mardoena baserrian bizi da. Jose Marik Egiptora egindako bidaiak kontatzen du elkarrizketa bonetan.

- Bijaiek polittena Egiptora iñ ddoeuena?

- Ejito, bai... Ejitora juen gitzen beste agure sar bat eta bixok, da orduen be, orduen be atara oskun ser danak, maleta danak, serien, Madrillen, dana kanpora atara oskuen. Allegau gitzen Ejitora, El Kairora, da serak e, El Kairitik juen bie auen. A, len entendidute ninguen an abioien montau biauela Asuanera. Aostar onek ajensia batetik berak in sittuen danak.

Jai baten etorri san, aurretik beste bieja bat indde auken bixok eta, baskaitten gingosela aillegau san ona da, esa usten iñolako asmoik banauken; es, aurten etxoat pentzetan. Anosio pillo bat ekarri auen, da banabillen begire anunsieui eta joño, emen Ejitorako be badaukek, ekarri ttuk eta, juengo intzeke Ejitora, bai bai, neuas juatiagaittik bai eta andriek esa usten fan fan Ejitora, bai juengo nas gero e fan fan. Gero Ejiton galdu be iguel ingo ga; galtzen basa be estosku inporta, fan, andriek.

Bueno fan gitzen, eta lelengo ordue Madrillen, orduen be serbaitt pasaute auen, ba ara sera allegau gitzenien takillara allegau gitzenien billetek artzeko, ba gu ba pasaportie ikusi uskunien, nunguek gitzen, “vosotros dos teneis que ir alla al fondo”. Da an asen bi ero iru guarda sobill, ofisiña txikitxo bat, isena preguntau uskuen, eta ak pe apellidue euskaldune ta ni pe bai. Aber nora goiesen da “pues vamos a Ejito pasar unos días” Da aber “las maletas a ver que llevais” da bueno ba “ai tiene las maletas”. Danak atara sittun eta an be esa nutzen, danak kanpora. An esa nutzen “esto quien va a poner esto como antes, vosotros no teneis ni educacion ni nada e, eso los chinos tampoco no asen e, eso que, eso quien va a poner otra ves como antes”. Bestioi bilddurres, es esateko, sartuko gaittue barrure ta.

Allegau gitzen Ejitora da, an Ejiton nik pentzetan nauen fan bie gitzela aeroplanuen Asuanera, baiñe etzan bieje ola, bagoiesan maletakin eta abiasioño sera aillegau gitzenien urteteko lekure, an maletak bestiekin batera itxi gittuen, da urten auen jaleo batek eta guri kendu, serak, billetek, iskun. Geldittu gintzen, an ser in bie gauen be esgakixen, ango lenguajie be, jentie bero auen [...] da gero erderas be aittu, arrimau gintzen ara eta esplikau gutzen ser pasau jakun eta esan gutzen ba esgaukela esebe, billeteik da esebe, bueno an beste ajensiak norabaittera deittu auen geure sera Madrilgo serea, da an bati deittu'tzen estakitt nori isengo san, ta geuri toketan jakun lekuen esgitzen ibili, beste barku baten, esa uskun “ahora en este” estakitt ser be, an grupuen ibili bie gitzela. Geuri toketan jakun grupuen eskintzen ibilli, areik juenda asen beste leku batera. Ta erun gindduen autobus txiki baten an otel batera lo itten, ori san Asuanen e, Asuan es e, ori kapitaloi. Bueno, dana dala, au kapitalien san, da geldittu gintzen an bakarrik ta ikusi gauen grupo bat da aikana arrimau gitzen, da an autobuse ta esplikasiñue emun gutzen se pasau jakun da ango grupo-ko serak, artu gindduen beras ibiltteko eta erun gindduen otel batera. Otelea ta besto orrek, male-

tak fan sien aeroplanuen Asuanera, da geldittu gitzen gu an; ta or esate dust besti orrek diruek be-
rak maletan aukela. Da maletak juen sien ara da gu geldittu gitzen, El Kairo, El Kairo san ori.

JOXEPA ARREGI

Joxepa Arregi Egidazu, 1919, Arrasateko Garratz baserria. Bere bizitzako zenbait pasadizo aipatzen ditu testu zati honetan.

Txiki txikitetik, segaittik e se, ba ori jaixo san aitte barik, e, ta ba ni bisi nintzen iru umie-
kin, e ori geixen bat asi isen da, ero Garratzen, ero tio Pakonien, esta? Sela txikiñena san eta sera, ba
ni saspi urterarte bisi nitzen Garratzen baserrixen eta gero saspi urtegas etorri nintzen, umie saspi ur-
teas, Gaztelondora bisitten, antxe neuken etxetxo bat, t'araxe bisitten etorri nintzen ta bisi isen
nintzen Gaztelondon, esta?

Ba, ba ori ekingo san, ekingo san politikan, ero lelengoko serak, amalau bat urte inguruen ero,
da esaten usten, suk erresau ama; etorri tte olaxe esate usten, suk erresau ama, ni es nas sekule, poli-
tikie isen, sekule bes, e! Gure etxien, danak isengo sien nire arteraiñokuek, segaittik e se gerra aurre-
tik, gure etxien batzokire apuntauerekuek isen sien, e aitte karlistie san, baña anai arreba asko gintzen
ta nausixenak urten auen danak batzokixen d'asiñuek eukien, en kanbio ni es nintzen iñun be, nigas
dauket anaie birkixe d'a be espata dantzari tte batzokixen, aistie ni baiño nausixaue abanderadie Sior-
lan batzokixe ipini auenien da, osea ke danak isen sien ta niri sekule [...]

Oñ orreik nobixuek eukiela nasionalistak eta ni, kontrakue be eukiko nauen, nire nobixue san
socialistie, e, dragoietan teniente isendakue, gerrako denporan; da ori be bai isengo da, baña, sekule,
sekule politikiek deittu estustena [...] nintzen, eta gero ba, semie, da gure etxien berba in salako poli-
tikie gaittik eta seragaittik es, nundik topau auen, estakitt [...] nik esaten dot, aitten antza daukela,
aitte san, nire gison difuntue san, betik e, politikan aurrenengo ibili sana esta, baña ni neu lagundu-
ta es [...] Dragoietako tenientie ta, ill arte socialistie, lagunekin eta [...] gisona, bere aitte, ta nik orre-
aittik esaten dot aitten antza daukela, niri esate ustie eses nire antza daukela baiñe es, nire antzik es-
tauko, ni es nas politikie isen e, oiñ bera defendirutarren dauket, dauket min bat barruen, e barruen
min bat dauket ama moruen defendiuten dot [...] “ a espada limpia “, nietako estau serik e, kontra-
desiñoik; ni nas gogorra, e baiñe segaittik, semie defendirutearren e ori garbi geratu deille, ta bera
nundik urten dauen, ba estakitt e nik egixe esate utzut, amalau urteas orixe esate usten, suk erresau
ama banoie ta. Ta juaten san ba orduengo politikie baakixu xe san, orduoko politikie san, ikurriñek
kolokau mendixetan eta paskiñek ipini ormetan eta orretxeik sien e lelengo, asierakuek orretxeik sien
e eta ba juaten san da esate usten, bueno etorten banas etorriko nas da banoie, da nik banekixen bai-
ñe, nik ser in biutzet, berez urtetan danari, e.

JULIA BEDIA

Julita Bedia Iriarte, 1919, Arrasate. Gaztea zeneko kontuak aipatzen dizkigu hizketaldi bonetan.

Irurogetamabost urte dauka pai, e, bixar in bitxut, irurogeitamabost urte, gureiñe bier iñ, beratzi amarretarako, ogetamar urtekin nobixuekin, plasa plasan bai, eta musikie akabau bae, beratzi-retan akabetan san, ta beratzi-retan akabetan san da etxera juen bier, bertan plasa plasan bisitxa, ama guardasobilla letxe miraroretik begira, asi ke pentzaisu eta gero goixien xeiretako lanea. An eiñ tallerrien lana, etxera, eiñ etxeko lanak, ostea taillerrera.

Nire bisimodue orixe da beti, lanien, lanien, lanien baiñe sekule peseta bat falta barek, ta iñoi sorri parek, asi ke, ta disfrutauta be bai, e, disfrutau bai e, konformidadia oinguek baiño geixau, daukoula-ko, e geukelako. Alpargata sarrak, apurtuta, baiñe trankil dantzara fan be, trankil, dantzan amorratuez betik, baiña gustora, barre, ni isan nas alegria, ontxe be bai e, ontxe be astixe dauketenien alegrie nas, baiñe esaten dust esauketan, ene, i, i betikue as; eta batek esan usten, andra batek olaxe: gastiok, ogetamairu urte, ta nobixoi pes, ta esebes \$\$ esaten dust batek, il sanak esaten dust, ai ai ai Juli, i sekule elduko es asen kereixie isengo as, pentzaisu selakue nintzen, nik, ara, kuadrilla mutillek olaxe eukitxen nitxuen, baiñe batekin bes gero, e, berba.

Ta geo euken taillerra, onek urkillak itxeko taillerra euken. Ta berrogei andra etxien lanien, gerra osetetikuek, esta eta, karo, alde batetik faten sien, ikusten gitxuen ba domeketan, ikusten ninduen areikin mutillekin ta bestiekin, oye, esaten \$\$ “le visto a fulano, y al otro”, su, Juli, obrerak esate ustien juan die mengano ta fulano, neure kuadrilla... bueno neuk neuken amistadeko mutillak eta esta; ta badakitzu se konbertzasiño oien: ba domekan orixe lekutara, urrenguen estakitt serera fan biau, baiña seiñetan domekie etortze jok, juan domekan da etortzen sien momentuen, da se morus an? aiba, bestiek, o! esebes; bai, suek etziñen ba arutz juateko? sela dakitzu ba? a, ori neu peste jakitxie da, nik lelengo ori. Faten sien Sarugaldetik, an Sarugalden be iru lau andra etxien ebitzenak, faten sien bestaldetik, an baitta, areik balkoittik entzun, urrengo bromak gastetxen tzienak, gasetan otzienak beste neskeiri enterau, da nik desde luego... baiñe oso isen nas, ni alako gausakin dibertiru nas, enterau ta gero eurai esateko, e, eurai esan, gero.

Ai, beste beñ bakisu e in geben, bi ebitzen geure atzetik, ondion bat onaxe etorten da, nire atzetik ebillena, baakitzu zer in geben, urten bai, karo lenauko oingo moruen esta, amakin bai esgeuken konfiantzaik, urten bai, ori Ekuador badakitzu nun dauen or portaloién, antxe bisi san nire laguna, ta an irugarren pisuen eskalleretan, ba portaloiira balkoia, ta a be an bisi san baiña, i, ni fan nintzen lagunán billa, i etxonau urten bier gaur; gaur, orreik, urten be in barek, emetixik sainddu bi jitxunau senbat buelta itxen dauen gure billa, kafie artzen auen Montenian, kafie artu te urtetén daue, gora ta bera, bera eta gora, ta gu errebetetan barres goixen, urten bes e. Urrengoko domekan juntau, urten da, gu komo si no, se estaki se badaki tal domekan da, nun sartu siñen domekan? esta ikusi bes, neuk; da, nun? emen ibili gitzen geu, baiña eurok serixo baiña, e, da “mira no me digas” nik erdaras neuken geixau fasilidade “no me digas tonterías” esaten nutzen niri eseidek tontokeixaik esan, seaisik gu ibili gitzen amentxe, eta guk ikusi siñuten suek.

LORENZO ALTUBE

Lorenzo Altube Bolinaga, 1932, Arrasateko Aspobaltz baserria. Azken urteetan Arrasaten euskararen egoerak izandako zenbait aldaketa kontatzen ditu Lorenzo Altubek elkarrizketaren zati bonetan.

- Eta Arrasaten sueik umiek siñetenien danak itxen auien euskeras?

- Bai bai bai bai, da gañea gaurko egunes gogoratzen nais, orduen etorri sien ba gure baiño le-nau e ferrokarrillera, etorri sien ba ideltzeruek, Samora, Salamanka ta bueno olan, Morales de Toro, ta asko, banaka banaka, guardi sibillen semie pe parra e, baiñe aiñ euskerie ume artien asko itxen san, orreik umio pe danak euskeras ikesi euen, da gaur emen, ortik dauketzu e or irurogei bat urte o irurogetamar urte bitxartien dabitzenak eta orreik danok, erdeldunek, es gramatika eta es ikastola eta eser egon baik gaur ondion euskeras itxen dau, e dana euskerie itxen san e, amen Arrasaten.

- Eta gero se momentutan aldatu san?

- Ba aldatu, aldatu umiek, ondion Arrasaten euskerie ba kolegixuetaa fan arte, ondo itxen euen e, ba nik esangu'tzut gure denborie isengo san, ixer berrogeixen e, mille beratziureun ta berrogeixen eta guk orduan euko gauen sortzi urte, beste batzuk amar urte, amabi urte eta Frankon ostien gustis... segaitxik e, orduen e eskuela publikuek eta danak sien euskeratik kanporakuek e, erderas in bie san. Ta ba orduentxe asi san aldaketan, ba umie, o mutikuok eo neskatillak jueten sienien kolegixora ya erderie baiño, o euskerie baiño erderie artzen san, erresau be bai da, orduen, gu dakigu, sigortute be egoten giñen, o nais de frailiek isen o e erlijiosuek isen, ba bueno axe ordena bat euen orduen da publikuen da danien, es es es es erderas, erderas da euskera itxen ebena olan sigortue be bai e, oso al-dakorra isen san, olan gaiñera baserrixetatik ta jatsi sienak berris ere jueten sien etxera eta dana euskerie, euskerie euken da gure aitze ama pe dana euskeras da, e san erresa, xei ordu erderas iñ da beste dana euskeras da or ibilli gitzen, nastute danok.

Da, bueno, orrek gausa ona be badauko, seaitxi gero euskerie ta erderie eukenak e aukera geixau auken e beste edoseiñ iskuntza ikesteko. Gaur be ori demostraute dau, da, danak esango daue senbat, bi iskuntza badaukotzu irugarrena erresau ikesten dala. Da guri be, apur bat, e, or mailla ortan sartu giñen e, beñ euskerie euki eta erderie be, gero esgitzen geratu mankue motx, erderie be bastante ondo artu geben, e.

- Bai eta gero, ikastolak eta sortu sienien kanbixue aiñ aundixe isen san?

- Bai, bai bai bai bai osea ke, orduen ba ikusten geben e gure umiek eta be e, seme alabak, eto-sela erdera utzien guk e etxien be ba euskera itxe geben, da eurek, nik etxat ori suertau segaitxik e, emen ogeta, guk lelengo serien, gaiñera Kontzesiñon da emoten sien ya euskeras, d'eurek, Kontzesi-ñoko mojak, talde bat artzen euen ogetabostekue o, orduko ogetabost ogetamarrekue, da euskera utzien emoten asitxe eusen, da gu bastante ondo salbau giñen, baiñe aurreko serak e, aurrek, eseuen euki ikastolaik eta esebes, da aeik gogor in jaken e, arei be gogorra segaitxik e erderie bakarrik eukien, e. Gu erde... euskeratik erdarara sartu giñen moduen, gero beste problema bat egon san, erderatik euskerara sartzen; da ba guri soriones tokau jakun seme alabak lelengo Kontzesiñon, ba asi sien. Da gero, ba andik urte batera ero bire, promosiñue, ba guresuek, ba oiñ irurogetabost urte, irurogei daukienak gogoratu gitzen, ba euskerie derrigor bie da emen, da orduen ikastola sabaltzen asi giñen, da ointxe estakitx ogetamar urte, ointxe ogetabost urte pasau die, iru ero lau urte, da kao, orduen ikas-

tola in gitxuenien, ba berris ere ume danak, asi sien euskeras, euskeras da erderas da danien. Bo, erderie naikue ondo ekixien segaittik kalien ondo entzuten san da, da kolegixuetan da asi sien bilingues da dana.

PATXI GOIKOLEA

Patxi Goikolea Zabala, 1933, Arrasate. Almen ikastolako bertso-eskolaren hasierako garaiak gogorazten dizkigu testu zati bonetan Patxi Goikoleak.

Amurisas, ba, lan aundixe indde aukan eta orrei lagundu utzan asko, Joxerramon Etxebarriak, ikeragarri, Amurisas iñ auen lan gustia besti orrek asimilau juan, artu juan eta irakasle isugarri bat isen dok bertzolaritzan, da gero ni jua nitzuan [...] e, a lelengo ikastarue in gaixuan seien, amen Sarautzen, da Jon Sarasuak amalau urte eukiko jitzuan da Iñakik amabost orduen, da ori isen suan txapelketa in baiño urte bete lenau uste juat, in sala, lelengo txapelketa eskol artekue in baiño urte bete lenau, isengo suan, e ikastaruoi, larogeixen ero isengo suan, larogeixen, Sarautzen ikastaro bat egon san ara jua nitzoan ni, ba, permisue eskatu aste bete fabrikan, da artu bi mutikuok ta Sarautzea, Sarautzea juan [...] e, Joxerramon Etxebarriak, apuntiek eta oso ondo indde ta, Amurisan seretik e artute danak, baiñe e oso ondo preparauta.

Eta ba egon gitzuan ogetabi ero serien ikastaruen, da goxetik gabararte itten gaixuan, da gabien gero errixei bueltie emun da ordureko ba ustailla suan eta ordueko giro earra jeuan Arantzan eta ba an afal ondoreko juergatxue botate gaixuan da, kantau ta sera... interno esateko, baiñe interno baiñe urteten gaixuan e, eta bueno ba ango seroi e oso politte isen suan, positibue, ta sera ikusten suan bueno, bertzolaritza bentzet ondion demostrau barik jeuan ikesi be in leikiela bertzolaritza, eta bueno ori geuken bageunke bene benetan artuta eta gero beste periodista batek be or esan juskuan lelengo txapelketa egon sanien, barre indde, Arrasaten e mutillak, sueik e, burdiñie ta sera landuko sue baiñe bertzolaritza lantzeko toki exkaxien saudete, esa justan da ori orrek pikau in gindduan, egixe esanda, Juanito be ondion akordaukok orrekin [...] Bai Juanito Akixo bai eta bueno i jo ta egurre olaxen asi, eta gero ba ekin gintzoan lantzen da eta pentzaik guk, e, irurogeta, larogeta batien asiko suan txapelketa, ba txapelketarako bi illebeta lenau bertzo bat asi tte bukatu itxen neiko lanekin gebitzan ondio mutikuok, e, xei mutiko presentau jitzuan, ba bi illebetien ak motibauta danak bertzotan sela itten auela baiña, sela baiña! errima artuekin da, ondion ba oso ser gutxi geukan, baiña [...]

Orduen juan sitxuan, bai, iru Sarasuak, Danel, Jon Iñaki, Arantzazu, Felix Iñurrategi, e, Mikel Uribetxebarria eta Joxeba Urkia. Eta arei pe bertzotan baiñe politto e, ni akordetan nok Mikel Uribetxebarriak eta Joxeba pe baiñe bertzotan be oso ondo in juen seien, da ai danak motibauta, a isen suan, olako urteik. Bai, danak ona ekarri gittuan, txapel da sari gustiek ba onako, bat erun juan Sumaiakuek, bigarren bat erun juen txikixetan, beste danak ona ekarri sitxuan, idaslanien bueno, baiñe urri pes, da orduen esaten juskuan ba serok e ango bertzolaritzako an inguruen ebitzenok eta au selan dittuk oneik, Aranburu, ori irratixen, Antton Aranburu eta gero Joxerra Garzia eta Juan Garzia aren anaie ta orrek an jasan urrien orreik eskola maillatik ba ikusten, bertzolaritzan seroi ta areik jota baiñe baiñe arrittute geldittu sittuan ain mutiko kaxkarrak ain ondo bertzotan, olako idaslanak ...

FAMAUEN AHOTIK

Jesús M.ª Garai eta Estepan Plazaola

Jarraixen datozen orrixetan, Arrasate-Press-en 5. aletik 75. alera bittartien “Famauen ahotik” saillien kaleratu zien entrebista motzak eta 61. B alien kaleratu zan antxiñeko korrida baten gaiñeko erreportajie datoz. ixte bi urteko lana, Mundragueko mende honetako historixien zati haundi bat protagonisten ahotik ezauketako aukerie emon euskune.

Lana egin gauenetik be urte dezente pasau die eta harrazkero hemen agerketan dienetako batzuk juen egin jaku gure artetik. Ez gauke gure sarreratxo hau osatu gure eurekin adordau barik. Harei eta bizi dienei, danei, eskerrik beruenak.

Eta akabau aurretik, ohartxo bat: testuotan ezta beti entrebistautakuek esaten euena berbaz berba berak esandako modu-moduen agerketan, leku faltiaittik, batzuetan esaldixek moztu eta beste era batera moldau biherrien izeten giñen eta.

MONDRAUKO LAU AUZO HASARRE

Barrixa oingo eguaztenian zabaldu da: Udala, Garagartza, Santa Ageda eta Bedoña ez ei zien oiñarte uste izen dan moduen euren borondatez Mondraura lotu.

Horren danorren barri emoteko Don Juan Leibar profesoriek eta lau auzuetako alkatiek prentsaurrekue emon ebien oraingo eguaztenien, Bedoñako auzoetxien.

Joxe Letona historiadoriek einddeko inbestigaziño batzutatik ei dator dana. Inbestigaziño hoirek nahiko garbi isten ei daue 1353ko aneziño dokumentue ez dala benetakue.

Leibarrek esan auenez “oiñ hau dokumentuau Italiara bialdu gure da Jesukriston izerie analizau dauen laboratorixora karbono katorzien probie eiñ daixuen, ze guk uste dou 1353 baiño askoz ge-ruaukue dala”

Juan Joxe Bolibar, Udelako alkatiien ustez “gauzie garbi dau. Mundrautarrak Udelatxeko miñetako burdiñien atzetik ebitzen eta guk gogor eitten gutzielako derrigorrien sartu ginttuen Mondrauen”

Oinddik aurrerako ze asmo daukien preguntau jatiienien zera erantzun daue auzoalkatiek: “Beste ezer gaiñetik gauzie argittu ein gure dou eta horreattik eskatu dutzou Don Jauni inbestigaziñuekin jarraitu daixela. Horreik inbestigaziñuok arrazoe emongo baloskue kenduteko ondasunek pagetie esijiduko gixkie eta lau auzuetan desaneziño refendunek ingo gittuke”

Halako probema larrixe aurrien Mondraueko aiuntamentuek ze iritxi dauken jakin gure izen dou eta Xabier Zubizarreta alkatiiaz egon gara. Berak esan dauenez “Aiuntamentuek hemen eztauko ze esan handirik. Gu geu ezkarez desaneziñuen kontra baiñe horretarako Gernikako Estatutue aldatu bieko litzake”.

Guk, geure aldetik, gauzak pakien konpondu daixiela desio dutzeu, danok mundrautarrak gara ta.

UDALAKO ERREGIE

“Azelakotxe auspokeixie!” esango auen norbaixettek titulue leiruaz bat. Bañe... ez ba! Ezta ba auspokeixie egi berdaderue baño, historixako papel zaharretatik jasotako egi argi ta garbixe.

Mundrauko aiuntamentuko artxibuen dauen 1807ko manuskrito batetan dator, andra alargun baten ezkontza agirixen. Itxurie danez andra alargunorrek herriko hainbati dirue itxitte ei auken eta agirixorretan han-hemenka sakabanatute auken diruon inbentarixue agerketan dau: nori itxitte auken eta zenbat. Bertan “Guisaarra”, “Isidro Aundi”, “Mateote”, “Concon”, “Bernarda Ponporron”,...eta antzeko beste izen askon artien “El Rey de Udala” izeneko bat agerketan da. Izena auen lekuen izana be egongo zan, ezta?

Bañe, hori gutxi balitz, badau beste detalle bat be, orduen sasoiien Udelan erregie egon zala erakusten dauena. Ordurarte “Barrutia” izenaz ezagutu izen zan baserri bat (gaur taberna dana) 1861eko zensuen “Erregena” izenaz agerketan da eta ordutik aurrera hala deittu izen jako beti. Hara hor ba erregie palazio ta guzti. Edozein moduten, honek pregunta ugari ekarten dutzo bati burure: Udelako erregie Napoleoneaz ala Fernando VII.az alkatu ete zan independentziako gerran? Ez ete

auen ondorengoik itxi? Zein? Erakutsiko ete jate hemendik aurrera Udelako umiei euren erregen bitzita eta burruken barri Carlos V.a eta Felipe II.anakin batera? Preguntak, preguntak, preguntak ... Gauza bat behintzet argi dau: Udelarrak ez dauzela “deretxo historiko” faltan.

UME ABANDONAUEK

Ez da ezelako dudaik sasoi bateko familixak gaurkuek baño ugerixauek izeten ziela. Bañe ez pentsau, gero, hareik be ekarrितteko danak sutondo epelien hartzen zittuenik. Banakan batek handik zier abandonaute be ixten zittuen; hori zala ta 1798xen Elixiek inklusa bat jarri auen Mundrauen, bertan inguruetako ume abandonauek jasoteko. Handik 50 urte ingurure desagertu zan etxioi. Bañe hau danau baño lehentxuau, dexentez lehenau, pasau zan hemen kontauko doune: 1696xen.

Ba ei oien Domingo de Azpitarte, orduko mundrautar Ararnaixorutz eta Uribarriko kurtze paretik pasaukeran hor nun sometan dauen ume baten negarra. Ume gaixuoi han ei auen lurrien, auzpez, arranza baten. Hartu dau besuetan eta:

- “Arraixue, hau Identifikaziño-Kodigo ta guzti itxi juek”

Hala jarten auen paparrien auken letreruek:

“Este motil, es bautizado, se llama rrafael de Uyarbide, es hijo de la provinzia y de podres, padres ya difuntos. Procurar criar que come vien pan y beve sagardoa y Dios pagar si cuidar del.”

Harek behintzet instruziñuek garbi itxi zittuen... Mantenimendue be gastu haundik bakue gañera. Guk geuk ez gauke iñor tentau gure bere umie hortik zier itxi daixen. Baiñe, pentsaurik, biher bada norbaitzuk iñundik iñotara aguentau eziñien egon leikezela, letrero alternatibo bat emongo dutsueu. Izen be 1696ttik hona gauzak askotxo aldatu die eta. Hemen doie, baiñe ez gero guri etorri...

“Hau umiau guraso lanpetuen semie da. Oiñarte amamak zainddu izen dau bañe ha be aspertu jaku eta Benidorrera juen jaku. Zazpi aste egin barri dauko. Onena titixe lauke bañe iñudeik topau ezik emoioxue “Noganiñ” urdiñe, larrosiek kakaberakue emoten dutso ta.

Hogetazazpi hillebete egin daixenien emoioxue frutie ta berdurie ugeri bañe, mesedez! poti-toik ez! burue haundiketan jaku.

Ah! ta ipurtrapuek, onena “Dodot-doble” jartie dozue ze etxe beteko kaka pilluek eitten dittu ta. “Ausonia”k, eztakigu ipurdixen kilikili edo zer eitten dutsen; arrantza baten pasetan dau egun osue. San Tarsizio eta San Toolomeok pagau daizuela”

Leiru, gorde epel-epeletan bañe, ahal dala, ez ebali.

JOXE ETXAGIBEL: “GERRA AURRIEN ESPORTETAKO BESTE JUGADORE JAUAN HEMEN”

Fitxa teknikue. Jaixo: 1917-V-22xen, Garagartzan. Alturie: 1’77. Pixue: 75 kilo. Puestue: Portero. Ekipuek: Mondragon C.F. 1936-40 eta U.D.A. 1946-50.

Futbol kontuen, bi epoka egon dittuk nire sasoien Mundrauen: gerra aurrie eta gerra ostie. Gerra aurrien esportetako beste jugadore jauan hemen. Orduen urtero eitten zuan kanpeonato lokala eta han parte hartzen juen Santa Agedak, Musakolak, Eusko Gaztedi-k, Karlistak... “Obrero parauek” be bai. Orduen paro haundixe jauan eta ekipo ona jaukien. Eta gero Mundrauko “reserbak”. Nik han jokaketan naixuan. Orduen sasoiaren entrenadore inglesa be egon zuen Mundrauen, “Mister Harris”. Bi urtien edo egon zuan Joxe Añibarrok ekarritte. Gerra ostie eskasa izen zuan, kanpotik ekarri bier jugadoriek.

Ni Mundrauko “reserbetan” nebillela Benito Etxeberria, zurduen anaie, zuan titularra lehenengo ekipuan. Ha ona zuan eta Realakin tratuen edo jabilan eta behin eruen juen probak eitten. Eibarren partidue gaukan eta Benituoi etorriko zala bañe baezpada be jueteko esan josten, berandu allegetan bazan be.

Nik, etorriko zala-ta banak kafe hartu ta puro haundi bateaz gradan eta hor jatozak Benito etzala etorri eta neuk jokatu bier nauela. Bota puruoi eta han juen nitzuan añiketari kaxetara. Orduentxe debutau naixuan Mundrau nausixaz. 2 eta 1 galdu gaixuan.

Gerra ostien 40xen etorri eta, orduen gosie jauan eta gabon zaharretan amak okela apur bat edo zuzendu bieko gauela gabonok zelebretako. Zirilo Kortabarriai bizikletie eskatu eta juen nok Aramaixora, Barrautzen karnizeixara. Okelioi hartu eta banatok ilunetan hor Iturripe parien eta, gizon bat. Jo jotzat tinbrie bañe apartau ez eta danba! jota bixok luze. Harek saihets bi eta eskutturre apurtute ta nik okotsa zizko eindde. Sei egunien egon nitzuan konorteik barik. Ezautu nauen lehenengo personie Ubago zaharra izen zuan Errage egunien kurie eitten etorritte. Orduintxe billurru eta futbolai itxi ein nutzan.

Gero 46xen Atxabaletak ekipue formau juan eta jueteko eta jueteko. Juen nitzuan eta lau urte ein nittuan han kapitan.

Orduen batetik bestera kamioien jueten gitzuan. Bai, peskien kamioi horreik atzetik be zerrauk izeten dienak. Harek halabe alanbre-sariek baño zulo gehixau ta tuboeskapie be apurtute; moxkorrak letxe urteten gaixuan, mariaute.

50ien homenajie ein justien eta hola akabau zittuan nire futbol kontuok. Pozik, fubola zala ta etzala andrie be bertan topau gaixuan ta.

FRAI RUFINO: “ARANTZAZUN GOSIE PASAU GAIXUAN, GOSIE IKERAGARRIXE” (I)

Fitxa teknikue: Izena: Rufino Oianguren. “Frai Rufino”. Jaixo: 1929-VI-14ean, Bolibarren. Ofiziuek: Enfermero, koziñero. Komentuek: Arantzazu, Forua, Zaautz, Olite.

Nundik-nora fraile?

Amak gure jua, erderaz ikesi eta abare sartzie. Alde guztietatik abare, eh! Nik, barrez, abare,... ezta pentsau be! Bañe zerbait ein gure bazan erderioi derrigor bier!

Hamaike edo hamabi urteaz jua nintzuan Arabako Ilarrazara erderaz ikesten. Orduen triparuke izeten zua. Beste atxabaltar bat be bajauan bertan eta guk ze erdera ta ze prosoziño. Bertakuek bai, ikesi jittuen berba asko ta asko euskeraz.

Atxabaltarroi izen zua Araban nietzako salbaziñue. Hareana jua eta sikera banaukan zeñekin berba ein.

Gero Arantzazue...

Arantzazun osaba bat naukan eta bere bittartez jua nintzuan 15 urteaz. Bolibarko beste mutil bat eta bixok, Urte-Zahar egunez gañera. Hartu trena Eskoitzan, bazkaldu Oñetin eta Oñetitik gora oiñez. Metro beteko edurre eta halako kartoizko maleta batzuk kordelakin lotu, hartu bixkerrien eta gora. Geure borondatez jua gitzuan eta eskerrak horri. Hogei urte ein arte ez nitzuan etxera agertu.

Eta hango bizimodue?

Orduen gerra ostien gose denporie zua eta ikeragarririk pasau gittuan han. Jan kontuen Arantzazu baltz egonda jak, gero mejorau zua, bañe. Noixien behin etxetik bielketan jostien halako opil bat eta oingo pastelak baño gosuaue zua ha gureztat.

Estudixo kontuen guri, “hermanuoi”, etxuskuen askoik esijiduten, batxiller tamañoño, edo. Guk komentuko lanak eitten gittuan: harotzeixan, koziñero, zapatero, sakristau. Ni neu, enfermero.

Eta koziñero, noztik?

Arantzazutik Bizkaire jua nintzuan, Forure, etan han hasi nitzuan sukaldien lagunketan. Handik Donostiara bieldu ninduen “Hotel Barandiaran”era. Denporalditxo bat ein eta gero Egaña Restaurantera. Restaurantetan “a la carta” ikesten dok eta han ikesittekuek komenturako gutxi balixo jua. Hemen berduriatz konpondu bier...

Bañe koziñero nausi be izen za?

Bai, Donostien egon da gero, 22 urtekin Olitera jua nintzuan. Han 100dik gora estudiante jua eta ni koziñero nausi. Hamar urte ein nittuan eta azkenien gaixotu nitzelako etorri nitzuan Mondraure. Medikuek lan larrei zala esan justan ta; bestela ni gustora ninguan han!

FRAI RUFINO: “ETXEKOANDRAK SUELDUE ETA ONA BIER LAUKIEK” (II)

Zer aldatu da 28 urtien San Frantziskon?

Gauza asko aldatu dittuk, gazteixa kontuen batez be. Sasoi baten “Juventud Franciscana”-kin eta, hemen itzelezko gazte pillue juntetan zuan. Makina bat reunixo eta jolas eitten zuan hemen. Gabonetako karrozak eta Ikastolako gorabeherak be hementxe hasi zittuan, gero juen dittuk indderra hartuaz, bañe. Oñ, ostera, penie jaukat haundixe; jentie hotzittute ikusten juat, elixan gazte gutxi eta bestela be etxak ha lengo giro ederra.

Eta zein da Frai Rufinon lana?

Hemen lan asko egoten dok: atera datorren jentie atendidu, laguntasun-eske datorrenai emon... etxebakuei etxie topau ta holako gauzak. Eta hortik aparte, ba, etxeakoandrak eitten dittuen lan danak: bazkaixe preparau, errekauek ein... Askotan norberak gure littukien lan asko ein barik itxi bier, astik ez-ta. Ene, etxeako andrak zenbat lan eitten dauien! Sueldue eta ona bier laukiek; ez oñ dauzen moruen, ezebe kobrau barik eta jubilau ta gero iñungo laguntasunik eztaukiela.

Bañe, uso-zain be bai?

Bai, animalixa klase guztiek gustau izen jatek bañe, batez be usuek, eta Mondrauera etorri nitzenien usuek ipinttie zuan nire ilusiñue. Hemen inguruen iñun topau ezin eta oin dala 20 bat urte Santanderretik ekarri nittuan bi pareja, pareja bakotxa 70 pza. pagaute. Gaur egunien etxakixat zenbat egongo dien. Niretzat usue herriko pake, poz eta zibilizaziñuen sinbolue dok.

Orduen, uso-errezetaik ez?

Errezeta bat emongo dotzuet bañe usuena ez. Usoik ezin juat jan; bihotza errebetetan jatek. Bakallaue pil-pillien zelan ipini esango dotzuet. Beraketan 45 bat ordu euki bier dok hiru-lau bider ure aldatute. Preparerako orduen ure suten ipiñi bañe irikin barik, bestela dana galdu dok. Gero bakallau zatixek atara eta hazurrek kendu, eta trapu bateaz siketu. Hurrengo, zartakin baten olixue erre berakatz askokin. Berakatzak zehe-zehe eindde gero, ireztontzi baten pasau eta lurrezko kazuela baten bakallautara olixue bakarrik bota; dezente, ixer bakallau zatixek tapau arte. Nik esparrago-ur apurtxo bat be botaten jutzat. Gero erain, bekokixen izerdixek urten arte. On ein!

EUGENIO OTXOA GERRA: “UMETATIK IBILLI NOK ZERBAITTETAN SARTUTE”

Fitxa teknikue. Izena: Eugenio Otxoa “Gerra”. Jaixo: Azube Azpin, 1951-VII-14en. Alturie: 1’65, bañe hazten. Ofiziñuek: Tiple, dantzari, ume-zain, saskibaloi-jokalari, alkate...

Mutikue baserrixen jaixo...

Bai, aitte “Comerciante naval” zuan; bai “negocio de nabos”, baserrittarra esaten badok pobretzat joten haue ta.

Amasne-saltzen ibiltren zuan. Orduen inguruko baserrittarrak Etxaluzen abarkak kendu eta zapata lustriauek jazten jittuen. Gu hasi gitzuan bai gorutze eta bai berutze oñetako berak ebalten, “todo terrenuek”: ferixara juen bier bazan abarkak eta elixarako zapata dotoriek.

... kalien eskolatu...

Nire lehenengo eskolie baserrixen izen zuan, “harrapau-eskolie”, keixa harrapetan edo hola beti. Gero Garibaiko eskolara juen nitzuan. Garibain nebilela amak San Viatorren sartu gure ninduan hobatzue zala-ta. Juen zuan eta lehenengo intentuen ezezkie. Hurrenguen kapoi pare bat eta arrautzak hartute juen zuan eta taka mutikue barrure. Kojuaz eta profesionalien be ibili nitzuan.

... gizondu...

Gazte-gaztetatik ibilli nok saltsan baten sartute: koralien, dantzan, skautien, ... Euskal Udalekuetan be bai, Beiren, Olite onduen. Behin, juen gitzuan handik Tafallara Iagoba, Juanito Saizar, Xabalo ta laurok. Egundoko juergie bota ta baginguzan etxera jueteko ta, Xabalok bera ezetz, bera ez oiela, jueteko gure bagauen. Juen gitzuan eta han agertu zuan hurrengo egunien. Itxurie gero lo eitten kamioin batera edo juen zuan eta kamioiorrek Iruñaraño eruen juan. Gero taxisien bueltau bier...

... eta gizon einddekuen baserrire buelta

Bai, eta han be aproba danak ein jittuat. Lehenengo astuaz. Andriek erregalau jostan urtebetetze egunien. Lanetik etxera juen ta, San Fermiñetako pañelo ta guzti astuoi, firme. Bañe ha be emonkorra kakien bakarrik eta... kendu ein naixuan.

Gero rotabator txiki bat erosi naixuan eta hareaz be ederra pasau jatan. Juen nitzuan patatie ereittekko lurre lanketan eta landu ahala patatak urteten juen. Neure artien... ona dok hau lurrau! Au-rreko egunien aitteñarrebak erein jittuan.

JULIAN ARANZABAL: “SOÑUE JOTEN AUZOKO JAIXETAN ETA BODETAN IBILTEN GITZUAN GEHIXEN BAT”

Fitxa teknikue. Izena: Julian Aranzabal. Jaixo: Angiozarreko, Aguleta baserrixen, 1914-II-17. Debutau: 15 urtekin Udalako jaixetan. Plazak: Aramaixotik Sanprudentziara biterteko auzo eta herri danak.

Ikesi zelan?

Ikesi... ikesi neure konture ein naixuan, entzunde eta hola. Gero lanien hasi nitzenien, hemen Zerrajeran, apopillo egon nitzuan ezkondu arte eta orduen ibili nitzuan bandako direktoriaz solfeo apurtxo bat ikesten, bañe gero be gehixen bat geure kasa. Orduen soinu-joleik egon be etxauan oin beste ta nok erakutsik pe ez.

Eta ze fiesta-modu izeten zan?

Auzoko jaixetan eta bodetan ibiltten gitzuan gehixen bat. Jaixetako gorabehera guztiakin mutillek arregletan zittuan. Orduen tabernaik pe ez gaurko moduen ta eruen ardaue ta botie ibiltten juen bueltaka. Akaberan kontuek ein, danen artien pagau ta aurrera.

Bodetan be sarri. Baserrixen bertan eitten zittuan ta bi egun be iguel jan ta eran majo eindde. Orduen gainera mutil kuadrilliek hartu soñujolie eta nobixa bille jueteko ohitturie jauan.

Eta juen-etorrixek...?

Ahal zan lekuen bizikletan eta bestela oñez. Tokau izen jatek anaie eta bi soñu Bergatik Atxalbaltaraño eruen bierra. Bañe... hala be pozik bizikletie euenien.

Behin pasau jatan Aramaixon soñue jo-ta nobixie be baneukan ta hari be lagundu ein bier ta bizikletiaz zer ein ez nekixela. Han etorri jatan Atxalbaltako lagun bat, berak eruengo euela ta Atxalbaltan izango nauela. Neska-laguntzen Gellaoraño jauna, allegau nok Atxalbaltara ta ez bizikleta ta ez demonio, oñez Mondraura. Itxurie harek pe harrapau juan norbait besartien ta, ni ta nire bizikleta kontuok ahaztu.

Eta abariek in eta, zela?

Trabaik ipintten ez euenak be bazittuan bañe bai beste batzuk gogor hartu be. Behin pasau jakuan, Arkarazoko jaixek ziela ta hartu juau juateko abixue, itxurie abariek jakin jok nunbaittetik, hartu mutillen bat edo beste ta dana zangaz jositte etxuan ba itxi dantzalekuoi. Han akabau zuan gure funtziñue.

Arientzakue be okerra zuan horretan, ha soñue eta juergie euenien sufriruten egoten zuan, ordue allegau ta dantzan ebitzen neska-mutilekana juen heldu besotik eta etxera bieldu be iguel...

JUANITO SAIZAR: “UMIEI AUTOBUSIEN SARTU AHALA ZERTXOBAIT ESAN ETA AURPEGIXE ALAITTU JAKIEK”

Fitxa teknikue. Izena: Juan Damasceno Saizar, “Juanito txoferra”. Jaixo: Berastegiko Etxoinberrin, 1953-III-26xen. Neurrixek: 12,25 12m (autobusenak, eh!). Kabirie: 56 plaza, biejeke.

Berastegin, ollasko artien

Gurasuek ezkondu eta 9 hillebetera jaixo nitzuan, etxien lehenengue. Handik 14 hillebetera beste bi ein jittuen, birkixek. Hogetahiru hillebetien 3 umekin geratu zittuan eta ni amamana, hiru larrei ziela ta.

Denpora pasa nebillenien, amamak ollaskuendako txixerak ataraten bielketan nindduan. Hau etxien jateko be edarra dok pensau eta noixien behin, urreraketan zanen bat jo buruen eta garbi, bestela Tolosara saltzen erueten jittuan ta.

Txikitten babaparrie baño mehiaue nitzuan, fraka motzetan hankak eta burue besteik ez. Mutikuek “ardi zaharra” deiketan justien txanka mehiek neukelako, eta maixuek pe eskolara berandu ninddoienien, han bajatok “berant ardi zaharra”.

Mundrauen, ume karriuen

Hamalau urteaz etorri nitzuan Mundraure, profesionalera. Gauza gutxi ein naixuan nik han. Goixek hartute ibili nitzuan ta pasaportie emun justien. Ez nindduela bier. Neure girotxuen gustora jarraituko naixuan bañe lanien hasi bier. Txofertzarako aukerie izen naixuan ta harrezkero he mentxe.

Umiek jittuat gogokuen. Euren nortasune emutie inportantie dok. Nik beti izenaz deiketan jutziat, ez “ulixen semie”, ez apellidoik eta ez antzekoik. Goixien be autobusien sartu ahala danei zertxobait esan; erdi-lo datorrenai be aurpegixe alaittu eitten jakok.

Kurtzetan, autobusik karriau ezindde

Escola profesionalekuek Aramaixon itxi eta baninddoian Bittorixera Kurtzetan gora ta Marixeka parien kontrola. Han jaukien Aspe Aramaixokue. Niri paso emun justien ta hara Billerleko Miradorera allegaukeran hasi jatek autobusoi tar-tar-tar eta kieto parau. Zer ein? Hasi nok auto-stop eitten ta hor jatozak txapel-okerrrok: ¿Qué le pasa? ¿Le llevamos? Neure artien, neu sartzen ez panok eurek sartuko naixuek eta onena sartzie juat. Eruen naixuek Billerlera eta Astola taberna parien itxi naixuek. Tabernie itxitte jauan bañe mutillek urten juan eta esan nutzan telefonotik deittu neikien. Ezetz itxitte auela. Nik, telefonue zala bakarrik. Ezetz eta ezetz. Harek ikusi nundik jatsi nitzen ta esango juan, hau be pikoletue dok. Kabinara juen bier.

PATXI MURGOITIO: “ERGUIÑETIK UDELARA 12 MIÑUTUEN JUENDA NAK”

Fitxa teknikue. Jaixo: Udelan, Kabuenien, 1951-VI-28xen. Tituluek: Krossien Gipuzkoako Kanpeoi, eta “Campeon Vasco-Navarro”; pistan Eskolarteko Españako rekorra; eta, soldadutzan, 110 balletan, Españako Kanpeoi. Goitibeherak: Munduko txapeldun.

Etiopien eskolakue

Hamalau urteaz profesionalien hasi nitzuan eskolan. Artien Udelara kamiñoik ez eta gora ta behera beti oñez. Illunkeran zazpietarako etxera juen bier eta zazpiek laren gutxietan be ondion pelotan Iturripen. Ordureko allegau gure bazan bieko añiketan ein! Itxi pelotioi eta aide bide zaharro-tan gora. Erguiñetik Udelara hamabi miñetuen juenda nak. Bestela be Udelatxen entrenetan nitzuan gehixen.

Hamasei urteaz entrenadoriaz

Mundrauen etxauan ekipoik eta Bergarakuekin hasi nitzuan. Han Enrike San Nikolas katalana euki naixuan entrenadore, oso ona. Gero “Atletico S. Sebastian”-era juen nitzuan eta entrenadorie Mundrauera etorten jakuan astero. Aste osorako lana emoten jostan eta egunero entrenetan nitzuan.

Entrenadorie oso inportantie dok hik fede apur bat badutzek, aiñdduteko dana itxu-itxuen eitten dok eta. Mutikotan zapatilla eta txandal barrixek emon ezkeror zoratute egoten gitzuan: lo be eurekin. Gero be ez gaixuan diruik kobrau; premixuek bai, radixo, erloju eta holakuek.

Españako rekorra

Españako eskola-arteko kanpeonatuen genbitzan. Kanpos Oñetiarra, Joxe Inazio Elortza eta hirurok juen gitzuan Madrilleko “Estadio Vallermoso”-ra finaletara. Nik eliminatorixatan Españako rekorra eindde naukan. Asko gitzela eta bi serie ein jittuen. Niri 2.a tokau jatan, neuretako onena. Holan aurrekuek ze denpora ein dauen jakittek aukerie egoten dok. Denporok noz esango geontzela, salidie emon juzkuen bigarrenekuoi be. Berrehun metro eindde gero, hor entzuten juat Españako

rekor barrixe, neuk neukena baño 2 segundu gutxiaukue. Hori entzun eta etxafleruen pare urten naixuan. Bestiorren rekorra segundo baten jeistie lortu naixuan.

Danerako balixo

Niri deporte guztiek gustau izen jatek eta atletismuen be danetik eitten naixuan, bai krossien eta bai pistan. Krossien jubenilletan Gipuzkuako kanpeoi izen nitzuan eta Junior mallan “Campeón Vasco Navarro”. Pistan 400 ballak, 110 ballak, 800, 1500, 3000, triple saltue... danetik. Soldautzan, kanpeonatu militarretan, 110 balletan Españaiko kanpeoi urten naixuan. Danerako balixo. Niri deporte guztiek gustau izen jat.

KARRIKIRRIXENENKO ANIZETO ETA DOLORES: “GURE UME DENPORAN, EZ EUEN AUTOMOBILIK, ZALDI-KOTXIE” (I)

Anizeto Aranzabal (1896-4-17) eta Dolores Resusta (1896-3-18). Zorionak eta urte askotarako

Eskolie

Dolores eta Anizeto: Gure ume denboran Mundrauen eskola asko auen: nazionalak, mojak pe baeukien San Frantziskon, gero Frantzietik espulsauteko moja batzuk be egon zien eta hareik pe bai Garibaixen, gu Biterixenien ibili gitzen. Orduen Biterik Gipuzkuen jarri zittuen 22 eskola, edifizuek. Mundrauen edifizue eta maixuek pe berak pagetan zittuen. Altsasun auzela onak eta handik ekarri zittuen andra-gizonak. Zortzi urteaz hasi gitzen, neskak eta mutikuek aparte. Xei seziño egoten zien, gutxien ekixenetatik geixen ekixenetara.

Anizeto: Orduen, zapatue eskola egune izeten zan eta eguen atsaldie jai, maixuaz pasiuen jueteko.

Dolores: Bai, bañe hori mutillek bakarrik eitten auen, neskak etxien, galtza-konponketan.

Anizeto: Bai, eta urtien behin urrin jueten gitzen, eskursiñuen. Elorrixora oiñez juen iguel eta handik Bilbora, trenien, baztarrak ikusiaz.

Dolores dendara

Dolores: Guk kontornuko dendaik onena gauken, ferreteixa kontue batez be, bañe beste gauza asko be bai, hasi garbantzu, kafe eta alpisteraiñokuek. Orduen jan-dendatan eta, apuntera erosten zien gauzak eta gero kintzenan pagau. Guk ez, guk erosittekuen. Larogetalau urte arte ibili naz dendan, izterra apurtu arte.

Anizeto fabrikara

Anizeto: 15 urteaz hasi nitzen Zerrajeran lanien, 1911ien. Urte batzuk ein, urten eta soziedadie formau gauen, kutxererixie. Garibai kalien lehenengo eta estaziño onduen geruau. 1920 inguruen 200 langille pasau eukitte gaz. Klase guztietako kuberterixie eitten gauen. Saltzeko, inguruko denda eta Zerrajerako biajantiekkin kontetan gauen, Madrillera, Andaluziara... Geruau izan gittuen geure representantiek pe.

Juan-etorrixek

Dolores eta Anizeto: Orduen geixenbat oiñez ibiltten gitzen. Bizikletak pe gutxi, peliau ein biher izeten zan erosi ahal izateko, txotxo! Oñetitik Gatzagaiñera, Mundrauetik Bergarara eta halako rekorrido luzetxuek eitteko zaldi-kotxiek izeten zien, 7-8 lagunendako kabiriaz. 1913en, Zerrajerie izengo zan 1.go automobile jarri auen. Gero 1918xen tren.

DOLORES ETA ANIZETO: “MUSIKA ONA EGOTEN ZAN HEMEN, EZ TXANTXIE” (II)

Zabartzaruen be gazte konserbetako: “Ez abusau”, ez jaten, ez eraten eta ez juergetan”.

Gazte denporako jai eta dantzak?

Dolores eta Anizeto: Jaixetan Atxabaletako jaixek zien inguruko famaenak, beste herrixek urrin eitten zien-ta. Mundrauen be jai onak San Juanetan eta Santo Tomasetan eta musikie domeke-ro. Musika ona, ez txantxie. Orduen dantzazaletasun haundixe auen.

Dolores: Bañe edozeñeaz ez gauen dantzan eitten, e! Gustokue ez zanen bat ikusi ezker, “hori neuana jaton..., etxaten ba gustetan”. Paso-doblioi arinddu eta alde plazan beste aldera.

Anizeto: Bai, bañe kalabazak emoten zittuenak apuntau eitten zittuen.

Eta dantza ostekuek?

Dolores eta Anizeto: Musikie bostak xeirek aldera hasten zan. Pieza pare bat jo eta etxera afaitten. Gero afalostien beste lau-bost pieza.

Dolores: Uran, honeik, batzuk salantxuek izeten zien eta iturrirre erueten zindduen, Kontzeziñora. Pastak erosi pastelexan, pitxer batzuk eskatu eta Kontzeziñora... ure eraten, Bañe orduen be txintxo... kuadrillan jueten gitzen eta! Hala eitten zien nobixo edo erdi-nobixo. Gero 9etan aramaittekue eta danak etxera.

Orduko jente famaue?

Dolores eta Anizeto: Jente ona, biergiñe, egonda hemen; aberats gutxi, beraneante dirudun gutxi. Mendiana eta Adan de Yarza etorten zien. Monterroikuek be bai, noxien behin, Madrilletik. Monterroikuek familixa bat ekarri auien hona etxie zainketako eta hareik txurrerixie ipini auien. Pedro Txurrero popularra izen zan probintzia osuen.

Eta zeueik nora beraniuen?

Anizeto: Guk hasixeran bakaziñorik pe ez gauen izeten, Gero 9 egun kontauk. Aberatsak Donostiera jueten zien eta bestiok Debara.

GERMAN MORENO: “EUSKERIEI ASKO ZOR JUTZAT NIK”

Fitxa teknikue. Izena: German Moreno Rodriguez. Jaixo: Segovian, Aldeasonia, 1939-II-22. Bizi: Segovia, Aramaixo, Santa. Agera, Eskoitzza, Mundraue

Segoviatik Aramaixora...

Lau urte naukela etorri gitzuan famelixa osue Aramaixoko Benta-Motz beserrire. Han etxauan ez urik ez argirik ezebe. Goseik haundixenak hantxe pasau nittuan. Jaiki eta ahora zer eruenik ez!

Handik aitta-amak Eskoitzara eta ni 7-8 urtekin Sta Agerako Trojaolanera kriaui. Eskolara jueiteik etxauan orduen; Izotz galantakin “ittaurren” akulutxuaz. Baitte behin baino geixauten edurretan arbi ataraten be... hartu balde baten ur berue eta edurre kentzeko palie bizkerrien eta solora.

Behin hainbesteko hotza naukan, hankak sartu nittuan baldien, kontrastiaz emun jutzan miñek eta uesabak hartu bizkerrien eta etxera eruen bier.

11 urteaz Puliziñora

Trojaolanien 3 urte einddekuen Eskoitzara Gurasuekana, eskolan apurtxo bat ibili eta 11 urteaz hartu bizikletie eta Mundrauera “Genaronera” puliziñora lanien. Egun osue eiñ eta gero, Eskoitzara beste taller batera bizikletie pagetako orduak sartzen. Gorririk pasautekie nok. Sekule etxuztek inok ezer ahora emun!

Ikastolako fundadore

Ikastolie oin dala 22 urte sortu zuan. Han ibili nitzuan beste batzukin batera, egurrek atara, garbittu pinttau... Diru eskien be bai etxeik-etxe, kristonak entzun gittuan Okina kontzejalak eta bixok.

Hasierie 17,18 umekin emun jakuan eta bara neure alabie. Askok pregunteran jutzien: “Umiek ikastolara eruetie mereziu jok”. Nik esaten nutzian, “bañe mutillak zeueik bertako semiek izen eta niri preguntien zatoze ba! Neuk garbi naukan ikastolie aurrera atara biherra. Euskeriei asko zor jutzat nik. Ikastoliaz aparte be, futbolien, pelotan, mendiko “marcha regulade”tan... zetan ez!

Ezkondu be gazteik...?

Bai 20 urtekin ezkondu nitzuan... Mundraue osuen famosue eiñ nitzuan, famosue! Jose Luis Iñarrak ezkondu ginttuan, Parrokixan. Haretzek animau nindduan asko. Eskerrak hari!

ESTEBAN ETXABE: “ARDAUE OSO MIMOSUE DOK”

Garixen kontrako erremeixue: “Urdei-galluaz kurtzie eiñ garixe dauen lekuen eta gero urdei-gallue ondo gorde (Hortxe jak sekretue). Normalien hillebetien dana garbi”.

Muxibarreko ardauen kontuek

Guk 80 bat litro salduko gittuan egunien. Mansoi hartzen gutzan. Egun baten Manso anai nausixena etorri jatan: “Esteban, zu akreditaute zauz ta lagundu ein bier duskuzu klientela barrixe eitten”. Nik: “Bueno, conforme”. Juen gitzuau Gautxorire ta “heurie morukue ekarriko jok?” “Bai...” “Ba, bixertik ekarri daixela orduen”. Leku guztietan esan juzkuen erueteko.

Tabernaik gehixenetan ardaue iguela bañe halatabe jentiek: “Ardaue ona bai, bañe zurie morukoiko eztaue bestietan, Esteban”. Orduen esan justan Mansok: “Guk danoi ardaue iguela zerbiruten dutzuau bañe Gipuzkue osuen geuk pe eztaukou ardaue zure moruen tratetan dauenik”. Ardaue oso mimosue dok eta zaindu ein bier jok!

Antxoak, txitxerruek, eta... karakolak

Guk antxoak, txitxerruek, bakallaue, ... kiluek eta kiluek saltzen gittuan. Txorixuek pe aste-ro barrixek ein bier. Karakolak Domunsantuetan milletik gora salduko gittuan. Jentie etxietatik eske kazuelatxuekin. Andrie ta bixok mille pasau batute gazak egun baten.

Behin pasau jatan ederra. Mordo bat naukan garbiketako ta batek esan justan: “sartik labadoran, hantxe garbittuko dittuk onduen”. Sartu nittuan ta, orduko labadorak holako beso moduko bat jaukien erropiei buelta emoteko eta besuorrek karakol erdixek zisko ein justan.

Garixek kentzen be bai...

Lehenengue “Arbe” aguazillen arrebie izen zuan. Berak: “Halako lelokeixetan etxuat siñiskeitan!” Eskue, gariz beteta aukena, garbi-garbi geratu jakuan.

Zentroko merikuek pe egunero tabernan adarra joten eta egun baten Saezek, konzejala izendakuek: “Ezauketan dot Bilbon andra bat eta hari kentzen badutzezu danondako txuletak neuk pagauko dittut”. Etorren dok emakumioi, egundoko rubixa flamenka bat... bañe ze zuan ha! Esku danak bete-bete eindde. Ein biherrekuok ein eta juen zuan. Laster zuan bueltan “Montekristo” kajiaz, danak kendu jakola ta pozik. Harrazkero bielketan juztek jentie Bilbotik. Hola asko eta asko.

EUGENIO SAGASTA: “GUSTORUEN JOKATU DOTEN PARTIDUA ATANILLON KONTRA IZAN ZUAN”

Fitxa teknikue. Izena: Eugenio Sagasta. Jaixo: Mondrauen bertan, karnazerixa gaiñien. Alturie: 1,72. Pixue: 72 kilo. 80 hartu gure eta ezin. Debutau: 17 urteaz, Bittorixeko “Hotel Fronton”en.

Hasixeran zesta puntan

Bai, pelotarixek atzera itxitteko zesta zahar bi konsegiru gittuan eta halan hasi gitzuau 13 urteaz zesta puntan, Pedro Ugarte eta bixok. Zaldibarren jokaketan gaixuan eta Markinara be jueten gitzuau astien birriten entrenetan, han zesta punta eskolie jauan eta.

Orduen sasoiaren hemengo zesta puntistak Ameriketara jueten zittuan bañe aurretik, Bartzelonan ere Zaragozan urte pare bat ein biher izeten zittuan prueban. Han destakau ezker Ameriketarako birie zabalik. Geu be horren atzetik gebitzan; bañe egun gutxire aitte hil jatan eta famelixien kargu ein biher... Hala akabau zittuan nire Ameriketarako ametsok.

Zesta punta itxi eta eskuz

Nik, mutikotan ordu asko eitten nittuan pelotan; goxeko ordu bata arte iguel... 17 urteaz profesional debutau naixuan Bittorixeko "Hotel Fronton"en. Pedro Ugarte eta bixok jokatu gaixuan, Jauregi eta Larrañaga II.an kontra eta 22-19 irebazi. Harrazkero segundan ibilli nitzuan eta gero 28 urteaz erretirau ein nitzuan etxien be lan asko ta.

Sagasta Atano III, Ogeta eta Atanillokin

Bai, 17 urte naukan. Atano III.ak eta bixok, hirun kontra jokatu gaixuan eta irebazi gañera. Ordureko Atano III.ak 44 urte einde jaukan. Gero Ogetan kontra be bai. Ogeta profesioletara pasetako jabillan eta nire kontra jarri juen prueba moruen. Samur irebazi jutzan. Bañe nik neuk gustoruen jokatu doten partidue Atanillon kontra izen zuan. Nik 24 urte naukan eta Atanilloko hogeta pare bat. Orduentxe Montevideon afizionauetan Munduko kanpeoi urtenda jauan. Nahiko errez irebazi nutzan. Nik orduen pelotie asko joten naixuan eta ez nutzan jokaketan itxi.

OBDULI ANSOATEGI: "AZKENIEN OIEN BE BANKETIEK PREPARETAN EITTEN NAIXUAN TA ITXI EIN BIER..."

Gose denboran ezkondu biber izanez gero... "Gerrie akabau ta ezebe etxauan. Eskerrak argi ibilli nitzena eta gizona panaderue hartu nauena..."

Bilbon eta Donostien krieria!

Oin fabrikara jueten dan moruen, orduen krieria urtetan zuan eta gazteik gañera. 15 urtekin juen nitzuan Bilbora sukaldeko pintxe moruen, gero handik Donostiera. Lau urte ein nittuan konde eta duke artien. Ia sukaldeko martxie hartute naukan eta Altzolako balnearixuen 3. koziñera moruen sartu nitzuan hurrengo.

Altzolako balnearixuen sukaldeko jefa

Bai, sartu eta 2. urterako sukaldeko jefa nitzuan. 12 urte ein nittuan. Gerrie be bertan pasau naixuan. 1.500 pta. kobretan naixuan tenporada akaberan, aurretik bapez. Administradorien hurrengo neuk gehixen. Diru mordue zuan ordureko. Maltzagan lapurrek ibiltten zittuan eta zelan ekarri be ez naixuan jakitten. Oingo moruen sostenik pe etzuan ebalten eta... Ha izeten zuan bielekue, ha!

Koziñan erakusten eta baserrixetan

Altzolakuei itxi nutzenien, neskai koziñan erakusten hasi nitzuan. Bi hillebete bier izeten zittuan martxie hartzeko. Akaberie bankete bateaz emuten gutzan. Aste akaberan baserrixetan bodak, banketiek eta holakuek gertaketan eitten naixuan, besperan juenda. Azkenengue Maringo baserri baten ein naixuan ta larri allegau nitzuan bertara. Trenbirie aprobetxauaz holako bagoi moruko bat

jaukien baserrittarrak, kargak ero gurezana eruen da ekarri eitteko ta esan juztien: “Hortxe juengo zara ederto”. Billurrez ikeraka sartu nitzuan. Trena suertau ezkeru pentsaute naukan zelan salto ein. A ze deskantsue hartu nauen allegau nitzenien!

Soziedade askotan ibillitte

Bai, askotan ibilli nok, Udalpen, Kasinuen, Alkartun, Karkabalen... Udalpe inaugurau zainen 47xen neu nitzuan koziñera. Harrezkeru makiña bat bankete preparau juat. Bai Kasinuen be, bertako giltzie emun juztien eta etxien letxe ibilltten nitzuan.

Jentiek gogor jaten juan, bañe propiñak pe halaxe emun eh! Azkenengo itxulapikue Periño Arotzak ein justan ta urtebetien 70.000 pta. atara nittuan propiñetan. Ondo pasau juat koziñan. Bañe azkenien oien be banketiek preparetan eitten naixuan ta itxi ein bier...

JOSE MARI ARANZABAL: “MONDRAUEN HILLIEN BIRRITTEN FEIXA HAUNDIXE EITTEN ZUAN”

Nire sasoiko Mondraue. “Kale-baserrixe jauan asko: Erregetxeona, Moantena, Sansongue, Labekue,... Erdiko kalien be bai... Perikotxona, Konkonena,... Ganauek plazatik ziber pasau eta danba-danba zelairé”.

Tabernako semie

Ni Ferreriasen, hementxe denda gañien jaixo nitzuan. Oin Txantxoten peskadeixie dauen lekuen guk tabernie gaukan, Gantxegixena. Tabernan bertan dendie be bajauan. Lehengo estilora daretik eukitten gaixuan; ferreteixa kontue batez be asko: igeti, atxur, sarda,... zer ez! Orduen Mundrauen hillien birriten feixa haundixe eitten zuan eta jente asko eukitten gaixuan. Makina bat afai-meixenda emoten gaixuan feixa-egunetan!

Zerrajerara lanera

Hamalau urteaz sartu nitzuan Zerrajeran eta 65 eindde urten naixuan. Fundiziñorako modeluek eitten nittuan egurrien. Orduen 1.000 artikuluko katalogue jaukan Zerrajeriek eta hasixeran ez kamioi ta ez tren ta ezebe ez auenez, irixekin erueten jittuen Bergarako goiko estaziñora. Inguruko baserrittarrak izeten zittuan karretero.

Soldauskie Marruekoson Abd-el-krim-en kontra

Bai hori be pasau jatan... Orduen kuota bat pagau ezkeru soldauskie ein barik ero erdixe eindde librau eikian eta nik ein naixuan bi mille pezeta pagau eta sei hillebeterako asmotan juen. Bañe sei hillebetiok ixte akabauen ninguela urte juan Afrikan gerriek eta hartu batallói osue eta han eruen gindduan Marruekosera. Hamazazpi hillebete ein nittuan gerran.

Kazari amorratue

Bai, kazie asko gustau izen jatek eta tiro platuen be asko ibilli izen nok. Premixu mordue atara naixuan sasoi baten. Gero, organizadore be ibiltten nitzuan. Plato ta, makiña ta... danok neuk ipintten nittuan.

Kartutxo beteten

Orduen etxauan kartutxuek montetako fabrikaik eta azal, polbora, perdigoi ta biher zienok ekarri eta etxien montetan gittuan. Kontu haundixe euki biher izeten zuan larrei ez estuketako bes-tela bertan be iguel errebentau ta...

MAXIMO LETONA: “ARANTZAZUN FRAILLIEK SERMOLARI ONA IZANGO NITZELA ESATEN JUSTIEN” (I)

Marinddaren “abiadura azkarreko trenan”. Hor Gaztañoi Zaimutz parien eitten jittuan kristonak, aurreraka juen gero atzeraka etorri... Marinddik Gatzagara zuzen juenda egongo dittuk, ba... pare bat kilometro, kaminoz juenda 3 eskas ta trenez 9 inguru.

Maringo mutikuek fraille-bokaziño larreirik ez

Nik anai bat naukan fraille ikesten ta beste bat abare ikesten. Ta mutikotatik pa haixetzu samarra ta burrundarie darixola ibiltten nitzuan ta maistriei grazia eitten nutzan ta orduen fraille bat etorten zuan ta aber fraille juetie zeñek gure auen. Danak ixillik ta neu ta beste bat apuntetan gitzuan beti bañe juen...juete orduen nahiko motz.

Azkenien fraille juen

Bai, kuestiñue dok nunbaittetik zeozer entzunde, kursue hasi tte gero etorri zala fraille bat. Ta aittsek eta amak esan jutzien ba urrengo urtien izen biherko auela, erropaik pe ez aukiela prepa-raute ta...Ez aukela inportantziaik. Erropak gero be iguel bielketan ziela ta. Dudan ninguan bañe azkenien esan nutzien baietz.

Sermolari-etorrixe bai, bañe han be aspertu

Ni mutikoxue nitzela, Arantzazun, gabonetan eta, eitten nittuan batez be itzelezko baka-rizketak, teatrue, ta iguel ez nittuan mereziko bañe joten justien egundoko txaluek. Ta pentsetan nauenien etzala ha bizimodue niretzat eta itxi ein biher nauela, frailliok esatenjustien sermolari ike-ragarrixe izengo nintzela, fraille ona izengo nitzela, eta mesedez jarraiketako, ta hola aguantau nai-xuan. Bañe lehenengotik pe haixe haundik barik juen nitzuan ta 14 urteaz urten ein naixuan ta pro-fesionalera juen nitzuan.

Lehenengo pelota saiuek

Arantzazun frontoi bi jazan eta pelotan eitten gaixuan bañe jauan arazo bat: ginguzan 160 bat mutiko ta asko zittuan ba herrixen frontoie aukienak eta ondo eitten auienak eta guk ba pelotie zela-kue zanik pe ez. Fueraka eitten gaixuan ta apur bat akixienak ba segi ta segi ta gu, ez gekixenok, beti kanpuen. Orduen ba han ez naixuan pelotan ein bañe afiziñue haundixe naukan. Ta 20 urteaz Ergui-ñera bizitten etorri gitzuan ta Iturripen hasi nitzuan. Hasixeran kriston kaliek eitten nittuan ta ga-ñera eskuek minketan jatan bañe apurke-apurke trapuek ipintten ikesi ta hor 30 urte inguruen pelotan dezente eitten naixuan.

MAXIMO LETONA: “SASOI BATEN AIXKORAN DOTORE EITTEN NAIXUAN” (II)

Hau esatekue be eztok bañe... “Interdistritos” batzutan jarri nindduen manoimano Bordagarai, getarixar baten kontra. Tanto bakar bat be ezin ein ta partidue aurrera oiela, esaten nutzan, “bi, itxidek pa, besteik ezpada bat eitten”. Ezta bat bera be; 22-0 itxi ninduan. Gero berak urten juan kanpeoi.

Pelota partidui inportantiena?

“Interpueblos”-etan eta “Cuenca del Deva”-n eta dexente ibilli izen nok, jeneralien ni baño hobak egon izen dittuk bañe... Inportantiena Arrasatek “Interpueblos”-etan txapeldun urten auen urtien izango zuan. Gero tokau jakuan Naparrueko txapeldunen kontra jokaketie. Errazkin ero uste juat izengo zala; Galartzak jokaketan juan jubenilletan. Eta pasau zuan Tomas Zubillagak zerbait euki auela ta ezin auela jokatu. Eta ni lar seguru be ez nitzuan sentiduten eta Loitik eta esan justien ba Etxaniz Bergaarra be iguel eruengo auiea. Eruen juen Etxaniz eta ni etxien trankill. Bañe Garitaonaindia bixkaitarra jauan partidue ikusten ta harek ezautu Etxaniz, ta ha etzala Mundraukue ta ezin auela jokatu. Orduen deittu justien etxera ta Morrask hartu kotxien ta eruen nindduan etxafleruen pare ta jokatu ta irebazi. Ordukotxie jaukat akorduik onena.

Aixkoran be bai...

Bai, sasoi baten aixkoran dotore eitten naixuan. Behin Santagedako jai batzutan jokatu gaixuan Santi Unamunok eta bere lehengusu batek eta Joxe Migel Unamunok eta neuk. Bestiek ez hainbeste bañe Santik indderra jaukan ta ebai be egogi ta irebazi ein juzkuen. Ta urrengo urtien jokatu gutzan Saratxo esaten eutzien batek eta bixok Artabilla ta Juan Mari Unamunoi ta ha irebazi ein gaixuan.

Eta baitte bertsotan be...

Nik aittepuntekue naukan artista akaberabakue ta hor 16 urte inguru naukela Maringo jaixetan eta kantau eraitten justan. Ta beste mutil zahar kuadrilla bat be bajauan ta hareik be eitten juen. Ni ona ez nitzuan bañe hareik baño hobie bai. Ta orduen Eskoitzan jarri juen txapelketie ta lagunek eta juen ein biher nauela. Orduen onentxuenak jazan... Iparagirre eta Gregorio Etxeberria, “Toloxa”. Ta niri tokau jatan Lasturrekin ta bestiei entzun ta gero ni ninguan burue be galdute. Zeozer kantau naixuan bañe... gauza haundik ez. Ta gero, ba afaixetan-ta kirtenkeixan batzuk bota ta apur bat ikasi ein juat, ta oin ba trabes edo kurtzez ba moldau eitten jittuat.

PATXI ZABALA: “57 URTE EIN JITTUAK ZAPATERO”

Bebi, iri ero txabal narrue ebalten zuan. Ipiñi tatxuelak azpizen, josi barrutik kanpora 14 ebrako harrixaz eta zuelie gastetan jakuenian ipini barrixe eta aurrera, hamar urtien be apurtu ezindde.

Aramaixoko “Kuatrobiento” merenderuen jaixue

Bai, 17 anai-arreba gitzuan “bakarrik” eta ni zortzigarrena ero. Merenderue gaukan eta txorixo, arrautza, urdaiazpiko, danetik eukitten gaixuan; ardaue be ona. Aitte difuntuek Bittorixen

alondigan elegiruz zaharixe eta urik eta ezebe barik gero, ... arda edarra? Jente asko etorten zuan, kazari, pastore... Mundrauetik pe bai, oinez. Hara orduko egarrixek, eta euren aurrien zaharittik ardaue txorrroo, bitze darixola, atara eta bai gustora eran jentiek.

“Nahikue eskola” ikesi ta kriau

Eskolie... lau reglak ikasi ezkerona. Bi urte ein ta 11 urteaz kriau kontratue ein justien. Santagerako Sanjurgiko Felipe pastorie etorri jakuan aittei, pausue be moztu jakola ta ia mutillen bat bielduko auen, ardixek ekarteko ta... Aitte niana, nik ezetz esateko baloreik ez, eta han ein nittuan bi urte. Tratau, etxien letxe tratetan nindduen ta tira,...

Handik urrengo, Atxabaltara. Zer etxauan bertan: 12 behi, txahalak, iri parie, astue, txarrixek... Astuei jarri angallak eta egun osue ganajatekotan. Hori etzanien, hartu irixek eta iretan, Apotzan gora Asentzio mendire. Irak han, Jerusalemen. Handik etorri eta kortako lanak. Gogaitt ein naixuan nik han, majo.

Atxabaltan bi urte eindde, banak etxien pozik kriau-lanok akabau zielakuen, ta aittek Osintxuko Ontzola baserrire jueteko tratue ein. Han beste urtebete.

Azkenien zapatero

Hamaxe urte naukan nik eta anai zaharrena Bilbon ikesten ibilli eta orduentxe zapatero hasi barri. Ofizue ikesi gure nauen esan jutzan eta halaxe hasi nitzuan. 38 urte arte berakin lanien eta gero 73rarte neure konture. 57 urte ein jittuat zapatero. Hemen inguru guztietatik etorten zittuan zapatak neurrire eitteko. Modelue gaukan erakusteko: zapata bajue, txarolezkue, bosexixe... Bosexixek 22-25 pezeta eitten juen eta zapata bajuek 7 duro. Dana eskuz eitten zuan ta lan haundixe jaukien egunien pare bat akabetako ona izan bier. Oin ala ein ezkerona, gatzetarako lain be ezin atara.

GREGORIO IDIGORAS: “300 KILOMETROKO ETAPAK EITTEN GITUAN GURE DENPORAN” (I)

Hasieran karrera txikixetan-eta ibilli giñenien, egurrezko llantak pe ebali gittuan. eta etzittuan txararak, e!.

Mutikotan lagunei beti irebazi

Ni Oñetiko Uribarrin jaixo nitzuan 1912xen eta gure mutikona denporan Luziano Montero, Ezkerra, Trueba, ... eta horreik zittuan korredoreik onentxuenak. Eta gu, ba, Oñetittik mutikona kuadrillie jueten gitzuan hemen hurrien iñun karrerarik baauen. Eta gero etxeruzketan egundokona lutxie eukitten gaixuan geure artien eta nik danai jaten nutzien espriñien. Eta hola behin anaiek esan jutzan “hi, Mondrauen jak karrera bat eta neuk ekarrikona dustat errubera pare bat tubulardunek, jarrikona jutzau quadro zaharrai eta haraxe juen biedok”. Kendu gutzan guardabarrosak, preparau gaixuan ondo, karreretarako moruen, eta anaiek: “ala, aber oin zela habillan, ein hortik Agorrosiñetik bueltie”. Juan nitzuan eta bueltakuen han etxe inguruena aldapie dezentie ta nik jo ixpriñe ta bestiek txalo. Gustora mutikue!

Lehenengo karrerie Mondrauen

Bai, alpargatakin; frakak, barrez, han urreko etxekue ibiltten zuan fubolien eta harek itxi juztan, hortako motx zabalak, abixada apur bat hartzen zaniien flafalfla, haixiaz banderrien pare. Edozein moduten be, etorri gitzuan Mondrauera eta metie gaukan Maalako panadeixa parien bañe nik etxakixat ba ondo entendiruz ez ero... Nik uste naixuan ELMA parien auela. Eta bagatozak danok grupuen eta Legargañen, fiu! nik danai hanka! Bañe ELMA inguruen zinttaik ikusten ez-eta... galdute. Maalara orduko beste batek tak, hutsaittik aurrie hartu. ELMA onduen izen balitzok neuk irabazten naixuan bañe bigarrenaz konformau biher! Orduen anaiek heldu justan eta “benga oin fuego, e!”

Gero “Gran Premio Eibarresa”

Bai, oin Vuelta al Pais Vasco dana lehen “Gran Premio Eibarresa” zuan..Rekorridue izeten zuan Eibar-Madrid Madrid-Eibar, lau etapa. Eta hirugarrena izan zuan Madrid-Burgos. Hor etapa hortan hanka eindde ibilli nitzuan, 12 miñutuko diferentziaz, Somosierran, bakarrik. Botaten juan txingorra... jota zurittute dana! Egun hartan e... ein nauen majadeixie ein ezpanau etapie neuk ataten naixuan bañe... Pasau zuan, ba, niaz juan zuan Aiastui beste oñetiar bat kotxiaz eta harek emon justan kafe berue termo baten eta nik-pa zela hotzak ninguen hartu ein biherrien izterretara bota. Haretzek galdu nindduan.

GREGORIO IDIGORAS: “VUELTA ESPAÑA'N 25 PTA. PAGETAN JUZKUEN EGUNEKO” (II)

“Vuelta España”-n biru egunetik behin deskantzu-egune izeten zuan. Abituallamientuetan, barrez, allegetan zaniien, geratu, zeozer, kafe ero... hartu, firman eta aide!.

Luziano Monteroi lagunketan

Bai, “Gran Premio Eibarresa”-ko azkenengo etapie izen zuan Burgos-Eibar. Eta orduen jauan Berrendero lehenengo eta Luziano Montero bigarren, bixek BHkuek neu letxe, eta hirugarrena ORBEAko bat. Eta pasau zuan Monterok aberixie ero euki auela Salvatierra inguruan. Orduen ORBEA-kuek ekin jutzien jota egur eta momentu baten zortzi miñeturaiñoko diferentzie euki juen. Orduen niri esan justien “geratu ta etxoixok Monteroi”. Ta nik: “Neu geratu? Zela geratuko nok pa, anaie eta danak Eibarren begira egongo dittuk-eta?”. “Baietz, etxoiteko!”. “Bueno ba,...”. Holaxe, etxoien eta azkenien 2 miñetuko atara juskuen. Allegau gitzenien heldu justan Monterok lepotik eta “esto no se me olvidará nunca” eta ttak! sartu justan poltsikuen zeozer,... 500 pezetakue.

Hurrengo, “Vuelta España”ra

Selezionaute Leturiaga jauan, beste oñetiar bat, neure auzokue. Bañe belaunien miñen bat-ero jaukan eta Aiastuik esan justan: “fixie kanbixauko juau telefonoz eta heuk juen biedok”. Emon justan tarjetatxo bat eta atsaldeko seiretan sartu Zumarragan korreuen eta urrengo goxeko seiretan Madrillera bizikeletie hartu eta hotela topetan zoruen pare. Goxetan be noberak preparau biher, han etxauan masajista eta prosoziñok. Bestela organizaziñue ona. Etapie akabetan zaniien maletak beti habitaziñuen eta teatro ero holako kontun batzuk pe beti eta dietie 25 pezeta eguneko.

“¿Señora, tiene algo para comer?”

Hor, “Vuelta España” horretan etapa bat zuan Barcelona-Zaragoza eta urten ta 30 kilometro barru pintxazue euki naixuan. Konpondu eta mobiru nitzuan eta handik kilometro batzutara beste hiru harrapau nittuan: “benga, muchachos!” Apur baten jarraitu gaixuan bañe... eurixe bota ahala guztie, janik ez ta eziñien danok-pe. Halako baten bati esan nutzan: “Sabes lo que voy a hacer, ahí está una mujer y le voy a preguntar a ver si tienen algo: pan,... lo que sea.” Geratu eta eskatu gutzan eta “Sí, sí, venir, venir”. Emon juskuan ogixe ta urdeiazpikue ta aide! Azkenien miñutu erdi atara juzkuen.

JOXE BIAIN: “AZKENEKO BARKUE EITTEN 15 HILLABETE PASAU JITTUAT”

Halako barku bat eitteko piezak 40.000 pta. balixo juek, bañe ikusittenak Donostien esposiziño baten 950.000 pta. eskeini eta saltzeik gure ez.

Txiki-txikittetik dibujorako afiziñue

Txikitten 4, 5 urte ein nittuan eskolan eta dibujorako naukan afiziño haundixe. Maixue horreaz konturetute jauan eta beste danak errekreora bieldutekuen, dibujue ipintten juztan. Ni hantxe gustora. Maixuorrek esaten juztan, esateko amai dibujuen sartzeko. Amoi konbentziru eta apuntau nitzuan. Hasi aurretik gerriek urten juan eta akabo dibujuoi. Gero Gau-Eskolan ibili nitzuan, bañe “Elman fundiziñuen” gogor ein bier lana eta itxi ein nutzan eskoliorri.

18 urteaz lehenengo barkue

Eskolara juateik ez naixuan izen, bañe afiziñue betik geraketan dok. Abioiek, maketak, kastilluek... danetik eindde naukan eta 18 urteaz hasi nitzuan lgo barkue eitten. Piezakin batera, zelan ein biher dan, esplikaziño guztie ekarten juek, ingles, italiano, aleman,...Nik interpreteik etxaukat eta dibujotik ein bier, buruz planue jarraituaz.

Barku famauek eindde

Bai, “San Felipe”, “Charles Morgan” eta azkena “Victory” Trafalgarreko Batallan ibilittekie. Barku konpletuek, benetakuek moruen eindde,euren barandau, eskillera, sukalde eta gañetiko guztiekin. Beittute bakarrik imaginau be ezin, zenbat lan dauken halako batek. Kañoiek, ero noberak ein ezin leikien beste piezan bat kendute gañetikue listoietan jatok eta dana kontu haundixekin landu bier ezeten dok, ahalik eta gehixen aprobetxauaz. Halako barkuendako piezaik hemen ez dok tope-tan, azkena Madrillen erosi naixuan, bañe italianuak dittuk. Azkeneko “Victory” hau eitten 15 hilla-bete inguru emungo nittuan eta 4, 7, eta 11 ordu be askotan sartute. Gañera halaxen jarraitu bier, bestela hotzittu ezkeru betiko jarein.

EUGENIO ABARRATEGI: “FRIGORIFIKUE ETORRI ZANIEN ZIENTOKA IZOZTZ-FABRIKAK ITXI ZITTUAN HEMEN”

Hemen kontornuen etxauan Eugenio Martin Bixik eta Armengouk moduen charleston-a dantzan eitten auenik (Obduli koziñeriek).

Fabriken aurretik, izozteixek

Gure mutiko denporan Mundrauen bi heladero jazan: bata Teodoro, Erdiko kalien ferreterixie daukenan aittejaune eta bestie Arrantxero. Konpetentzia tremendue eukitten juen eta gure aittek Arrantxeroi ein jutzan hor Kurtzetxikin txabola bat, zuluaz. Eta, han, ba, neguen edurre batzen juen, zapal-zapal ein eta gero ha ebaltzen juen uran helaue eitteko. Teodoroi, pentsetan juat Udelatik ekarten eutziela. Bañe harei bidien erdixe urtu eitten jatiien...

Gerra aurretuen, fabrikie

Seguru etxakixat bañe hor gerra aurrien, 8-10 bat urte lehenau ero, gure aittek eta bere loba batek ipiñi juen izotz fabrikie. Makiñie norteamerikanue zuan, markaik onenetaikue, bañe txikitxue, lau tonelada inguru eitten jittuan egunien. Amoniakuaz funtzionetan juan. Konpresore bat eta serpentiñe jaukan eta han, gatz-uretan txapazko moldiek jarten zittuan uraz beteta eta hala ataraten zittuan blokiek Hareik moldiek ELMAN eitten jittuen. Hamabi ordu biher izeten zittuan izotza eitteko eta txanda bakotxien bi tonelada inguru eitten jittuan.

Uran danak kunpliru ezindde

Hamen inguruen be etxauan holako fabrikaik,...Oñetin jauan txiki-txiki bat bañe Eskoitza, Atxabaleta, Bergara... hor iñun be ez, eta danak geurera etorri biher izeten juen eta neguen bai, bañe uran ez gaixuan nahikue emoten. Errepartiru, bertatik fabrikatik eitten gaixuan.

Oin hamabost urte inguru itxi

Aitte hil zanian, gerra denporan, neuk hartu naixuan bañe orduen Mundraue guztiei Zerrajeriek emoten jutzan argixe eta tailler txikixek eta gehiketan hasi zienien sikute-denporan eta dantozako allegau ez eta rra! Zerrajeriek kentzen juan eta eletrizidadeik barik... ezebe ezin ein... Txar-to ibiltten gitzuan. Halaxe be oin hamabost urte inguru arte jarraitu naixuan eta gero saldu ein nutzien kanpotar batzui bañe hareik etxuen luzero jarraitu. Frigorifikuekin galdu zittuan horreik. Zientoka fabrikak itxi zittuan orduen hemen.

BIXENTE BARANDIARAN (MENTU): 77 URTEAZ BE “TIRIKI TAUKI TAUKI MAILLUAREN HOTSIA” (I)

Gauza bat jaukek ona, esku bixekin ezker-eskuma berdin manejetan dauela maillue (Josu Otadui).

Apotzatic Mondraura

Apotzako “Txarrualde” baserrixen jaixue nok, han 6 hillebete ein eta Oñetiko San Pedro auzora, handik Mondraueko “Mentu”enera, Zarugaldera hurrengo, gero aitte difuntuek oin bizi garen etxie ein juan eta harrazkero hementxe, Marko-etxebarrin.

Fabrikie itxi eta ofiziuie ikesten

Ugartenien lanien nabillan eta goix baten Agustin Torre ezautu naixuan. Zarugalden errementai ikesten abillela eta, ze lan eitten auen ikusten juen nitzuan. Hurrengo egunien Tomas difuntuek abixue bieldu jutzan berakin: Ofiziuie ikasi gure banauen juateko, goixeko 7etan hasten ziela eta armosue eta eguneko 13 erriel emungo euztela. Aittei esan nutzan eta konforme. Halan hasi nitzuan fabrikie itxi eta errementai ikesten.

Laister, ikesittekue desmostrau bierra

Bai, egun baten Gatzako baserritar bat etorri zuan egurrezko listoekin einddeko maketatxo batekin eta mesedez atsaldarako eitteko. Tomas ohien jauan pulmonixiaz eta Torre Soldau fanik. Neuk ein bier izen naixuan Gatzarrorren lanoi. Akabautakuen erakutsi nutzan Tomasi eta edarto-edarto eindde auela, eta honek orduen andriei: “Trankil egoteko moruen nau horrek eingo dittu lanak eta”. Soldautzara arteko denporie han emun naixuan.

Bittoixera errementai

Soldautzatik etorri barri eta “Herrador” betenaixuek esan jutzan: Bittorixetik betenaixo batek deittu juztek, perratzailie bier duela eta juen gure badok... Hartu seiñok eta juen nitzuan; “Portal del Rey” Romaldo Erauskin. Ein jittuak bi egun probarako lanien eta 8 pta emungo euztela eguneko. “Mire usté, yo por 8 pts no salgo de casa” esan eta alde ein naixuan. Hillebetera beste abixu bat. Juanok eta allegau orduko beste batekin lanien ipini nindduan, eta ugezaboi katalejuekin urriñetik lana zelan eitten nauen begire. Han ein naixuan bestiorrekin batera gerrie urten artekue, zaldi, behi, asto, mando eta suertetan zan guztiei perretan.

BIXENTE BARANDIARAN (MENTU) ETA IOSU OTADUI (J. HERRERO): “KARRETERUEK IRIXEK ZITTUAN PERRETAKO TXARRENAK, KASKUE JANDA ETA EZIN PERRAIK JOSI” (II)

Gerra ostien bai fabrikan eta bai errementai

Bixente: Ofizue ikesteko urten nauenien “Juanito Bedoña” jauan kontraiaixu eta harek: “Ofisue ikesten duanien etorri hona, hemen falta eingok eta”. Hala gerra ostien barriro sartu nitzuan Ugartenien lanien. Hala be, ez naukan errementai ofiziuorri jareitteko asmoik eta 46xen, suteixe eta motortxo bat bentiladoriekin ipini naixuan. Gero 54en 15.000 ptako obrie ein eta tallertxue montau eta harrazkero bertan. Jubilau arte fabrikako orduetatik aparte eitten naixuan errementai.

Errementaixen denpora bateko lanak

Bixente: Baserriko lanak eitten zittuan asko; artarie, burdiñerie, goldie... dana arreglau eta zorroztu bierra egoten zuan. Orduen denporan, manduek, astuek, zaldixek, behixek eta irixek lanien ebalten zittuan asko eta perretan be lan haundixe izeten zuan.

Iosu: Karreteruen Irixek zittuan perretako txarrenak. Juen-etorri asko eitten juen eta 15ien behin perrau ein bier, bañe kaskue janda eta ezin perraik josi, a ze komerixak!

Ganauendako eta zaldixendako perrak

Bixente: Ganauendako perrak normalien Mutrikotik ekarten gittuan. Txapie zuri-zurixe etra bigun-bigune, di-da segiruen moldetan zittuan. Zaldixenak eta geuk eitten gittuan, kasku dana ta-

petan auienak. Harrixetan eta labandu eitten ziela eta gomazko plantxa bat jartie izen zuan hurrengo lana. Baña gomiorrek kaskue berotu eitten jutzien eta erdixen triangulu moruko bat eittie asmau gain zuan haixie hartu zeixen.

Iosu: Gero Plaentziko Txurrukak “U” formako perrie atara juan eta han akabau zittuan betiko problemok. Inbentu edarra izen zuan ha!

77 urteaz be lanien

Bixente: Bai, bañe eitten doten lana denporie pasauaz eitten juat. Aizkorak eta atxurrek zorroztu, igeteixek ein, ganau banakak perrau... Bost bat ordu eitten jittuat egunien, goixien 10etan hasi, zurixe erateko ordue zaindu etra 12etarako itxi, eta atsaldien 6ek inguru arte, segun ze gogo dauen.

FELIPE VITORIA: “HOJALATAZKO GALLETA KAJA BATZUK IZEN ZITTUAN NIRE LEHENENGO BATERIXIE”

Diskue be bai 6 mundrautarrek. Jose Antonio Villar, kantarixe eta gitarra-jolie. Felipe Vitoria, baterixe-jolie. Rafael Ortubai, tronpeta-jolie. Eusebio Gomez, soñu eta flauta-jolie. Pako Perez, saxofoi-jolie. Iñazio Ibarrondo, saxofoi eta klarinete-jolie.

7 urterako musiko bokaziñue

Nik zazpi bat urte inguru izengo nittuan eta Santo Tomas batzuten etorri zittuan Bilbotik tipo batzuk eta jazzbana-ta joten juen eta neure artien: “Hauxe jo bier juat nik”. Eta gure aitte-amak tabernie jaukien oin “Casa del Pueblo” dauen lekuen eta orduen, ba, galletak-eta emoten zittuan aperitibo moduen eta han egoten zittuan galleta-kajok, txapazkuek. Nik hartu lata zaharrok eta jota fuego, hango zaratie ta hango elementue! Gero, ba, jentiek-eta aittei esaten jutzien “honi mutikuoni horixe erakutsi bier dutzek Sanbalaixo”. Azkenien lortu jutzien bonbue-ta, txapak-eta... halaxe hasi nitzuan.

Mutikotan bazterrik bazter erromeixetan

Hamar-hamaika urterako hemen inguru guztien ibiltten nitzuan, Julianeaz, Intxusabaleaz, Miel Bedoñaz,... Kontratue soñujoliaz eitten juen eta berak deketan juzkuan guri, eta fijo bat pagetan juzkuan, 15 pta. ero... Eta, soñujoliek eukitten juan kobradorie: pieza bakoitxeko txakur haundixe, mutillei. Eta kobradoriek akabetan auenien: “hi, fuera!”. Piezie akabau ta barrixe. Gero hasi zittuan pagetan auenai papela ipintten eta hola papela doblaute afielaz jarritte aukenak, harek gaba osorako libre. Paiko, Bixente Txirri, Uba Baltza,... horreik ibiltten zittuan kobradore.

Gerra ostien aiuntamenture: txistulari, pregonero,...

Pasau zuan aiuntamentuen txistularixek hasarretu ero-ta itxi ein eutziela ta aber juengo nitzen. Hasixeran ez naukan asmoik bañe, bueno... aber ze emongo eustien. Bestiei beste niri be emongo eustiela, ba. Nik ezetz, nik lana gure nauela aiuntamentuen. Lana? Nun jarriko auau, ba?. Gure dozuen lekuen, gure badozue San Juan kendu eta neu jarri bere lekuen... Ni han egongo nok zortzi ordu eta gero ipiñi bertan eta iasta. Azkenien esan justien, “hik txofer badakik?” Bai. Ba, orduen, bale. Harrazkero kanpaie jo ta erlojuei kordie emon ez, beste lan danak ein jittuat: ur-kobratzaile, pregonero... danetik.

JOXE ITURBE, OÑATIKO TXAKUR KONKURTSOKO LEHENENGO KANPEOIE

Urrengo, Degurixako Joxe Iturben “Chino”-k urten auen eta hain elegante ein auen lana, hango danok zoratu biberrian itxi gindduen. (El Correo Español-El Pueblo Vasco. (1995-IX-27).

Zela izen zan Oñetire juetie?

Ni soldau ninguan orduen, ta aurreko astien etxera etorritte ninguan bagebixan txakurrok ziela-ta komentarixue ta aittejaune bizi zuan hemen eta harek: “hori baiño txarrauen bat juengo dok. Hire sasoie banaukok.. - “. Txakurroi mendixen jauan eta apuntau eta esan nutzien urrengo asterako etxien eukitteko. Juen kuarterela ta urrengo astien kostata bañe konsegiriu naixuan permisui. Juen eta irebazi, eta gero astelehenien periodikuen ...ta alferezak: “¿Qué has hecho?” Gero barriro hamabost egunerako permisue emon justien eta... ondo portau jatan niri txakurroi. Martin Urbixakue-ta, Bixente Urzelai, Oñetikue-ta, izen gituzuan orduen.... beatzi txakur danera.

Eta ze konkurso modu izeten zan orduen?

Lehenengo urtien etzuan izen oingo moruen eskortakin-dde. Hori gero etorri zuan. Orduko probak, ba, ardixekana fan, ardixek ekarri Gero barriro harutze erain, ardixek itxi han eta gero txakurre bieldu,... errebañotik aparte ardik auen ero beittu biher izeten juan. Harek jaukan meritue. Guriek, han euki juan bere espezialidadioi. Esan nutzan: “Pasau harutze, pasau harutze!” eta han juen zuan handik zier; Oñetiraiño ixte. Orduen etzuan eitten oingo lekuen; orduen Arantzazu onduen izeten zuan. Deittu nutzan eta agertu zanian hango txalue!

Harrazkero eztozu pentsau parte hartzeik?

Urrengo urtien be parte hartu naixuan bañe bixkaitar batek irebazi juan eta gero jarein ein nutzan. Ointxe jaukat txakurre kategorixakue. Horrek jaukek borondatie lana eitteko! Hoixe bier jok txakurrek, e! Nik oin banaukok orduko afana eta hau txakurrau hartu eta hola apur bat zerko bat ero beste ein ta hara sartzen praktika bat ero bi,... horretxeik dittuk harako prinzipalenak eta,... Holako bat ero bi eindde, bueno,... hau dok atentue.... hola markakue dok, hau, e, markakue!

ALEJANDRO MENDIZABAL: “ORDUKO GOLIK POLITTENA PORTERUE ETA BALOIE BIXEK BARRUEN SARTIE IZETEN ZUAN”

“Hor Konpon” kuadrillaik famosoenetaikue. 24 lagun gituan kuadrillan eta betik batabestie la-gunketako gertu. Mundrauen ein zan 1.go tanborradie Hor Konponekuok organizau gaixuan. Eskursiñuek, bizikleta karrerak eta beste gauza asko be bai.

Txikittetik futbolerako afiziñue

Futbolerako afiziño haundixe naukan bai, bañe deporte danak eitten nittuan. 16 urtekin hasi nitzuan kanpeonatuen CD Mondragonen. Maalako futbol kanpue geuk inagurau gaixuan, 1.go urtien azkenak geratu gituzuan eta bigarrenien barrez kapeoi.

Azkoittin zuan azkenengo partidue, 5 minutu falta zittuan partidue akabetako, 1 -0 galtzen eta penaltixe geure kontra. “Eibarren etxafleruek botaten hasi zittuan, ia kanpeoi ziela-kuen.” Bañe penaltixoi “Juanito Manukak” despejau eta baloioi neuana zuzenien, hartu naixuan eta ddi-dda, ddi-dda gol, enpate. Gero Zarraoa zaharrak, sartu jua beste bat eta geu kanpeoi. Garizumie zuan eta “Bandiek” urte juzkuan Maalara rezibimentue eitten, bixkarrien ibili gindduan. Ha zuan poza!!

Arora eta Zarautzera jueteko desietan

Orduen serie A, B eta C jeozan, gu serie “C”en geonizan eta distritoka eitten gaixuan Bergako distritue lehenengo: Eibar, Bergara, Aro...

Arora pozik jueten gitzuan, galtzen gauenien inguruko guztiek gittuan lagun eta mozkortu arteko txikiteue gañera euren konture. Bañe behin edo irebazi gaixuan eta inok pe kasuik ez.

Zarautzera be gustora; lagunek gaukan asko han, afaixe eta dana eurok pagetan juzkuen, bertakuek letxe hartzen gindduan. Guk barrez kostunbreik ez eta txakoliñe eraten hasi orduko mozkortu eitten gitzuan.

Behin eurixe goixen-behien eta Zarautzetik partidue suspendiru eingo zan abixue jaso gaixuan, bañe urtenik gitzela esan eta han presentau gitzuan. Futbolien ez gaixuan ein bañe bai atsaldede edarra pasau

Futbola asko aldatute

Goixeko 8etan lanien ekin bier eta 6etarako jueten gitzuan entrenetan. Jantzi bota haundi-xok eta jota sue futbolien. Baloiek pe joskurak kanpokaldetik jittuen, pixetu be oinguek baño hiru bider geixau bai eta bekokixoi betik markaute ibiltten gaixuan. Halabe, oin baño gol gehixau sartzen gaixuan Golik polittena porterue eta baloie bixek barrure sartzie izeten zuan.

SABINO GARAI (XABIN ZELETA), GERRA DENPORAKO ETA GERRA OSTEKO KONTUEK

Sasoi bateko hermandarak. Baserri danak izeten zittuan sozio. Hermandaran txabalak ez, gañetiko ganna guztiek “tasau” eitten zittuan. Seguro moruko zerbaitt zuan, balan ganaue kendu bierra suertau ezkerro, ta-sautekue jasoten zuan. Okelie barrez aprobezetako moruen egon ezkerro hermandarakuen artien partiruten zuan.

Gerra denporan “Morse” ikesi

“Amaiur” batalloiekin ibili nitzuan ni eta Aramaxon “Morse” ikasi naixuan. Banderiñekin, akordeoiekin eta argixekin eitten zittuan seiñak. Akordeoie esaten gutzen trastioi gabien ebalten gaixuan. Botoie zapaldu, tiretu eta argi txiki batek urteten jua. Txikixe izen bier bestela danak ikusiko laukiek eta.

“Sabino Arana”-ren gorpue zainketan

Kabue nitzuan ni eta egun baten Eibarko “topete” tenientie etorri jatan, etxakixat zer ein bier gauela esanaz. Ezer garbik ez naixuan jaso bañe laister juen gitzuan kapitana, tenientioi eta hirurok “Sukarrieta” ondoko baserri batera. Kapitanak orduen: “Hemendixik haraxe egon biedoze zueik”.

Gero suertau zuan konpañia danetako konfiantzazkuenak ero... han geontzela. Inguru guztie zerkaute gaukan, inok zetan gabitzen ez gakixela. Gero jakin gaixuan, itxurie Francon tropak abanzauaz jatozan eta etzuan komeni “Sabino Arana”n hazurrek hartu zeixien, eta gu ba inguruek bijiletan egon gitzuan hazurrok beste leku batera erueteko atara arte. Sekule ez gaixuan jakin nora ezkutau zittuen.

Gerra ostien, baserriren karretero

Karretero lanok etxeko libertadie zelan auen izeten zittuan. Hillien 8, 10 egun ataraten bazittuan libre, haretxeik karretero.

Lenengo parte hartu nauena “Altubeko Areztuixe” izen zuan. Gero piñuen entresakak eitten be bai. Rekorra eindde gazak 2,50ko piñuekin, 101 biejetan 110 metro kubiko. Karriuen irixekin eitten gaixuan, ondo perraute gañera. Aldatza ero suertau ezkerro “puntekuek” ebali bier, normalien beste iri pareja bat edo zaldixe izeten zittuan.

Orduen Mondrauetik Elorrixora teilla karriuen be asko eitten zuan eta Kanpazar gañera artekue puntekuekin ein bier. Harañokue einddekuen 3-4 pta pagau eta puntekuoi bueltau eitten zuan.

FELIX BOLIBAR: “OINGO KAMIOEKIN GAUR BE JUENGO NITZAKEK, HORTIK ZIHER”

Lan asko eta diru gutxi. Kamionerue moruen kastigatueko personaik iñor etxak. Munduen dauenik gauzaik atrasauna... eta txarto pagaute. Gaur barrenderuek hobeto pagaute jazak kamionerue baino. Neuri zer pasau jatek? Gorputze hondatu eta duro bat irabazi ez. Bape dabilienak gutxien gutxienez 33.000 duro biber littukek.

52etik Roneon txofer

Ni Bergaan Aseginolazanien hasi nitzuan mekaniko. Bi urte ein eta hemezortziaz txofer. Gero Bonbulunien ibili nitzuan urune partiruten. Kroner Deus bat ibiltten naixuan, matrikula 14.434; sekule etxatek ahaztuko. Bost belozidade jaukan,... Gero RONEOra etorri eta han “Mack”-a; harek jauzkan hamabi. Ni 52ien etorri nitzuan RONEOra 26 urtekin eta ointxe sei urte gaixotu arte egon nitzuan.

Astue be orduko kamioie baiño aguruau

Horrek RONEOko “Mack”orrek gasoliñie erreten juan...! CAMPSA-ko kamioie be gutxi zuan harentzako. Eterra, barrez, arrankaualdi guztietan biher. Ha barik ezta urrumaik pe. Ostera tiritu, lauen zerbaitt baiñe aldatz goran bapez, astuaz be hareaz baiño aguruau. Bidien aspertu, desesperau... Bajau, txixe ein, eta arrapau eiñ eikian.

Madrillera hiru egunetarako jueten gitzuan eta Coruñara astebete. Gero Pegasue-eta ekarri jittuen eta hareik aguruau ibiltten zittuan. Oingo kamioekin gaur be juengo nitzakek.

Askoik ez baiñe multa banakie be bai

Baten bat beti izeten zuan baiñe hola multa askoik etxuat euki, urtien pare bat ero. Orduen barillie soltau biher izeten zuan bixkor ibiltteko aldatza goittik behera izeten zanién. Barillie badakitue zer dan? “Punto muertuen” ipini biher, eta “echando demonios” pasetan gitzuan hor Somosierran behera. Freno elektrikuei emon mailla pare bat eta oiñeztuen pare. Bestela, zer ba? Bestela tontotu, zahartu. Hantxe birriten ero harrapau nindduen.

Cariñena-tik ardaue

Madrillera-eta bestien ez baiñe Andaluziara be dexentetan juen izen nok eta handik Cariñe-nako ardaue ekarten naixuan. Guk, orduen, tabernie eiñ aurretik, hemen etxe aurrien tejamana bat gaukan eta hemen hasi gitzuan ardaue saltzen. “El Portal de Belén” deiketan jutzien. Horreik 200 litroko barrikok “en un santiamén” jueten zittuan.

JOXE MARI ARABAOLAZA (OXIÑA): “GABIEN HIRU BIDER JAIKI BIHER IZATEN ZUAN ERROTIE ZAINKETAN” (I)

Errotarixen numeruek. Oxiñan gañera akordetan jate, eta kontrabentanetan tizaz eindde ikusi be ein leikez, pixue jarteko ebalten zien markak (Antxon Agirre, Tratado de molinología).

Oñetittik Oxiña-errotara

Ni izetex Oñetikue nok, Oñetiko Casablanca-n jaixo nitzuan. Hamaike urtekin hementxe gaiñeko baserri batera etorri nitzuan kriau eta harrazkero hemen bizi izen nok,... Oxiñako alaba bakarroi domiñau naixuan eta...

Lehenau zorro-karriuen be eurek

Nire aurretik, lehenau, lau astokin ibiltten zittuan nire andrie eta beste mutil bat,... Larrañoraiño-ta, Goimendiraiño-ta, baserriz baserri, alie ekarri eta urune eruen. Gero, “el año 30” amandrie hil zuan eta orduentxe kendu jittuen astuok.

Gero, ni ezkondu nitzenien, 44uen neuk ipiñi nittuan hiru pareja harri. Bat erosi naixuan Gartzako Murrizenien, beste bat Barrenan eta beste bat Andoillun. Gero bielketan justien Barzelonatik rebista baten, zela kanalak etara bihe dien, zela pikau bihe dan, eta halaxe neuk montetan nittuan.

Errotiorrez aspaldi aspertute

Ni neuatik izan balitzok oin 35 urte errotioi kendute jauan baiñe andriek etxuztan itxi tte... Gabien hiru bider bajau ein bihe dok behera, e! Gau guztien martxan itxi bihe dittuk harririk. Nik hiru harri ifintten nittuan martxan. Garixe ehun kilo ixoten jittuan orduko eta artue hamalau. Etxe bakotzeko aliek, barrez, graduaziño diferente bihe jok. Añubekuek etxok korrituten eta euzkierripakuek, barrez, dexkoidetan baaz dana jota aidien. Artue, gañera bestela be txarra dok. Dana pegau eta ezin ezela be urunik ein. Berrehun arratoi ikustie gura juat artue errotan ikustie baño.

Errotarixen irebazixe

Gerrararte errotarixek jaukan ehun kilotik hamar beretako. Bañe gerriek urten auenien, kilue txakur haundixe ta kitto. Lau kiloko mermie garixek eta bost artuek. Aber zeifiek ixoten dauen artue bost kiloko mermiaz. Atien ipiñitte papela, gañera, gehixau kobretan bajakon, baserritarrak denunzietako deretxue aukela. Errotan behixek-eta onak topauko dittuk bañe diruik ez.

JOXE MARI ARABAOLAZA OXIÑA: “BEHIN KANTAU JUAT PLAZAN, BERTAN BASERRIN ORDEZ” (II)

Errotarixen sindikatuko delegau

Sindikatuue eukitte gazak, ni nitzuan “delegau del Valle de Leniz”. Hamalau urte egon nitzuan delegau. Distrito bakoitxien delegau bat eta hillien behiñ Donostien juntie abogauekin. Sindikatuue pagetan gaixuan eta delegauek hillien behin 130 pezeta Donostiera bieje.

Kastigaute, errotie zerraute hiru urtien

Errota asko egon zuan zerraute. Hori “Servicio Nacional de Trigo”n kastigue zuan. Hiru urtien zerraute egon nitzuan ni eta beste bi bider multie pagaute. Inspektorie etorten zuan katxietan eta orduen gaukan “Kartilla makilar” eta hor galtzen gitzuan gu. Baserritarrak, 60 anega aukenak, 20 apuntetan jittuan bestela entregau ein bihe zittuan eta, eta hareik tranpan pasau bihe ittuan eta guk kartillakuek baiño gehixau eziñ eiñ eta gabez-eta ibilli biher izeten gaixuan.

Oin xei urte itxi

Alabiei esanda ninguan “neu nazen arte jarraitu” bañe ez,...Hamairu kilo arto, garirik etxak,... Hamairu kilo artoaittik, 1,30aittik, lana eingo dok pa? Baserrittik 13 kilokin jatozan; bai “antajo”,... taluek eitteko-ta, morokillek eitteko-ta.... Eta holaxe, 83en inundaziñuekin dana lurrez bete zuan eta harrazkero etxuat martxan jarri. Honeik errota-kontuokin danokin liburue jak 7.000 pezetakue, neuandik urtendakue. Hemen egon zittuan bi lagun bi urtien.

Bertsolarixe be bai

Agure zahar bat juan, Bergaako Tellerixako semie, Pello Errota, Txirrita, Txapel, Udarregi, horreik danokin ibilittekue, 17 urtekin hari bertso bat bota nutzan eta bereana fateko-ta aguriorrek hartu nindduan ondora ta hareaz ibiltten nitzuan. Plazan behin bakarrik kantau juat Mundrauko trinketien. Zittuan Baserri, Uztapide, Lasarte eta Lizaso eta Baserri falta izen zuan eta nik Uztapidekin dde, Zepai difuntuekin dde horreik danokin antxiñetik kantetan naixuan hona etorten zienien, bazkaitten, eta holaxe kantau naixuan orduen Baserrin ordeze. Enbeita falta jatak bakarrik kantetako.

PATXI GOIKOLEA, GRANJERO BOKAZIÑUE AUKEN BERTSOLARI MAIXUE

Jon Sarasuak, errekurtsio izugarrixek jaukeek, bañe oso bertsolari onak jazek eta galtzabete lan izengo jok aurrera pasetako, bañe baitte beste erozeiñek be eb!/. Aurten txapela atara gure dauenak arriskau eiñ bieko-jok eta ondo urteten dutzenak haretxek eruengo jok txapela.

“Granjero”

24 urtekin Mazmelara ezkondu nitzuan eta han oilluek ipini gittuan. Bartzelonara eskatu 100 oillo zuri eta 102 emun juzkuen, bi propiñan. Egon zittuan egunek 100 arrautza eitten zittuenak, bañe argixe automatikue ipinitte eh! Despertadoriei atzekaldien makillatxue ipini eta argixen kabliekin juntauko zittuen kobrezko txapatxo bat, despertadorioi bueltaka oiela “klak” joten jua goixen eta juntau eitten jittuan. Bi ordu aurreraketie konsegiru naixuan. Esitue demasa!

“Pelotari”

Pelotan onduen hor 36 urte inguruen eitten naixuan eta ointxe be 56kin forman nak. Igez grupoko txapeldun geratu gitzuan, aurrakuen sukanpeoi eta aurreraukuen txapeldun.

Almeneko “Bertso eskolie”

Santi Iparragirre, Juanito Akixu eta hirurok izen gitzuan gehixen sartu gitzenak. Almeneko neskatilla-mutikuekin hasi gitzuan, bertso zaharrak ikasi eta halan. Gero han destaketan auienak eskolatik aparte hartzen gittuan, lehenengo Iparragirren baserrixen eta gero Apotzako “Auzo-Etxien”

81ien Eskolarteko txapelketie

Zortzi neskatilla-mutiko eruen gittuan. Txapelketarako bi hillebete falta zienien, neheikue lanekin gabitzan onddio. Ba, bi hillebetien danak bertsoetan zelan eitten auieia.

Txapelketa aurretik periodista batek esan juzkuan. “Arrasaten, mutillak, burdiñieta landuko dozue, bañe bertsoaritza lantzeko toki eskasien zauze”. Ba hango txapelak eta sari guztiok honako izen zittuan.

Bertsolari elkarteko ohorezko bazkide

Elkartioi sortu zanian ohorezko bazkide batzuk izentau jittuen, txapeldunek, Amuriza, Liza-so, Baserri,...Gero Lekuona zaharra, Alfontso Irigoien,...ta igez, neu izentau nindduen. Estimetakue dok diploma edarra emun juzkuen eta...

ESPERANZA ZEZIAGA: “ORDUEN DENDAN MIXERIXIE IRABAZTEN ZAN, EZ AUEN DIRUIK ETA”

Karnabaletan plazan eitten zan aurrezkue plazie gaiñezka egoten zan. Hemen Maalako jaixetan be mutillek etorten zien neska-bille etxera. Ondra haundixe zan han urtetie. Bik aurrezkue eta bestiek artalataiku eiñ eta dantzán. Penagarrixe da obittura horreik galtzie.

Más conocida por Esperanza

Jaixo nitzenien, aitte juen zan juzgaure papelak eitten eta han: “Ene, izena ahaztu jat! Ama birjina batena izan biedau. Asunzion-ero ezta izengo? Bai, uste dot Asunzion dala”. Etxerakuen amai, “zelan ipini dutzau umiei izena? Esperantzaz”. “Ene ba! Nik Asunzion esan dot”. Kalien Juezorrekín trill eiñ auen, puru bat emun eta esan eutzen: “Meserez, izena aldatizu ‘Esperantzaz’ da eta”. Halan geratu zan.

Ezkonketako juzgaure juen nitzenien han ez auela Esperantzazik, han Asunzion Ceziaga auela. Gurasuek testamentue eitterakuen aldatu auien eta oin danien ipinitte dauket; “Asunción Ceziaga más conocida por Esperanza”.

“Zeziaga” Dendie

Gu Arrasateko panaderixan bizi gitzen. Aittek “Otanero” eitten auen lana han. Gero 40 urtekin hona etorri gitzen eta Sto Tomas egunien zabaldu zan dendie, oin dala 81 urte. Telak, zapatak... danetik saltzen gauen, ointxe letxe. Einddeko gauzaik etzan saltzen orduen, maunezko frakak bakarrík.

Hamar urtekin lanera

Sumar, restar, mutiplikar eta horreik problemok eitten banekixen: “¿Si un obrero gana 2 pts., al día, cuánto ganará en 8 días?” 10 anai-arreba bagitzen eta lanien hasi bier.

Lana eitten gauen baiñe miserixie zan ataraten zana, diruik ez auen eta. Pentsau! Gizon baten jornala 2 pta. zan eta fraka azulek 6 pta., ba 3 egun bier frakak eitteko.

Multie pagau biher

Domeketan dendak ixteko ordenie emun auienien danok zabalketan gauen, merkau egune izeiten zan eta. Multie pagau biher gero.

Gerra denporan be “Fiscalia”kin problemak gittuen. Prendiek igual 8,70 markau eta guk 12 pagaute, eta ba, saltzeko prezioe aldatu biher. Behin toallak remarkaute harrapau euzkuen eta 3.000 ptako multie eta 3 hillebetien ixteko ordenie jaso gauen. Hiru hillebete horreitten, itxi eiñ zan fabrika baten saldu gauen eta iñoiz baiño gehixau atara gaiñera.

ANTONIO URIBESALGO: “ZERRAJERAKO ANBULANTZIAZ IBILLITTEKO AZKEN TXOFERRA”

Hemen obra baten ero jabillan eta apendizero jaukan. Deittu juzkuen jueteko eta bueno, baiñe kami-llatik pe urten eitten jutzien hankak, eb! eta atie erdi zabalik eruen biber izen naixuan Donostiarano.

Zerrajeran lan ein eta ordu libretan taxista

Ni San Andres baserrixen jairo nintzuan 1922xen. Eskolan ez nitzuan luzero ibilli, 14 urteaz Zerrajeran lanien hasi nitzuan eta. Lanien nebillera be gabeko eskoletara jueten nitzuan eta hantxe ikesi naixuan gehixen.

Zerrajerie orduen militarizate jauan eta bisagrarixako sekziñuen ibilli nitzuan andra artien. Gero Atxabaltan be bai gerrako obusentzako aletak eitten, eta azkenien txofer lehenengo anbulantziaz eta gero kamioiaz.

Hetruc-e eta lehenauko anbulantziak

Hetruc-e zuan Zerrajerako langillien segurue eta preparau juan hola autobus bat jentie Donostiera erueteko. Autobusorrek eukiko jittuan dozenan bat plaza inguru eta anbulantzia-lanok pe harek eitten jittuan. Gauza haundik ez aukienak eta grabiek pe danak batera jueten zittuan.

Gero Seata jarri juen eta horrekin hasi nitzuan ni. Hasieran bertakuendako eta pagaute zuan, geruau ipini juen kanpokuendako pagaute eta bertakuendako debalde. Donostiera egunien hiru bieje eittie normala zuan, Gatzagaiñetik Maltzagariñokue kubriru biher izeten zuan eta.

Parto Kontuek

Artien Mundrauen etxauan ez Zentroik eta ez ezer eta jeneralien umie eukittek Eibarrera ero Bergara erueten gittuan. Geruau hasi gitzu Bittoixera erueten. Ta, behin pasau jatan andra bat bane-roian eta bidien larri andrioi. Alabiaz joian eta hor Gamarra inguruen “por favor pare, creo que es parto”. “Sujétale como puedas” esan nutzan, sakatu kotxorri eta oiñeztuen pare han allegau gitzu Txagorritxure. Hartu juen eta nik bi papel eiñ orduko han etorri jatan medikue: “Hetruc, mire qué niña más hermosa”. Burue bistan auela allegau zuan eta !

MAURI ZUBILLAGA: “MONDRAUEN ETXAK PELOTARIXEK AUERRERA ATARATEKO EZELAKO BE LAGUNTZAIAK”

Nire profesorie 14 urtetatik “Zurdo Mondragon” izen dok. Hak Gatzan entrenetan juan eta ni betik harekin pelotan. Gero Mondraura etorri gitzenien be, berakin erueten ninduan entrenetan. Haretzek sortu juttan pelotan eitteko ilusiñue.

Fuenterrabixa, Gatza, Mondraue

5-6 urtekin etorri nitzuan Gatzara eta han etxauan pelotie besteik, danok eitten gaixuan pelotan. Zapatuetan Billerreleko eta Bittoixeko kanpeonatuetara jueten gitzu. 14 urtekin Eskoitzan

federaute ninguan eta gero 17kin Mondrauera etorri gitzuan bizitten, eta hemengo torneuetan parte hartzen naixuan, jubenilletan. Orduen hemen etxauan inobe pelotan eitten auenik;Isturiz, haxe besteik ez.

78ko mundialak Iparraldien

Andueza VI.a zuan Españako kanpeoi, baiñe forman nebilla orduen eta bi aldiz irebazi nutzan hari.Halabe, ba, mundialerakuek selekzionaute jeozan eta trunkil ninguan etxien. Egun baten selekzionadorie etorri jatan eta trajie eitten juen biher nauela. Ondo nabillela eta Anduezai irebazitte be bai eta selekzionau eiñ nindduela. Pozik haundixena haretxek emun jutzan.15000 pta ero emun juzkuen eta traje bat eiñ be bai. Traje eta korbata danak bandera españolakin beteta. Halan izen zuan nire mundialetara juetioi

Profesioaletarako preparau

Nire lagunek, Zalbidea, Bergarilla...danak profesioaletara pasaute eta ni ba, 22urtekin pase-tako desietan. Urte osue entrenetan eiñ naixuan eta Ladutxe, Tolosa eta beste asko pasau zittuan eta ni bapez.Geruau “Eskulari”-k emun jutzan baietza, baiñe Bergakuek seguro hartuko nidduelakuen itxi eta azkenien ezebez. Mutrikoko “Jolas Nai”-n hasi nitzuan gero eta oin “Betiko Jokoa”-n nabik.

Umiei erakusten baiñe laguntzaik ez

10 urtien ibili nok umiei erakusten bai eta Sto Tomas eta San Juanetako torneuetatik aparte bape laguntzaik ez dok egon. Pelotak, jantzixek, torneuetako biejiak...danak neure poltsikotik eta gasuenetik.

Gaur egun, pelotarixek atarateko, erakustailak biher dittuk, baiñe hartarako laguntzie biher dok eta Mondrauen etxak ezelako be laguntzaik.

TOMAS ZUBILLAGA: “MAXIMOAZ EITTEN NAIXUAN PELOTAN GUSTORA”

Maximo Letona Billerlen finala jokaketan jabillen Aspiazun kontra. Partidue 18re eta 17 eta 12 irebasten joian. Aspiazuk pelotie jo eta arraittik kanpora zuzen-zuzen, baiñe Maximok sano-sano, partidue irebazi auelakuen, pelotiek lurre jo baiño lebenau hartu eiñ juan. Azkenien, Aspiazuk irebazi 18 eta 17.

1.go txapelketie 15 urtekin

Hamabi urtekin Gatzatik, Mondrauera etorri bizitten eta egunero Iturripera jueten gitzuan Mauri aurrenengo zala. Gero 15ekin, Luis Mari beste anaiatz Eskoitzako kampeonatu lokalien jokatu naixuan eta samur irebazi be. Haxe izen zuan zuri jantzitze urten gauen 1.go txapelketie. Ha zuan poza, ha!

Afizionauetako 1.go finala

Maximo Letona eta bixok Bergarako interdistritos txapelketan finalera allegau gitzuan, Tolosa eta Juaristiri irebazitte. Maximo jauan orduen oso forma onien. Pelotan gustora haretxekin eitten naixuan, asko animetan nindduan, gaiñera.

Eskuz, palaz, eskuaxien...

Hogeitaberatzi urte arte ein juat eskuz, azkenengo finala oiñ dala 3 urte ero, Sto Tomas txapelketie 4,30xen barruen. Halako mutil txatxar batek irebazi jutzan, bai, eta palara pasetie pentsau naixuan. Palan eskuz baino 20 aldiz gehixau nitzuan.

Oiñ urtebete ero, eskuaxien hasi nitzuan. Palan letxe esku bixekin, halan eitten dauen bakarra nok. Entrenau Lasagabaster argentinuaz eitten nok, ha dok hemengo maixue. Bixok antzera samar gabitzek. Txapelketa danetan izen nok eta Durangon bigarren atara naixuan.

Tomas ekilibrista

Txikitten amak ogitten bielketan nindduenien, surrien asentaute ekarten ibiltten nitzuan. Eskobiaz, akuluaz, eta eskueriaz be ibiltten nitzuan. Gero gauza astunauekin hasi nitzuan baiñe okotzien asentaute. Soldautzan txatarrerako auen motobizikleta bat, minutu bat pasauen euki naixuan eta 4 lagunendako bokailluek eta zerbezak irebazi nittuan. Hurrengue, Azatzen izen zuan karretilla batekin, ezetz, baietz hasi... jaso eta luzeruen euki naixuan. Txorixo bokaillue irebazi han be. Banku, mahai, bailla... harrapetan nauen dana jaso biher, baiñe apostue eiñdde, eh!

Burdi batekin be gure naixuan eittie baiñe txirringa bakoik topau ezin. Maximo Letona Billerlen finala jokaketan jabillan Aspiazun kontra. Partidue 18re eta 17 eta 12 irebazten joian. Aspiazuk pelotie jo eta arraittik kanpora zuzen-zuzen, baiñe Maximok sano-sano, partidue irebazi auela-kuen, pelotiek lurre jo baiño lehenau hartu eiñ juan. Azkenien, Aspiazuk irebazi 18 eta 17.

JUANITA MENDIETA: “ETXERAKUEN ASTO KARRERAK BE EITTEN GITTUAN, NOR LEHENU ALLEGAUKO”

...joten dau bete betian kotxe batek eta astua eta bixak sasira, bankaz gora. Kotxedumoi geldittu eta han toopau ei zeban andria sasi artian jaiki ezindda eta hola esan ei zotsan honek gizonai: “Anda con cuidado, e, por poco me matas el burro”.

Eskola kontuek

Hamar urte arte ero ibiliko nitzuan eskolan, dotriñie ikesi eta halan. Eta eskolatik urtenda-kuen jolas, pote-poteka, kui-kuike...zetan ez! Askotan etxera berandu eta hasarreik ez entzuteko, geuk einddeko afixetan arrautzak gordeta eta handik hartu eta añiketan amana. “Ama, ama oilluei afixie ikesi dutzau” Ama pozik, arrautzak topau gittuela eta.

Zazpi urteaz esne karriuen

Zazpi urteaz hasi nitzuen eta marminttek atara ezindde ibilite be etxeko lanetan baiño gus-torau. Astuek Labeko ittuan isten gittuan, oin Runba dauen lekuen. Hango Rosa difuntiek lagun-ketan jutzan marminttek ataraten. Bazittuan 3,4 litro hartzen zittuen famelixak, izen be, orduen etxauan oingo moruen okelie eta. Goixien esnie eta gabien esnie zuan ordukuoi. Hasi gitzenien 4 txakur haundi t’erdixen saltzen gaixuan eta oin 5 bat urte inguru itxi gutzenien 90 ptan.

Etixerakuen kuadrillan

Etixerakuen kuadrilie juntetan gitzuan, jarri asto gaiñien eta Bedoñera. Batzuetan asto karre-
rak eitten gittuan, nor lehenau allegauko. Hurrengo trankil be bai, barriketan eiñaz, batek, nik ar-
daue jakarrenat, bestiek nik tomatie, nik letxugie, nik azukerra. Marmint-tapan ensaladie preparau
eta danok jaten gaixuan handik. Gero beste tapa batera ardaue bota eta batak bestiei pasauaz, danok
txurrutaratxue.

Sarri txixeguriiek larri egotie be suertetan zuan eta, halakuetan apurbat atzera geratu eta asto
gaiñetik eitten gaixuan.

Orduko baserriko lanak

Orduen, baserrixen andran bizimorue gizonena baiño gogorraue zuan. Etxeko lan danak eiñ
biher, pujetie, ittuan, soluen... Feixa egune allegetako desietan. Gizonak feixara jueten zittuan eta an-
drek meixendie eitten gaixuan, orduentxe hainbestien txokolatie janaz tertulixan.

KAZINTTO BERGARA: “ERREMINTTIE ETA MATERIXALA EZAUKETIE DOK INPORTANTIENA”

Hamazortzi urtekin skoutetan

Maestria eitten nebillela lehengo boy-skoutetan sartu nitzuan. Orduen nausixenakin Arregi-
xenak, Jabier Trojaola eta horreik jabitzan. Eta ni mutikuekin hasi nitzuan, eskulanak eiñ, mendire
urteixerak eta halan.

Skoutekuek pañoletie ebalten juen eta bi muturrek lotzeko halako hazurrezko aro batzuk
jittuen gehixenak ta nik leixar makillie hartu eta eroizein figura eitten naixuan, punta banatan zu-
lue eiñ eta han ebiltten naixuan paparrien dindiliske.

Forjesen txistiek eta zenizeruek

Jentiendako eitten eta, oiñ dala hamazortzi urte ero hasi nitzuan, baten eguna zala eta bata eta
bestie, erosi alabastrozko zenizeruek eta lauburuek eta halakuek eitten. Baiñe aurretik forjesen txis-
tiei reliebiek emuten eitten naixuan. Dibujau biedan moruen eta gero ba bere sakontasune emun, aris-
ta eiñ ero...

Alabastruen eta egurrien

Alabastruen lehenengo lana Mondraueko portaloie izen zuan. Batek fabrikan ia portaloie eiñ-
go nutzen eta nik ba Hueskako Ainsan, hango itturrixen ikusitte naukan alabastruen eiñddekko plaka
bat eta handik sortu jatan ideie. Alabastruen portaloie, Bergako San Antonioko zubixe eta esku bat
jaukat eiñdde.

Eta egurrien Sto Tomasak barrero indderra hartzen hasi zienien hasi nitzuan, orduen oso talla-
dore onak etorri zittuan. Hareik kutxa zaharrak eta talletan ikusi eta, neuk pe ekin biher juat ba,
pentsau eta arrazkero eiñ eta eiñ. Kajoi tabernan dauzen Mondraueko bost arkuek, bastoiek, base-
rrittar bat, gerran jauregixe, berdura plaza, Gatzako arku bat...eta oiñ harmarri bat eitten nabik.

Oiñartekuekin gustora

Lan bakotzak bere zera jaukek bai eta ez dok samurre gustokuena zein dan esatie, baiñe oiñartekuekin behintzet gustora nak. Hala be izeten dittuk gora-beherak, oiñ dala lau urte baserritar bat eiñ naixuan, txapelakin eta itxurez edarto, baiñe gero aurpegire begiretu eta neure artien, “Jun euskaldun indixo hau, etxakixat...”

Norberen konture ikesi

Ikesten ez nok iñokin ibili, erreminttie eta materixala ezautu biher. Egurrien betak zein alde-tara doiezen, harrixen golpie nun emubiher dan eta halakuek. Ordu asko eiñdde ikesi juat. Atsaldien zurrutien ibili biherrien, hauxe eitten emuten juat denporie, gibela zainketako alternatiba moruen.

BALENTINA URIONABARRENETXEA: “ORDUEN DENDAN DANETIK SALTZEN ZAN, DISKUEK BE BAI”

Dendan gazteik hasi

Zarraoakuen denda parien auen eskolie eta hara jueten nitzen. Egunero eskolatik urtendakuen dendakuek eurekin erueten nindduen bazkaitten. Gero beratzi bat urtekin Robustianok berak emungo euztela estubixuek eta ba, dendan hasi nintzen. Bertan lagundu eta eskolie ikesi. Arano maixue etorten zan nire kuadernuek eta ikusten.

Dendan danetik saldu

Orduen dendan, zer etzan saltzen! diskuek be bai. Erosi aurretik ipini eitten nutzien entzuteko. “Donde estarán nuestros mozos” eta nik: tikitik-tikitik, tiki-tiki, tikitik”. Egunero disko berdiñe entzuten etorten zana be baeuen:

“Yo sé que mis culpas no tienen disculpas ni tienen perdón...”

Neuketako hak zerbait baeuken bazien. Beste modu batekuek be:

“La chica del diecisiete

gasta zapatos de tapilete

sombrero de gran copete

y abrigo de petillí...”

Hau luziaue, baiñe politte da, granujakeixak dauko gaiñera.

Propiñak eta pagie

Etxietara errekauek eiñ biher izeten nittuen eta ba erriel bi eta askotan emuten euztien. El-mako zer danak pe domekero pagie eta nik ba kuadernuen apuntaute neuken. Don Gregoriok hainbeste...Don Julianek hainbeste...Gero ulie ebaittie 45 zentimo, txupatxuse 5 zentimo. Diferentzie atara eta Mikeletiena dirue erueten, hareik eukitten auien kartillie eta.

Anaiei “pena de muerte” kendu

Gerra denporan, anaie, Oreja hiltiaz akusetan auien eta hiru pena de muerte auken. Iñundie-nak eiñ nittuen orduen. Hemengo batek nobixue militarra auken eta hareana juen, esplikau dana gu-

zurre zelan zan eta hak, Don Esteban Bilbaona bieldu nindduen. Don Estebanorreana allegau nitzenien hak: “¿Pero chiquita en tu casa no hay nadie mayor que tú?” Neure artien, ointxe enterauko haz ba: “Están todos en la cárcel”

Don Estebanorrek beste karta bat emun eta audientziara. Han gizon haundi batek heldu eta eruen nindduen barrure. Hiru montoi eozen mahai gañien, danak pena de muertiek. Banan-banan begiretu eta esan euzten: “Aquí está, tienes suerte chiquita”. Gero juiziue euki auen eta kendutzien pena de muertiok.

PEDRO SOLOGAIZTOA (LASO), DERRIGORRIEN EZKERTI BIHURTUTEKO FUTBOLARIXE (I)

Eskola kontuek

Beratzu urte arte mojetan ibili nitzuan eta gero Biterixenien. Nik ule asko naukan eta eguerdi baten maixuek esan juztan: “Si a la tarde no vienes con pantalón largo no tienes entrada”. Amai esan nutzan maixuorrek esandakue eta hak: “Zeaz eñgo duztat ba frakok, neure amantalakin ala?” Akabo nire eskola kontuok. Hamairu urteaz urten eta, “A la Universidad de la vida”.

Lehenengo ekipue “El Huracán”

Gregorio Azkuagan anaie Ameriketatik etorri zanian hemengo kaleko mutikuekin “El Huracán” ekipue formau jua. Kornerrak ezkerretik botateko iñor etxauan, danok be eskasak eta neu jarri nindduan ikesten. Entrenamentuetan, eskumeko hankan alpagatie eta ezkerrekuen botie zala, eñ biher izeten naixuan fubolien. Han ibiltten nitzuan kojuen moruen. Derrior ikesi biher ezkerrez eta eskumiaz golpeik pez gero.

Hamaxei urtekin Mondrauekin

Gerra aurretik Eusko Gaztedin delantero zentro ibili nitzuan. Gero hamasei urtekin, 36xen Mondrauekin debutau naixuan, Beasaiñen “Eltzoi” eñ jakon homenajien. Partidue hasiaz batera, Ramon Barandai penaltixe pitau eta espulsau eñ jua arbitruet. Guk orduen, baloie ikutuik be ez eittie pentsau gaixuan. Bota juen penaltixoi eta porterue mobiru bez. Atara juen baloie eta iñok be ikutu barik barrero gol. Halan, hamabi eta zero irebazi juzkuen. Bueltan etorri gitzenien, Ayala presidentiek ixek akabau gindduan.

Elgoibarren kontra kanpeoi

Elgoibarren kontra titulue jokaketan gauen baten, kanpeoi urten gaixuan. Bueltan trenien gatzela, Maltzagako estaziñuen geratu gitzuan eta bateon batek, galleta lata bi ohostu jittuan. Baiñe, galleta dunok konturetu eta hasarre jarri zittuan eta esan gutzan, C. D. Mondragoni pasetako fakturie pagauko gauela eta. Hemen pagau juen fakturioi eta bokailloik bari egon gitzuan aste bixen ero.

Orduen gosie jauen eta gallerak, ogixe eta halakuek estimau izeten zittuan. Babie besteik ez gaixuan jaten eta. Babioi gaiñera fratelkada bat jan, hiru jan igual-igual. Olatxoneko bazterrera allegau orduko hiru- lau uzker bota eta juenda jauen dana eta.

PEDRO SOLOGAIZTOA (LASO): “BERROGEITABATIEN FITXAU NAIXUAN REALAKIN ETA BERATZI HILLEBETE EIÑ NITTUAN” (II)

Realakin fitxau

Berrogetabatién fitxau naixuan realakin. Fitxau aurretik partidu amistosuek eitten zittuan pruebarako. Joxe Mari Aranburu, Monti eta neuri deittu juzkuen. Trena eta bazkaixe pagaute gauke-la eta jueteko. Orduko Patri realien jabillan eta harekin juen nitzuan, beste bixek ez zittuan agertu eta. Silbeti entrenadoriana eruen nindduan eta harek, “comida de jugador” eiñ biher zala. Saldie uzeiñdu, okelie ahuen ebalí eta botá...

Bazkal ostien Atotxara

Bazkal ostien bete-bete eiñdde jueten gaittuk Atotxara eta entrenadoriorrek, jantzi eta urte-teko. Urten juat, halako baten, etorri jatek baloie neure aldera, jo eta postera. Danak uuuuuuh! Aste-lehenien ondiokan porterixie dardaraka jauan. Hurrengo domekan, Martin Bixin Gaseoseixan firmau naixuan fitxie. Bi mille pezeta eskuen eta hillien 350 pezeta. Billete bixok hartu eta aiñketan amana, erakutsi eta, “mutikua honeik zer dittuk ba, zirkorako entradak ero...”. Sekule mille pezetakoik ikusi barik jaukan.

Entrenadore be bai

Tenporadie hasi zanién Manukak ez auela entrenadore jarreittuko eta Bastidak, neuri esan jutzan eta hala hasi nitzuan.

Baten, partidue jokaketako hamar besteik ez geontzan eta Antoito Uribetxebarria Montenien jokuen jabillan eta hari esan nutzan. Orduentxe debutau juan. Antoitok miñe kanpora atarata jokaketako kostumbrie jaukan haundixe. Halako baten, baloie goittik etorrela, buruaz emun jutzek eta hango kurriskak! Miñoi harrapau juan eta larri.

Homenajie

Mirandesetik etorri jatan jokaketan jueteko inbitaziñue, baiñe nobixiekin formal nabillan, oiñ andrie danaz, ehun da bi urte banaroian eta ba, ez naukan hemendik urteteko asmoik. Hala behin, Ayala presidentiek esan jutzan; hik jarreittik hemen eta akordauko gaittuk.

Tenporadie akabau zanién homenajie eiñ jutzien. San Juan bigarrena zuan eta 2.036 pta batu zittuan. Orduentxe ezkonketako nitzuan eta ondo etorri jatan. Lora sortie eta diplomie be emun jutzien eta pozik.

SIMON ARREGI: “SASOI BATEN ZIORLAKO ZERRIE INGURUKO INPORTATIENA ZUAN”

Hemengo errotie kendu auienien, Patxi, “listero” enpliau juen. Oiñ fabriketan fitxau eitten dan moruen, orduen listie pasetan zuan. Horreaittik deiketan gutzan Patxi Listero. 80 urtearte ero, ibilliko zuan, bil arte.

Historixa apur bat

Hau lehen-lehen zuan errotie: Zigarrola Behekoa. Ta, gero zerrajeixa asuntue jarri juen: “Aspe y Cia”. Hori 1880 inguruen ero... Handik hurrengo “La Cerrajera Guipuzcoana” izen zuan, Marques

de Tola-na. Eta orduen, ba, Zerrajerakuek zittuan “Vergara-Jauregui, Resusta y Cia” eta lutzan ibiltten zittuan eta pentsau juen bat eittie eta hola sortu juen “Unión Cerrajera”. Hori 1906 inguru-izengoz juen eta holaxe jarri zuan hau martxan. Ta gure aitte, Oñetikue-ta, han jabillan lanien eta handik hona ekarri juen eta hemen jarri juen enkargau, ta gero, ha jubilau zanien, ba neu.

Makiñak uren indderraz

Bai, Oñetiko makiñak ekarri jittuen hona, lau-bosten bat. Eta hasixeran lehengo errotako turbiñiaz ibiltten zittuan, korrea haundi batzukin. Geruau jarri zittuan arginderraz bañe hasixeran uren indderraz. Eta makiñok, pa, orduen modernuek izengo zittuan bañe, neu jubilau arte ibiliko zittuanda, azkenerako atzeratute... Bestela, hau, lehen, hemen inguruko zerraik inportantiena izen zuan.

Tornilluentzako barrikagiñen

Zerrajeriek Renfentzako trenbideko tornilluek eitten jittuan eta gu hareik erueteko barrikagiñen ibiltten gitzuau. Hasixeran dana pago-egurrez eitten zuan. Gure aitte-ta pago-bille zoratute, ta pagoik egon ez... Gero, denporiaz, piñu-ipurdixaz intentau bihe gauela, ta hareaz be ibili gitzuau bañe baserrittarrak pe ipurdixe bakarrik saldute kontuik ez eta aber barrikak izen biherrien kajak izen jeikien. Halaxe, hasi gitzuau kajak eitten eta hola, ba, piñu osue aprobe txau jeikian.

Lan gogorra

Fabrikak, honei, zerra kontuoi-tte, etxutziek inportantziaik emoten eta kondiziño txarretan eitten gaixuan guk bihera: dana eskuz, dana bixkerka... Makiña barri batzuk ekarri jittuen bañe bihe zan moduen sekule etxuan jarri Zerrajeriek. Akabera be, ni jubilau nitzenien, jarraitu biher auela-ta beste bati erakusten ibili nitzuan bañe goxetik gabea itxi juen da akabo.

BEGOÑA ARANBURU, GERRA OSTEKO MONDRAUTARREI MUNDURA ETORTEN LAGUNDU EUTZEN ANDRIE (I)

Eskola kontuek

Eskolan Merzedarixetan ibilli nitzen bañe parbuluetan bakarrik zeatik gero gaixotu ein nitzen eta luzero egon nitzen eskolara juen barik. Ta gero, ba, gure aittek, 14 urte ta, zerbaitt ikesi biher nauela eta Oñetire instituturre bieldu. Dibididuten enekixen eta instituturre. Bañe nik dda! amorpropixue euki eta hiru urtiok ein nittuen behintzet.

Gero ein nauen karrerie, “por libre”, pratikante, eta bi urte ein nittuen baten. Gero pasau zan serbizio sozialak ein barik naukela eta ez eustien tituluik emoten eta serbizio sozialok eitten nittuen bittartien aprobe txau nauen Panplonan matrona eitteko. Eta ha akabau ta segiruen hasi nitzuan lanien.

Lan asko

Orduko denporan ez auen maternidadeik ez Bittorixen ez Bilbon eta iñun be, Donostiera eruen biher zien eta orduen eitten gittuen parto guztiek etxien. Eta lehenengo neuri deiketan eustien

eta ondo baoien neuk eñ dde kirto bañe puxkat okertzen zanién, medikuei deiketan nutzen. Orduén auen Don Mariano Briones eta horrek asko balixo auen partuetarako eta ederki manejetan giñen bi-xok. Nik deiketan nutzenien bost miñutu baiño lehenau etorten zan.

Kondiziño txarretan

Ijittuenak, ijittuen partuek pe eindde nau, han karruetan sartu, belauniko jarri, lurrien andrie, ta zelabaitt einddekue; txaboletan, kamaretan... Gerra ostie zela zan, hau dana apurtute geratu zan eta orduén hasi zien famelixa osuek etorten eta bizi izeten zien ba zelabaitt, igual etxe baten lau famelixa “con derecho a cocina” ta hola. Partuek euki dittu izugarri txarrak pe bai; kontau medikuei bai ta “pues peor que en el tercer Mundo” esaten eusten, ta izen be halaxe. Zeatik, kamaran bizi, juen da han ezebez ez toallaik eta ezebez. Neu ariñike etxera toallak eta umie batzeko zerbaitzuk erueten. Eta holakuek, ene! asko. Pentsaute be zela lana ein gauen!

BEGOÑA ARANBURU: “UMIE MUNDURA EKARTIE DAUEN GAUZARIK POLITTENA DA” (II)

Parto txarrak pe bai

Zesarea izan ezik gañetiko danak etxien eitten gittuen. Zesarea bihe dala ikusten auenien Don Marinok, anbulantzia hartu eta Donostiera Maternidadera. Eta, klaro, tartien txarrak be toketan jakun. Holakuetan medikue eta bixon artien sukaldeko mahai gaiñien eitten gittuen: kloroformue emon eta fortexakin... ba, ondo jiretan gitzen. Umiek hildde etortie-ta be tokau jat; baitte monstruek jaixotie be; baiñe andraik etxat sekule hill.

Ama zaharra sukaldera eta gizona albora

Nik azkenerako ikesi nauen, e: ama zaharra sukaldera eta gizona ondora, zeatik amak nerbios-a egoten die; andrie kurrixkaka hasi eta amak estu, eta lehen baiño nerbiosau jarten zittuen eta orduén partue atzeratu eitten zan zeatik nerbios-a egon ezkerro matrizek eztau bihe dan moduen lanik eitten eta.

Eta gizona antxe: “ikusi andriek ze lanak eitten dittuen”. “Baiñe, ni mariaue eitten naz baiñe”. “Zu egon trankill, marietan baza hor dau albuen ohie eta sartuko zaittugu hor” eta holaxe, ama zaharra sukaldera eta gizona hantxe.

Dana dala, gizonak pe danerakuek egoten zien; batzuk agertu be ez iguel; esan “ba, mutille dauketzu”. “A, bai; ba agur”; andrie eta umie ikusten juen barik aguro tabernara, zelebretan. Beste batzuk negar malkuekin emozionaute be bai, e. Umie mundure ekartie dauen gauzaik ederrena da, e!

Gau guztie dantzan

Orduén baserri auzuetan-eta, beti egoten zan andran bat hola partuetan eta lagunketan ibiltten zana eta askotan, ba, ondo baetorren berai deiketan eutzien. Eta behin pasau jaten anekdotata bat. Domeka gox baten orduentxe mezetatik urtenda banau eta etorri jaten gizon bat: “Zu, andrie dauket partuen eta hango andriek esan dust beretzako baiño gehixau dala eta aber etorriko zaren”. Juen nitzen, begiretu eta normal-normal auen Indiziño bat emon eta segittuen etorri zan, ederto.

Eta, orduen gizonak esan eusten: “zu, baiñe hori bakarrik zan, gau guztie dantzan ibilli gare-eta”. “Gau guztie dantzan” eta “gau guztie dantzan”, azkenerako esan nutzen: “Zer esan gure dustezu horrekin?”. Eta gizonorrek: “Bai, ona zala-ta bixok alkarri ebatute gau guztie dantzan ibilli ga”. Andra-gizonok benetan dantzan, ona zala-ta.

JOXEPA ARREGI, MONDRAUEKO PRESO HISTORIKO BATEN AMA (I)

Zabarte mutikotan

Mendixetan ikurriñak kolokau, paskiñek ipini hormetan eta halakueta hamalau bat urtekin ekingo zan. Neugana etorri eta, halaxe esaten eusten: “zuk ama erreza banoie ta”. Nik banekixen baiñe, zer eiñ bihe nutzen nik, berez urteten dauenei.

Ni neu ez naz sekule politikue izen, eta ezta izengo gure etxien politika asuntuen eta berba eiñ zalako. Nundik atara auen ezta kirt, baiñe, ama moruen “a espada limpia” defendituten dot. Ni gogorra naz, baiñe, semie defendirutearren, eh!.

Bestekaldera oiñ dala hogeit urte

Ointxe pasauko zien hogeit urte. Hemendik Bilbora juen zan eta handik bestekaldera. Bestekaldien ezkondu zan eta han bizi izen zien. Lehenengo aldiz Naparruko mugan harrapau auen. Jaleue egon zan han eta “Mamarru” eta bixek harrapau eta Angulen konfinau zittuen.

Kartzelara lehenengo aldiz

Bilbon eridute harrapau auen, Mitxelenakin batera. Berak eskuen eta hankan tirue eta bestie pulmoien emunde oso grabe. Hiru egun eiñ gittuen bisittetako permisue konsegiruten.

Hospittelien jueten gitzenien askotan topetan gittuen pilloxik, esku eta hanka ogera lotute, oso egoera txarrien eta bestiok aurrien. Handik gero Basauriko kartzelara eruen zittuen, ezelako be erropaik barik. Hara bixittetan juen nitzenien, bi muletakin eta ijitto batek emundeko arropakin urten euzten. Sekule etxat ahaztuko ha egoerie, hain zan tristie!

Santanderren lehenengo juiziu

Gero Santanderren juiziu eiñ eutzien bai. Goixeko hamaiketan juiziu eiñ eta gabeko beratzirek arte egon gitzen sententziai begira. Naparruen Ugarte raptau auela eta “pena de muertie” eskaketan eutzien. Baietz eta ezetz azkenien hogetamaike urteko kartzelie. Handik Basaurire barriro eta Burgosera hurrengo. Burgosen “intento de fuga” euki eta Puerto de Santamariara. Han pistolie harrapau eutzien. Zeiñek pasautzen ez auen esaten eta hamaike hillebete inkomunikate. Ez periodikoik, ez kartaik, ez bisittaik, ezebez, eskuitturreko erlojue be kendute. Bakar-bakarrik falangeko rebistak emuten eutzien.

Gero ixte libretako auela, kolilla bat topautzien zeldan eta esateko nok emuntzen, librauiko zala eta ezetz eta ezetz. Direktoriek esan euzkun: “Como es un hombre tan recto tan recto, que no quiere que otro se pierda por él, pues tiene que hacer otro mes de castigo”.

JOXEPA ARREGI: MONDRAUEKO PRESO HISTORIKO BATEN BIZIMORUE (II)

Hirurogeitamazazpiken etxera

Bai hirurogeitamazazpiko indultuekin etorri zan, sukalde mueblerixie ipini auen eta ondo ebitzen. Baiñe, egun baten Rotondan lagunekin auela, jente estrañue somau auen iguruen eta furgonetara oiezela harrapau zittuen. Orduentxe izan zan, Naparruko bixek fronteran harrapau eta ezkutau zittuena eta berak obsesino hori dauko. Orduen ez ziela bera deteniruten juen, raptetan juen ziela, eta txakurrei eskerrak bizi dala. Txakurrek frente eiñutzien eta batek tirue emuntzen, orduen zarataz jentiek balkoira urten eta horrek salbau auela esaten dau. Xei hillebete eiñ zittuen barruen eta gero lanien jarreittu auen, barriro ihex eittie tokau jakon arte. Harek idealak beriek dittu eta ezin leixo kendu ez oiñ eta ez gero.

Azkenengo detentziñue

Azken aldixen Hernanin harrapau zittuen. Beste bixek hildde eta bera etzan hil baiñe bueno...jota txikittute itxi auien. Hamargarren egunien juen gitzen eta bixittara urten auenien, hornei ebatute be ezin auen egon. Koñetuek esaten eutzen: Jesus Mari hemen ama-hemen ama, eta berak, “ai ama, ai ama, bizi naz baiñe estakitt hoba zer izango zan!”.

Oindiokan be egundoko zikatrizek dauko. Honeik hazazkalok, halaxen berna bixetan sartute. Kataiekin lotu hankak eta eskuek eta kakaz betetako baiñeran sartzen auien. Ha aguantetako ebatu eta sartzen zittuen hazazkalok. Sorbaldako tendoiek pe esfuerzuaz gaizkittute eta ondo osatu barik dauko.

Madrillera juiziora

Almerian eiñ dittu bi urte eta oiñ Ceutan dau, baiñe juiziu aukela eta Madrillera ekarri auen. Patixuen jaleue egon zan orduen eta guriorri heldu eta zeldara. Egunero goixien eta gabien “gases lacrimógenos” sartzen eutzien ate azpitik. Abogauek emon auen parte juiziorako prepaetan juen zanien. Asfisiaute suizidetako prepaute auela. Orduen esan eutzen: “Beti esan izen dot eitten duztien guztiekin be ez nauela doblegauko. Sekule ez duztezu entzun suizidetako gogoik euki dotenik, baiñe oingotxien ezin nauen ba gehixen aguentau”.

Lagundu ez, baiñe jakin dana

Berak euren dauen bizimoru dan-dan-dana kontau izen duzt niri. Nik lagundu ez baiñe nundik nora dabillen jakin dana. Bixok eruen dau dana barruen, oiñ be bai. Sarritten esan izen dutzet: “Baiñe seme ez dok ikusten, zer eiñ bihe duztien baiñe! eta berak “Baiñe ama zer gurozu eittie zer, hor kartzeletan duazenak ustelketan itxiko dittut, ez, nire bizimorue ezta hori!”

LUIS HERIZ, DENPORA BATETAKO ALONDIGERUE

Ofiziu famelixatik

Alondigie lehenengo euki juan aittejaunek gero aittek eta azkenengo neuk. Aiuntamentuen behien jauen eta oin Alonson zapaterixie dauen lekuen, han be almazena egon zuan eta han egoten zittuan honeik bokoiek, barrika haundixek, eta gero ba, gerra ostien rasionamentue egon zanien pata-

ta, olixo...danetik. Horreik danak geuk ebalten gittuan eta estaziñuen hartu, alondigara ekarri, pixetu eta taberna, denda eta alde guztietara errepartiruten gittuan.

Karriuek zaldixaz

Jeneralien ardauek zahagixetan ekarten zittuan eta hareik zaldixaz errepartiruten gittuan. Zaldi ona gukan guk eta gobernau be ondo eitten gaixuan. Lau erruberako karrue ibiltten gaixuan, burdinazko llantadune. Azkenien, danai itxi-tte fabrikan hasi nitzenien, desmontau naixuan eta oin etxakixat nun izengo dan.

Gero, bokoiek pe ekartzen zittuan, 800 litroko barrikak, eta hareik alondigatik Zerrajerako ekonomatora bultzeka-bultzeka erueten gittuan, Portaloien behera tripiaz euntsiñaz-euntsiñaz.

Ardau eta likorei hainbesteko bat kobrau

Zahagiko hainbeste kobretan gaixuan eta likoriei be sellue joten jatien eta kobretan zuan ba... huskerixa bat, bost erriel. Hala be egoten zittuan tranpak: hori ez pagetaaren ba, Aramaixotik eta ekarten jittuen batzuk. Baiñe bestela obligaute jazan danak handik pasetako. Gu handixik bizi gitzuan, gu ez gitzuan Aiuntamentuko enpliauek.

Kaliaz gobaitt eindde

Kalien gaztetan zerbaitt, lana astuek moruen eindde, tira, bañe behin edade batera ezkerro... Hola jai inguruetan eta ez gaixuan lorik pe eitten, gau ta egun lanien. Eta gero zelako kargak eta zenbat astokeixa... Zahagixek-eta 142 kilokuek eta, besapeien ibiltten nittuan. Gero matadeixatik, fabriketatik... karriuen geratu be ein barik ibiltten gitzuan gu. Gero erdixetan erasandute, baiñe jarri horretaiko pegau gorrixetako bat eta aurrera.

Jentiaz tratu ona eukitten gaixuan bañe desietan ninguan ni kalie ixteko. Oin dala 27 urte inguru ero dana itxi tte Amaten sartu nitzuan.

BITTORI GALLASTEGI: “LANA GOGOR EINDDE BAIÑE OSO ONDO PASAU JUAT KAMARERA”

Goixetan eskolie, atsaldetan umezain

Hamar urte arte ero goixetik eskolan ibili nitzuan, merzedarixetan. Guk mojai zumak erueten gutzian eta mojak mutikuei, Sologaitoa, Felipe Vitoria eta honei, taka-taka palizie. Gero irteixeran hareik palizioi geuri bueltetan juzkuen. Atsaldetan ume-zain eitten naixuan. Honeik ameriakanuok, Inazio, Joxe eta Julio Isazelaia zainketan nittuan San Josepen. Seberiana difuntiek menbrilluaz merixendie emun eta ze ondo!.

Hamaike urtekin Etxesondora

Maxuena azpikaldien jauan Etxesondo. Hamaike urteaz juen eta bi urte eiñ nittuan. Bankuen dabillen Joseba Arabaolaza zainddu, ontzixek garbitu, ohiek eiñ eta halan.

Hango tio Joxe, Txoxara jueten zuan kafe hartzen eta azuker-tontorrak ekarten jittuan jan barik. Bat txakurrendako eta bestie niretzako. Bixok pozik, postre haundixe zuan ha orduen. Hamabi pezeta t'erdi pagetan jutzien hillien eta gabonetan aparte, menbrillue eta bakaillaue. Etxezarretan pabo reala baiño harruau etorten nitzuan Intxaustire.

Handik Plaentxiara juen nitzuan eta taillerrien destajuen lanien eindde nak, lan gogorra baiñe ondo pasau naixuan. Oso maitte juat nik Plaentxi.

Bittoiezeko "Hotel Fronton"-en

Kofixa zurixe eta guante xurixek jantzi eta Francoi zerbiruten ibilite gazak bertan. Hamalau geontzan Mondrauekuek eta esaten juzkuen : "Todas son rojas y de familia" eta "Carnet de Camarrera" atara erañi juzkuen, berai zerbiruteko. Ezer pasau barik juan zanien pozik. Postas kale guztie, uniformedunekin bete-bete eindde jauan eta.

Arrate, Urtiagain eta Urkiolako Buenos Airesen

Kamarera, umiek hazi eta gero ekin nutzan. Beste leku askotan be ibilite nak baiñe ho-neitten bakotxien bost bat urte ingo nittuan.

Gizonaz jueten nitzuan, eguerdi aldera kutxarilla batzuk eta siketu erañi eta gero bapo jaten juan neska gaztiekin, andra zaharrakin baiño hobeto. Zapatu-domeketarako eta, hiru-lau lekutatik deiketan jutzien eta ba, ipurdi batekin, batera juen biher.

Lana gogor eindde baiñe ondo pasau juat, ostera hastie balitzok barriro be kamarera gustora ingo naukek.

NIKOLAS GARDOKI, HOGEITAMAR URTETIK GORA PLAZAIK PLAZA AUSPUEI ERAITTEN (I)

Lebenau, nik altaboz ta ezebe barik kantetan naixuan eta nik uste juat jentiek atenziño gebixau jarten auela, kasu gebixau eitten auela, letrie be gebixau apreziatu ta... Oin danok zaratien puruz gabitzak.

Solfeuen hasi Aramaixoko elixan...

Eskolan gebitzela, astien birritten dotriñara jueten gitzuan elixara eta han elixan gure auenak apuntau, gero geraketan zuan beste ordu erdi ordubeste solfeo pixkat ikesteko eta halan ba geraketan nitzuan eta bastante idea hartu naixuan. Baiñe eskolatik urte nauenien, urte bixen ero itxi ein nutzan eta han gaiñera ba, ezautu bai baiñe serixo etzuan hartzen.: egun baten jueten hintzen, hurrenguen iguel ez ta...Baiñe gero, serixo hasi nitzenien ondo etorri jatan.

...gero, Angiozarko itsuek animau eta Juan Arzamendiana...

Jaixetan Angiozarko itsue jueten zuan gurera eta nik joten naixuan txistu bat, hazurrezko txistu bat; hola zazpi zulo ero jaukan eta oidue bastante ona naukan itxurie eta jotn nittuan pieza batzuk pe eta horrek Angiozarko itsuek: "hik soiñue ikesi biauke". Eta etxien esaten jutzien aittek-eta: "bai zera, baserritarrak ezin jeikek ezer ikesi". "Baietz gizona, iguel batzuetan onenak urtetn juek-eta". Apur bat solfeue bihe nauela eta juen nitzuan horra Arzamendiana eta hartu nindduan ba-

kar-bakarrik eta neuetako euki dotenik profesore onena. Hori tte Angiozarko itsue, bixek, serixo, berba gutxi eta erakutsi asko. Eguerdixen denporie libre eukitten nauenien jueten nitzuan eta urtebetien urte bixena sartu justan.

...eta soñue ikesten itsuana Eibarrera

Bizikletan Mundraure etorri, Etchezurin itxi eta gero trenien jueten nitzuan Eibarrera. Juen nitzuan ta lehenengo gauzie soñue erosi biheko zala. Zenbat letz eitten auien eta 7.000 pta. inguru. Orduen nik enaukan diruik eta “bueno ba”, deittu justan, baaukela eta jueteko. Juen nitzuan eta harekin ikesi naixuan ikeragarri. Han urtebete eiñ eta beste urtebete barru plazan nebilan Aramaixon. Han batek itxi ein bitzela eta, lehenengo ba, 20 pieza-ero ta “bueno ba, datorren asterako beste bat ikusi bihe juau”. Hurrenguen 21 eta “joño, gaur barrixe ikesi jok”.

NIKOLAS GARDOKI, EGUZKIKO SOIÑUJOLE ETA KANTARIA (II)

Radixotik zinttan hartu eta gero semiek papelera pasetan jok. Gero zinttie bakotzak bere aldetik entzun eta preparetan juau kotxien ero. Hori eiñ ezkerro, gatxa ezpada, ensaio baten ero bitten domiñetan jauau.

Sesenta inguruen taldia lobakin

Loba bixei egunero solfeo apur bat emoten nutzan da neuk nakixena erakutsi nutzan. Da, gaztienak soñue ikesi juan ta bestiek saxofoie ta gero ba, jazbana be erosi gaixuan eta holaxe, lehen hasi nintzen letxe, lehenengo Aramaixon eta gero apurke-apurke gero ta pieza gehixau ikesiaz...Eurak pa mutikuek, hamaike urte inguru-ero eukiko jittuen nirekin ekin eutzienien eta alkarrekin ba hamaibost urte ero ein gittuan. Ta gero ba Landa eskoitzarra eta semiaz hasi nitzuan eta oin hiru urtetik hona Landan orde Agustin Ugarte oñatiarra jabik.

Gustoruen bodetan

Bodak morukoik etxak. Bodara jueten gaittuk laurek laren gutxietarako porsiakaso tartiena joteko-ero eta tranckill etxoitten: kafetxo bat hartu... Ta iguel tartaik pe ez, ta gero akabetako orduen gehixen baten izeten dok zortzirek ta leku askotan zazpi tt'erdiek, ta guri leku askotan tokau izen jakuk pa ordubete jo barik etxera etortie. Ta hori ba izeten dok ensaio bat izenten dok. Ta gero, ba, bodetan beti umore ona egoten dok. Ez dok erromeixetan moduen. Erromeixetan askotan, ba, eurixe dala ta auzoko mutillek eta “hortik tabernatik atara bihe gauela diru apur bat eta jenteik ez dator” ta, jentie triste ta musikuek pe iguel kulpie.

Lanera zuzenien be behin baino sarrixau

Hemen normalien domekan jaixek eguerdixen ero akabetan dittuk baiñe hor oin jueten garen lekuen, hau Larrabezua, Zamudio, Lezama, Derio, hor inguruen astelehenien bada jaixe astelehenien, martizenien bada martizenien...hango zaharrai tte gaztiei ez esan jaixek kanbixetako, eta iñok etxok eukitten prixeik etxera jueteko. Eta holako lekuetatik ba zuzen etorri biher.

Soiñue ondo zaindu biher

Soiñuei kasu ein bihe jakok. Umedadie dok txarrena eta euzkixe be bai. Euzkitten euki ezker laster kanbixetan jakok sonidue. Ta beste gauza bat txarra dok butanue ebalten dan lekuen eukittie: grasa moduko bat formetan jakok. Bestela kasu eiñ ezkerro berrogei urtien be ondo.

PATXI MENDIZABAL, GERRA AURREKO EUSKAL KRISTAU IKASTOLETAKO MAIXUE (I)

Maixutza Panplonan eiñ

Hamabi urte arte, Don Elias Azpiazu “Txortan”ekin ibili nitzen eskola munizipalien. Gero Altsasun fraillietan bost urte eiñ nittuen, “Humanidades” estuixetan handik hamazortzi urtekin Panplonara, magisterixo eskolan maixutza eitten. Hogeitahiru urte ingurukin soldautzie eta dana bertan eindde etorri nitzen etxera.

Maixutzan, Zarugaldeko eskola munizipalien hasi

Orduen bi eskola munizipal eozen, bata Portillon semiek Zarugalden aukena eta bestie Juan Mari Urrutiak aiuntamentuen aukena. Suertau zan, Portillok estubixuek eitteko alde eiñ biher auela eta ba, haren orde z neu hartu nindduen. Gero errepublikie etorri zan eta errepublikiekin be urte ta piku eiñ nittuen eskola munizipalien Zaitegikin batera.

1933en lehenengo ikastolak

Errepubliekin gurutziek kendu eta eskola laiekuek eitten hasi zien. Orduen, Jose Juakin Arin parrokiek, Jose Markiegi eta Leonardo Guridi abariek, euskalzale eta elizgizonak, horren alternatiba moruen ikastolak sortu gure zittuen. Juan Mari Zaitegi eta bixok, eskola munizipalien probisional geontzen eta libre geratu geñenien esan euzkuen, ia juengo ginen eskolie emuten. Guk, ez gaukela inkonbenienteik eta ba halaxen, 1933en sortu zien lehenengo ikastolak, “Euskal Kristau ikastolak”. Gero Zaitegik Bergarako eskola munizipalera alde ein auen eta haren orde z Juanito Eixebarria sartu zan.

Euskal Kristau ikastolak 1933-36

Abare etxeko beheko aretuen gauken eskola bat eta batzokiko frontoien, Gurean beste bat. Guztire ehun ume inguru eukiko gittuen. Bakotxak bost pezeta pagetan auen eta aparte laguntzailiek be bagauken.

Ointxe letxe danetik emuten zan, irakurri eta eskribiru euskeraz eta erderaz, redakziñuek, geografia, matematika. Gauza kuriosuek be pasau izan jat. Batek beti redakziño gainien letra haundixeekin “V.E.R.D.E” ipintien auen- “Viva el rey de España”.

Orduen ikastolak indder haundixe auken. Alfonso eta Julio Gorroñogoitia, Zurdue, Agiriano, Felix Arriaran, Jesus San Miguel (Eibarko Arziprestie), Jose Berezibar (Sr^a, Agerako Kapellaue)... Danok neure ikasliek izandakuek die. Gero 36xen gerrie etorri zan eta akabo dana.

PATXI MENDIZABAL, MAIXUTZA ITXI ETA SEKRETARIXO EUSKAL HERRIXEN ZIHER (II)

“Huérfano de guerra” eta alargune izenezkero, pensiónue kobrau jeikiela eta Patxi Mendizabalekin egoteko esan eustien, eta balan fan nitzen berana. Laguntzeko beti auen gertu, plazara ekarten euzten papelak firmateko eta gaiñetikuek berak eitten zittuen. Zenbat papel eta zenbat bieje eiñ bibe dien! eta sekule ez dut xemeikoik eskatu. Oñ be urteroko rebisiñue eitteko berak ekarten duzt papelok. Bueno, zenbat lagundu duzten! (Gregori Markaide).

Sekretarixo sartzeko oposiziñuek

Ikastolan zahartzarorako aurrarapideik ez nauen ikusten eta sekretarixotzarako oposiziñuek eiñ nittuen. Hogetamaxeixen, frente popularrak eleziñuek irebazi zittuenien, bi hillebete eiñ nittuen sekretarixo Mondrauen, Iraetak deskantzeti gure auela eta, haren orde. Aramaixon be eiñ nittuen zazpi hillebete. Gero gerriek urten auen eta hankak ebal biher.

Erriogan desterraute

Berrogetahiruen desterrau eiñ nindduen Erriojara, Fuenmayorrera. Hanguiek enterau zienien ni desterraute ninddoela, gobernadoriana fan zien; ez auiela biher desterrauteko sekretarixoik eta. Gobernadoriorrek barrez, lege barruen ninguela eta ezin auela ezer eiñ. Bost urte eiñ nittuen han sekretarixo, Don Jose Maria Arizmendiarrietan bittertez Markinara etorri arte. Handik hurrengo Urretxure, Urretxutik Legazpire eta jubilau nitzenien Legazpittik Mondrauera. Bakar-bakarrrik motxaillen burdixue falta izan jat.

Gerrako huerfano eta mutilauendako pensiónuek konsegiruru

Franco hill ondorien lege barrixek etorri zien eta orduen akordau nitzen Mondrauen mutilauek eta, asko eozela eta mereziru auela euredako pensiónue konsegiruteko ahalegiñek eittie. Gerran asko sufriru nauen bai eta, neu letxe sufriru auienai lagundu gure nutzielako hasi nitzen. Etorten zien danai esaten nutzien; esan gurozuena eta etorri daittezela neuana. Jende asko etorri jat; Antonio Zubizarreta, Ramon Etxebarria, Pilar Arzamendi, Udala birien dauzen mojak...eta beste asko. Oñ be banabil beste batzuen konsegiruteko ahalegiñetan.

Udalara bireko mojei kontraseiñie

Bai, hango bi mojai pensiónue konsegiruteko tramitiek eitten nabillela, pentsau gauen ba, konsegiruten nauen egunien, atsaldeko lauretan ni bizi nazen torretako atikure igo eta handik, aulmara azal bateaz kontraseiñie eiñgo nutziela. Halan, konsegiruru nauenien, igo nauen gora eta aulmara azalorri eraitten hasi nitzen. Eta eurak goiko bentanatik lurreraiño allegetan zan izera batekin eiñ euztien notizie hartu auien seiñalie.

FELIPE MURGOITIO, CIVASAKO HAUTSEI BILLURRIK EZ EUTSEN UDELAKO ALKATIE

Gerra ostien Soruetxera

Gerrie akabau eta laster sartu nitzuan ni Soruetxen Kaximiro Uriben bittartez. Lehenau itxurie kurtideixie egon zuan han eta zapatilla fabrikie be bai baiñe ni ez nitzuan horreitten ibilli, ni sartu nitzenerako kendute jazan horreik. Guk esmerill-harrixte eitten gaixuan. Granue ekarten juen zakuetan eta gero hauts bateaz ero moldietan gogorketan zuan.

Lana txarra?

Askok esaten juek txarra zala. Pertsona batzui entzun jutziet, “Ni han pasetan nitzenien ahue zerraute pasetan nitzuan”; “Lelo galanta hintzen, joder”. Gehixenak hildde jazak niaz ibilitekuek ta jentiek, “bai, zu por milagro zauz bizik, hanguek danak hil ddie”; “ta beste lekuetakuek ez dittuk hiltten, ala”. Hautse egoten zuan han baiñe fundeziñokue morukue ez, e!, hareik burdiñie tragetan juen eta harek ordeixe jaukek, eta ha barruen ordeittu eitten dok. Orduen asko galtzen zittuan hola.

Joxe Errartena

Joxe Errarte zaharra zuan eta juen zuan Donostiera rayosien pasetan. Ta, rayosien pasau zaniene esan jotzien: “usté tiene unos pulmones como un chaval de 14 años”. Harek zenbat hauts tragau ete juan, mille kilo baiño gehixau! Natureleziek pe puxkat eingo jok. Beste bat Galarrako Kojue, hareik bixek molinuen jabitzan ta boo! hautse, jesauss, behetik gora... kapie eindde, belarrixek pe oker oker. Baiñe ze koño, jentien barriketie, txarra zala ta bestie zala; danak dittuk txarrak!

Mietzerrekako kanteran osatu

Hortik urten eta gero ibilli nitzuan fabrikara sartzeko ta, rekonozimendue pasetan, juen nitzuan Don Kalixtoana. Ta “Uumm, zu Pakeak etzau ametiruko”. “Zer ba?”. “Zuk e, laster bajie ta barriketie dauketzu”. Juen nok Bilbora mediku bateana, larogetamar duro kostau jatan: “Usté no tiene nada, si usted tendría que ir al extranjero, tiene, un poco tiene, ya no podría ir al extranjero pero pa España... Usted está limpio”. Gero, hemen ibilli nitzuan, Mietzerrekako kanteran eta zenbat hauts tragau, puff! Handik bieldu gaixuek rebisiñue pasetan Don Kalixtoana: “Oohh, a usted se le ha pasau mucho, está mucho mejor”. “Sí, con los medicamentos que he cogido”. Nahikue juau.

PAULO GARAI, BOST URTIEN ARANSGIKO PRESIDENTE BERGAN (I)

Lehenengo zentrua, Donostien

ARANSGIK esan gure dau: “Asociación para rehabilitación de niños sordos de Guipuzcua”. Frantzien bazien, anpliazio haundiko protesisekin, gorrendako halako zentruak. Eta ba, han informaziñue jaso eta 67xen formau zan ARANSGIn lehenengo zentrua Donostien.

Eta hemen ba, Iñaki Marurik, eskola profesionalien maixu ibilitekuek, ume bat auken gorra eta Donostiekuorren barri euki auenien, Atxabaltan, Mondrauen eta Bergan, ume gorrak aukienakin egon eta Donostiekuei eskatu eutzien laguntzie. Hareik laguntzia emungo eutziela eta ba, halan Bergan, aiuntamentuek itxitteko lokal baten hasi zien.

72xen Bergako Presidente

Bergako lokaloi prepartetan hirurogei mille pezetako sorrak eiñ zittuen, eta, neuana etorri zien, ze eiñ jeikien preguntez. Esplikau euztien kasuoi eta esan nutzien; Hor lehenengo-lehenengo juntie ipiñi bihe dozue, presidentie, sekretarixue eta tesorerie. Presidentie gaiñera ipiñi holako kasuik eztaukena, bestela erozein eskakizun eitterakuen konplejuekin fan bihe dozue ta. Ondo pentsau jatie ideioi eta gero Bergako juntara deittu nindduen. Juntan presidente, neu jarteko eta ba, nik esan nutzien; ni baiño hobeto prepartateko jentie bazala hortarako. Baiñe, eurak dale ta dale eta ba, halan 72xen presidente nonbrau nindduen.

Planteamentu zabalauen premiñie

Presidente nonbrau nidduenien, xei ume besteik ezeozen, eta gurasuekin eiñddeko junta baten proponiru nauen; hain ume gutxikin ezin jeikiela ezer eiñ eta ba, planteamentu zabalau bihe zala, Zumarraga, Elgoibar, Durango, Aramaixo...danera hamazortzi herri hartuaz. Konforme agertu zien horreaz. Orduen, Lazkurain alkatie esan gutzen, biedan moruko zentro bat eitteko asmue gaukela. Alkatiek erantzun euzkun; bera konprometiruten zala, Agorrosiñen, geuk biher aiñe terrenu debalde ixteko. Baietza emun auenien atara gauen herri baktotxai proporziñuen, zenbat diru ipinttie tokauko jakon eta hamazortzi herrixek rekorriru gittuen proiektue esplikauaz. Danak emun auen baietza, besuek zabalduete hartu gindduen.

Diru gehixau biher

Obrioi eiñ eta montau gauen dana moderno eta lau milloittik xei tt´erdi ingurure urten euzkun. Baiñe, kolaboraziño onak euki gittuen; Iñaki Azkaratek eta Jose L. Elkoro oiñ alkate dauenak tranpa guztiek ekixien eta pentsau nundik atara gittuen beste hiru milloi tt´erdi, “ Del ministerio del ejercito, asistencial social “ eta dirue sobran euki gauen gero.

PAULO GARAI, 76TIK AURRERA GIPUZKUAKO ARANSKI-KO PRESIDENTE (II)

76xen Gipuzkuako presidente

Bergako presidente nitzela juntako ninguen Donostien eta ba, 76xen, neu nonbrau nindduen Gipuzkuako presidente. Lokal eskasak gauen orduen eta, hamabi milloiko kreditue eskatu obretarako eta Frantzia kalien hiru pisoko lokala hartu gauen errentan. Kredituorren abala, andra ta guzti firtetie esijiruten auen eta hartan fan gitzenien esan nutzen andriei: “Hortik ez dozu dibidendoik hartuko, baiñe, egunen baten hemendik fatie toketan bajatzu, abalik onena, horixe izengo da seguramente”.

Seguridade Sozialeko dirue

Seguridade Sozialetik, ume baktotzeko hillien, hiru mille pezeta konsegiru gittuen. Geruau, lau mille pezeta eskatu gittuen eta Madrilletik dana denegau, ez aumentoik eta ez besteik. Orduen,

gubernadoriana fan gitzen eta esan euzkun, “En este asunto, yo no puedo hacer nada”. Orduen esan nutzen, “Cómo tengo que hablar con el señor gobernador de usted o de tú”. Eta harek “de tú”. “Bueno pues te voy a demostrar que puedes hacer mucho. Yo he venido de Mondragón a rogarte que nos soluciones esta papeleta y eso sin tener gracias a Dios, problemas de este tipo en la familia. ¿Tú ya tienes este problema en la familia?”, eta berak, “pues no” orduen esan nutzen, “Entonces no crees tú que cualquiera que como tú y yo ha tenido esa gran suerte, por poca categoría que tenga, puede hacer algo por los que no han tenido esa suerte. Yo ahora me siento padre de ciento y pico de niños y te digo que tú puedes hacer mucho”. Zutittu eta esan euzten; “Te felicito Garai, tú sigue por ese camino”. Hurrengo egunien sekretariak deittuzten, asuntuoi konpondute auela esanaz.

67tik hona asko eindda

67xen lehenengo zentru zabaldu zanetik asko eindda. 74en “Como centros de utilidad pública”, rekonozirute kaseguru zan. 85ien integraziorako xei zentro formau zien Donostien. 88xen Euskal Gobernutik hiru milloiko suztatu sarixe jaso zan. Gaur egun umetan be, orduen baiño hiru, lau bider gehixau dauko zentro bakoetak. Eta anbulatorixoko konsultak, diagnostikuek, rebiñuek eta halako zerbitzuek be asko eitten die. Neuk 82xen ero itxi nutzen, lau urte Gipuzkuako presedente eñ eta 61 urtekin, horrenbeste bieje eta zera, lartxobe bazan eta.

GREGORI MARKAIDE ETA DOMINA GALDOS: “BAZKAI ONA IPIÑI GURE BOZU EGUNEKO GAUZIE LAKOIK EZTAU”

Gazte-gaztetatik plazara

Gregori: Amak Olaandik plazara, buruen erueten auen otzarie kargau-kargau eindde eta nik handik hartu jenerue eta partiruten eitten nauen etxeik-etxe. Beratzi bat urte ero eukiko nittuen orduen. Gero Bedoñara ezkondu nitzenien be, haxe martxie hartu nauen eta halaxen jarraiketean dot, hiru rogei bat urte badaroiert hartan.

Dominga: Lehengo aitte-amak ibiltten zien, gero anaie, ahiztak hurrengo eta neu be gazteik hasi nitzen. Etxien betik ezautu dot nik plazarako martxie. Neu izen nitzen, plazara baserriko ogixe erueten hasi zan lehenengue, oiñ hogetazazpi urte, xei ogi eruen nittuen eta lehenengue Bazterretxuek erosi euzten.

Orduen plazie Sebero Altuben

Seberon aterpeien eitten zan orduen plazie, gero ha kendu eñ biher auiera eta oiñ eitten dan lekure, hoge bat urte dala ero pasauko gindduen.

Oiñ gauzen lekuoi eztau txarto, baiñe haretxeik eskillarak, nausixendako eztauz bape egogi. Eskillarrik ez baleuko, asko be jente gehixau etorriko litzake.

Plazaik prinzipalena domeketan

Oiñ plazaik inportantiena eguakotxetan eitten dan letxe, lehen domeketan eitten zan. Domekie kendu auienien ez gauen pentsetan ezer saldu bihe gauenik, ene akabo gurioi, pentsau gauen, baiñe jentie akostunbrau zan eta tira.

Orduen asko regateue, tratue, izeten zan, oiñ eztau halakoik. Batak-bestiei preguntauaz preziuen idea bat hartzen da eta gero plaziek berak erakusten dau, ezin badozu saldu igual merketxua ipiñi biher eta halan.

Ortuko lanak, preparatibuek...

Gu urte guztien ziber faten gare astien bi bider, eguazten eta eguakotxetan eta hartarako ortuei jarreittu eiñ bihe jako, lan gogorra da. Lanik gehixen gañera bedarrak kentzen egoten da, hareik sikutiaz be urten eitten daue ta.

Gero besperako preparatibue be gogorra izeten da, eh!. Ortuko jenerue garbittu, sortak eiñ...busti-busti eindde igual eta konturetu bez. Eta gañetikue be preparau eiñ biher, ogixek, arto-opillek, gaztaiek, karapaixuek, txarririkixe... bueno-bueno lanak akaberaik pez. Hala be, ba, eruendako jenero dana saltzen bada, pozik etxera.

Plazie biher-biherrezkue

Plazie gauza politte da, plaziek falta eitten dau dudaik pez. Oiñgo koseñero famosuok, Arzak, Argiñano eta honik pe, esaten daue, plazan eitten dan konprie baiño hobiaurik eztauela. Izen be, bazkai ona ipiñi gure bozu eguneko gauzie lakoik eztau eh!.

BITTORI GARAI, KUATROBIENTON TABERNIE AUENeko KONTUEK (I)

Makatz baserrixen jaixo zan eta 27 urte zittuela juen zan Kuatrobientora, hamazazpi seme-alaba zien familixako bamaikagarrenaz ezkontute. Oiñ, 74 urte dauko eta bertan bizi da.

Inguru guztietako jentie baiñe larreikoik atara ez

Hemen erarixe egoten zan merke. Arabatik ekartzen auen eta zela ez aukien kontribuziñoik pagau biherrik, ba, hona merke ekartzen auen eta hona jente asko etorten zan eta batzuk garrafoiek, beste batzuk botillak eta hola erueten zittuen. Hemen jentie egoten ei zan! jente asko egoten ei zan, Mondrauetik eta Gaartza aldetik eta Aramaixotik pe bai baiñe Mundra aldetik asko, udelarrak eta...Baiñe, nire gizonak esaten auen, e, atara ez auiea asko eitten. Itxurie kontzientziako karguei ta pekautei begiketari ei utzien ta ezebez, ur apurtxo bat be ez ei utzien botaten ta ezebez, ixer hartzen auen preziuen emoten auen ta...enpaz eitten ei auen, enpaz.

Santaarra buzkentza iruntzi ezindde

Hemen eukitten ei zittuen San Migeletan, ba buzkentzak-eta jakitten ei auen zelan dazen. Da, behin etorri ei jakon Santaauiek eta esan ei utzien, "Hi, Paula, bajatozan horreik gaartzarrok, eta ataraizan buzkentzik haundixenak geuk jan daigun. Ta, atara ei eutzien haundixenok baiñe badakitzue kalamuekin lotute zela egoten dien ta lapikotik ba kalamu te guzti itxurie, buzkentzok; ta atara dutze ta badarautsie Santaarrok jaten da larri. Ta, bateri trabau jako kalamue eztarrixen ta larri, "ointxe itto bihe juat ba itto bihe juat" Ta, lagunorrek "zabaldik ahuoi neuk atarako dustat-eta". Zabaldue ei auen ta danga buzkentz ta guzti atara ei zutzen. Gero etorriko zien Gaartzarrok ta hareik txikitxuauek jan biheko zittuen.

Santaarrak, egun bireko-ta

Santaarrak etorten ei zien hola egun bireko-ta, ta hau umez beteta, ta esaten ei utzien, “hi Paula, zartakiñe ta arrautza batzuk ekarriren da han bestetxien jirauko gaittun geu”. Honeik bi etxe zien-eta. Ta emoten ei utzien da, han preparau ta jaten ei auen ta han bedar pillan ero eitten ei auen lo, ta hurrengoko goxien urteten ei auen ta oin piñue-ta, arbolak-eta daz ta Santagera ezta ikusten ondo baiñe orduen garbi-garbi ikusten zan eta gizonok urten horra kantoire ta, andrak umeen batzuekin arta-jorran-ero, behintzet bizi gaittun te etorriko gaittun gaberutze”.

Sartzen ei zien ta “hi Paula, gure andrak bajarautziene fin asko, guk oiñ jokualdi bat ein bihe jonau, bajaran gizona gertu?” “Bai baiñe, honek lana-ero hau ero bestie ta...” “Gure dana ingo jone lanok, hi”. Ein jokualdi bat eta bigarren egunien juaten ei zien.

BITTORI GARAI, KUATROBIENTON TABERNIE AUENKO KONTUEK (II)

Nik neuk tabernaik ez...

Ni hona ezkondu eta 18 hilabetera hil zan aitte hamengue eta neuri be esan eusten tabernie ipiñi bihe gaukiela, ta nik esaten nutzen ezetz, tabernarik ezetz; hau ez-tala tabernie ipintteko parajie; burrukan da hasi eskero, hona ezin leikiela ez aguazillik eta iñobe etorri haik eta danak hill artien. Lehen kotxerik eta telefonoik eta ezebe ez zauketzun eta hona iñor ezin zeikien aillegau bata bestie hill artien.

Kuatrobienton txarra ezela be ezin izen

Ez neuk esatien, baiñe hamengo mutillek fiñek eta onak zien sema-alaba danak eta esaten auen “eske, gu txarrak zela pentsetan jatzu izetie, xemei ez gauken; soldau jaun artien neska bateaz berba bat be ez giñuen eiñ, zela ingo giñuen ba! Ez gauken dirurik ez gauken jantzirik eta ezebe. Ezin geikin jua Aramaixoraiño be. Soldautzatik etorri gitzenien ba orduentxe puxkat espabillau gitzen da...” Orduentxe ba nausitxuenak Zerrajeran itxurie sartu zien ta orduentxe gogortu ein zien puxkat. Ta neuk esaten nutzien hamen ze lan topetan auen ba. Uuu, lana...lana zenbatgure egoten ei zan, baiñe dirurik ez...da diruik barik gaxki, ezin ikesi ba mutillok! Bueno, hareik mutillek, eske die banabanukuek e!...danak e...

Gaartzarrak aitte preso hartu eta ardaue harrapau

Hemengo aitte on hutse zan eta ama, ba, iake hainbeste ume aueken, ba, betik ume zain. Ta behin, ba ei auzen hemen hiru gaartzar eta gure aitte zitau auen laugarren, jokuen eitteko. Ta amori, ba, ume danok hartu ta kuartora ohera juengo zan, umiok zaatak atarako zittuen eta aguroi hasarretu eraingo eutzien, eta amori ume danak hartu eta ohera ta bestiok jokuen hamentxe, ta nahikue eiñ auenien ba baakixien gaartzarrak nun egoten erarixek eta hartu daue botilla bana ta gorde daue hamen nunbaiten eta aittorri esan dutze, “hi, Patxi, guk halako kopa erango gaukek eta ekarrik kopa bana.” Bieldu daue gizonori ardagelara, morrokuaz zerrau dutzie atie, hartu botilla bana hirurek ta biaje. “Zabaldizue ta zabaldizue...” baiñe hareik ezeutzien zabalketako zerrau. Ama akordau zanien bajau da, ta harek jakin zenbat botilla auen, “Kotxiño, gaartzarrak...” Eukitten auen amorrut bat gaartzarrendako! Baiñe hurrengoko egunien be mosu ona ipiñi biher!

TORRESTARRAK JUERGARAKO BETIK GERTU

Aitte aguazille, oso famosue

Torres aguazille gure aitte oso famosue zan, hak ordenie ipintten auen. Umiek igual jolasien kalien bai eta, ze eitten dozue zueik umiok hemen, ala eskolara!

Hartu danak aurrien eta eskolara erueten zittuen.

Hala be, lanetik aparte oso alegria zan, behin karnabaletan aitta, tia Mikela, tio... Torrestarrak danak, nunbaitten ajentziau auien bela zahar bat eta ijittuek ebalten dauien moruko burdixe eta txakurre burdi azpizen zala portaloitik pasau zien ijittuen moruen igual-igual. Jentiek ezautu bez, ijittanuek zielakuen. Pasau eta gero baten batek, hi pentsetan juat horreik Torrestarrak ziela. Mondrauen oso famosuek zien Torrestarrak.

Tiok traje barrizaz txorimalue eiñ

Gure kaletik, Maalatik zezenak urteten auen eta ba, gure etxetik, Torresenetik txorimalo haundixa erropakin bete-bete eindda, txintxilizka ipintteko kostunbrie auen. Zezenorrek urteterakuen zokie jetsi eta txorimaluorrez jota egurre eitten auen. Eta baten pasau zan ba, gure tiok erropa pillue hartu eta arka barruen sartu auela txorimalue eitteko. Halako baten, aiuntamentuek aguazillei einddeko urako trajie estreñetako asmuaz badoie aitte armaixure eta trajioi iñun be ez zala agiri. Orduen akordau jakon tiai, segururu tiok txorimalue eitteko eruengo auela. Juen da txorimaluoi ikusten, baiñe baten batzuk txintxilizka auen lekutik soltau eta erre kara botata. Erreka guztiok ebali eta azkenien hortxe etxe txikixetan topau nauen txorimaluoi, aittek estrañau be eiñ bako trajiaz. Ha izen zan ona ha!

Jaimek erredoble luzie, baiñe pregoie ahaztu.

Pregoiek klase askotakuek izeten zien, baiñe alkatien pregoie izeten zan prinzipalena. Zerrajeratik urteteko ordue aprobetxauaz denpora bateko Garratzen estankuen onduen jotzen zan.

Behin edarra pasau jaten, ha zan ha golpie!, itxurie inportantie zan alkatien pregoioi eta Zerrajeratik 12xetan danak prixeke urteten abitzela, erredoble luzie jo nauen jentie neuana juntau zein. Halako baten akabau dot erredoblioi, ekin naz eskue poltsikuen sartzen eta, alkatien pregoioi falta, aiuntamentuko mahai gaiñien ahaztute. Batzuk barrezka, beste batzuk hasarre, takarraran alde eiñ auien danak etxera.

RAMON BOLINAGA: “AIUNTAMENTUEI BESTE MARTXA BAT EMUN GUTZAN”

Eskola kontuek

Lau urtekin ero, merzedarixetan ibili nitzuan gero zazpi urtekin portillonien.

Ha sartzen zaniien, txapela ondo ipinitte bajaukan, gauzie garbi-garbi ondo faten zuan, baiñe, txapela apur bat atzeruzka zeukanien, zumiaz makilla dantza ederra emuten juskuan. Danok eskolara faretako billurrez egoten gitzuan. Hamalau urtekin handik urten gauenien dibujora faten gitzuan Armengokin. Dibujuen gauzela bekak atera jittuan aiuntamentuek eta nik bekie konsegiruru naixuan Bergan eskola elementalian maestria estubixetako. Baiñe, bigarren urtien gerriek urten juan eta akabo.

Gerra ostien Zerrajerara

Berrogeitalauen tonero hasi nitzuan Zerrajeran. Gero hiruregetaxeixen “jurau de empresa”n elegiruta urten naixuan. Handik hurrengo junta sozialerako elegirute. Junta soziala, fabrika guztietako jurau de empresatako representaziñue zuan. Eta Junta Sozialetik “Candidato para concejal por medio sindical” urten naixuan.

Orduan eliziñuek hiru zatitten izetan zittuan; “por cabezas de familia” bik urtetan juen kandidato. Hurrenguek “por medio sindical” Azpiazu eta neu gitzuan. Alde bakotxak botuek konsegi-ruten eñ biher izeten juan alegiñe. Guri, geure enpresiek, Zerrajerak baietza emun juskuan baiñe gero kontra botau. Neuk urten naixuan bakarrik Azpiazuk etxuan urten. Gero herriko gremiuen kandidaturie; bi elegiru bie juen, guk Fertxu eta Garro sartu gittuan listan eta botaziñue adien atara juen.

Aiuntamentuko komisiñuek

Hasi gaixok aiuntamentuen, eñ jittuek komisiñuek eta “delegau de bonberos” eta “comisión de festejos” jarri nindduan.

Jaixetako progamiekin “información y turismo”ra fan biher izeten zuan. Orduen Fraga jauan eta ordena serixuek jeozon. Han baietza emunezkero gobierno zibillera harek pe baimena emuteko.

Behin banoiek Santo Tomasetako programiaz eta bentanillan: “Aquí falta una cosa, no me trae usted la traducción de lo que van a cantar los bertsolaris”. Barre eñdda esan nutzan: “pero como le voy a traer, no sabe que cantan por improvisación”. –“pues no se autoriza”–. Azkenien kasuik eñ barik ekarri gittuan bertsolariexek.

Hamar bonbero boluntarixo

Hamar bonbero boluntarixo jeozan eta konsegiuru naixuan sue suertetan bazuan dietia eta fabrikari galdutako orduak aiuntamentuek pagerie. Orduen ure botateko mangakin ibiltten gitzuan barrerari eta urtien presupuestue kalkulauta 200-300 metro manga barrixe ipintten naixuan. Konzejaltzatik urten nauenien kilometro bat inguru mangera itxi naixuan barri-barrixa. Aparte sua atxingittek eskobak, estintoriak, eta kategorixako motobonba alemana plazoka erositta. Iñok sinestu be etxuan eitten aiuntamenturako plazoka konsegiuruko nauenik.

PAULINO IBABE ETA SABINA DOLARA, GANAU ETA ANIMALIXA KONTUEK (I)

Hogei urtien paradie eukitte

Paulino: Gu, hogei urtien paradie eukitte gaz, eta ba, hemen inguruetatik asko etorten zien behixaz zekorrana. Sarritten bueltautekuek ekarten zittuen, eta matrize garbittu eñ biher izeten jakuen. Barruko lohi dana kanpora atara. Handik behixen matrize ezautu eta apur bat jarri nitzen, besteik ez. Gero, hemendik jentie lanera faten zan, eta behixe txahala eitteko auenien, ni zela etxien ninguen, niana etorten zien danak. Eta esan ezkeru, fan eñ biher; pereza barik fan izan naz, gustora.

Sabina: Etxien behi suiza edarra txala eitteko auen eta rekonoziru auen eta esan eusten; ‘han-kaz gora dauko txaloi tripan’. Sartutzen eskue, kostea jakon baiñe txalorri tripan eñ utzen buelta, ipiñi auen bere lekure eta eñ auen txaloi ederto.

Txala eñ eta gero...

Paulino: Txala eñ eta gero ardaue emun izen jako behixei. Eta gero biñegrie eta gatzeta bota eta bañau, eta gero mantau hotzittu ezteñ. Sarritten behixek erroibiena izeten dau eta halakuetan gauza ona lejia da. Inflamaute dauen lekuen lejiak igurtzi eta bigunduko jako errepeioi, lejia oso ona da.

Txarrixek mahaittik salto

Paulino: Txarri hiltten be ibili izen naz baiñe hau etxaten niri pasau. Artien etorteko ninguen hona eta Ualdeko Bitoriano etorten zan txarrixek hiltten, da egun baten txarrixek hiltten ekintze, kutxi-llue sartutze eta halako baten salto eñ, eskuetatik ihexi eintze eta txarrixek kortan ziherr odala daixola.

Sabina: Ama larri buruei heldute, ia zeaz eñ bihe zittuen, mortzillek eta odolostiek. Eta aitte tenplaua zan da, Errotako aittejaune eta tio Esteban, euntzitten ezenok kortako atien barreka eta txarrixek kortan buelta danielen odola daixola. Ualdeko karnazeruoi gantxuaz txarrixek ebatu ezindde, eta ama buruei ebatute eurei beittuaz: “baiñe barreka zaze, baiñe mutillak ebatiozue ba txarrixorri. Baiñe nik odol barik, ze mortzil da odoloste eñ biot”. Ha zan txistie ha! Kuartrobienton txarrixek lotu

Paulino: Txarrixek hiltten fanitzen enda, Bittorin gizona, habe neu letxe iger bat zan, eta ha ta bere loba bat eusteko bakarrik eta Bittori odola hartzen. Zabaldutzo kortako atioi txarrixorri ta mekauein, iriskue baiño txarri haundixaua hamalau-hamabost arruako txarrixek. Heldu nutzen nik gantxuekin, ekin gara jasoten txarrixoi mahaire eta atzie ezelabe ezin jaso. Lobiorrek hankak lotu bitzela txarrixorri ekin zan hankak lotzen eta hango kurriskie, hango zaatie, orduen kuartrobienton egon bazan arratoirik danak martxa eiño auen. Azkenien hankak lotute hil gauen.

PAULINO IBABE ETA SABINA DOLARA, ANIMALIXAK KAPETAKO MODUEK (II)

Katuek, txakurrek...kapetan

Paulino: Katu arrak, txakur arrak, ollaskuek, txarrikuma ordotzak eta halakuek kapetan nittuen. Katuei eñ bihe jako zaku barruen muturre sartu eta korrarizuen hartu zakue eta atzeko hanketatik eutzin beste batek. Txakurrekin be igual eitten da.

Sabina: Geuken ezkondu giñenien katu eme bi ederraak, mimaute umiek letxe, altzuen eukitten zittuen amak pe katuok. Da klaro katu denporie allegetan da, hor febreruen ero, katu eme ederrak eozen da katu arrak etorten zien nunbaittetik eta hemengo eskandalueee, gabien lorik eitten be ez auen izten. Honek esautzen, hau ezta bizimorue, katuok lorik eitten be ez duskue izten erremerixo bat ein bihau. Kendu emiek eta katu ar bi ipiñi kapaute. Santo remedio haxe izen zan. Katuek jatorrak euki gittuen, eta trankil lo eitten gauen katuen zaataik barik.

Txakurrek kapetan

Paulino: Maskaño kabreate auen txakurrek betik ihixi eitten eutzela Artabillan ziher txakur emiana ta mekauden txakurroi kapau eiñ biher auela. Txakurrorrek dozenerdi urte auken da esan nutzen; ba nik kapau eiñ gustat gure bok, bañe ni potro ale bixek ataraten enixuek eh, jota akabau eiñ bihe jok eta! Bat atarako jutzau oinguen eta gero bestie atarako jutzau, eta efetibamente atara gutzen potro ale bat txakurroi eta gero osatu zanien bestie, da osotu zan txakurroi. Makiña bat biher esan dust, ezkerrek kapau gauela, oiñ zikera eztok iñora faten.

Ollaskuek kapetan

Paulino: Ollaskue kapetie konplikue da, ipurdiko zulue baiño beratxuau eiñ bihe jako korte bat. Baiñe geraketan da beste tela moruko bat barruen ebai barik, eztau ebaitten kutxilluek. Sartu orratza harixaz da hareaz tiretu eiñ bihe jako. Gero hatzamar bakarra sartu eta topau eiñ biher, izeten da. Ollaskuek pe ezautu eiñ bihe die eh! Batzuk izeten die haundixek iguel da txantxar txikixe bauke, haik eztauke gari alie baiño potro ale haundixau. Ollaskuek kapetako txantxarrak euki bihe dittu onak, gañekue eta azpikue eh! harek eukitteittu potro ale onak.

Sabina: Lehena txittak etxien hasten zien da ollaskutxuek txutxurrutxu txantxarrak da hareik eukien aletxuek haundixau.

Jentiek ondo agradeziru

Paulino: Sekule inoi eztzuzet iñun duro bat eskatu. Nik pentsetan dot laguntasun bille dato-rrena, nezesidarie daukelako datorrela eta hari dirue eskatie ez, etxat gustau izan kobretaik. Baiñe jente ona esku-zabala dau, iñon kejaik eztauket oso ondo agrareziru dustie danak.

FLORENTINO AIASTUI, SAN JURGITIK SAN JURGIRA AFRIKATIK BUELTAN

Hamazortzi urteaz Melillara soldau

Aurretik gerra denporan, Zerrajeran pasau nittuan urte bi militarizaute, bestela soldau juen biheko nauela eta. Gero gerrioi akabau zanien juen ein biher... Hiru urte etorri barik ein gittuan Melillan "Artilleria Montaña"-n. Mulero egon nitzuan ni. Bakotxak mulo bana gaukan da egun guztien kataiak garbittu, mulue garbittu, baiñau eraiñ dde hola izen zuan gure bizimodu.

Han gosie latza

Han garbanzo moruno, torta moruna, boniatue ta halakuek jaten gittuan baiñe beti gosiek egoten gitzuan. Eta muluei gehixau gure jutziek hareik soldauei baiño, mulue ondo gorberrau biher eta emoaten gutzan algarroba eta gari urune eta arto urune nahastute ta guk ze eitten gaixuan...algarrobie gorde, ta haxe marra-marra jan. Gero larri ibiltten gitzuan atze-aurrok eitteko baiñe... Sikue zuan da gogorra, baiñe biheko jan. Kolkuek pe beteta ibiltten gittuan da gero formetan gittueinien, "¿Que lleva usted?. Ala, venga, a paso ligero." Pasoligeruoi ein dde aurrera. Hurrenguen be hartu ein biher gosie izaten zuan eta.

Oin be hango kontuok danok ahaztute ez

Han egon gitzenien hango errezo ta lixiba jotiok eta ikusi gittuan eta oin, bodatan ero hola juergan batetan juntetan garenien danak esaten “eee, bueno Florentino benga. Pañelue buruen ipiñi tte, manta zaharren bat jarri tte, han ikusittekueok beti zeozer ein biher. Aspaldixen makiña bat hola-ko ein juau kuartobionton da, San Ixidruetan. Urtero juntau izen gaittuk kuadrillie ta bazkaldu majo, ta ilunkerarako bete-bete ein dde norbaittek trajioi be beti izeten juan gertu te, dale, juerga.

Juergiaz aparte lanien be artetsue

Niri beti gustatu izen jatek hola harozteixa kontuek eta eittie eta etxerako erreminttak, burdi, artara, ta halakuek beti neuk ein izan jittuat. Aitte be horretaikue izen zuan, silla ipurdixek jarri tte ein be bai tte. Saldu sekule ez baiñe etxerako bihe dienak normalien neuk ein izen jittuat.

SANTI UNAMUNO, SOKATIRA ENTRENADORE

Hemeretzi urtekin sokatiran hasi

Oin hogetameretzi urte dala ero Iturripe zaharrien, “fiesta vasca” eiñ zan eta sokatirie be orduen preparau zan.

Illunkera baten Felipe Nafarrate difuntue etorri zan etxera ta esan eusten, “zueik mutiko batzuk hor, sokatiran eiñ bihe dozue”. Bueno, pentsau bez esan nutzen baiñe, baietz eta baietz, eta ba, eiñ gauen. Ekipuen zortzi izeten die, baiñe orduen bostek tiretu gauen, Luis Errarte, Juantxu Bezeibar, Inazio Unamuno, Joxe Abarrategi eta neuk. Hemen orduen Mietzerreka, Udala, Uribarri eta Zarugaldeko ekipuek eozen, gure onduen persona nausixek. Baiñe, gogor eindde batzuk galdu arren beste batzuk irebazi be eiñ gittuen.

Holan hasi eta gero Luistarren sokatiriek jarreittu auen Mondrauen eta guk Garagartza eta Santa Agerarren ekipuek eukitten gittuen harraman danak irabazten gittuen.

Mutiko gaztiek entrenetan

Urte asko tiretu barik eindde gero, hemen “juegos populares vascos”, herri arteko txapelketak egon zien. Orduen hasi zien San Viatorrekuek jende gaztiaz eta lehenengo tiradan, sokatiran azkenak geratu zien. Orduen esan eustien ia lagunduko nutzien eta halan hasi nitzen mutiko gaztiek entrenetan.

Hurrengo tiradie Eibarren izen zan eta lehenengo urten gauen. Batzuk esaten auen, “Arrasatearrak drogau eiñ dittuk, aurrekuen azkenengo eta oiñ lehenengo, zelan dok hau!”

Hiru modalidadetan tireketan gauen eta hemen inguruko festibaletan, Euskadiko Kanpeonatu- en eta danien hartzen gauen parte eta lehenengo, bigarren hor ibiltten gitzen, baiñe laguntasunik ez gauken eta jareñ eiñ gutzen.

Beste hiru urtien, Atxondoko ekipuaz ibili naz, hara eruen nindduen entrenadore eta hemen ibili zien mutil batzukin batera eiñ nauen ekipue eta urte bi garrengo bigarren geratu zien, baiñe horreik pe ba, laguntasunik eztauela eta pena haundixaz itxi auen ekipue.

Sokatirako reglamentue

Ezin leike hankaik apoiatu bata bestiekin, besuek pe garbi, ezin dozu besapeien sartu sokie eta etzin soka gaiñera, garbi tiretu bihe dozu bestela falta eta hirugarren faltan deskalifikate. Lenau gerrixei lotute izeten zan, oiñ lepotik bueltan besapera baiñe lotu barik. Nik esango nauke oiñ eitten dan posturan lenau gerrittik baiño indder gehixau eitten dala.

Tirada gogorrak

Gehixen-gehixen, izen da be hiru minutu ero halan eitten gittuen, bosteraiñokuek pe izen die baiñe oso gutxi. Minutu t'erdi einñde be tirada gogorra, bi minuture allegau ezkerero gero ostien pa-setan dan denporie ia ez batendako ez bestindako.

BENITO ZUBIZARRETA: “ELGETAN HARTU NAJUAN BOLETAN EITTEKO AFIZIÑUE”

Hamaike urtekin lanien ekin

Hamaike urtekin eskolie itxi eta “Txaikun” tallerrien ekin nitzuan lanien. Astien hogetabat pezeta irebazi eta etxien entregatzen najuan. Baiñe pezetan bat naukenien bateonbatak propiñie emunde, segiruen Aizkoranera faten nitzuan pikuek eroatera, pikuek gustatzen jatan asko eta “Piku” esaten justien, hi “Piku”.

Gero hortik Arkarazora fan nitzuan, Pedro Letek fabrikatik gero zapatak eta abarkak arregletan eitten juan eta harekin.

Handik hurrengo Elgetara, han kargie ebalteko astuendako eta irixendako aldapa haundixe juan eta niri eraitten justien. Bi urte einñde gero belauñ bixetatik operaute egon nitzuan.

Elgetan ikesi boletan

Gero osatu nitzenien barriro Elgetan egon nitzuan beste baserri baten, Ojangurenien. Han bolatokixe jaukien eta boletan hantxe ekin nutzan, eurak siestan zaren artien nik boletan eitten najuan. Gero domeka atsaldetan auzoko mutiko danak juntau, txakurhaundi bana ipintten gaixuan eta gehixen jotzen zauenak beretako dana. Hantxe hartu najuan nik afiziñue boletan.

Herrixen bertan be betik izen dok bolatokixe eta lehenengo aldiz hantxe Andramaixa batzuetan durokuen berrehun duroko jokue atara najuan. Bolatokixetan apostak be izeten dittuk, bat ezetz, baten parra bi ezetz... Apostetan ezetza dok beti nausi.

Bolatokixek eitten

Soldauzkatik librau nitzuan, Altos Hornosen lanien ekin eta Boni Isasmendikin juntau nitzuan han. Boni Untzillakue dok eta bixon artien ein gaixuan; jaixetarako bolatokixe arreglau, tabernie ipiñi eta txopue sartu. Kriston ambiente ipintten giñuan jaixetan.

Gero Santomasetarako, Txispasek animaute, Gorosabel, Boni, Maskaiño eta lauron artien bolatokixe ein gaixuan Mondrauen. Horixe zuan bolatoki internazionala, indder gutxikin be jo eitten zuan eta indder askokin be bai.

Hurrengo Bedoñan eta Uribarrin ein najuan bolatokixe.

Bolatokittik bolatokire aldie

Bolatokixe eitteko buztña, ohola, hiru txirlo eta bolie biok, eta euki daixela oholetik lehenengo txirlora hogetabat metro, hori dok reglamentukue eta txirluek metro beteko distantzian. Hala be, bolatokixetan bajak aldie, batzuk jo ezinddeko moruen ipintten juek eta hori eztok ona. Jentie egon dein eta afiziñue hartu deixen, betik ipiñi bihe jok lehenengokue joteko moruen.

Jasotako sarixek

Lehengo kanpeonatue irebazi nauena Atxabaltako Portasolen izengo zuan eta parejatan Boni eta bixok Udalan atara gaixuan. Etxien bajaukat, zortzi kopa, hiru txapel, Gernikako kuadrue eta beste kuadro bat ero beste be bai.

JOXEPA GALLASTEGI, PEIXOTOREN AMA

Atentauen notiziaz Larzabali atakiek emon. Beste anaiek deittu eutzen Larzabali telefonoz. Eta esan auen “jueu zaitteze Larzabaleana telefonotik jausi ein ddok eta”. Haxe notizia hartu auenien emon eutzen atakiek telefonuen bertan.

Eskola kontuek

Eskola kontuen lehenengo hemen ibili zan, Musakolan eta Calvo-az. Gero, hamalau urterarte etxien lan ein auen eta hamalau urtekin eruen euen Ulgorrera eta Ulgorren asko merezi auela eta merezi auela eta Eskola Profesionalien sartu euen eurak, Ormaetxea eta Alfonso Gorroñogoitia eta horretxeik. Nik ondion esan ein nutzien: “bai zueik hor sartu dozue baiñe guk ez daukou eskolarik horri jarraiketako” eta hilero hilero, eurak.... notak eta danak eurak jarraiketean eutzien. Eta, holaxe akabau auen maestria.

Gero Ecuador-rera, mixiolari

Gero Ecuador-rera juan zan mixiolari. Hiru urte ein zittuen Ecuadorren mixiolari Los Rios-en. Eta han “escuela profesional azeleru bat” montau eben. Harrazkero egon die beste semie eta andrie eta ikusi daue hak fundauteko eskolie. Ba han hiru urte ein eta bestealdera bueltau zan, montau zan orduen guardazoillek etorritte ezen etxera. Aranburuzabala ta, Albisu ta.. horreik detenidu zittuen orduen eta gurie justu justuen librau zan.

Lehen oso giro ona

Bestealdera etorri tte urtebete barru ezkondu ein zan da gero ba gu geu be sarri tte bestela be jende asko jueten jakuen ta oso giro ona egoten zen beti. Han dana libre eukien da... Gero familixie be euki euen: bi mutil dauko, hamabost eta hamaike urtekuek. Txomin dde bixek euki zittuen konfinaute baiñe bestela bizimodu normal-normala eruen izen dau.

Oin hamaike urte atentaue

Eneruen 13en izen auen atentaue eta oin itxu. Lehen zazpi urteaz tirogomiaz tuerto geratute auen eta bestie galdu auen eta oin ba argittasune ero distingiruten dau baiñe ikusi ixte bapez. Ibilli,

bakarrik eitten da baiñe...Bestela be asko dauko: buruen, eskue bat inutil dauko, gero pulmoie be bes-tante hartute dauko...asko dauko.

Persekuziño haundirik ez baiñe billurre bai

Atentaue izen zanetik eta harek ez dau euki persekuziñorik. Ointxe urtebete deteniru euren, -neu bertan tokau nintzen, gaiñera-baiñe egin bat eiñ eta jarein eutzien. Baiñe halaxe be billurre ba-dauko, e, edozeiñ egunetan juengo ete dien.

ARANGURENDARRAK, BASERRI-LANETIK SAGARDOTEGIRE

Berdura, ogi, txorizo, eta abarretatik...

Joxepa: Jaixetan Mundruaera jueten oin dala hamaike bat urte hasiko gitzen baiñe bestela plaza-beti juen gare gu, baiñe Mundruoko plazara ez. Gu hemen Ziorlan geratu izen gara, berdurie-ta dana Ziorlan saldu izen dou. Gero, urte asko hontan Oñetin. Oñeti gehixau gustetan jat han jente gutxiau egoten gare-ta: berduriar dozenerdi bat egongo gare eta ogixaz bi bakarrik. Guk danetik saltzen dou: txorixuek pe urtien hamalau-hamabost bat txarri hiltten dittuau, oso osoik txoixotara-ko, urdintzaki tte dana. Ointxe be hamabi txarri badaz.

Sagardaure

Bixente: Hemen be kanpue geruau ta estuau joiek eta gero honeik kenduskuenien, beheko te-rrenuok, Kataidekuek, Roneo-ta horreik eitteko, geldittu gitzuan bape terrenoik parik, ta ardexekin be urtenbide onik ez eta pentsau gaixuan holako zerbait ipinttie hemen. Baiñe, batién autobia dala, bes-tien bariantie dala,... egon gitzuan Diputaziñuen da esan jozkuen ezetan be ez hasteko, ze hemen, %50a baserrixo bota ingo ete dauen eta. Orduan geratu gitzuan zer ein ez gekixela. Ta gero sortu zuan bes-te Arientzako baserrixoi erostie ta oiñ hor gazez.

Baiñe sagardauek emoten ete jok?

Bixente: Hemen jentiek zenbat sagardau erango jok, pa? Bajakik sagardaue eraten? Neuk etxuat uste hemen hor behaldeko giroik sortuko danik. Zeatik eze hemen jentie jak ikesitte, gaiñe-ra, jarritte, eta sagardaue baiño ardaue.

Ifiñi, ein bihe joittuau kupel pare bat eta sagardaue ekarri kanpotik, Astigarragatik ero gu-reanetik, eta ifiñi bihe juau zotzetik erateko.

Hemendik kanpora jente asko juaten dok baiñe,...ni sagardotegi askotan egon nok eta esaten justien, “ez dakitzue sagardaue eraten, eta hasixeran behintzet kupel bat nehikue dok, baiñe txikixe, e”. Eta... lehenau egon zittuan hemen sagardoteixek. Akordetan nok ni Axeixenien zela auen, baiñe...

Gero bestela, asmue jaukau ba baserriko gauzie emoteko, txuletak bakarrik emon biherrien ba-etxeko oilaxkue, urdeiazpiko, txorixo... Koziña konplikauetan hasi barik estilo horretako gauzak.

SABINA ETXEBARRIA, SASOI BATEKO PESKASALTZAILIE

Gerra aurrien Zarugalden txarkuterixie

Zarugalden, oin pelukerixie dauen lekuen, gu hantxe bizitta gauz, eta hantxe negoziue eukitta be bai. Txarrixek hiltten gittuen. Akordetan naz hiru txorixo, ta pezetia ta xemeikue; lau mortzil, pezetia.

Gero dendia be bai tta, dana batera. Makiña batek itxi euskuen guri zorrien gerrie etorri zanian. Ez zan allegetan eta zorrien asko emoten zan. Baakitdue zenbat kastillano etorri zien orduen Zerajerara. Eta hareik duroik pe ikusi barik atozen...

Gerra ostien gure aittai kendu eutzien txarkuterixioi; tabernie be bagauken eta ha be kendu, ta ezebe barik.

Gerra ostien peskadeixie

Zelabaitt atara bihe gauen bizimodua ta gure ahiztiek esateutzen: “aitta, baakitdu ze ein bihe gauken? Peskadeixie”. “Ixilik eon hai! peskadeixiek ze emongo jon ba, antxoak erreteko olixoik pe etxan eta”. “Reginak esan dust asko saltzen dala ta, egositte besteik ezpada jaten dauela jentiek”. Ni akordetan naz, kilo biko legatza, -oin 2.000 pta ero izango da-, orduen lau pezeta t’erdi. Txixarruak, ez euki salidarik bai enbotetako ta ezetako be, ta txakur haundixe.

Arraiñe Donostiatik

Guri ekarten euskuen arraiñe Donostiatik automobilien. Etorten zan automobil bat Santagedara’ño arraiñaz eta haretzek ekarten euskuen. Eta pasetan zan, Donostiatik kupue auen, eta guri domeketan ez euskuen emoten. Eta domeketan saltzen zan gehixen eta estraperluen ekarten euskuen. Gabon batzuetan kanbionkara bixigua salduta gauz. Orduen bixigie erdi debalde egoten zan. Plazan gauken guk peskaderixie.

Aramaixora, Atxabaletara... arrain saltzen

Anbulantiak eta asko egoten zien kaletan eta saltzen. Ni neu be ibilite nau. Ni akordetan naz legatza hamen xei pezetan saltzen zan eta Aramaixon 12 pezetan saltzen nauen. Karruakin jauten nitzen, eskuz, 16 kilometro... Sasoi baten, Atxabaletara be, urtietan juengo nitzen egunero egunero; bota ulu bat: “antxo freskua!” ta bueno, niri asko erosten eustien Atxabaletan, ezauna be bai tta... Egunien bost pezeta kobretan eusten aiuntamentuek, saltzeatik.

AGUR ESATERA GATOZ

Ez genuen askoik uste 1989ko hasixeran, urte t’erdixen jarraituko gauela “Famauen ahotik” izeneko artikulu hau Arrasate Pressera ekarten. Joxe Etxagibelengandik hasi eta Sabina Etxebarriaño, astero astero izan dugu mundrautarren bat bere eta bere sasoi kontu polittek kontetan. Euren ein ddotik harrera ederra esker jarraitu dou hainbeste denpora. Banakiek esan dosku gurau laukela entrebistaik ez eittie. Gehixenetan atiek parez pare zabalik topau dittugu. Beste iñok baiño lehenau eurek merezi dittue gure eskerrik beruenak.

Laguntzailliek pe izen dittugu, nor entrebistau geinken behin baiño sarrixau esan izen doskuenak; batez be, Josu Otadui eta Karmelo Uribarreni badutzau zorrik.

Azkenik, zuri irakurle, astero astero orri erdi hau leiru dozun horri dotsuau zor haundi bat, leiruten zala jakittiek emon doskun animuatik.

Kartxel eta Dolores Karrakirri goguen

Geuk dakigule behintzet entrebistau dittugunetatik bi juen jaku. Kartxel entrebistie eiñ eta artien publikau barik gaukela hil zan eta Dolores be berakin egon eta handik lasterrera. Etxaku bela ahaztuko eurekin pasau gittuen momentu ederrak.

Laster arte

Agur esatera gatoz, baiñe ez luzerorako. Mundrauko “famauen ahotik” lehenauko kontuek jasoten jarraitu gure gauke eta horretarako pozik hartuko gauke zuen laguntzie, nor entrebistau geinken esatie.

Horretaz aparte oiñ arte Arrasate Pressen emondako kontuek txukun txukun jarri eta liburutxo batetan agerketako gogoik pe etxaku falta.

Baiñe bueltan beste eskeintza batez etorri gure gauke Arrasate Presseko orrixetara: papel zaharretan batutako Mundrauko kontuekin.

Lar ainketie ete da? Ia ba, asmuek egi bihurketan dien. Agur, laster arte.

SEKULE IZEN EZ DAN MODUKO FIESTIE

“Ha ikusi ein bibe zuan, ha ezin leikek kontau” emon doskue sententzie. Siñisten dou geuk pe Arrasate Press-eko irakurle, nekez eraingo dotzuaule, dozenerdi papelokin, Iturripeko zezenplazan juntau zienen aiñako barre-karkaxaik.

Baiñe badakigu jakin, zuk, “54ko korridie” ikusteko aukerie izen bazauen, barru barrutik gozauko dozule, lau toriadorion abotik, orduko “pase” eta “estokadak”, zeure gomutan barrizten dittuzunien. Eta uste dou uste, 54a baiño geruaukuentzat pe ez dala bertan abo-gozagarririk falta izengo. Guk hau ein ddoun bittartien gozau dounen erdirik gozetako aukeraik emoten badotzuau, gu konforme.

“Toreruek Mondrauen eta kanpotik ekarri, zelan leikek hori!”

Luis: Periodikuen, Mondraueko reseña bat agertu zuan, Juan Juarez “el Andaluz” eta Eskoitzako ferrobixario batek, Salamancakue ero izan bie jua, Mondrauen toriau biher auiela, hospittalerako dirue atarateko.

Gu orduen soka-muturrien eta enbolauetan ibiltten gitzuan fiestaik-fiesta, afiziñue gaukan haundixe. Eta ba, gu hementxe kuadrillie juntetan gitzuan eta periodikuen hori agertu zanian, Joxe Kasinok —hori zuan gure kaporaloi— esan juzkuan: “zueik hor zabitze fiestaik-fiesta golpiek hartzen eta horreik andaluzok zueik baiño gehixau dittuk, ala! Toreruek Mondrauen bertan euki eta kanpotik ekarri biher, zelan leikek hori!”. Gu orduen pikau eiñ gitzuan, eta inguruko guztiek ondiokan gehixau pikau eraitten juzkuen eta Joxen aittañarrebak, Fakundok: “Bueno, hau ondo preparau bihe juau” eta halan ekin gutzan.

“Hurrengo egunien alkatiei kartie emun gutzan”

Joxe: Aiuntamenture kartie bieldu gaixuan esanaz ba, “Mondrauen toreadoriek egonda ia zelan ekarri zittuen kanpotik, gaiñera hospittalerako dirue atarateko. Guk kuadrilla bat presentetan gauela”. Kartioi eiñddekuen mahai gaiñien ipiñi gaixuan, kartioi firmetan auena matadorie izengo zala esanaz. Luisek di-da firmau juan. Ha kartie hurrengo egunien Julio Otadui alkatiei Zerrajerara bieldu jakuan. Kartie 10,30etan allegauko zuan Zerrajerara bai, eta 12xetarako Zerrajera danak jaukan haren barri.

“12,30etan radiotik emun juen notizie”

Joxe: Orduen, “Radio Escuela Profesional” jauan eta 12.30etan danok ezenbe akorduik barik bazkaitten geontzela radiotik emun juen notizioi. Jesus Berezibarrek entzun auenien, ahuen aukena iruntzi ezinde komunera eta Luis Bengoa, bazkaixe bertan behera itxitte kanpora. Etxuen halakoik espero itxurie, baiñe erabakixe hartute jauan eta eiñ eiñbihe zuan. Txanboliñek estokie bieldu juzkuan, Elman txatarretan estoke erdixe agertu zala eta. Ha puliriu ondo-ondo eta harekin entrenetan gitzuau.

“Zaku bat gaukan zezen morure”

Joxe: Gu hementxe lokalien, “Politena” tabernien azpikaldien entrenetan gitzuau, hementxe juntetan gitzuau kuadrillie. Juan Juarez, Ferreriasen entrenetan zuan, Juanito Txurro zuan haren apoderaue ta. Bestie Eskoitzan entrenetan zuan, baiñe bueno pikioi, hemen jauan, Juan Juarez eta Luis Bengoan artien. Jente asko etorten zuan gure entrenamentuek ikusten. Entrenamentue zezen barik eitten gaixuan, zaku bat gaukan zezen morure jarritte. Jexus eta Txelin banderillokin eta Luis estokiaz, aurrien ipiñi zakuoi, zakuorri zirkulu gorri bat eiñ eta benga, kuadrau, hankakin pausue ondo markau...ointxe! eta rrau barruraino. Eta Fakundok aldamenetik, “baiñe Luis, buztenetik sartu dutzek”.

“¿Usted ya se atrevería con este toro?”

Luis: Joxe Kasinon aittaiñarrebak esaten juzkuan. “Hau serixue dok eh! Oiñ Bittoixera zezen plazara fan bihe juau entrenetan”. Hango kaporalaz berba eindde jaukien eta hara allegau eta, “aparte uno”. Adar txikixenak aukienak apartetan nittuan, baiñe halabe haundixek, eh! Hasten gitzuau eta lehenengo bi pasiek ondo baiñe hirugarrenien arrimetan jatan eta, blauzta, lurrera. Etxeko-andrak bajekixien ze orduteko allegetan gitzen eta janai itxi eta balkoittik zelan entrenetan gauen begire egoten zittuan, gu gustora hareik ikusitte.

Baten, Juarez be han suertau zuan eta jefiorrek “sobrerue” jaukan egundoko adarrakin eta esan jutzan: “¿Usted ya se atrevería con este toro?” bestiek, “Si me hacen el quite sí”, “Usté, aunque le hagan veinte quites no torea eso. Usté con todo lo que habla, con todo lo torero que es y andaluz, no va a matar. Este de Mondragón sí”.

“Baiñe mutillak, badakizue zer eiñ biozuen?”

Jexus: Mazpelara perretxikotan juen gitzen baten, hango bolalekuen bokailue eitten bagazak eta Joxe Kasinon aittek, Luxiano difuntuek, esan juzkuan:

“Baiñe mutillak, badakizue zer eiñ biozuen? Nire semiei eziozue kasuik eiñ. Diruik ez badauketzue neuk emungo dutzuet bai, eta juen zaitteze Gorbeixara. Han eiñ hiru bat egun eta San Pedruiek pasautekuen etorri zaitteze”.

Eta Luisek esan jutzan:

“Baiñe papela firmaute daukau eta honezkero eiñ einbiekau”.

Holan geratu zuan.

“Juldaiñen arrebiek, joskiñek, eiñ jutzan traje andaluzoi”

Joxe: Torietako trajie pentsau biezala eta “de corto, traje andaluz” eiñ jutzien, Juldaiñen arrebiek, joskiñek, eiñ jutzan traje andaluzoi, baiñe “botas de montar” atara biherrien “botas de monte” atara jittuan eta sonbrero kanperue, papelezkue, baiñe ondo eh! Elegante.

“Aquello es de cuidau, ojo al cristo”

Joxe: Zezen plazioi Iturripen jarri juen eta San Pedro bezperan han jeozan hiru zezenok, bakoetak berie elejiruteko. Bata egundokue zuan, bestie erdikue eta hirugarrena txikixae. Juan Juarezek, beretako hartu jua haundixena, nik erdikue eta Eskoitzakuek txikixena. Honeik ondio ikusi barik jaukien zezenoi. Elejiru eta herrirutz natorrela, Ildefonso Herrador betenaixuaz, trill eiñ naixuan birien eta esan nutzan: “¿Oiga Ildefonso, usté ha visto aquello?” eta harek “No, no he visto, ahora voy” nik orduen “Jode, aquello es de cuidau, eh!., Ojo al cristo”. Berak, “no jodas” eta nik, “No jodas no, aquellos cuernos hay que cortar por la mitad” eta esan jutzan “Bueno, pues si hay que cortar se cortan”. Halan juen zuan, baiñe etxakuen adarrik ebai, eh.

“Gaur oindio denporaz gazez mezie entzuteko”

Joxe: San Pedro egunien goixeko beratziaretarako, ardaurik probau be eiñ barik etorteko esan nutzian. Fan gitzuan zezenoi ikusten eta bueltan San Viator parien gatzela, 12xetako mezetarako kanpaiek. Etxakixat zeñ izen zan, baiñe batek esan jua: “Gaur ondio denporaz gazez mezie entzuteko” Esan da eiñ, danok fan gitzuan mezie entzuten. Fan gitzenerako mezie hasitte jauan eta etzuan iñor konturetu sartu giñenik, baiñe halakon baten, batek atzera beittu jua eta apurke-apurke danak geuri begire. Mezetatik urtendakuen hona etorri gitzuan bazkaitten, Jexusek eta Luisek, ure eran juen bakarrik eta Txeliñek: “Messserez, baiñe messserez, itxirezue ardaur apur bat eraten, bestela ezineikek urten eta” kontrolaute eran jua apur bat.

“Mondraueko etxe gehixenetan kandelak ipiñi jittuen”

Joxe: Hau Luis, ondo fajau, traje kanperue ipiñi eta zezen plazarutz urten gaixuan. Kotxie “Zitroen Patue” Eugenin Resustak konduziruten jua, kotxiorren muturrien kapotie eta lora sorta edarra ipiñi eta dotore. Atzetik beste kotxe baten, “Manolak”. Hemendik, entrenamentuek eitten gittuen lekutik urten gaixuan. Musika bandie be, bertara etorri jakuan eta poliki-poliki erdiko kaletik ziher juen gitzuan. Ha ikustekue zuan, eh!

Don Jose Luis Iñarra, parruku difuntuek urten eta altarara oiela errezetan esan juzkuan. Herriko neskak eta be, “Que tengas suerte Luis ! Ya hemos encendido las velas para que todo salga bien...” Eta Luis sonbreruaz saludetan.

Ikusi barik imajiñau be ezin leikek eiñ. Mondraueko etxe gehixenetan kandelak ipiñi jittuen eta familixa asko errezaixue errezetan be egon zuan.

Zezen plazara aillegau eta ha zuan izetekue; inguruko zelaixek pe jentez beteta. Neuri etxuztien pasetan itxi gure. Nik orduen honei deittu ta “Eh! gozak, etxak korridaiek, etxuztiek pasetan ixten da” Laster itxi jutzien bai, gero!

“Halako baten zezenorrek heldu eta Txelin aidien”

Joxe: Eskoitzakuek urten jua lehenengo eta bastante ondo eñ jua. Baiñe burrukioi Jua Jua eta honeñ artien jua. Hurrengo Jua Jua eta honek egon ezindde; “guk noiz urten bihe jua ba!”. Esan nutzian: “zuen zezena eztok hau, zueik, deskuiruen harrapetan bajok urten biozue bestelakuen ez”. Honeik, harrapau zeixen desietan, urteteko. Bi, hiru bider harrapau jua eta ezin izen jua zezenik hill, Joxetxu Etxebarria “sobresalientiek” hill biher izen jua.

Azkenien heldu jaien txandie honei be. Joxetxu Etxebarriak eta Txeliñek “al alimón” pase batzuk emun eta banderillak ipintteko ordue aillegau zua.

Banderilleruek, Jexu eta Txelin izen zittuan. Jexusek ederto ipiñi jutzan. Eta Txelin, hau zua “banderillero de salón”, betik tabernetan banderillak ipintten ibiltten zua eta ba, burladerotik urten eta tabernan eitten zittuen figurin danak eitten hasi zua eta jentiek barrezka errebertau biher. Halako baten, zezenorrek heltzen jutzek eta jota aidien eru jua. Gero barriro urten auenien, ostera figurinok eitten hasi zua, baiñe zezeno arrimau jakonien banderillak ipiñi zelabait eta aguro alde eñ jua handik.

“Bi belarri, buztena, hankie... muñekak, klabeiñak...”

Joxe: Gero Luisek urten jua muletiaz, publikuei brindau eta alkatiei eskatu jutzan permisue. Hasi zua torietan eta pase polittek emun jutzan. Eta hala, ba, azkenien aillegau zua zezeno hiltteko ordue be.

Entrenamentuetan ipinitte gaukan zezenandik ze distantzitarra egon biher auen, baiñe honek orduen entrenamentukue ahaztute jaukan eta zezenandik hoge metrora ero jaukan. Nigandik bastan- te urrien jaukan eta esan nutzan: “Luis, ze kristo dabik, urrau fan biok, urrau!” Orduen konturetu zua, jarri zezenorren aurrien eta lehoien moruen fan zua zezenorren gaiñera. Plaza erdixe zutik jarri eta txaloka, beste erdixe barrezka errebertau biherrien. Barre eitteko morukue zua izen be, ze, estokioi “a la bandolera” sartu jutzan, zezeno jeneral baten moruen itxi jua, ezpatioi albuen auela. Gero har- tu jua beste estoke bat, etxoin jutzan zezenorri eta etxakixat nun sartutzen, baiñe, etzuan gehixau mobiru. Ha ikeragarrixe izen zua, bi belarri, buztena, hankie eta zezen plaziei hiru buelta bizkerrien, muñekak, klabeiñak... bueno, zer etxutzien bota.

“Batzuk esaten jua ‘A volapie’ hill auela”

Joxe: Mondrauen zezenetan entendiruten auen jentien egunetako diskuziñue izen zua, “ze ti- potako estokadie izen zan zezeno hill auena”. Batzuk esaten jua “a volapie” hill auela; beste batzuk Joselito Gallo, “Gallo Grande”n moruen hill auela. Jose Añibarrok esan jua, berak behin bakarrik ikusi auela zezena halan hiltten.

Nobilladie akabau zaien, jente guztie dirue botateko gertu jaukan, baiñe, ez gaixuan kapoteik pasau, bestela oiñ be han jasotako diruen konture majo bizitteko moruen geontzan.

“Luis, mi enhorabuena”

Joxe: Guardazoillen ortue Luis Bengoak eta Juanito Guridik lanketan jua. Juergan abitze- nien apurtxo bat eranezkero, sentiruten auena aguro botaten jua. “Gora Euskadi” eta halakuek, eta harrapaezkero kuartelillora. Eta han ortuoi atxurketan eukitten jittuen, behin baiño sarrixau.

Korridie akabau zanién, hementxe geontzan terrazan, txikito batzuk hartzen eta guardozoillen tenientie pasau zuan aurrera, gero atzera bueltau eta Luisi beituaz esan jutzan, “Luis mi enhorabuena, usted ha toreau y ha matau muy bien el toro” Luisek, “muchas gracias, señor” eta alde eñ auenien esan juan, “akabau dittuk ortuko lanok”.

Joxe Kasino, Korrida osteko bromak

Juan Manuel Azkuaga Zerrajerako direktorien semie zuan, eta Jexusek Zerrajeran eitten juan lana, eta ba, Casinora fan gitzen baten, Luisek esan jutzan Juan Manuelorri: “Oiga Juan Manuel, un enchufito para Jexus en la Unión Cerrajera, hombre!”.

Eta harek: “oye, pues se hace lo que sea, ¿de qué le ponemos?”

Eta Luisek: “de corresponsal”.

Orduen danok geratu gitzuan ba, ze ete dok korresponsal!

Eta Juan Manuelek preguntau jutzan: “y oye Luis, qué es eso de corresponsal?”

Eta Luisek: “jode pues, repartir la correspondencia”.

Pepi Mendizabal, Mercedes Palacios eta Arantxa Zeziaga, “Manolak”

Korridiei kategorixie emutie gure auiela eta, ia “manola” urtengo gauen esan euzkuen. Guk ba, baietz urtengo gauela, eta halan juen gitzen.

Aurretik toreruek kotxe baten eta gu atzetik beste deskapotable baten. Hankak asientuen ipi-
ni eta atzien jarritte, elegante.

Bire guztien zihér auen jentie eta zezén plazie be, bete-bete eindde. Ha ikustekue zan eh!

Oso popularra izen zan ha korridie. Zezen plazara ailegau gitzenien “buelta al ruedo” emun gauen eta prezidentziara. Korridako erregiñak izen gitzen.

AURKIBIDEA

Arrasateko toponimia	11
Deba Garaiko eta inguruetako lexikoa	17
Aditzaren izen-forma Deba Garaian eta Araba aldean	89
Aditza	101
Deklinabidea.....	143
Fonologia	159
Ahozko testuak	169
Famauen ahotik.....	181

